

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Reyhan Ünal Çınar

Ecdadın İcadı

AKP İktidarında
Bellek Mücadelesi

REYHAN ÜNAL ÇINAR • Ecdadın İcadı

REYHAN ÜNAL ÇINAR Yüksek lisans çalışmalarını "Modern Cemaatleşmeler ve Türkiye Örneği" başlıklı teziyle İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Programı'nda tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi Gazetecilik Doktora Programı'ndan doktora derecesini aldı. Halen Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi Programı'nda Avrupalılık krizi ile İslamofobi arasındaki ilişkiyi UKIP ve PEGIDA üzerinden ele aldığı doktora tezi çalışmasını sürdürmektedir.
reyhannak@gmail.com

İletişim Yayınları 2933 • Araştırma-İnceleme Dizisi 473

ISBN-13: 978-975-05-2961-0

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Murat Bergi

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Büşra Bakan

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

REYHAN ÜNAL ÇINAR

Ecdadın İcadı

AKP İktidarında
Bellek Mücadelesi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
GİRİŞ	11
Epistemolojik-metodolojik-teknik açıdan Yeni Türkiye söyleminin ele alınışı	29
BİRİNCİ BÖLÜM	
TOPLUMSAL BELLEK MÜCADELESİNDEN ULUS-DEVLETİN EV SAHİPLİĞİNE	39
Toplumsal belleğin iktidar hafızası ve karşı hafıza açısından kullanım değeri	39
Kemalizm ve AKP'nin toplumsal bellek mücadelesinin panoraması	44
<i>2002-2006 Kemalist çarkın dişli-si olarak kendini tanııtma dönemi</i>	47
<i>2007-2010 ikinci dönem Kemalizm ve Batı ile tanışma dönemi</i>	55
<i>2011-2017 kendini kurma/ispatlama dönemi</i>	63
Karşı hafızadan iktidar hafızasına	68
İKİNCİ BÖLÜM	
YENİDEN KURUCU NOSTALJİ İLE ERSATZ NOSTALJİ ARASINDA AKP'NİN HAYALİ KAPASİTESİ: YENİ OSMANLILIK	71
Türkiye'de (Yeni) Osmanlıcılığın kısa tarihçesi	73

Yeni Türkiye'nin yeniden kurucu nostaljisi:	
Makbul vatandaşlıktan ben-idrakine,	
ben-idrakinden Erdoğan'ın hâkim milletine	76
2009-2013 makbul vatandaşlıktan ben-idrakine	78
2014-2017 ben-idrakinden Erdoğan'ın hâkim milletine	81
YKN ile ersatz nostalji arasında	
Yeni Osmanlıcı pazarlama stratejisi	85
Menfaatvari bir cemaat olarak Yeni Osmanlıcılık	89
Milli kimliğin inşasında günah keçisi ilan etme.....	89
Taraf olmayı bertaraf etme	
(sosyal yardım politikalarıyla iktidara bağımlılaştırma).....	90
Yeni Osmanlıcı Yeni Türkiye'nin mekânsal üretimi	92
Rantın mekânsal (t)üretimi: Hizmetler ve mega projeler.....	92
Bir geriye dönüş projesi olarak kentsel dönüşümler.....	95
AKP'nin hayalî kapasitesi olarak Yeni Osmanlıcılık	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAFIZA MEKÂNLARININ	
MADDİ ÖZELLİKLER İŞİĞİNDE	
SEMBOİK VE İŞLEVSEL ANLAMI	101
Hafıza mekânlarının sembolik ve işlevsel anlamı	101
Türkiye ile "Yeni" Türkiye	
hafıza mekânlarının ölçeksel rekabeti	111
Mevki: İktidarın uzantısı olarak mekânsal konumlanışlar	117
Hafıza mekânlarının fotoğrafı olarak mimari	123
Dilsel sembolizm olarak hafıza mekânlarının adlandırılması	131
Hak/mülkiyet sahipliği olarak adlandırma.....	132
Ad yoluyla ölümsüzleştirme-kalıcılaştırma/sabitleme.....	138
Bir pozisyon alma meselesi olarak adlandırma.....	141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL BELLEĞİN ARACI OLARAK TÖRENLER	149
Toplumsal bellek mücadelesinde anma törenlerinin işlevi	151
Kurucu iktidarın sağlığı olarak savaşlar/resmî bayramlar	156
Kemalist tarihin törensel uygulamaları	159
Kemalist tarihin sacayakları	165
19 Mayıs: Sıhhatli bir ulus doğuyor.....	165
23 Nisan: Bir çocuk gibi ulus-devleti yetiştirmek.....	170

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	173
30 Ağustos Zafer Bayramı	177
AKP'nin anma törenlerindeki pozisyonları:	
Memur, zorunlu davetli ve yeni bir evin sahibi.....	180
<i>Kemalizm'in memur AKP'si, 2002-2006.....</i>	<i>180</i>
"Durun ben de 'Kemalist' olabilirim".....	181
"Mesaj alınmıştır"	184
<i>Kemalizm'in zorunlu davetlisi AKP, 2007-2011.....</i>	<i>189</i>
Zorunlu davet(liler).....	191
Törenlerde alternatif ve boykot.....	194
<i>Yeni evin sahibi olarak AKP, 2012-2017</i>	<i>200</i>
Törenlerde AKP'lileşme dönemi	201
<i>Bildik törenlerin Osmanlılaştırılan yeni anlamlandırılmaları.....</i>	<i>201</i>
<i>Sivilleşme olarak törenlerin Kemalizm'den arındırılması.....</i>	<i>209</i>
<i>Özgürleştirici müdahalelerin dinciliği.....</i>	<i>214</i>
Kemalist köken anlatısından AKP'nin hayalî kapasitesine	218
19 Mayıs Anadolu'nun kurtuluşundan	
29 Mayıs İstanbul'un Fethi'ne.....	219
23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'ndan	
Kut'ül Amare Zaferi'ne	222
29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'ndan 15 Temmuz Destanı'na	224
SONUÇ.....	231
KAYNAKÇA.....	241
DİZİN	265

KISALTMALAR

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AOÇ	Atatürk Orman Çiftliği
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DİSA	Diyalektik İlişkisel Söylem Analizi
ESA	Eleştirel Söylem Analizi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
TCCB	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
TİKA	Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YKN	Yeniden Kurucu Nostalji

Giriş

2002-2017 yılları arasında ele alınan AKP iktidarı, bu on beş yıl boyunca Türkiye siyasetinin birincil aktörü olarak güncel Türkiye siyasetine yönelik akademik çalışmaların da merkezi haline gelmiştir. Bu açıdan AKP üzerine gerek siyaset bilimi, gerek sosyoloji, gerek iktisat, gerek tarih gibi pek çok alanda büyük bir çalışma bulunmaktadır. AKP'nin "Yeni Türkiye" söyleminin iktidar ve bellek mücadelesi üzerinden ele alındığı bu çalışmada ise siyasetin bellek üzerinden düşünülmesi amaçlanmaktadır. Toplumsal bellek, antropoloji/etnolojide, kültürel kolektif uzlaşısı ve kültürlerle ait müzeleştirme etkinlikleriyle, siyaset biliminde (tarih ile birlikte) toplumların geçmişleriyle, politik aktörlük bağları ve simgesel bellek kayıtlarıyla; sosyolojide belleğin kolektif boyutlarıyla, sanat dallarında ise metinler, resimler ve yeni görsel formlar aracılığıyla dirsek teması halindedir (Depeli, 2011).

Nöroloji ve beyin fizyolojisi açısından ele alınmasının yanı sıra "bireysel hafızanın" varlığı, 1920'li yıllardan itibaren M. Halbwachs'ın ortaya attığı şekliyle, onun oluşum koşullarını hazırlayan toplumsal bir çerçevede, içinde yaşanan

toplumla bağlantılı olarak ele alınmaya başlanmıştır (Halbwachs, 1991). Bellek çalışmaları, toplumların *ortak hatırlama* biçimlerini inceleyen, fakat bunu yaparken tarihsel gerçekliği bir ayna gibi yansıtmaktan ziyade (Sancar, 2014: 42), şimdinin ihtiyaçları doğrultusunda geçmişin yeniden inşa edilmiş gerekçesini, biçimlerini anlamamıza imkân sağlayan bir alandır. Bu açıdan toplumsal bellek, iktidarın şimdideki ihtiyaçlarına hizmet eden bir “iktidar aracı”; geçmişte sürdürülenlerin, makro tarih anlatılarında sesi duyulmayanların, görmezden gelinen ve unut(tur)ulmak istenenlerin ise sesini duyurmasına imkân sağlayan bir “direniş aracı” olarak iki farklı şekilde ifade edilebilir. Ricoeur açısından ideoloji ve bellek ilişkisi, eylemin simgesel dolayimleri düzleminde, hafızanın anlatısal işleviyle kimliğin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve *Holocaust*’tan sonra başlayan sözlü tarih çalışmaları ile gücün tahakkümüne en çok maruz bırakılanlar olarak kadınların, azınlıkların ve göçmenlerin deneyimlerine arşivlerde (yeterli) yer verilmemesinden dolayı, bireylerin yaşam tecrübeleri de bilimsel bir veri olarak ele alınmaya başlanmıştır (Neyzi, 2009: 3). Küreselleşmenin, artan iletişim teknolojileri, mal ve bilgi dolaşım serbestisinin getirdiği avantajlar, homojen bir kimlik içerisinde eritmek ya da marjinalize edilerek yok sayılmak, ötekileştirilmek istenen topluluklara bir mikro kimlik siyaset imkânı sunmaktadır. Böylece kendi hafızası ile kendisine aktarılan hafıza arasında varolan ve giderek büyüyen bir yarıklık olduğunu gören kesimlerin daha görünür olan varlığı bellek çalışmalarına daha da ivme kazandırmıştır. Sonucunda da yaşanan olaylar aynı olsa bile, hatırlama süreçleri ve sonucunda ortaya çıkan bellekler artmış, dünyada 1980’lerde hafıza patlaması, hafızanın başkaldırısı olarak anılan yeni bir dönemi başlatmıştır (Youtube, 21 Nisan 2015).

Türkiye’de de özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası geçmişe ilgi artmış, yakın tarihe, özellikle de Cumhuriyet’in kuruluş dönemine yönelik tartışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bellek çalışmaları 1990’lı yıllardan itibaren sosyoloji, edebiyat, folklor, siyaset bilimi, kültürel çalışmalar gibi pek çok farklı disiplin üzerinden, pek çok farklı kesim ve konuyu kapsayacak biçimde çalışılmaya başlanmıştır (Neyzi, 2014: 3-5). 2000’lerin başından itibaren ise toplumsal travmalar (Neyzi, 2008; Poyraz, 2013), toplumsal cinsiyet (Akal, 2003), kentleşme (Cantek, 2003), azınlıklar, göç ve sınıf ilişkileri gibi pek çok konu bellek üzerinden tartışılmaya başlanmıştır.

Tarih, geçmişe dönük bilgiyi hem herkesin hem de hiç kimsenin sahip olmadığı evrensel bir olgu olarak sunarken; bellek, bireysel ve çoğul olarak geçmişte yaşananlara karşı şimdi ne hissettiğimizi söylemektedir (Nora, 2006). Özellikle de ulus-devletin homojen ulus arayışında olaylar, bilgi sağlamak için değil; kişilerin, toplulukların devletle özdeşleşip özdeşleşmediğini teyit etmek için kullanılmaktadır (Sancar, 2014: 151). Bu açıdan anlatının manipülasyonu ideolojinin iktidarı, tahakkümü haklı çıkarma söylemine dönüştüğü yer olarak, hatırlama, iktidar ve kimlik mücadeleleri içerisinde anlam ve güç kazanmakta, belleğin görünürlüğü ve kabulü belleği taşıyanların gücüne bağlı bulunmaktadır (Poyraz, 2013: 66-67).

Türkiye’de de uzunca bir zamandır toplumun çabuk unutan bir yapıda olduğunu, Türkiye’de gündemin çok çabuk değiştiğini hem söylemekte hem de duymaktayız. Faily meçhuller, suikastler, öldürülen kadınlar, yolsuzluklar, ekonomik ya da siyasi krizler, hepsi yaşanmakta, toplumdan tepki de görmekte ama suya yazılan yazı gibi çok kısa bir zaman zarfında hafızalarımızdan uçup gitmektedir. Peki, o zaman geçmiş, Türkiye’yi nasıl hatırlıyoruz? Örneğin ben toplum-

sal konulara karşı (genç) cumhuriyeti iyileştirmek adına kendisini sorumlu hisseden “cumhuriyet kadını” anlayışının hâkim olduğu, Batılı ve laik yaşam tarzının tutkuyla sahiplenildiği güçlü Kemalist bir ailede büyüdüm. Bu anlayışla, bizim ailede yetişen herkes anlamını ve varlığını Cumhuriyet’e, Kemalizm’e borçlu hissetmekte, bunun için de Kemalist ilkeler uyarınca yaşamayı bir borç bilmekteydi.

Bunun yanı sıra 28 Şubat post-modern darbe sürecinin kaotik ortamındaki 1990’lı yıllar ve sonrasında ise İslâmcı Milli Görüş Hareketinin içinden gelmesine rağmen, yeni kurulan bir parti olarak AKP’nin (önemli bir oy oranıyla) iktidar oluşuyla, Kemalist kesimde meydana gelen “laiklik elden gidiyor” endişesinin yaşandığı 2000’li yıllar Türkiye’sini yaşamış birisiyim. Siyasetin ancak bir tarih tabanına oturularak var olduğundan hareketle (Kılıçbay, 1998: 21) gerçekten de Türkiye’de farklılaşan siyasi hareketler ile bir hafıza patlaması yaşanmaktaydı. O zaman ise “Neden farklı hatırlıyoruz?” sorusu benim için önemli bir soru haline geldi. Bir yanda yetiştiğim ve önemli bir zaman zarfını deneyimlemesem de çevremden aktarılanlarla hatırladığım bir (Kemalist) Türkiye, öte yanda AKP’nin özellikle üçüncü döneminde yaşadığım ama bir anlamda yabancı kaldığım bir Yeni Türkiye ayrışması yaşanıyordu. Biraz geriye çekilince, irtica korkusu karşısında darbe geçmişini unutarak, kimi zaman orduyu dahi göreve çağırانlar ile dindar kimliğiyle Kemalizm’in homojen ulus kimliğinde unutulduğunu söyleyenlerin hatırlattıklarını daha çok görüp dinler oldum. Bu esnada doktorada Bedriye hocadan aldığım İletişim ve Bellek derisi varolan belleksel yarılmayı anlamamda imdadıma yetişti. Dersle birlikte olayları, durumları, kişileri neden ve nasıl hatırladığımız meselesi üzerine yoğunlaştıkça, geçmişin pek çok versiyonla hatırlandığını gördükçe, hatırlamanın salt nörolojik bir süreç olmayıp bilgi ve aslında özne üreten bir

süreç olduğunu anlamaya başladım. Her siyasal duruş, düşünüş veya eylem, tarihin belli bir okumasına denk düşüyor ve aslında geçmiş, siyasetin tabanını teşkil ediyordu (Kılıçbay, 1998: 21). Hafızanın bitip, unutmanın başladığı bir yerden hafıza çalışmalarını başlatan Nora'dan hareketle, bellek müdahaleye açık olan, maruz kalandı.

Bir iletişim öğrencisi olarak, artan iletişim teknolojileri, küreselleşme vb. durumlara bağlı olarak gelişen mikro kimlik siyaseti bir yandan insanlara hızlı haber alma fırsatı yaratırken, öte yandan bu hız, haberin, bilginin çabuk tüketilmesine neden olduğunu daha da yakından gördüm. Anlık olarak alınan haberler, bilgiler yine anlık olarak değişen akış içinde kaybolup gitmektedir. Bu açıdan iktidardan bağımsız gibi görünmesi yanılsaması yaratılan medya, iktidarın toplumun olmayan düşünceleri toplumun kendi düşüncesi olarak kabul ettirilmesi bakımından önemli bir işleve sahip. Medya çoğu kez toplumsal zihniyeti, iktidarın ideolojisine göre biçimlendirmekte, böylece iktidarlar toplumları kontrol altında tutabilmektedirler. Dolayısıyla bize ait olduğunu düşündüğümüz bireysel belleğimiz esasında yaşadığımız toplulukla kolektif bir biçimde hatırlayıp unutmaya imkân verir. Dış müdahaleye açık olan, hatta aslında dış müdahaleyle oluşan belleğimiz, kimlerle ve nasıl yetiştiğimizle, çevreyle girdiğimiz etkileşimimizle yakından ilgili olduğundan farklı hatırlıyoruz. Bu noktada bireyin tamamen etkisiz kaldığı bir bellekse süreçten elbette söz ediyor değilim. Zira böyle bir iddiada bulunduğum takdirde, kolektif bir güç olarak belleğin bir direniş aracı olma potansiyelini reddetmiş olurum.

Yeni Türkiye söyleminin toplumsal bellek çalışmaları üzerinden analiz edileceği bu çalışmada da Kemalizm'in baskın olduğu Türkiye ile AKP'nin Yeni Osmanlıcı bir zeminde kurmaya çalıştığı Yeni Türkiye arasındaki bir mücadele

bahsettiğim iki farklı Türkiye, bir diyalektik içinde ele alınmaktadır. İktidar nazarında Yeni bir Türkiye kurulma imkânı, giderek Türkiye'yi yıkma kapasitesiyle orantılı olarak görülmektedir. Çalışmanın asli amacı, AKP'nin Türkiye'nin kurucu belleği diyebileceğimiz Kemalist belleği nasıl yıkacağı ve yıktıklarının yerine yeni olarak ne koyacağıyla açıklanan Yeni Türkiye'nin kurucu iktidarı¹ olma kapasitesi(zlığı) ve imkânını anlamaktır. "Yeni Türkiye" söyleminin Kemalizm'den ayırıştırmak istediği Yeni Osmanlıcılık olduğunu iddia ettiği anlam borcu ve köken anlatısı, esasında AKP'nin gelecek vaadidir. Zira AKP'nin son dönemlerinde gerek iç, gerek dış meselelerle ilgili sık ve kısa sürede değişen tutarsız siyaseti düşünüldüğünde, Türkiye'den neyi unutturmaya, neyi hatırlatmaya çalıştığı, AKP'nin nasıl bir gelecek kuracağını ve AKP döneminin nasıl hatırlanacağını anlamamızda önemli bir veri olarak çalışmanın odağıdır.

Kitap, Giriş ve Sonuç Bölümleri hariç AKP'nin Kemalizm karşısında nasıl karşı hafızadan, bir iktidar hafızasına dönüştüğünü tarihsel bir analizle ele alan Birinci Bölüm, Yeni Türkiye'nin ve onun öznesinin üzerine inşa edileceği kuruluş zemini olarak Yeni Osmanlıcılığın ele alındığı İkinci Bölüm ve P. Nora'nın hafıza mekânları ile P. Connerton'ın an-

-
- 1 Öncelikle asli ve tali olarak ikiye ayrılan kurucu iktidar kavramsallaştırması bu çalışmada içerdiği yeni ilkeler ve kurallar aracılığı ile tüm toplumun ve devletin geleceğini belirleme potansiyeline sahip yeni anayasayı hayata geçirmede *de facto* olarak, hukuk dışı ve sınırsız yetkili anlamıyla bir asli kurucu iktidar olarak kullanılmaktadır. Kurucu iktidarların, anayasa yapma erkiyle ontolojik bir önceliği bulunmakta, yani devletin kaynağını oluşturmaktadırlar. Kurucu iktidar, yeni bir düzeni yoktan var etme fiili olarak, daha öncesinde getirilen hiçbir hukuk kuralına bağlı olmayan, devlete hukuki ve siyasi statüsünü veren, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere hangi organlar tarafından, nasıl ve hangi sınırlar içinde kullanılacağını belirleyen, bağlayıcı anayasa normlarını koyan iktidardır (Teziç, 2007: 151). Anayasa ile kastedilen kurucu iktidarın ve halk egemenliğinin siyasal birliğini yansıtan bir irade beyanıdır (Çelebi, 2008: 20). Rawls'a göre halkın yeni bir rejim, yeni bir düzen kurmadaki gücü, mevcut gücü sınırlayabilmektedir. Dolayısıyla bu kurucu gücün istisnai yapısı, mevcut rejim yıkıldığında söz konusu olmaktadır (Rawls, 2006: 265).

ma törenlerinin birer araç olarak bellek mücadelesinin incelendiği Üçüncü ve Dördüncü Bölüm'den oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de, AKP'nin on beş yıllık iktidar süreci, toplulukların mevcut anlam borcu ve köken anlatısına dâhil olma arzusuyla, toplumsal bellek olarak iktidara karşı ya da iktidar yanlısı bir pozisyon alma meselesi üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Buna göre bellek, bir iktidar aracı ya da iktidarın hâkim söylemine meydan okuyan bir direniş aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal belleğin iktidarı, daha doğrusu iktidarın toplumsal belleği kurmasında anlatımsal boşluklar kabul edilemezdir, çünkü belli bir toplumsal belleğin ya da hafızanın iktidar olabilmesi için yeni olarak kendisinin, şimdinin olaylarının kendi geçmiş anlatısıyla tamamen kaplanması gerekmektedir. Dolayısıyla anıların devletin olduğu ve iktidar kavgasının simgesel yönü olduğundan hareketle (Sancar, 2014: 121, 125), geçmişten neyin, nasıl ve ne zaman hatırlanıp unutulacağı müdahaleye açık hale gelen belleğin politizasyonu ile ilgilidir (Gürşimşir, 2012: 34). Aksi takdirde meydana gelen anlatımsal boşluk, ötekinin kendisini var etmek, özgürleştirmek, kendine yer açabilmek için "işgal edilebileceği" bir "direniş alanı" halini alır.

Belleğin iktidarla kurulan ilişkiyle ilintili olduğundan hareketle, AKP'nin Kemalist bellekle hangi dönemde, hangi pozisyonda ve nasıl bir ilişki kurduğuna odaklanılmış, bu dönemselleştirme ise bir iktidar olarak AKP'nin ülkeyi kendi anlayışında yönetme gücü üzerinden üç dönem halinde ele alınmıştır: 1. 2002-2006 yılları arasındaki ilk dönem İslâmcı geçmişini unutturmak isteyen AKP'nin İslâmcı anlayıştaki bir siyasetten uzaklaştığını iddia ettiği yeni halini ve böylelikle Kemalizm için bir tehdit olmadığını kanıtlayacağı kendini *tanıtma* dönemi. 2. 2007-2010 yılları arasındaki ikinci dönem, AKP'nin yükselen iktidar gücüyle Kemalizm

karşısında daha eşit ama hâlâ bir öteki olmaya devam ettiği Kemalizm ve Batı'yla bir tanışma dönemi. 2011-2017 yılları arasında son dönem ise AKP'nin anti-Kemalist ve anti-Batıcı olarak kendini kurma, ispatlama dönemidir. Birinci dönemde, Rum ve Ermeni azınlıklar, Kürt ya da Alevi kesimler üzerinden toplumsal travmalara eğilen ve bunu Kemalist Türkiye'nin Batılılaşma ve demokratikleşme hedefi için, yani Kemalizm'i iyileştirmek adına yaptığını iddia eden bir AKP söz konusudur. İkinci dönemde ise, Kemalizm'in iç ve dış siyaset anlayışını değiştirme fırsatını tam olarak elde edemeyen AKP, Batı'nın ve Türkiye'de kendisini Kemalist olarak görmeyen kimi kesimlerin desteğini almıştır. Böylece AKP'nin Kemalizm'in sirayet ettiği bürokratik, askerî ve yargı yapısını değiştirme fırsatlarını sonuna kadar kullandığı ama bunun karşısında da Kemalist vesayetin e-muhtıra, kapatma davası gibi hamleleriyle de karşı karşıya kalmasıyla Kemalist vesayet ile AKP iktidarı arasında bir güç mücadelesi yaşanmıştır. Üçüncü döneminde ise Yeni Türkiye'yi, anlam borcu ve köken anlatısı bakımından Batılılaşma arzusundaki Kemalizm'den ayırştırmaya başladığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Nitekim çalışmada AKP, Kemalist vesayetin gücüyle bağlantılı olarak bu üç aşamadan ilk ikisinde karşı hafıza, vesayeti hemen hemen kontrolü altına aldığı üçüncü döneminde ise iktidar hafızası olarak kabul edilmektedir. AKP'nin bir karşı hafıza olduğu birinci ve ikinci dönem arasındaki ayrım ise, birinci dönemde Kemalist hafızanın içinde kalarak Kemalist rejimin altını oyma, ikincisinde ise Kemalist kurumsal yapıyı, AKP'lileştirme anlamında dönüştürme ve bu bakımdan Kemalizm'in bir miktar dışına çıkma şeklinde işlemesidir.

Önce bir karşı hafıza ve sonrasında ise iktidar hafızası olan AKP dönemlendirmeleri ulus-devletin meşruluğu, sahipliği ve sürengenliği anlatısında birer kurucu işlevi olan

“anlam borcu” ve “köken anlatısı” kavramları üzerinden yürütülmektedir. “Köken anlatısı” ile ulusun nasıl kendisini/kendi geçmişini temize çekerek sahiplik, meşruluk, sürengenlik iddiasında bulunduğu; “anlam borcu” ile ise ulusun köken iddiasından hareketle nasıl bir gelecek kurmak istediği anlaşılmaya çalışılmaktadır.

“Yeniden Kurucu Nostalji İle Ersatz Nostalji Arasında AKP’nin Hayalî Kapasitesi: Yeni Osmanlıcılık” başlıklı İkinci Bölüm’de toplumsal belleğe siyasal karakterini verenin, geçmişe kattığı öznellik ve yaşanmışlık duygusu (Gürşimşir, 2012: 214) olduğundan hareketle, Türkiye’nin kuruluş zemini olan Kemalizm’in yerine Yeni Türkiye’nin kuruluş zemini olarak AKP tarafından getirilmeye çalışılan “Yeni Osmanlıcılık” anlayışı ele alınmaktadır.

Bu bölümde ilk olarak Yeni Osmanlıcılığın Türkiye siyasetine yönelik kısa bir tarihçesi verildikten sonra, AKP döneminde Yeni Osmanlıcılık anlayışı hem özne kuruluşu hem de iktidara sağladığı ekonomik, sembolik yararlar açısından ele alınarak, AKP’nin zihni haritası çıkarılmaya çalışılmaktadır. İlk önce AKP’nin Yeni Türkiye’si’nin kolektif belleğine dâhil edilen ve belleğin aktarıcıları olan öznelerin inşası anlamında AKP’nin ileri sürdüğü milli muhafazakâr kimlik ele alınmaktadır. Buna göre Yeni Osmanlıcılığın Kemalist belleğin yarattığı makbul vatandaşı, 2009-2013 yılları arasında Pan-İslamist anlayış doğrultusunda nasıl bir ben-idrakine; 2014-2017 yılları arasındaki süreçte ise ben-idrakinden İslami Ulusalçılık olan nasıl Erdoğan’ın *hâkim milletine* dönüşümü irdelenmiştir. AKP’nin laik, pozitivist Batılı belleği ülkenin gerçek değerlerine yabancılaşarak, belleksiz-kimliksiz bırakmakla itham ettiği Kemalist öznenin yerine, önce Pan-İslamist ardından ise, İslami ulusalcı bir anlayışla önerdiği yeni kimlik, iktidara göre ülkenin gerçek değerlerine yeniden kavuşması anlamında, sahiplenilmesi gereken tek hakikat olarak “yeniden

kurucu bir nostalji (YKN)” olarak nitelendirilmektedir. Yeni Osmanlıcılık, Osmanlı geçmişinin toplumdaki karşılığını kullanarak, AKP’nin kaybettiği taban desteğini kendisine yeniden sağlamasına fırsat yaratan bir araçtır. AKP’nin bu on beş yıl içinde gerek Kürt politikasında, Alevi ve azınlık açılımlarında, Batılılaşma anlayışı ve Türk dış politikasında tutarlı bir siyaset izlememektedir. Günün şartlarına göre aldığı refleksif tavır ile AKP kendisine biat edecek bir taban konsolide etme telaşındadır. AKP’nin tutumunun başka çalışmalarda da olduğu gibi (bkz. Tokdoğan, 2018) toplumda karşılığı olan bir duygu durumunu olarak Yeni Osmanlıcılığın, yeniden kurucu bir nostalji anlayışla kavramsallaştırılması doğru bir okuma olduğunu kabul etmekle birlikte, kurucu bir iktidar olma gayesi kapsamında belli bir siyaset anlayışı, bir norm koyma kapasitesinin tartışmaya açıldığı AKP’nin iktidarda kalmak araçsallaştırdığı Yeni Osmanlıcılığın topluma odaklanmak yerine; piyasa şartlarına hizmet eden bir “ersatz nostalji” olduğu ileri sürülmektedir. Ersatz nostalji, geçmişte yaşanmışa duyulan bir özlem ya da aktarılan bir hafızayla oluşmuş ikinci kuşak travmaların (*second generational traumas*) yaşadığı duygusal bir durum anlamına gelmemektedir. Tam tersine iktidarlar ya da sermaye sahipleri metalaştırdıkları geçmişi ve onu çağrıştıran günümüz mallarını hiç yaşamamış, deneyimlenmemiş olan bir sözde geçmiş kurgusu ile birer tüketim nesnesine ve geçmişe özlem duyan insanları da onların Yeni Osmanlıcılık ambalajı ile sundukları malları satın alan birer tüketiciye, müşteriye dönüştürmektedir. Yani AKP, sermaye sahipleriyle geliştirdiği şirket devlet anlayışı sonucunda, Yeni Osmanlıcılığı bir pazarlama stratejisine çevirerek bir siyaset üretiyor, belli bir hedefe ilerliyor gibi sunduğu bir ambalaj olarak kullanmaktadır.

Yeni Osmanlıcılık, AKP’nin neoliberal ekonomi şartlarında iktidarını pazarlama stratejisi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Birincisi, otoriterleşen iktidarın zorunlu meşruluk arayışı sonucunda kendisine taban olarak menfaatvari bir cemaat oluşturmaya ve böylece kendisi ve sermaye lehine politikalar izlemesine rağmen iktidarda kalması adına ihtiyaç duyduğu toplumsal desteği sağlama çabasıdır. İkincisi ise birikim stratejileri ve kendisi lehine haksız zenginleşme ve rant arayışına yaslayışını gizleyen bir maske olarak, mekânsal üretimleri hizmet, mega projeler ve kentsel dönüşümler üzerinden Yeni Türkiye'nin fiziki ve sembolik inşası olarak sunmasıdır. Menfaatvari bir cemaat olarak Yeni Osmanlıcılığın ele alındığı bölüm ikiye ayrılarak, muhafazakâr milli kimliğin inşasında eski rejimin günah keçisi ilan edilerek, tabanını konsolide etme çabası ile taraf olmayanın bertaraf edildiği bir anlayış sonucu sosyal yardım politikaları ile yoksul kesimleri iktidarına bağımlı hale getirirken; haksız rant aktarımı ile zenginleşmesine imkân sağladığı sermaye kesimlerini, sosyal yardım politikalarında taşeronlaştırarak, onları hayırseverler gibi göstermekte, böylece onları Yeni Osmanlı idealin kahramanlarına dönüştürmektedir.

“Yeni Osmanlı Yeni Türkiye'nin mekânsal üretimi” de yine ikiye başlıkta incelenmektedir. İlki, hizmet anlayışı ve mega projelerin bir altın çağ nostaljisi olarak Yeni Osmanlıcılığı yaşatma girişimi olarak rantın ve zenginleşmenin gizlenmesidir. Zira AKP, yeni mekânlar üretmekten ziyade; gerek Kemalist anlatının gerek Osmanlı geçmişinin izlerini taşıyan mekânlar olsun, bir iktidar olarak var olan bu mekânlara yaptığı müdahalelerle yalnızca bu mekânların AKP'lileştirilmiş versiyonlarını türetmektedir. İkincisi olan “bir geriye dönüş projesi olarak kentsel dönüşümler”le ise bir yandan kent merkezlerini yeniden rantın üretimine sunmasına rağmen, bunun Yeni Osmanlı Yeni Türkiye'nin merkezlerini yaratma projesi olarak sunulmasıdır. Yeni Osmanlıcı geçmişe bir geri dönüş projesi olarak sunulmasına karşın,

eski sakinleri sürölerek, alımgücü yüksek müşterilerin yeni sahipler kılındığı bu yeni merkezlerin, iktidarın iddia ettiği gibi eski sakinleri için geçmişı yenme sembolü değil; onları daha da geriye götürme pahasına iktidarın sürdürdüğü bir inşaat seferberliğidir.

YKN ile ersatz nostalji arasında salınan Yeni Osmanlıcılık, AKP'nin iktidarı boyunca zora düştüğünde sarıldığı can simididir. Agamben'in bir şeye kayıp demek için öncesinde ona sahip olmak gerektiğini söyleyerek, hiç sahibi olunmamış bir şeyin yokluğunun ancak bir hayalî kapasite olacağına dair vurgusuyla, AKP'nin Kemalizm dolayısıyla kaybedildiğini ve kendisinin de bu kaybın mağduru olduğunu iddia ettiği Yeni Osmanlıcılık, aslında AKP'nin hiç sahip olmadığı *hayalî kapasitesi* olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın Üçüncü ve Dördüncü Bölümler'i, AKP'nin bellek mücadelesinin hangi araçlarla yapıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bellek teorilerinin dayandığı iki zemin olan hafıza mekânları ve anma törenleri üzerinden yürütölen tartışmada AKP'nin kurucu iktidar olarak Kemalist belleği nasıl ve neyle neyi değiştirerek yıkmaya çalıştığı soruları, AKP'nin hafıza mekânları ve anma törenlerine yönelik uyguladığı somut ve sembolik müdahaleler ışığında cevaplandırılmaktadır. Saf hatırlamanın imkânlarının ortadan kalktığı günümüzde, müzeler, arşivler, anıtlar, tutanaklar, kutsal yerler, koleksiyonlar vb. pek çok yer birer hafıza mekânına dönüştürölmektedir. Yıldönümlerini devam ettirmenin, ayinleri ve/veya müzeleri düzenlemenin ve arşivleri kurmanın gerektiği duygusundan hareketle, hafıza mekânlarının gücü aidiyet kurmada artmaktadır (Nora, 1994: 23). Nora'ya göre, mekânlar üzerinde somutlaştırılmak istenen şeylerin unutulma tehlikesi olmazsa hafıza mekânlarına da gerek olmayacaktır. Grupların kendi tarihlerini-kimliklerini yaşatmak, canlandırmak ve devam ettirmek adına hafıza

mekânlarına ihtiyacı bulunmaktadır. Hafıza mekânları unutulmama direnci, hatırlanma istencinin belli bir anlatıya sabitlenmiş tezahürleri olarak ifade edilmektedir.

“Hafıza Mekânlarının Maddi Özellikleri Işığında Sembolik ve İşlevsel Anlamı” başlıklı Üçüncü Bölüm’de anımsanan şeyler olmaktan ziyade, hafızanın mayalandığı yerler, geleceğin icat edildiği laboratuvarlar olarak tanımlanan hafıza mekânları (Nora, 1994: 12), yine Nora’nın izlediği takip edilerek “maddi, işlevsel ve sembolik” olmak üzere üç anlamlandırma ışığında ele alınmış ve bu üç kategori Lefebvre’nin “Mekânın Üretimi” adlı çalışmasından yola çıkılarak “algılanan (*perceived*), kavranan (*conceived*) ve yaşanan (*lived*) mekân” boyutlarında analiz edilmiştir. Ampirik olarak görünüp, gözlemlenebilir olanı ifade eden algılanan mekân, AKP döneminde kimliğin, siyasi karakterin görselliği indirgenerek, piyasalaştırıldığı iddiası ile Nora’nın mekânın maddi yapısı olarak sunduğu fiziki bir takım özelliklerle ele alınmıştır. Mekânın temsili anlamına gelen kavranan mekân ise, mevcut üretimin, iktidarın egemen olduğu, soyut yapısıyla, uzmanlar tarafından bireylerin sosyal ve politik pratiklerinde önemli oynayan kodlara, işaretlere ve simgelere göndermede bulunan “sembolik” anlamdır. Son olarak ise hem sembollerin hem de deneyimin gerçekleştiği, yani kullananlarca yaşanan, üretilen, deneyimlenen, aynı zamanda da anlamlar ve sembolleri içeren mekânlar bu işlevsel boyutlarıyla tartışmaya açılmaktadır. Bu anlamda çalışmada hafıza mekânlarının “ebatı, konumu, mimari yapısı ve adlandırılması” olarak belirlenen dört somut olarak özellik üzerinden, AKP ve/veya Kemalizm açısından sembolik özellikleriyle hem kavranan mekân hem de işlevsel özellikleriyle yaşanan mekân boyutlarıyla tartışılmaktadır.

Maddi özelliklerden ilki olarak belirlenen “ölçeksel/ebatsal” rekabet ile iktidarın gücü ile mekânların ebatı arasında-

ki ilişkinin bir *prestij* göstergesi mi yoksa güç kaybeden *iktidarın güçsüzlüğünü kamufle edecek bir yanıltmaca* mı olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Harvey'nin bir mekânın konumunun aynı zamanda mental bir mevkilenme ve Heidegger'in bir yeri mesken tutmanın aynı zamanda çevreyle de özdeşleşmesi gerektiği anlayışından hareketle ikinci özellik konumla ise, AKP'nin hafıza mekânları için seçtiği konumların hem Osmanlı hem Kemalist Türkiye şartlarıyla bir özdeşleşme mi yoksa yapıları çevrenin anlamını belirleme erkini gösterme arzusuna mı dönüştüğü değerlendirilmektedir. Mimari olarak belirlenen üçüncü özellikte ise, AKP'nin kendi icadı olan Osmanlı-Selçuklu tarzı yeni mimari anlayışının, iktidarın iddia ettiği gibi ülkenin Osmanlı geçmişine yönelik bir iadei itibar mı olduğu sorgulanmaktadır. Ya da bu yeni tarzın mimari olarak AKP'ye sağladığı genişleme ve sınırlama imkânları gibi, hemen hemen hiçbir konuda da tutarlı bir siyaset izlemeyen ideolojisiz iktidar anlayışını gizleyeceği, böylece partinin geçmişten bu yana sahip olduğu bir ideolojisi var-mış gibi görüneceği siyasal bir beden yaratma çabası mı olduğu tartışılmaktadır. Son özellik olan adlandırmalar ile ise Kemalist anlatıyı çağrıştıran pek çok adın birer tabuya dönüştürülerek, AKP ile birlikte artık kullanılmadığı ifade edilirken, yine AKP tarafından Osmanlı'yı çağrıştıran adların geçmişi günümüze taşımaya yarayacak birer totem gibi sıklıkla kullanılmasının mekânlar üzerinden AKP'nin Kemalist Türkiye'yi unutturacak ve kendi Yeni Osmanlıcı anlayışını yaşatacak bir strateji mi olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Parklara, yollara, projelere Osmanlı'yı çağrıştıran isimleri koyan iktidarın bu durumunu "kendi kurucu değerlerini" ölümsüzleştirme işlemi olarak okumamız mümkün müdür? AKP, Atatürk gibi, Kurtuluş mücadelesini hatırlatacak pek çok isme karşı toponomik bir temizliğe girişmiştir. Kemalist Türkiye'nin laik, pozitivist, Ba-

tılı anlam borcu ve köken anlatısını değiştirmek, Sünni muhafazakâr bir kimlik, kadim bir İslâm medeniyeti ile değiştirmek isteyen iktidar, ülkenin gerçek sahibi olduğunu söyleyerek, Türkiye'ye yeni bir ad vermesinin, yeni bir Türkiye inşa etmesinin bir hak ve mülkiyet meselesi olduğunu iddia etmektedir.

Osmanlı'ya dönük simgesel yatırımlar, Türkiye'de kendisine yer bulamadığını düşünen kesimlerin, asıl özlemini çektikleri eski hallerine-duygularına dönüş talebini beslemenin ve böylece kendisini bu kesimlerin hamisi ilan etmenin bir aracı olarak ifade edilmektedir. Bu açıdan kitapta, AKP'nin geri dönülemeyecek ev olarak Yeni Osmanlılığı semboller üzerinden yeniden dolaşıma sokarak, kendisine Kemalizm dışında var olabileceği meşru bir bellek yaratmaya çalıştığı iddia edilmektedir.

Bu çalışmada Harvey'nin kapitalist üretim süreçlerinde, parklar, altyapı, AVM'ler, konut projeleri gibi mekânın üretim ve değişim değerini belirleyen, yatırım odaklarını gayrimenkullere çeviren şirketler ve iktidarlar olduğundan mekânsallaşmanın, esasında birikim süreçlerinin ve iktidarların bir parçası haline geldiği öne sürülmektedir. Yeni Osmanlılığın ebat, konum, mimari, adlandırma üzerinden üretilen sözde temsilleri ile yaşanan mekânlar olarak bu hafıza mekânlarının işlevselliği irdelenmekte, hizmet üretemeyen bir iktidarın sembollere hapsederek, kullanım değerini ihmal ettiği bu mekânlar, rant odaklı mekânsal üretim anlayışının gizlendiği ersatz nostalji mekânları olarak ele alınmaktadır. Hafıza mekânları olarak bu mekânların işlevselleştirilmekten uzak anlayışı sonucu toplumun kullanımından uzak kalan bu yerlerin ne tür bir hatırlama talebinin somut gösterenleri olduğu sorgulanmaktadır. Aslında AKP'nin hafıza mekânları olarak ileri sürdüğü köprüler, yollar, tüneller, kavşaklar gibi, kullananlar için yalnızca transit geçiş

mekânları olan bu yerler, herhangi bir anlam yüklenmeyen mekânlardır. Dolayısıyla yaşanmışlıktan, deneyimlenmekten kaynaklanan bir ruhu da bulunmayan bu mekânlar, M. Augé'in kavramsallaştırmasıyla *yer olmayan (non-place)* yerlerdir. AKP, bu yerleri Osmanlı mimarisini, adlarını, ölçeklerini kullandığını iddia ederek, birer hafıza mekânına dönüştürmek istediğini ifade etse de Osmanlı geçmişini yansıtacak biçimde gerçek ve orijinal olmayan bu mekânlar, rant uğruna metalaştırılmış kültürel bir alan olarak, mekânın rant odaklı üretim anlayışı ortaya çıkan bir *disneyleştirme* (*disneyfication*) (akt. Çeler, 2018: 9).

Çalışmanın Dördüncü Bölüm'ü ise "Toplumsal Belleğin Aracı Olarak Törenler"dir. Bu bölümde, AKP'nin Türkiye tarihine yönelik kurmaya giriştiği karşı anlatısının, iktidar belleginin ne olduğu, AKP'nin yazdığı/kurduğu Yeni Türkiye tarihinin değişen anlam borcu ve köken anlatısı ve dolayısıyla ulus öznesi bellek alanı üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Törenlere düzenleyiciler tarafından belli bir anlatıyı yüklenen bir "anlam" atfedilmektedir. Toplumların geçmişi nasıl hatırladığına yönelik çalışmasında Connerton, belleğin beden de dâhil olduğu bir pratik sayesinde pekişerek nesilden nesile aktarılabilirliğini, bunun için anma törenlerinin bedensel pratikler olarak hatırlamanın en etkili yöntemi olduğunu ileri sürmektedir. Kurucu iktidarların ulus-devletin kuruluş hikâyesi olarak kurguladığı mitik tarih anlatılarının aktüel bir temsili olarak törenler hem bu anlatıları hem de hayalî cemaat olarak ulusu somutlaştırmaktadır. Ulus-devletler ölümsüz, süreğen, kalıcı ve kutsal olduklarını iddia etmek adına varlıklarını ilahi kılarak dokunulmaz olacakları bir kan borcuna yaslamaktadırlar. Bu çalışmada da resmî törenler, kurucu iktidarların sağlığı olarak anlam borcunu kan borcuna dayandırarak, devlet adına seküler kutsal, ölümsüz ve değişmez bir siyasal beden yaratma pratiğidir. Dolayısıy-

la törenlerdeki anlam, her ne kadar geçmişten gelen bir miras gibi de gözükse, esasında töreni düzenleyen tarafından, şimdinin ihtiyaçları için kurulan bir geçmiş ve gelecek temsilidir. Bu bölümde Kemalist tarih anlatısının anlam borcunu ve köken anlatısını üzerine kurulduğu resmî bayram olarak kutlanan dört önemli gün olan 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ve 30 Ağustos Zafer Bayramı ele alınmaktadır. Kemalizm'in çerçevesini belirlediği bir Türkiye'den Yeni Osmanlıcı bir çerçevede kendi anlam borcu ve köken anlatısını kurmak adına farklı bir tarih anlatısı kurmak isteyen AKP, Kemalist belleğin tarih anlatısına iki şekilde müdahale etmiştir: İlk olarak AKP, 2012 yılında ilk kez iktidarın tören yönetmeliğine doğrudan müdahale ederek, bir değişikliğe gitmiştir. Bununla amaçlanan törenlerin anlam belirleyicisi olarak iktidarın izinin törenlere yansıtılması, yani uygulamaların sivilleştirilmesi anlamında Kemalizm'in sembollerinden arındırılması, Osmanlılaştırılması, özgürleştirme anlamında dinselendirilmesi kısacası AKP'lileştirilmesidir. İkinci olarak ise Kemalizm'in anlattığı Kurtuluş Mücadele sürecinin yeni bir devletin başlangıcı olduğu iddiasına karşı çıkarak, cumhuriyetin kökenini Osmanlı'ya, hatta kadim bir İslâm medeniyetine dayandırmaktadır. Bu bağlamda da yukarıda resmî bayram olarak kutlandığı ifade edilen günleri kendi tarih anlatısını destekleyecek başka günlerle değiştirmeye çalışmıştır. AKP, 19 Mayıs'ı, 29 Mayıs İstanbul'un Fethi'yle, 23 Nisan'ı önce Kutlu Doğum Haftası, ardından Kut-ül Amare Zaferi anmalarıyla, 30 Ağustos'u Çanakkale Zaferi'yle ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası ise 29 Ekim'i bir anlamda 15 Temmuz Destanı'yla değiştirmek istemiştir.

AKP'nin değişen iktidar gücü ile anma törenlerindeki pozisyonları, tören uygulamaları üç dönem halinde incelen-

mektedir: 1. 2002-2006 yılları arası olarak ele alınan ilk dönemde AKP'nin törenlere katılmak dışında bir işlevi ve inisiyatifi bulunmamasından dolayı AKP kendisine talimatlar verilen, Kemalizm'in tören uygulamalarına harfiyen riayet eden, Kemalizm'in bir *memuru* olarak ifade edilmiştir. İktidarının görece gücünün arttığı ancak Kemalist hegemonyanın da devam ettiği 2007-2011 yılları arasındaki ikinci dönemde ise AKP Kemalizm'in ev sahipliğindeki törenlerde, Derrida'dan yola çıkarak *zorunlu bir davetli* olarak nitelendirilmiştir. Zorunlu davetli, ev sahibi tarafından istenmeyen ama konumu ve ev sahibiyle ilişkisi itibariyle görmezden gelinemeyecek olan davetlidir. Misafirliği ev sahibinin koyduğu kurallara tâbi kılınan, törenlerde-davetlerdeki söz hakkı ise davete icabet edip etmemekle sınırlanan davetli, bu anlamda düzenleyici olarak etken bir aktör değildir. Zira bu dönem Kemalizm ve AKP iktidarı bazında değişen ikircikli tören uygulamaları, alternatif kutlamalar ve törenlerin her iki kesim tarafından da zaman zaman boykot edilmesine dikkat çekilmiştir. 2012 yılından sonra iktidarın tören yönetmelğinde yaptığı değişiklikle birlikte AKP'nin kuruculuk iddiası doğrultusunda “ev sahipliği” analiz edilmektedir. Buna göre törenlerin düzenleyicisi olarak AKP'nin Kemalist Türkiye'nin *yeni ev sahibi* olamayacağını anlayarak, *yeni bir evin sahibi* olmaya karar verdiği Yeni Türkiye iddiası anlaşılmaya çalışılmaktadır. Buna göre AKP, Kemalist anlayışın hâkim olduğu siyaset, ekonomi, toplumsal pek çok konuda kendi kurallarını uygulayacağı, istediği gibi yöneteceği yeni bir devlet aklı oluşturmak istemektedir.

AKP'nin Yeni Türkiye'nin kurucu iktidar olma imkânının yeni bir bellek oluşturma kapasitesi üzerinden tartışıldığı bu çalışmada gösterildiği üzere iktidar, on beş yıl boyunca hem iç hem dış politikada tutarlı bir siyaset izlememiştir. Bunu da hem iktidarın sosyo-tarihsel analizinin yapıldığı Bi-

rinci Bölüm’de karşı hafızadan iktidar hafızasına değişen pozisyonunda hem de Yeni Osmanlıcılık anlayışı olduğunu iddia ettiği kurucu zemini gerek hafıza mekânlarına gerekse anma törenlerine yansıtırken, birbiriyle ters düşen, çelişen pek çok uygulamayı siyasi kimliği olarak ortaya koymasındaki kaygan zeminin analizinde kurucu iktidar olma iddiasının olumlu ve olumsuz sonuçları ele alınmıştır.

Epistemolojik-metodolojik-teknik açıdan Yeni Türkiye söyleminin ele alınışı

Çalışmada metodolojik açıdan çok katmanlılık söz konusudur. Öncelikle AKP’yi kendi yaklaşımı içinde tarihselleştirilmiş, bellek araçları olan hafıza mekânları ve anma törenleri yoluyla bu tarihselleştirme sürecindeki simgeselleştirmeler incelenmiş, son olarak ise bu tarihselleştirme ve simgeselleştirme analizleri üzerinden “Yeni Türkiye” söylemi yeniden derinlemesine yorumlanarak yazılmıştır. Van Dijk’e göre söylemde sadece iletinin içeriğine değil, kimin, neyi, kime, neye dayanarak ve hangi amaçla söylediğine, yani iletinin tüm boyutlarıyla bağlamına odaklanılmalıdır (akt. Barker ve Galansinski, 2001: 63-64). Bunun için de bir metin anlaşılırken altında saklanan anlamların metinle bağlantısının ortaya çıkarılması için politik, kültürel, bilişsel ve toplumsal bağlamın da analize dâhil edilmesi gerekir (Van Dijk 2013: 117; Sözen, 1999). 1970’lerden itibaren ortaya çıkan ESA, Teun A. Van Dijk, Norman Fairclough ve Ruth Wodak gibi kuramcılarının öne çıktığı, çok disiplinli ve disiplinlerarası bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.² Wodak ve Meyer’e göre eleştiri kavramı, güç yapılarını deşifre etmeyi ve ideolojilerin (ki

2 Söylemi bir yöntem olarak değerlendiren çalışmalar da olsa, bu çalışma boyunca AKP’nin Kemalizm’le giriştiği bellek mücadelesi, bir yandan Kemalist Türkiye’yi yıkarken öte yandan Yeni Türkiye’yi kuran bir ikilik içinde analiz etmeye imkân sağlayan diyalektik epistemolojik bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır.

Althusser'e göre ideoloji, toplumsal kurumlardaki toplumsal uygulamaların malzemesidir), maskelerini düşürmeyi amaçlamaktadır (akt. Arkonaç, 2014: 173-174). Temelde Foucault'nun bilginin bir iktidar aracı olup, iktidar tarafından üretildiğinden hareketle düşünme ve yazma pratiklerinin kültürel yapı içinde politik ve ideolojik amaçlara nasıl hizmet ettiğini arkeoloji ve soybilim olarak adlandırdığı yöntem üzerinden ele alma arzusu yer almaktadır (Woofitt, 2005). Buna göre Foucault, tarih anlatılarında bilgisine yer verilmeyenlerin, yaşadıkları anlatılmayanların tarihine odaklanmaktadır. Bunun için yapılması gereken, makro tarih anlatılarının iktidarın bir aracı haline dönüşen "bilgi" edinme tarzından kurtarılıp, geçmişi susturulanları da kapsayacak biçimde bilginin arkeolojisine erişmektir. Bu anlamda bellek çalışmaları, geleneksel tarih anlayışının bir şeyin kökeninin, o şeyin "oluştugu" an olarak belirlenmesine ve o belirlenmiş kökenden kaynaklandığı iddia edilen değişmez, sabit bir kimlik olarak kabulüne karşı çıkan Foucault'un soybilim yöntemini benimsemiştir. AKP de bir karşı hafıza olarak Kemalist anlatıda yer verilmeyenlerin bilgisine tarih anlatısında yer verme iddiasıyla iktidara gelmiştir. AKP'nin bir iktidar hafızasına dönüştüğü üçüncü dönemdeki Yeni Türkiye söylemi ise farklı talepleri kendisine eklemlenleyerek hegemonik olmak yerine, kendi anlatısına uygun bir tarih anlatısına uygun olarak farklılıkları yok saydığı bir bellek kurmaya çalışmıştır.

Giriş kısmının ilk kısmında da belirtildiği üzere Kemalist Türkiye'nin yıkılmasına bağlanan bellek mücadelesi Yeni Osmanlıcılık ile Kemalizm, Yeni Türkiye ile Türkiye, Batılılaşma ile Kadim bir İslâm medeniyeti, Sünni Muhafazakâr öz ile laik öz, diriliş ile kurtuluş, AKP'nin köken anlatısı ve anlam borcu ile Kemalizm'in köken anlatısı ve anlam borcu üzerinden diyalektik bir anlayışla verilmektedir. Dolayısıyla toplumsal bellek çalışmaları kapsamında AKP'nin ku-

rucu bir iktidar olma iddiasının olanaklılıklarının tartışıldığı bu çalışmanın epistemolojik yaklaşımı (eleştirel bir söylem yaklaşımı olan) Fairclough'un "diyalektik ilişkisel söylem (DISA)" yaklaşımıdır (Fairclough, 1989, 2003). Analize bir araştırma sorusu yerine, sosyal bir problemle başlanan DISA, toplumsal "yanlışları", bu yanlışların kaynaklarını, sebeplerini, bu yanlışlara karşı direnişlerin üzerine yoğunlaşmaktadır (Arkonaç, 2014: 196-201). İdeolojilerin etkilediği ve mevcut ideolojilerin nasıl öğrenildiğini, sahiplenildiğini ve/veya değiştirildiğini belirleyen sosyal bir pratik (Wodak, 2001: 9) olan söylem toplum ve sosyal gerçeklikler üzerine bir bilgi edinme biçimidir (Sözen, 1999: 14). Çalışmada da yeni bir Türkiye kurma iddiasındaki AKP'nin bir karşı hafızadan iktidar hafızasına giden sürecinde problematize ettiği ve AKP'ye karşı problematize edilen süreçlere odaklanmaktadır. "Yeni"nin, bellekte biriken her şeyi silme işlevinden hareketle AKP'nin Yeni Türkiye'yi inşasında siyasetin normalleşmesi olarak sunduğu bu üçe ayrılan iktidar döneminde üç hesaplaşma talebi söz konusudur: 1. Partinin içinden geldiği İslamcı Milli Görüş geleneği ile. 2. Kemalizm ile. 3. Batı ve Batılılaşmanın lider olduğu bir düzen arayışıyla. Bu açıdan Milli Görüş, AKP'nin kendi geçmişine; Kemalizm AKP'nin de içine doğduğu Türkiye'nin şimdisine ve anti-Batıcılık arayışı, geleceğe yönelik bir değişiklik talebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fairclough'un diyalektik ilişkisel söylem çalışmalarının epistemolojik zeminini teşkil ettiği bu araştırmanın yöntemi ise J. B. Thompson'ın her mesajın her bir alıcı tarafından aynı şekilde anlaşılabileceğine karşı çıkarak, yorumsamanın kısıtlılıklarını aşmak için geliştirdiği "derin yorumsama (*depth hermeneutics*)" yöntemi³ olarak belirlenmiştir (Thompson,

3 DISA'da mesajların kişilerin gündelik hayatına nasıl sirayet ettiğine bakan ve bu mesajların yalnızca kendi yapısından ve içeriğinden çıkartılabilecek sonuçlar-

2013). Yöntem, sembolik biçimlerin mobilize ettiği anlamın nasıl anlaşıldığı ve bu biçimler üzerinden anlama nasıl bir değer verildiğini inceler (Thompson, 2013: 36-37). İktidarların geçmişi şimdiyi gizlemeye, belirsizleştirmeye ya da başka bir kılığa sokmaya çalışmasının analizine dayanan derin yorumsamacı yöntemde (Thompson, 2013: 317), Yeni Türkiye'nin bellek mücadelesinde bugünü başka biçimde gösterme, icat edilmiş geleneklerin ruhlarını geri çağırma çabasına odaklanılmıştır. Bu anlayışla araştırma, üç aşamalı bir metodolojik çerçeve ile ele alınmıştır: 1. Sosyo-tarihsel Analiz 2. Biçimsel-söylemsel Analiz 3. Yorumlama/Yeniden Yorumlama (Thompson, 2013: 322) aşamalarıdır.

Sosyo-tarihsel analizin araştırma alanı, kişilerin gündelik hayatında önceden yorumlanmış olan bir alan olarak (Thompson, 2013: 32), kişilerin zaten önceden bir yere kadar anladığı, açıkladığı bir alan olarak yeniden yorumlanmasıdır. Bunu sembolik biçimlerin üretimi ve aktarımı, medya mesajlarının inşası ile bu mesajların alımlanmasını ve benimsenmesini, gerçekleştikleri sosyo-tarihsel koşullarla beraber analiz etmek gerekir (Thompson, 2013: 35-36). Kapitalist toplumsal ilişkiler, hegemonyanın yönetilenlerin kendi rızalarıyla, üretilen ideolojiye ve sömürüye boyun eğmelerine ve böylece sembolik bağlamda ele alınan hâkim ideolojilerin kazandıkları doğal görünüşleriyle, toplumdaki birçok kişinin belirli konularda aynı düşündüğünü zannetmimize yol açmaktadır (Wodak ve Meyer, 2009: 8). Sembolik biçimlerin içsel yapısal özelliklerinin oturduğu toplumsal bağlamı anlamak için birbiriyle sistematik olarak ilişkilendirilebilecek farklı analiz yöntemlerini kapsadığından

la değerlendirilmesi yönündeki edilgen yanılgıdan kurtulmayı vaat etmektedir. İdeolojilerin güce, egemenliğe, sömürüyü kurma ve sürdürmeye imkân yaratan gerçeklerin temsili olduğunu ifade eden Fairclough'u takiben (2003: 218), bağlamın tarihsel açılarından ele alınması da sembolik biçimlerin içinde geliştiği toplumsal gerçeklik ile arasındaki bağlantıları sınamayı amaçlamaktadır.

(Thompson, 2013: 313), AKP'nin Kemalizm ile diyalektik ilişkisel bir zeminde anlaşılmaaya çalışılan bellek mücadelesi incelemesinde, güç ilişkilerinin somut toplumsal yapıya etkisi ve bu yapıdan etkilenme kapasitesinin kişilere, tarihsel bağlama göre değişen yapısını da anlamaya olanak sağlanmaktadır.

İkinci aşama olarak biçimsel/söylemsel bir analizde ile yapısal nitelikleriyle sembolik biçimleri, bir şeyi temsil ve bir şeye işaret eden bellek çalışmalarında olduğu gibi bir şey konusunda söz söyleme imkânını güce yaslayan eklemli bir yapı içinde analiz etmeyi amaçlamaktadır (Thompson, 2013: 33). Thompson, anlamın güç ilişkilerini nasıl beslediğini incelemek gerektiğini ileri sürer. Tıpkı söylem çalışmalarında olduğu gibi derin yorumsama yönteminde de metinlerin işleyiş tarzlarını sembolik stratejilerle kurduğu ilişki üzerinden analiz etmektedir. Burada metin ile kastedilen eylemlerden jestlere, ritüellerden sözcelere, sanat eserlerinden (Thompson, 2013: 164) kurumlara, mimari biçimlerden düzenleyici kararlara, yasalara, idari tasarruflardan bilimsel, felsefi, ahlâki önermelere varan heterojen bütünler ile söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır. Dilin konuşulduğu-yazıldığı biçim olarak söylemin-metnin (Ricoeur, 2017: 105) inşa etmeye çalışırken ekledikleri ve dışarıda bıraktıklarıyla anlam adına, Thompson ideolojinin “meşrulaştırma, gizleme, birleştirme, parçalama ve şeyleştirme” olarak ifade ettiği beş tarz önermektedir.

Meşrulaştırmada ideolojik açıdan, belirli bir tutum, davranış ve yaklaşımın “rasyonelleştirme, evrenselleştirme ve anlatı oluşturma” stratejileriyle meşru olduğu iddia edilmektedir. Belli bir anlayış doğrultusunda ideolojik sembolik biçimin ikna edici hale gelerek, bir haklılık devşirilmesi olarak tanımlanan rasyonelleştirme, çalışmada AKP'nin Kemalist

Türkiye karşısında iktidar gücünü arttırma arayışının “sınırsız haklılığını” eleştirel olarak imlemektedir. Belirli bir kesimin çıkarına olan bir durumun herkesin yararına gibi gösterilerek, çıkarı sanki ortak bir çıkarmış gibi genelleştirilmesi olarak evrenselleştirme ise, çalışmada AKP’nin haksız zenginleşme anlayışının ve meşruluğunu yitirmekte olan bir iktidar olarak kendisine uygun bir cemaat arayışının paravanı olarak kullanılan Yeni Osmanlıcılık anlayışının analizinde kullanılmıştır. Son olarak anlatı oluşturma ise AKP’nin belleklerde yeniden kurucu nostalji anlayışı doğrultusunda altın çağ özlemiyle geçmişini yeniden keşfettirecek hikâyeler oluşturmaları ile Kemalist belleğin “kayıplarını”, nasıl Yeni Türkiye söyleminin kazançları olarak AKP’lileştirilmiş yeni tarih anlatısının uğraklarını anlamamıza imkân sağlamaktadır.

İkinci işleyiş tarzı olarak gizleme ise, varolan-süregiden güç ilişkilerinin nasıl örtükleştirildiğinin analizinde, “yerine geçirme, örtmece, mecaz” (kapsamı değiştirme, ad aktarması, eğretileme) stratejilerine başvurulmaktadır. Yerine geçirme, belli bir kişi, nesne veya durumu ifade ederken başka bir kişinin, nesnenin veya duruma yönelik çağrışımların aktarılması anlamına gelmektedir. İkinci strateji olarak örtmece ise olumsuz algılanması muhtemel belli olayların, durumların veya toplumsal ilişkilerin tarif edildiği olumlu bir değerlendirmelere odaklanmaktadır. Üçüncü strateji olan mecazda, kapsamı değiştirme, söylemdeki parça-bütün ilişkisiyle ilgiliyken; ad aktarması, durum veya nesnenin belli bir özelliğini imleyen bir terimin durum ve nesne için bütüncül bir özellik olarak kullanılmasıdır. Son strateji eğretileme ise toplumsal ilişkilerin aslında olmayan özelliklerinin, bir terimin sanki varmış gibi algılanmasına imkân sağlayacak biçimde alakasız olarak kullanılmasıdır.

Üçüncü işleyiş tarzı birleştirme ise, farklılıkların görmezden gelinip, yok sayılması adına standartlaştırmanın (sem-

bolik biçim toplumun ortak temeli gibi hareket edilmesi) ve simgeselleştirmenin (toplumdaki ortak kimlikle özdeşleşmeyi imkânlı kılan semboller üretilmesi) toplumun nasıl özdeş gibi algılanmasının sağlandığını, böylece aslında kuruluş zemini olarak yaslanılan AKP ve Yeni Osmanlıcı tahayyüllerin nasıl ülkenin yegane hakikati olarak hatırlanmasının talep edildiğini analize dahil etmektedir.

Dördüncü işleyiş tarzı olan parçalama ve ayrıştırma ile ötekiden arındırma stratejileri, tahakküm ilişkilerine, hegemonyanın kuruluşuna zarar verecek nitelikteki grupların bölünüşüne odaklanmaya izin vermektedir ki bu çalışma boyunca Fairclough'un DISA yaklaşımıyla da diyalektik bir biçimde verilen bellek mücadelesine tanıklık ettiğimiz AKP ile Kemalizm'in nerelerde ayrıştığını, kutuplaşmayı anlamamıza imkân sağlamaktadır.

Son işleyiş tarzı şeyleştirme ise, tarihsel olarak meydana gelen ama aslında değişken olan bir durum ya da olayın zamandan azade olarak "değişmez" gibi sunduğu iddiasını irdelemektedir. Şeyleştirmenin stratejiler olarak doğallaştırmanın ve ebedileştirmenin tarihsel sürecin sonucu olan toplumsal bir ilişkinin doğal koşullarla oluşmuş gibi gösterilmesidir. Diğer bir strateji ebedileştirme ise toplumsal ilişkilerin nasıl sonsuz, süregelen ve sabit olarak yansıtıldığını anlamamıza imkân sağlamaktadır.

Yeniden yorumlamada oluşturulan ve dolaşıma sokulan söylem, onu anlamlandıran öznelerin yüklediği anlamdan bağımsız olmadan ama dışına çıkarak yeniden anlamlandırılmaktadır. Amaç, sosyo-tarihsel olarak kurulan bu anlamın nasıl ve neden kurulduğunu açıklamaktır. Bu açıdan yeniden yorumlama ile AKP'nin mücadelesini verdiği bellek analiz edildikten sonra, yeniden yorumlama ile Yeni Türkiye söylemi kapsamında verilen bellek mücadelesinin nasıl ve neden verildiğine yönelik bir deşifre imkânı sunmak-

tadır. Tek hakikat olarak mühürlenmiş olan anlamın sorgulanmasıdır. İdeolojinin nasıl işlediğinin, hangi stratejilerle nasıl etkiler yarattığının ve bu etkilerin hangi tarihsel-toplumsal bağlam içinde yerleşik ve kalıcı hale geldiğinin analizi, bu ideolojilerin gizlediği toplumsal ilişkilerin açık hale getirilmesine katkı sağlar.

Yöntemin üçüncü aşaması ise yorumlama/yeniden yorumlamadır. Sembolik biçimin söylediği, temsil ettiği yaratıcı anlamın izahına odaklanmaktadır. Sosyo-tarihsel analiz ile biçim-söylem çözümlemesinin sonuçlarına dayanılarak, sembolik biçimin ne söylediği, neyi temsil ettiği, ne ile alakalı olduğu açıklanmaya çalışılır ki bu önceden yorumlanmış bir alanı, yeniden yorumlamak olduğundan yorumlar çatışmasına neden olmaktadır (Thompson, 2013: 34). Metin, onu oluşturan, dolaşıma sokan ve alımlayıp anlamlandıran öznelerin ona atfettiği anlamın dışında (ancak ondan bağımsız olmadan) yeniden anlamlandırılır.

Derin yorumsama yönteminin izlendiği bu çalışmada veri toplama tekniği ise söylem analizi olarak belirlenmiştir. Geçmiş nasıl hatırladığımız, okulda, gazetelerde, filmlerde, dergilerde, tarih kitaplarında ile aile ve sosyal çevremizden bize aktarılan sözlü ve yazılı kültürle ilgilidir (Neyzi, 2014: 2). Söylem analizinin nesnesi de yazılı, sözlü ve sözsüz içerikli metinler (Sözen,1999), her türlü kayıtsal malzeme ya da bildiriler, demeçler, akademik makaleler veyahut medyada yer alan programlar, haberler, reklamlar, vb. kaynaklar veri toplama sürecinin bir aracı haline gelebilmektedir (Eliot, 1996). Bu çalışma kapsamında da literatürden ağırlıklı olarak toplumsal bellek, mimari, sosyoloji ve siyaset bilimi alanındaki akademik makalelerden, kitaplardan, bildiri-lerden; kurumsal kaynak olarak yönetmeliklerden, çıkarılan yasalardan, kentsel dönüşüme dayalı projelerden; hem iktidar hem Kemalist kesim tarafından törenler ve olaylara

dönük hazırlanan video içeriklerinden, özellikle mekânlara dönük reklamlardan, Tayyip Erdoğan ve diğer AKP'li yöneticiler ile Kemalist kesimi temsil ettiği ifade edilen TSK, yüksek yargı, CHP ve toplumsal kesimlerden gelen demeçler, brifingler ve konuşmalara yer verilmiştir. Çalışma boyunca yararlanılan kaynaklar olarak ise hem AKP'yi destekleyen literatür çalışmaları ile basın kuruluşlarının haberlerine hem de AKP'ye karşı eleştirel bir yaklaşım sergileyen kesimlerin görüşleri ve basın kuruluşlarının haberlerine, yazılı ve/veya sözlü medya anlamında yer verilmiştir.

Her ne kadar toplumsal bellek alanında Türkiye'de de çalışmalar yapılıyorsa da AKP'ye yönelik olarak yapılan bellek çalışmaları genellikle belli bir hafıza mekânına ya da belli bir törene odaklanan sınırlı bir kapsamla ele alınmıştır. Oysa bu çalışma toplumsal bellek çalışmalarının iki sacayağı olarak görülen hafıza mekânları ve anma törenlerini beraber olarak, bellek teorisi üzerinden detaylı olarak analiz eden ilk çalışmadır. Dolayısıyla çalışmanın yazım sürecinde her ne kadar bellekle ilgili daha önceki çalışmalardan ve literatürden yararlanıldıysa da çalışma AKP'yi bellek üzerinden ele alış biçimiyle, belleğin interdisipliner yapısını benimseyecek biçimde farklı disiplinlerden yararlanılarak hem bellek çalışmaları literatürüne hem de AKP çalışmalarına yönelik bir katkı sunma amacıyla hazırlanmıştır. Kendinden önce toplumsal bellek literatürü üzerinden yapılan çalışmaların sınırlılığı ve daraltılmış alanı düşünüldüğünde bu durum çalışmanın yazım sürecini belirlemede hem zorluk ancak hem de çalışmayı özgün kılacak bir imkân olarak görülmüştür.

TOPLUMSAL BELLEK MÜCADELESİNDEN ULUS-DEVLETİN EV SAHİPLİĞİNE

Toplumsal belleğin iktidar hafızası ve karşı hafıza açısından kullanım değeri

Toplumsal bellek, bireyin zihinsel süreçlerinin depo alanı olmaktan ziyade, içinde yaşadığı topluluğun çerçevesi, bağlamı içinde oluşan seçilmiş kolektif anılandır (Halbwachs, 1992: 38). Dolayısıyla tarihsel olmanın ötesinde sosyal ve siyasal ağların dönüştürdüğü, dönüştürürken de bir yandan sürekli olarak yeniden kurduğu söylemsel ve simgesel bir alanı imlemektedir (Parmaksız, 2012: 8). Bir kimlik sorunu olarak toplumsal bellek, ulus-devletler açısından ulusal kimliği bir kökene, bir anlama sabitlenme ihtiyacı ile alakalıdır. Fakat geçmiş, olduğu haliyle muhafaza edilmesi, aktarılması imkânsız olarak vardır/yoktur (Agamben, 2004: 158). O nedenle bu çalışmada toplumsal bellek, “karşı hafıza” ve “kurucu iktidar” olarak ifade edilecek iki kategori arasında sürekli yıkılıp, yeniden kurulma potansiyelini bulunduran bir mücadele alanını imlemektedir.

Birinci kategori olarak ele aldığım *karşı hafıza* ulus-devletin homojenlik söyleminde yok sayılmak ya da marjinalleş-

tirilmek istenen ötekilerin müdahaleye uğrayan belleğidir. Tarihi olduğu gibi yazmamanın millet olmanın bir parçası olduğu iddiasıyla icat edilen (resmî-milli) tarih, o ilk yaşandığı haliyle, belleğimizde korunarak yer almaz. Bellek, iktidarların bastırma, eksiltme, çarpıtma gibi çeşitli müdahalelerine açıktır ve hatırlama ve unutmama edimini araçsallaştırma ihtiyacının sonucu olarak tarihin daima seçili bir versiyonu hakikat kılınmaktadır. Tarihte yer alan her olayda adlandırılmayan, bilgi ve deneyimine başvurulmayan gezgin bir fazlalık bulunmaktadır (Gürşimşir, 2012: 42). İlerlemeci tarih anlayışı doğrultusunda bir yandan ulus-devletin sözde tarihi kurucu iktidar tarafından temize çekilirken, öte yandan hayal edilmiş cemaati oluşturanlar arasında kendisine yer bulamayan bu gezgin fazlalıkların yaşadıkları, ya yok sayılmakta ya da ötekileştirilmektedir. Oysa ulus-devletin yok saydığı tarihin hiç söylenmemiş kısımları da birilerinin tarihidir (Trouillot, 2015: 42). Üstelik bu yok sayış, ulus-devletin iradi ihmalidir. İşte toplumsal bellek mücadelesi de tam bu noktada, ulusu homojen kılma amacıyla geliştirilen saf ontolojik millet tasavvuru ile ampirik milletin karşılaşmasında yaşanmaktadır (Bora, 1996: 179-180). Bu karşılaşmayı ele alması bakımından, toplumsal bellek çalışmaları da bu karşılaşmayla mitik tarih anlatılarının yalnızca madunun sesine yer vererek dışarıda bıraktıklarına, susturulanlara, kendi tarihlerini anlatmak isteyenlere bir direniş imkânıdır (Trouillot, 2015: 35, 42). Burada direniş, bir vaattir. Sadece kazananların tarihini anlatan makro tarih anlatılarının dışlayıcılığına karşı, iyileştiricilik (Neyzi, 2014: 3); homojen ulus-devlete karşı bir çokluk vaadidir (Trouillot, 2015: 33). Bu bağlamda elinizdeki çalışmanın temel amacı, AKP iktidarının toplumsal belleğe müdahalelerinin bastırılanın geri dönüşüne imkân sağlayan ontolojik bir mücadele olup olmadığını tartışmak ve anlamaya çalışmaktır.

İkinci kategori ise bellek çalışmalarının iktidar(ın) aracı kılınmasına ilişkindir. Buradaki hareket noktasıysa tarihin merkezi kimin inşa ettiği ve nasıl algılandığına göre değişiklik göstermesidir (Kılıçbay, 1998: 21-22). Bu bakımdan toplumsal belleğin ömrü, iktidarın hegemonyasıyla paralellik arz etmektedir. Zira iktidarın aracı olarak ne kadar kabul görür, içselleştirilirse, karşı hafıza da o kadar edilgenleştirilecektir. Toplumsal bellek, geçmişe yüklediği öznellik ve yaşanmışlık duygusundan hareketle (Traverso, 2009), ulusun ortak bir geçmişi ve bu geçmişten itibaren kurulan ortak bir geleceği olduğu fikrine zemin hazırlar. Böylece geçmişle bir süreklilik içinde icat edilen geleneğe dayandırılan ulus anlayışıyla, ben “bize” çevrilebilmektedir. Dolayısıyla modernizmin sabitlenme ve homojenleştirme ihtiyacına cevap olarak, insanlar arasında bir bağ kurularak oluşturulabilecek siyasal topluluğu kurmada önemli bir araç olan toplumsal bellek, ulusu tek bir “kökene” ve belli bir “anlam borcuna” sabitleyen, tek tipleştiren kurucu iktidarın kurgusudur. Tekrarlamalar ve aktarımlar yoluyla dolaşıma sokulan gelenekler, hafızamızda, kurucu bir ilkeye, kökene sabitlenmektedir (Hobsbawm, 2006: 2-6). Burada söz konusu herhangi bir kökenden değil, toplumun, toplumsal ve siyasal varlığını anlamlandıran, her zaman bir kurucu iktidar tarafından seçilen/belirlenen bir kökendendir. Aynı zamanda başlangıç olan bu “köken”, bir şeyin tek başına yapılmasını, orijinallik haline bulunulan atıfla insanın doğum anı gibi, ulusun üzerine inşa edileceği eşsiz, benzersiz bir doğum anıdır.

Gerçekte bir kurucu iktidarın kurgusu olması bakımından sabit, değişmez ve süregelen olmayan köken, kurucu iktidarlara bugünkü ihtiyacına hizmet edecek şekilde değişebilmekte, iktidarın el değiştirmesiyle kesintiye uğrayabilmektedir. Kökenini, daha doğrusu hegemonyasını süregelen kılmak isteyen iktidar, toplumun birliğini ve içinde yaşadığı düzenin

varlığını bir kurtarıcıya, yaratıcıya, hanedana ve benzeri bir odağa borçlu olduğu iddiası üzerinden hareket ederek (Gauchet, 2011: 33-67) kırılganlığını azaltmaktadır. Bu borç, iktidarın toplumdan ayrılarak, toplumu yönetmesine imkân sağlayan, toplum ile toplumun varlık nedeni olarak gösterilen iktidar arasındaki bölünmenin, siyasal birliklerde aidiyet kurmanın, kimlikte ortaklaşmanın yaslandığı kökenin meşrulaştırıcısı olan anlam borucudur. (Gauchet, 2011: 50). Ulus-devletin homojen bir bütün olarak siyasi birliğe sahip olmasını sağlayan dışsaldır. Ulus, anlam borcuyla bir dışsalla borçlandırılarak kurulur, birleştirilir (Gauchet, 2011: 58). İnsan tabiatı gereği kendinden farklı olan ve başka bir mekân ve zamanda bulunan varlıklara borçlu olduğunu düşünür. Varoluşa ilişkin bu borç, modern devlet öncesi bir dine, bir yaratıcıyayken, modern devletin oluşum süreciyle birlikte seküler devletin kutsallıklara yönelmiştir. Ölüm, bilinmez olandır. Bu bilinmezlik sayesinde ise ölenlerin sorumluluğunu yaşayanlara emanet eden kurucu iktidarlara, yaşayanlar ile ölenler arasında kurguladıkları anlam borcuyla yeni bir ortaklık kurarlar ve böylece ölüm, bir yok oluş değil; sonsuzluğa kapı aralamanın bir umudu haline gelir (Levinas, 2011: 17-18, 23). Anlam borcunun üzerine kurulduğu geçmiş, toplumun varlık nedeni; kurucular/ölenler ise bu varlığın sağlayıcıları olarak kutsallaştırılmakta, sabitlenmektedir. Ölenin hiçliği, yok oluşu karşısında, kendisi de yok olma korkusuna kapılan ulus, varlık sebebi olduğuna inandığı kökensel öz atfedilen ortak bir geçmişe sığınarak korunmaktadır (Gauchet, 2011: 58). Bu borç, ölenin mirasına sahip çıkma, taşıma, aktarmayla ödenecek olan toplumsal bir olaya dönüştürülmektedir. Şimdide yaşayana kalansa ölüme yüklenen borçla yaşamaktır. Dolayısıyla yaşayanlar için, kurucu anlatının kökensel özü olarak tayin edilen geçmişe sahip çıkarak yaşamak, anlam borcunun diyetidir. Bu diyetse, kurucu iktidarın

anlam borcunu devam ettirmek, nesilden nesile aktarmaktır. Böylece söz söyleme yetisine sahip olan iktidarla, bu söze riayet etmesi gereken toplum arasında bir bölünme yaratılmış, dışsallığın egemen başkalığıyla donatılmış olan iktidar insanı (Gauchet, 2011: 48), toplumdaki sıradan insanları yönetir hale gelmiştir. Mitik tarih anlatılarında her şey ilk günkü halinde bugünkü insanlardan farklı varlıkların istedikleri şekliyle değişmeden kalmış, bugüne adeta kutsal bir emanet gibi taşınmıştır (Gauchet, 2011: 58). Bu, ulus-devletin değişmez, sabit, süreğen ve boşluklara izin vermeyen yapısının bir gereğidir. Bunun için de ulusal anlatılarda, teolojikleştirilmiş bir tarihe gönderme yapılarak, ulusal tarih yazımı köken arayışı boyunca katedilmesi gereken durakları, (anlam borcu üzerinden) kutsallaştırılarak, müzelerini, arşivlerini, anlatılarını, anıtlarını sembolleştirmektedirler (Parmaksız, 2012: 284). Bir şeyi olduğu gibi muhafaza etmenin yolu onu dokunulmaz kılacak bir kutsallık atfetmekten geçmektedir. Bunun için de kökenin, anlam borcunun kuşakların birbiri ardına eklendiği, yaşanan zamandan farklı bir zamanda ve şimdiki insanlara benzemeyen varlıklarla dolu bir mekândan gelmesi gerekmektedir (Gauchet, 2011: 58). Kökenini icat ettiği geçmişini, icat ettiği anlam borcu ile geleceğe taşımakla mükellef kurucu anlatı, ulus-devletin başlangıç anıyla şimdi ve gelecek arasında boşluğu, kopukluğu gidermek adına zamanlar arası bir süreğenlik kurmak zorundadır. Ulusun sürekliliği için zamanı ve mekânı aşan “yaratılmış” bir birliktelik duygusudur. Bu, “Biz kimiz?” sorusunun da cevabıdır. Geçmiş ve gelecek üzerinde ortaklaştırılan biz de ulus-devletin sahibini belirlemektedir. Sahip, borçlanandır ve borcu için geçmiş geleceğe taşımakla yükümlü kılınandır. Kurulan belleği taşıyacak, icad edilmiş ecdada kendisini borçlu hissedecek olandır. Peki, ama AKP dönemi Türkiye’sinde borç, borçlu kimdir, bu anlam borcunun diyeti nedir?

Kemalizm ve AKP'nin toplumsal bellek mücadelesinin panoraması

Toplumsal bellek mücadelesinde AKP, “Yeni Osmanlıcı” ve AKP öncesi Türkiye'nin kurucu iktidarı diyebileceğimiz Kemalizm ise “Batıcı” köklerden hareketle, anlam borcu açısından birbirlerinden ayrılmaktadır. Kemalizm, fikirsel alt-yapısı önceden belirlenmiş bir doktrin olarak değil, devletin ve devlet tarafından yaratılacak olan toplumun zaman içinde değişebilecek ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde, sadece genel hatları belirlenen kılavuz bir görüştür. İçerikten daha çok bir aksiyonu ifade eden Kemalizm, sağ, sol, liberalizm, muhafazakârlık gibi başka ideolojilerle eklemlenerek konjontürel ihtiyaçlara¹ göre siyasal bir duruş ve mutlak doğrular üretmektedir. Zira literatür tartışmalarından da hareketle Türkiye siyasal hayatı boyunca tek bir Kemalizm tanımından ziyade Kemalizmlerden söz edilmektedir (İnsel, 2012: 15). Bu durumda çalışma boyunca Kemalizm ve Kemalizm'i benimsemiş kesimleri imlemek adına kullanılan Kemalist kesim ifadesini açmak yerinde olacaktır. Çalışmada Kemalizm'in özü, değişmez seküler ilkelere, modern/Batılı kimliğe ve buna uygun bir yaşam tarzına, kültürel homojenliğe ve ulusun toprak bütünlüğüne dayandırılan (Cizre ve Çınar, 2003), dolayısıyla ulus-devletin resmî hafızası olarak anlam borcu ve köken anlatısını bu temelde inşa eden kurucu bir zemin olarak tariflenmektedir. Farklı yaklaşımlar olduğunu not ederek, asgari müşterek Kemalizm'in

1 Örneğin, CHP'nin parti programında yer alan ve “milliyetçilik, halkçılık, inkılapçılık, laiklik, cumhuriyetçilik ve devletçilik” olarak ifade edilen altı oku, 1935 yılında Kemalizm olarak ifade edilmeye başlanmıştır (CHF 1931 Nizamname ve Programı, TBMM Matbaası, Ankara, 1935). 1960'larda daha çok halkçılık ve devletçilik ilkelerine yaslanan sol Kemalizmden bahsedilirken; 1980'lerdeki Komünizm karşıtlığı doğrultusunda laiklik ve milliyetçilik ilkesini öne çıkararak, Türk-İslâm sentezine yaslanan 12 Eylül Kemalizm'i gibi farklı farklı Kemalizm versiyonlarından bahsetmek mümkün hale gelmiştir.

jenerik özellikleri şu şekilde ifade edilebilir: Değişmez sekülerizm özü ile kastedilen, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrıştırılarak, devletin her dine eşit mesafede olduğu bir laiklik anlayışı değil, Sünni İslâm'ı merkeze alan bir anlayıştır. Burada Kemalizm tarafından öne çıkarılan Sünni İslâm, kurucu iktidarın Batılılaşma hedefi doğrultusunda dinin devletin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden tanımlanmasıdır. Kemalizm, devlet tarafından kontrol edilen, hurafelerden arındırılarak, aklın öngörüsünde, pozitivist ve milli çerçevedeki bir laiklik anlayışıyla belirlenmiş olan bir Sünni İslâm anlayışını işlevsel kılmayı amaçlamaktadır (İnsel, 2003: 22). Milliyetçilik anlayışı ise kültürel ve siyasal homojenliğe dayanan bir toplum yaratmak adına korporatist bir anlayışla kamusal alanda dinsel, etnik, sınıfsal farklılıkları görünmez kılan bir kültürel milliyetçilik olarak kabul edilmektedir. Kemalizm'de devlet adına bir toplum oluşturma gayesi söz konusudur. Paternalist bir anlayışla (İnsel, 2003: 18-21), toplumu Batılı ve laik yaşam tarzı için hazırlama görevi ise belli yapı ve kurumlara verilmiştir. Tam da bu nedenle Kemalist Batılılaşma kendisinin temsil ettiği iktidar pratiği tarafından sınırlandırılmış, "Batı" ile neyi, ne zaman, nasıl ödünç alacağı konusunda "cautious" bir modernleşme pratiği olmuştur. Dolayısıyla Batı normunun referans noktasının sabit, fakat Batılılaşma anlayışının sınırlı ve sınırlandırıcı olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada 2002-2010 yılları arasındaki dönem için Kemalist anlayışı savunan ve taşıyan asli güç ordu olarak kabul edilirken (İnsel, 2001: 25), yüksek yargı organları, yüksek bürokrasi, özellikle Deniz Baykal'ın genel başkanlığını yaptığı dönemdeki CHP ve kimliğini yukarıdaki ilkeler ile tanımlayan toplumsal kesimler Kemalist olarak kabul edilmektedir. 2010 itibarıyla AKP hükümetinin bürokraside kadrolaşan Gülen Hareketi ile işbirliği içinde başlattığı Ayışığı, Balyoz, Ergenekon gibi darbe planı so-

ruşturmaları üzerinden ordunun toplumsal ve siyasal prestiji, statüsü sarsılmış, özerk kurumsal pozisyonu ise yapılan yasal “reformlarla” zayıflatılmış durumdadır. Yine 2010 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ile HSYK’nın Kemalist denebilecek kompozisyonu dağıtılmış, Deniz Baykal bir komplo sonucu CHP Genel Başkanlığından istifa etmek zorunda bırakılmıştır. Dolayısıyla 2010’dan sonra Kemalist kesim, daha çok kendisini AKP karşısında Batılı, laik ve kültürel homojen bir toplum yapısı içinde tanımlayan toplum kesimlerini ve sivil toplumu imleyen bir kavrayışa dönmüştür. Bir kurucu iktidar olarak Kemalizm, sadece Türkiye Cumhuriyeti’ni kurması bakımından Osmanlı’dan, hane-dandan bir kopuş değildir. Aynı zamanda yeni kurulan devlet, askerî-sivil bürokrasi eliyle toplumun medeni bir toplum olarak anladığı Batı tipi bir toplum kurmak istemesi bakımından Osmanlı modernleşmesinin radikalleşmesidir.

AKP açınsındansa, Kemalizm, Batı ile arasındaki açığı kapatmak adına (Osmanlı kastedilerek) benimsediğı kopuşçu tezi ile halkın özünden uzaklaşmıştır. Batılılaşma konusunda kendisini geç kalmış hisseden Cumhuriyet’in bir an önce Batılılaşmak adına, bu görevi asker ve sivil bürokratlar eliyle gerçekleştirmek istemesi, Kemalizm’in halk için, halka rağmen gerçekleştirilmek istenen bir toplum mühendisliğidir (Tekin ve Toker, 2004: 92). Buna göre “ödünsüz, seferber, topyekûn Batılılaşma” gibi ifadeler AKP için Kemalist tarih anlatısı, otantik özden bir sapma olarak görülürken, altı yüz yıl, üç kıtaya hükmetmiş bir cihan imparatorluğu olan Osmanlı mirasına sahip çıkılarak otantik öze geri dönüş talebi bu çalışmada “Yeni Osmanlıcılık” olarak adlandırılacaktır. AKP’ye göre ulus-devletin anlam borcu, iktidarın altın çağ olarak tanımladığı Osmanlı İmparatorluğu’nda aranmalıdır. Bu nedenle iktidara geldiğı ilk günden, hatta daha öncesinden itibaren AKP’nin ulus-devletin Kemalist kurucula-

rına, kökenine, bu kökensel atıfla devlet ile devletin “sahibinin” kim olduğuna yönelik farklı iddiaları vardır ve bu iddialar nedeniyle Kemalizm ile gerilimli bir ilişkisi olagelmıştır. Kemalistler tarafından kendisine bu ülkenin zencisi muamelesi yapıldığını sıklıkla ifade eden AKP hükümeti, ulus-devleti “özüne döndürme” mottosuyla Türkiye’nin kurucu anlatısını değiştirmek istemektedir. Böylece Kemalist anlatıda susturulduğunu, yok sayıldığını iddia edenleri temsil etme iddiasında olan AKP, kendi iktidarında Yeni Osmanlıcı bir öze yasladığını ifade ettiği anlam borcunu gerçek sahiplerine yönlendirerek, toplumu gerçek özüne, anlamına kavuşturmuş olma iddiasındadır.

AKP, iktidarda olduğu süre boyunca bu anlayışını hayata geçirmek için farklı dönemlerde farklı yollar, stratejiler izlemiştir. Aşağıda bu iki anlam borcu arasındaki gerilimli ilişki ve bu ilişkide AKP’nin anlam borcu açısından geçirdiği dönüşümler üç farklı dönemde detaylı olarak ele alınacak ve değerlendirilecektir.

2002-2006 Kemalist çarkın dışı-si olarak kendini tanıma dönemi

“Eski” Türkiye siyasetinde serbest seçimler, seçilmiş hükümetlere ülkeyi yönetmek için yeterli donanımı kazandırmayıp, sadece Kemalist vesayetin² iktidarı paylaşacağı or-

2 Kemalist vesayet ile kastedilen, Kemalizm’in modernleşme hedefiyle, modernleşmenin siyasi yönü olan demokratikleşme arasındaki gerilimin (Köker, 2001: 107), anayasanın hiçbir hükmünün devrim yasalarına aykırı biçimde yorumlanamayacağını hükme bağlayarak, Kemalist reformları anayasal güvence altına aldığı (Çelik, 2001: 90; Kayalı, 2005: 204) ve ordunun siyasi bir faktör olarak ortaya çıktığı (Eroğlu, 1998: 157) 1960 darbesinden sonra gelişen siyasi konfigürasyondur. Bu konfigürasyonun merkezinde kurumsal ve siyasi özerkliği bulunan ordu yer almaktadır (Cizre, 2005: 59-60). Siyasi özerklik ile demokratik seçimle iş başına gelen hükümetlerin, anayasal otoritesinin üstüne çıkma yeteneği ilade edilmektedir. Ordu bu yeteneği ile bir siyaset karşıtlığı çerçevesinde, hükümet üzerinde dolaylı ve doğrudan etkiler yaratabilmektedir (Cizre, 2005:

taklarını belirlemektedir (Çınar, 2015: 109-110). Kemalist vesayetin gözünde İslâmcı geçmişiyile AKP, ne Kemalizm'in köken anlatısındaki pozitivist, kültürel milliyetçi ve laiklik anlayışının ne de ulus-devlete (anlam borcu olarak) yüklenmek istenen Batılılaşmanın takipçisi sayılmayıp, iktidarın paylaşılacağı meşru bir ortak olarak görülmemiştir. Toplum meydana getiren farklı kesimlerin taleplerinin siyasi olarak ifade edilip, karar alma süreçlerine aktarılarak, devlette bir karşılık bulmasının Kemalizm'in sınırına kadar gerçekleştirilebildiği (Köker, 2001: 98) bu ilk döneminde AKP, Kemalizm'in karşı hafızasıdır. 2002-2006 arasındaki sürede, Kemalizm hegemonik konumu göz önüne alındığında, iktidarın Kemalizm ile doğrudan kökensel bir mücadeleye girme imkânı olmamıştır. AKP, Kemalizm ve aslında onu da aşır Batı kökenli evrensel değerler açısından zararsız olduğuna ikna etmeye çalıştığı bir "kendini anlatma, tanıtırma" döneminde dir.

Nitekim bu dönemde AKP'nin Kemalizm'in benimsediği ilkelere bir itirazı olmadan bir "iktidar" dönemi sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bunu partinin üç yaklaşımından anlıyoruz: Birincisi, İslâmcı Milli Görüş Hareketi gibi Kemalizm'i bütün sorunların kaynağı olan bir temel yabancılaşma olarak tanımlamış, ekonomik, siyasi, sosyal problemlerin sebebi olarak Kemalist vesayete değil, kendilerinden önceki hükümetlerin basiretsizliğine dikkat çekmiştir. İkincisi, Kemalizm'in Batılılaşma amacına da uygun olarak Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin üyeliği için şart koştuğu demokratikleşme/uyum paketlerini hayata geçirmiştir. Partinin Batı-

60, 66). Kurumsal özerklik ise, kurum olarak ordunun işleyişini siyasi müdahalelerden azade kılmasına ve böylece siyasi konularda etki alanını genişletebilmesine de imkân sağlamaktadır (Cizre, 2005: 59). Bu konfigürasyon sayesinde ordunun merkezinde bulunduğu, yüksek yargı, akademi, medya, bürokrasi, sivil toplum örgütleri ve siyasetçilerden oluşan bir ağı, meşru siyasetin parametrelerini belirleme hakkını kendinde görmektedir (Çınar, 2013: 40).

hlaşma yanlısı bu tutumu, Kemalist vesayetin engellemele-ri karşısında Batılı normlara tutunarak, iktidarını kullanacağı bir alan yaratmasına imkân tanımıştır. Batılılaşma yanlısı tutum, ayrıca parti kurucularının İslâmcı geçmişi dolayısıyla Kemalist vesayetten gelen tepkilerden kaçınabilmeleri adına İslâmcı geçmişlerini unutturarak, liberal İslâm'ı savunduklarını söyledikleri “yeni” kimliklerini öne çıkarmalarına hizmet etmiştir. Böylece bir karşı hafıza olarak AKP, her ne kadar Kemalist vesayet karşısında kendisine önemli avantajlar sağladığı için bu demokratik reform yasalarını hayata geçirse de yine de bu düzenlemelerle ülkede varolan ekonomik, sosyal, siyasi pek çok problemi hükümetin bir demokratikleşme meselesi çerçevesinde ele alıyor gibi algılanmasını sağlamıştır. Üçüncüsü, özellikle 1990'lı yıllarda yükselen Atatürk sembolizmi ile devam eden Kemalizm'in Atatürk gibi, resmî bayramlara dönük uygulanan ritüelleri gibi Kemalist belleği oluşturan pek çok sembolünü kendisi de kullanmış, böylece kendisinin Kemalist değerler açısından bir öteki olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır.

Türkiye'de 1990'lı yıllar faili meçhullerin, yolsuzlukların, sıklıkla değişen koalisyon hükümetlerinin, sorunların çözümünde otoriter, baskıcı tutumların, ekonomik ve siyasal krizlerin dönemidir. Bunlar ve ardından meydana gelen 2001 ekonomik kriz ile ülkede mevcut siyasi aktörlere güven iyice azalmıştır. Krizin arkasından iktidara gelen AKP'ye göre Kemalist kesimden iktidarına karşı gelen tepkilerin nedeni, partinin Kemalist rejim açısından bir tehdit oluşturması değil, kendilerinden önceki hükümetlerin neden olup, içinden çıkamadıkları ekonomik, sosyal, siyasal problemlerin rejim bahanesiyle hasıraltı edilmeye çalışılmasıdır (*Yeni Şafak*, 30 Temmuz 2003). AKP, siyasi krizleri çözmekten ziyade, ekonomik ve sosyal meseleleri çözmeye aday bir parti olarak, zararsız ama iyileştirici olduğu id-

diasını kanıtlama çabasıdır. Öyle ki türban serbestisine ilişkin tabanında önemli bir beklenti olmasına rağmen hayat tarzlarına müdahale etmeyeceklerini söyleyerek, AB sürecine ve bu sayede de hem demokratikleşme hem de ekonomik kalkınma anlamındaki kazanımlara hız vereceklerini vurgulamaktadır (Hürriyet, 2002). Böylece türban yasasını yaşam tarzına, özgürlüğe müdahale olarak tanımlayıp gündeme alabilmiş, ancak öncelik vermeyip, daha genel meselelerle ilgilenerek, vesayet odaklarının “gazabından” bir nebze kaçabilmiştir.

28 Şubat süreci ile tabanlarını büyütmenin iktidarda kalmaya yetmediğini gören hükümet (Bora, 2017: 478), iktidarda kalabilmesinin yolunu kendisini Kemalizm’in dışına çıkmadan, onun bir dişli-si olarak tanıtmak olarak görmüştür. Ancak aynı zamanda (Kemalist) tarihin yok saydıkları olarak ifade ettiği Aleviler, Kürtler, gayrimüslimler için bir boşgösteren olarak ortaya koymuştur. Bu boşgösterenlik iddiasıyla Kemalist hegemonyayı farklı talepleri eklemlenerek genişletme iddiasında bulunmuş, bunu da Kemalist devlet anlayışını iyileştirmeye dönük bir vaat, böylece Batı’nın siyasi çoğulculuk normlarına yönelik bir hedef olarak sunmuştur. Kemalist hegemonya içerisinde AKP, siyasi meşruiyetini sağlamak adına, kendisini Kemalizm’in ötekisi olarak değil, Kemalizm’in anlam borcu olan Batılılaşmanın takipçisi olarak ortaya koymuştur.

AKP, Refah-Yol hükümetinden ve 28 Şubat sürecinden edindiği deneyimle 1970’lerden-1990’lara Batı/Avrupa karşıtı bir tutum benimseyen Milli Görüş Hareketinin İslamcılığından uzaklaştığını dile getirmiştir (Duran, 2010: 334; Dağı, 2010: 122-123). Dolayısıyla AKP toplumsal tabanını, 1990’lardan bu yana biriken sistem/statüko karşıtı halk hissiyatını, Kemalizm’i doğrudan hedef almadan, onun Batılılaşma hedefi doğrultusunda demokratik çoğulcu bir söylem

üzerinden temsil etme iddiasıyla (Çınar, 2015: 156-157) genişletmiştir. Gerek ekonomik gidişatı düzeltmek gerekse Kemalist hegemonyayı zayıflatacak gerçek bir “iktidar” olabilmek adına AB, AKP için sadece bir coğrafya değil; demokratikleşmeyi güçlendirme konusunda alternatifsiz bir model olarak olarak ifade edilmektedir (Duran, 2010: 333-336). Yani İslâmcı Milli Görüş’ün anti-Batıcı anlayışından uzaklaşarak, Kemalizm’i ve hedefi olan Batı’yı karşısına değil, arkasına almış, Kemalist hegemonya karşısındaki varoluş mücadelesini, Batı reformaları ve Batı’dan aldığı destek sayesinde yürütebilmiştir.

Batılılaşmanın AKP’nin Kemalist vesayeti aşmak kadar, ondan kaçınmasını da mümkün kılan ikinci yanı ise ülke içinde sürekli karşısına çıkan kurucularının İslâmcı geçmişlerinin unutulmasına aracılık etmesidir. Zira İslâmcı geçmişle AKP, Kemalist vesayetin ebedi öteki ilan ettiği irticanın günümüzdeki yansıması olarak kabul edilmektedir. Çünkü Kemalist ulus-devletin süreğenliği ve meşruluğu açısından, laik milliyetçiliğin seküler bir kutsal olarak kabul ettirilmesi, böylece kurucu iktidarın anlatısındaki haliyle geleceğe aktarılabilmesi elzemdir. AKP ise, hem laiklik karşıtı olarak görüldüğünden hem de taşıdığı toplumsal değerle milliyetçiliğe bir alternatif olmasından dolayı cumhuriyet için bir tehdit olarak algılanmaktadır (Toprak, 1987; Özipek, 2004: 240-241). İslâm ile Kemalizm’i taban tabana zıt kutuplar olarak ele alan iflasçı tezin aksine, aralarında etkileşime dayalı bir ilişkinin bulunduğuur. Zira bir yandan İslâm ile kamusal siyasi alanı ayırırken, öte yandan İslâm’ı çeşitli biçimlerde dolaşıma sokan devletin İslâm’la olan ilişkisi bastırma ve uzlaşma arasında bir salınımına sahiptir (Cizre, 2005: 82-84). Millet in homojen, tek etnik kökenli (Türk), tek dilli (Türkçe) ve tek mezhepli (Sünni) bir entite şeklindeki tanımına kültürel alanda İslâm’ın laikliğe yedirilişinde, Batılılaş-

ma anlayışı karşısında kimliğini ve varlığını İslâm'dan almış kesimlerin gözünde de meşruluk sağlayacak olan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan İslâm bir yandan reform, gelişim, medenileşme ol(a)mayan her şeyi temsil eden olarak ötekiliği sembolize ederken (Kasaba, 1993: 45), öte yandan Kemalizm'in zayıfladığı durumlarda başvurduğu pekiştirici bir tamamlayıcıdır. Zaten bu yüzdendir ki İslâm, Kemalist merkeze karşı, çevrenin en önemli argümanı (Mardin, 1995: 71), AKP de İslâmcı geçmişiyle Kemalist vesayet için öncelikli tehdit olmuştur.

"İslâmcı" yönelime sahip bir yapı olarak tasvir edilmesinin sistem güçleriyle ilişkide bir meşruiyet sorunu yaratacağını bilen AKP de (Dağı, 2010: 122) bu yüzden kendisini "muhafazakâr demokrat" olarak tanımlamıştır. Muhafazakâr demokratlık tanımları ise bireysel hak ve özgürlüklere alan açan, siyasal meşruluğunu anayasa ve evrensel normlara dayalı hukuk ve halk egemenliğinden alan, uzlaşılı kültürüne dayanan ve devletin kendisini Kemalizm gibi ideolojik bir görüşe hapsetmemesi gerekliliğine yaslanan siyaset anlayışıdır (Akdoğan, 2010: 61-62). Esasında ise başkalarının AKP'yi (kurucularının Milli Görüş geleneğinden gelmesinden dolayı) İslâmcı olarak kategorize etmesini engellemek için öne sürülmüştür (Çınar, 2015: 156). Böylece, parti hem özellikle Amerika'da radikal İslâmcı bir örgüt olan El Kaide tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül terör saldırısı sonrası, Batı'nın peşine düştüğü liberal İslâm arayışına bir cevap olma potansiyeli sergilemiş hem de iç siyasette 1980 darbesi ve 28 Şubat postmodern darbesiyle merkez sağı tasfiye edildiği bir boşlukta, Kemalist laikçi merkez karşısında çevreyi temsil eden Demokrat Parti (DP) geleneğine yaslandığı iddiasında bulunabilmiştir (Dağı, 2010: 128). AKP'li yöneticilere göre parti, din elbisesini (Milli Görüş'ün gömleğini) çıkaranların partisidir. Partilerinin DP'nin devamı; hükü-

metlerinin de “ikinci Menderes” dönemi olduğu iddia edilmektedir (Sarıoğlu, 2003). Böylece parti kendisini laik Türkiye’ye İslâmcı bir alternatif olarak sunmaktan ziyade, neoliberal krizlerin, kapitalizmin, küreselleşmenin problemlerine bir çözüm sunacağı iddiasıyla muhafazakâr demokrat olarak savunmuştur ki bu da parti tarafından yine Kemalizm’i iyileştirme arzusu şeklinde ortaya atılmaktadır. Sonuçta AKP, Kemalizm’in hedefi olan Batılılaşmayı kendisine nosyon edinerek, hem iktidarını Kemalizm’e karşı koruyabilmiş hem de hayata geçirdiği AB reformları sayesinde gerek içeride gerek dışarıda partisine verilen maddi ve manevi desteği arttırabilmiştir.

Atatürk sembolizmi olan üçüncü stratejisi ise, kurucu lider Mustafa Kemal ve dava arkadaşları ile aynı inanca sahip olma, onların izinden gitme iddiasını ifade eder (*Radikal*, 19 Mayıs 2003). Öyle ki 14 Ağustos 2001’de, AKP’nin kuruluşunu ilan etmek için toplanılan salona, Milli Görüş geçmişlerinde öteki olarak telaffuz ettikleri Atatürk’ün portresi asılmış; toplantı, Atatürk’ün anısına bir dakikalık saygı duruşu ile başlatılmıştır. Burada unutulmamalıdır ki resmî törenlerin ölenlere yönelik saygı duruşuyla başlaması, ölenlerin ölümüne yüklenen anlam borcuna, mirasa duyulan sahiplenişin bir sembolü olarak gerçekleştirilmektedir. Bedenin hareketsizliği ve dilin sessizliği ile geçirilen bir dakika, kutsallaştırılan geçmişin ve onu geleceğe taşıma arzusunda ki ortaklığın yemin törenidir. Dolayısıyla AKP’nin, kendisini bu mirasın içinde (gibi) konumlandığı, kendilerinin Atatürk’ün karşısında değil, yolunda olduklarını gösterdiği sembolik bir eylem söz konusudur. Bu toplantının ardından ise Erdoğan ve kurucu diğer yöneticiler, Atatürk’e saygılarını sunmak üzere Anıtkabir’i ziyarette bulunmuşlardır. Kurucunun kabrinde onun bedeninde temsil olunan tüm değerlerin ölümsüzleştirildiği sembolik mekân olan Anıtka-

bir'i ziyaret ederek bu değerlere karşı olduklarına yönelik kaygıları gidermeye çalışmışlardır.

Benzer biçimde AKP liderleri, eşleri türbanlı oldukları gerekçesiyle Kemalist kesimden tepki almamak ve İslâmi değil de muhafazakâr demokrat bir parti olduklarını kanıtlamak için devlet resepsiyonlarına eşsiz katılmışlardır. AKP, iktidar olma amacını Kemalist rejimin *sahipliği* meselesinden ayrıştırdığını göstermeye çalışmıştır. Başörtüsü/türban sorunu gibi dinle ilgili konuları bir laiklik meselesi olarak değil, demokrasi talebi olarak ele almış, böylece rejimin özü görülen laiklik için bir engel teşkil etmediklerini göstermeye çalışmışlardır. Burada söz konusu olan, hkmet olmasına karşın kendisine sınırlar koyan Kemalizm'in resmî tören kurallarına, yani aslında ortak yaşam değerlerini belirleyen "ev sahipliğine"; kurucu iktidar gücüne bir itirazı yokmuş gibi davranıyor olmasıdır.

AKP, köken ve anlam borcu açısından Kemalizm'in hegemonyası karşısında yeni bir hegemonya kurma erkini henüz elinde bulunduramadığından, Kemalizm'in köken anlatısı ve anlam borcunun dışına çıkamamıştır. Bunun yerine özellikle Batılılaşmayı kendisine araç edinerek dışına çıkamadığı bu toplumsal belleği, kendi silahlarıyla zayıflatmaya çalışmıştır. Kemalist Türkiye'de iktidarda kalabilmesinin yolunun kendi İslâmcı geçmişini unutturmak olduğunu gören hkmet, Aleviler, Kürtler, gayrimüslim azınlıklar gibi karşı hafızanın mal varlıklarının iadesi, ana dilde eğitim ve kendi ibadethanelerinin tanınması hakkı gibi pek çok talep Kemalizm'den değil, daha önceki hükümetlerin basiretsizliğinden kaynaklanan problemler olarak ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu dönemde, Kemalizm'in karşısında durmadan, aslında bir anlamıyla onu kendi içinden, eksiklerini tamamlama iddiasıyla, altını oyarak zayıflatan bir bellek mücadelesi söz konusudur.

2007-2010 ikinci dönem Kemalizm ve Batı ile tanışma dönemi

AKP, anlam borcu ve köken anlatısının hâlâ Kemalizm'le özdeş olduğunu söylediği bu dönemde Kemalist vesayet için görmezden gelinemeyecek daha eşit bir öteki konumuna yükselmiştir. Ne Kemalizm'i aşmış ne de ilk dönemindeki gibi Kemalizm'e bağımlı bir iktidar ortağıdır. Hem Batılı, hem Doğulu, hem laik, hem dindar, hem rejimin ötekisi olarak Osmanlı mirasının, hem vesayete tâbi bir iktidar olarak Kemalist mirasın aktarıcısı konumunda olunan bir araf, ikilemeler dönemi yaşanmaktadır. 2007-2010 yılları arasındaki bu dönem Kemalist belleğin aktarıcısı olan yapı ve kurumların ele geçirilme mücadelesinin yaşandığı bir süreç olmuştur. Bu döneminde hükümet, vesayetçi anlayış karşısında sessiz kalmamıştır.

2007 yılında yayınlanan ve cumhurbaşkanlığına “doğru” kişinin seçilmesi gerektiğini bildiren e-muhtıra karşısında (NTV, 27 Nisan 2011), hükümet adına Cemil Çiçek, e-muhtıranın demokratik bir hukuk devletiyle örtüşmediğini vurgulayarak, hükümete muhtıra vererek had bildiren genelkurmayın başbakanlığa bağlı olduğunu hatırlatmıştır (*Habertürk*, 27 Nisan 2012). Bu olay, Kemalizm ile AKP arasındaki mücadelenin önemli bir kırılma noktası haline gelen 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında süresi dolacak olan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in yerine seçilecek kişinin Sezer gibi Kemalist mirasa sahip çıkacak birinin olup olmayacağı büyük önem kazanmıştır (*Sabah*, 15 Nisan 2007). Zira 12 Eylül 1980 darbe yönetiminin yaptığı anayasa ile yürütme erki üzerinde geniş yetkilere sahip, fakat siyasi sorumluluğu olmayan cumhurbaşkanının Kemalist mirası koruması beklenirken, iktidarda sahip olduğu meclis çoğunluğu itibarıyla tek başına

cumhurbaşkanı seçilebilecek fakat Kemalist mirasa sadakati tartışmalı bulunan AKP bulunmaktadır. Bu bakımdan, Çankaya Köşkü, Kemalizm'e rağmen iktidar olabilmış AKP'ye karşı, Kemalist vesayetin gücünü sembolize etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi, Atatürkçü Düşünce Derneği ve *Cumhuriyet* gazetesi tarafından "Tehlikenin Farkında mısınız?" mottosuyla, AKP'li birisinin cumhurbaşkanlığına karşı, (14 Nisan'da Ankara, İzmir, İstanbul ve Kurtuluş mücadelesinin başlangıç noktası Samsun'da) mitingler düzenlenmiştir (*Yeni Şafak*, 6 Nisan 2007). Cumhuriyet Mitingleri olarak anılan bu gösterilerde "Vatanına Sahip Çık, Yarın Çok Geç Olacak" (*Evrensel*, 6 Mayıs 2007), "Çankaya yolları şeriata kapalı", "Türkiye laiktir laik kalacak", "Mollalar İran'a, şeriata geçiş yok", "Yaşasın demokratik, laik, hukuk devleti, Atatürk kurdu, bizler yaşatacağız" şeklinde sloganlar atılmıştır. Sloganlardan da anlaşılmaktadır ki gerçek kimliği olduğu iddia edilen Milli Görüş gömleğini çıkarmak yerine, maskeleydiği iddia edilen iktidarın laik devleti yok etme çabası üzerinden (*Radikal*, 3 Ağustos 2007) cumhurbaşkanlığı makamı bir rejim sahipliği meselesine dönüşmüştür (*Sabah*, 15 Nisan 2007; *Radikal*, 9 Eylül 2007). Buna göre, AKP'den, üstelik de eşi türbanlı birisinin, Çankaya'ya çıkma ihtimali, laik ulus-devletin kalesinin Kemalizm'in ötekisi tarafından işgalidir. Meydanları dolduran kalabalığın amacı, Kemalist Türkiye'de, laiklik karşıtı, İslâmcı olarak tektipleştirilen AKP'li birini devletin başı yapacak bir boşluğun olmadığını, meydanların buna meydan vermeyecek kalabalıklarla dolu olduğunu gösterme arzusudur. Kemalistlerin son kale olarak gördüğü Çankaya'ya AKP'den birinin çıkması, cumhuriyete ve kurucu ideolojiye karşı, İslâmcı bir ihanet çemberiyle eşdeğerdir (Erdoğan, 2001: 587). Öyle ki AKP'nin, Batı'dan gördüğü destek karşısında, Batılılaşma yanlısı Kemalist kesimin Türkiye'nin iç

işlerine karışarak, tam bağımsızlık anlayışını zedelemekle suçladığı Batı'ya yönelttiği öfkeli dili dikkat çekicidir. Bu tutum ontolojik milletin ampirik milletle mücadelesinde, icat edilmiş ulus-devletin bekası uğruna, anlam borcu olan Batılılaşma anlayışından bile uzaklaşabileceğini göstermektedir.

AKP'ye göre ise mitingler, Çankaya'yı elinde tutarak halkı yönetmek isteyen elitist bir anlayışın tezahürüdür. Erdoğan'a göre, "CHP, Çankaya'yı kaybetmemek adına, Müslümanların kutsal mekânı olan Kâbe'yi (bile) Araplara vermeye hazırdır" (TCCB, 2015, 5 Mayıs). Dolayısıyla CHP'nin fetişleşen Çankaya arzusu, hem içinde bulunduğu elitist anlayıştan hem de dinî inanç eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu mitingler kadar, mitinglerin bir ritüeli olarak Anıtkabir'e yapılan toplu ziyaretler de anlamlıdır (Cumhuriyet Mitingleri, 2009). AKP'nin iktidarıyla, kendisinin olanın elinden alındığını, gasp edildiğini düşünen Kemalist kesim için Anıtkabir'de olmak, kurucu ve kurtarıcı olan Atatürk'ün her yerdeliğine karşı (İnsel, 2001: 26), onun huzurunda olma borcunun bir tezahürüdür. Zira Anıtkabir'in avlusunda toplanan kalabalık, aynı ortak geçmişe, kökene ve anlam borcuna inanlar olarak, aşkın bir topluluğu temsil etmektedir.

Sonuçta ise cumhuriyet mitinglerine, 27 Nisan e-muhtırasına meydan okuyarak "sine-i millete dönen" AKP, 2007 seçimlerinden büyük bir başarıyla çıkmış (Akça, 2014: 19), ardından da ağustos ayında MHP'nin desteği ile Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanı olarak seçtirmiştir. Nitekim Gül'ün cumhurbaşkanlığına ilişkin çıkan haberlerde, AKP iktidarına kadar Kemalizm'in muhalefetin de sınırlarını belirleyen hegemonyası karşısında, Çankaya Köşkü'ne Kemalist olmayan birinin seçilmiş olmasıyla "köşke seccadenin girmesi", aslında devletin laiklik anlayışının zarar görmesi olarak ifade edilmiştir (Aköz, 2007). Zira Kemalist kesim açısından AKP, laiklik anlayışının bir teminatı, borçlusu olamaz.

Burada vesayetçi anlayışın, bir tek AKP için değil, aslında Kemalizm için de öteki olması gerekliliğinin de altını çizmek gerekir. Zira Kemalizm'le aynı köken ve anlam borcuna sahip olmadığı düşünülerek seçilmiş olan AKP'nin önünde, kendisini koruyucu bir güç olarak ifade eden vesayet, aslında Kemalizm'in de muasır medeniyet hedefinin önündeki aşılması gereken en ivedi problemdir. Zira bir norm olarak demokrasi, atanmışların değil, demokratik seçimle iktidara gelenin meşruluğunu kabul etme kapasitesince sağlanabilir.

AKP'nin, iktidar konumu güçlendikçe vesayet kurumları ile yaşadığı krizler de derinleşmiş, ordunun gücü ve statüsü daha büyük bir problem haline gelmiştir. Bunun üzerine Gülenci bürokrasinin sağladığı lojistik yardımıyla Erge-
nekon, Ayışığı, Balyoz gibi isimler altında sıralanan seküler, ulusalcı, anti-İslâmcı TSK personeline yönelik bir tasfiye süreci başlatılmış (Açıkel, 2016: 25), iktidar Türkiye'nin demokratikleşmesinin önündeki temel engel olduğu iddiasıyla vesayet organlarını kısıtlamaya/aşmaya çalışmıştır. Böylece AKP, bir yandan kendi iktidarının önündeki en büyük tehdit olan vesayetçiliği kırılğanlaştırmış, öte yandan da rejimi Batı'nın demokratikleşme normu olarak gerekli gördüğü vesayetçilikten arındırarak kendisini Kemalizm'in Batılılaşma hedefinin liderine dönüştürmüştür.

İktidardaki ilk yıllarını laiklik karşısı bir odak olduğu gerekçesiyle 1998 yılında kapatılan İslâmcı Milli Görüş Hareketinin temsilcisi Refah Partili geçmişlerini unutturmaya çalışan AKP kurucuları, 2008 yılında yine aynı gerekçeyle, yani laik rejime yönelik irticai bir tehdit oluşturdukları gerekçesiyle (*Deutsche Welle*, 14 Mart 2008; *Habertürk*, 15 Mart 2008) kapatma davasıyla yüz yüze kalmışlardır.³ Dava sonu-

3 2008 yılında Kur'an kursları ve vakıf okullarının denetimini Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmiş, yazın gidilen Kur'an kurslarında yaş sınırı kaldırılmış, Kur'an kursu öğrencilerine hediye dağıtılması gibi yeni uygulamalar hayata geçirilmiştir. Ayrıca İmam Hatiplerde öğrencilerin türbanlı ve sakallı derse gir-

cunda oyçokluğu ile lehine iktidarın Kemalizm karşısındaki gücü artmış, iktidar da bu sonucu kendisine mal etmeyip, sivil siyasetin ve demokrasinin normalleşmesi olarak değerlendirecek, vesayetle doğrudan karşı karşı gelmekten kaçınabilmiştir (Özhan, 2008). Hükümet, ideolojik ve bürokratik merkezin gücünü küreselleşme aktörlerinden aldığı destekle sorunsallaştırabilmektedir (Dağı, 2010: 126).

Oysa AKP, iktidarda olduğu süre zarfında kendi aleyhinde olmadıkça demokrasi ve özgürlük karşıtı hemen hiçbir sürece müdahale etmemiş, etse bile müdahalesini kurumsallaştırmayıp, bunları bir norm haline dönüştürmeyerek çözüm arayanları kendi iktidarına bağımlı kılmaya çalışılmıştır. İkinci döneminde doğrudan “Kemalist politikaları” sorunsallaştıran iktidar, böylelikle hem Kemalist vesayeti alt etmek hem de bunu yaparken ülkeyi demokratikleştiriyor gibi görünerek içeride ve dışarıda aldığı desteği devam ettirmek adına önemli bir adım daha atmış, önceliği Kürt meselesine vermiştir. Meselenin AKP iktidarı açısından iki önemli dinamiği bulunmaktadır: Birincisi, iç dinamikte ulus özneyi AKP’nin milliyetçilik anlayışı doğrultusunda tanımlayabilmek için Kemalizm’in ve özellikle vesayetin en çetrefilli sorunu haline gelen Kürt kimliğinin evrensel olmayıp, “yerli ve milli” ölçütlerle yeniden ele alınmasıdır. İkincisi, dış dinamikte ise Kemalizm’in Batılılaşma hedefi ve buna yönelik yine iç dinamikte olduğu gibi evrensel değerlerin dışına çıkarak kendisini ondan ayırıştırabilmesidir. Bunun içinse daha çok ekonomik vaatlerle iktidara gelmiş bir parti olarak

mesi, kanuna aykırı olduğu ifade edilen eğitim kurumlarında çalışma cezasının indirilmesi, *Pinokyo*, *Heidi* gibi dünya klasiklerinin, namaz kılmak gibi İslami versiyonlarının üstelik MEB tarafından tavsiye edilerek yayınlanması ve dağıtılması da söz konusu olmuştur. İlkokul öğrencilerinin ise dinsel etkinlik kapsamında camilere, Sünni mezarlıklarına götürülmesine karar verilmiş, hastanelere ise mescit zorunluluğu getirilmiştir. Bunlar, irticai faaliyet kapsamında, devletin laik yapısına karşıt olarak değerlendirilen eylemlerden bazılarıdır.

2008 yılındaki ekonomik krizin etkilerini azaltmak için yeni pazar arayışı sonucu Ortadoğu'ya yönelmiş, bunu da tarihsel mirasa sahip çıktığı yönündeki ulvileştirdiği bir amaca ihale etmiştir. Bu dış dinamikle hem Kemalizm'in Batı yönelimli dış politika anlayışından uzaklaşabilmiş, hem ekonomi için yeni iş imkânları yaratmış hem de yine iç dinamikle ilintili olarak Ortadoğu'daki Kürt nüfus üzerinden Kürt meselesinde güç elde etmek istemiştir.

Böylece Kürt kimliğinin sistematik olarak inkâr edilmişinden Kemalist vesayeti sorumlu tutmuş; MHP'nin ise "kafatasçı, ırkçı, bölücü" milliyetçilik anlayışıyla bu sorunu yıllardır çözümsüz bıraktığını ifade etmiştir (Açıkel, 2016: 26). AKP, 2009 yılında başlattığı çözüm süreciyle ise kendisini Türkiye'nin "hapsolmuş" zihniyetinden ayrı bir yere konumlandırmıştır. İktidara göre mesele kolektif haklar meselesi olmaktan uzaklaştırılarak, Kemalizm'in "yurttaşlık ideolojisinin" yerine, kendisini de ondan ayrı kılabilceği bir temel olan "İslâm kardeşliği" olarak ele alınmalıdır (Açıkel, 2016: 26). İktidar bu çerçeveye sığmayan Kürtleri, hem Kemalist vesayetin "Kürt vatandaş" ile "teröristi" ayırt etmeyen güvenlik politikaları (Çınar, 2015: 146) ile hem de Kürtler'i "cahil, bölücü" gibi negatif temsillerle tanımlayan ifadelerle tanıyarak dışlamaktadır (Saraçoğlu, 2009).

Milli bir mesele olarak kabul gören dış siyaseti Kemalizm'i aşındırmak için araçsallaştıran AKP, Kemalizm'in yüzünü Batı'ya dönen dış siyaset anlayışını, yeni pazar arayışı, yeni/yakın coğrafyalara hizmet götürme gerekçesiyle Ortadoğu'ya doğru genişletmiştir. Böylece AKP, bir taraftan Müslüman dünyayı ve Arapları küçümsediğinden onlara sırtını dönmüş olan CHP geleneğine mesafe alabilmekte, diğer yandan da Yeni Osmanlıcılık anlayışı üzerinden Müslüman milletlerin koruyucusu ve yüce gönüllü bir hamisi olma arzusuna hizmet edecek şekilde yerleşik dış politika söylemini

değiştirmektedir (Özselçuk, 2015: 20). Osmanlı İmparatorluğu'nun, Batı'nın askerî ve kültürel taarruzuna maruz kaldığı bir dönemde "hizmet" kavramı, Türklerin kendilerini "ötekisi" olan Batı ve Araplarla bir arada düşünebilmesine olanak sağlamıştır. AKP'nin Kemalizm'i aşma ve ümmetin lideri olma isteğine imkân veren hizmet söylemi, bir yandan Batı'ya karşı olurken, öte yandan AKP'nin Batı tarafından tanınma gerekliliğinin ikiliğini de barındırmaktadır (Özselçuk, 2015). Kürt nüfusu ile (Kemalist) Türkiye'nin homojen ulus tahayyülü için de tehlike arz ettiği düşünülen Ortadoğu, Kemalizm'in dış politika vizyonunda Türkiye'nin uzak durması gereken bir sınırı ifade etmektedir. Kemalizm'i, Osmanlı'dan kopmak adına eski Osmanlı topraklarında devlet kuran, çoğu da Ortadoğu'da olan komşularıyla varolagelen tarihsel mirasın ortak zeminini unutmakla (Balci, 2014: 224) itham eden iktidara göre Türkiye'nin otantik özü olan Yeni Osmanlıcı bir kimliğe kavuşması için Osmanlı ile şimdi arasında süreklilik (yeniden) kurulmalıdır (Balci, 2014: 222). Türkiye, köprü olmanın ötesine geçecek, Osmanlı dönemindeki gibi tarihsel olayların/yaşanmışlığın merkezindeki konumunu hatırlayacaktır (Tüysüzoglu, 2013: 308). AKP için Türkiye'nin Asya ile Avrupa arasında köprü bir ülke olduğu söylemi, "kendi bağımsız varlığı olan bir aktör" olabilmesine ve öyle algılamasına engeldir (Balci ve Yeşiltaş, 2011: 12-13). İktidara göre, cumhuriyetin problemi, Batılılaşma uğruna geçmişle yaşadığı radikal kırılmayla (Davutoğlu, 2001), Doğu ile ilişkilerde Batı'nın değerlerini empoze etmeye çalışan bir Batılı, Batı ile ilişkilerde ise Doğu'nun olumsuz görülen unsurlarını taşıyan bir Doğulu olarak algılanması (Balci ve Yeşiltaş, 2011: 13), düzen kurucu bir ülke olabilecek olan Türkiye'yi güvensizleştirmektedir. Oysa jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik olarak Doğu'yla Batı arasında bir "aktarım nesnesi" olmaktan ziyade, çok yönlü-

lûgû ve bunu yönetme kapasitesi sayesinde, Türkiye'nin düzen kurucu bir ülke olması gerektiği hükümetçe savunulmaktadır (Balcı ve Yeşiltaş, 2011: 13). İktidar bir yandan AB ve ABD ile ilişkilerini geliştirmeyi sürdürürken, diğer yandan Ortadoğu, Balkanlar, Afrika, Kafkasya gibi bölgelere de açılmaya, ekonomik ve diplomatik kanallar üzerinden bölge ülkeleriyle, komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Örneğin, AKP için Kemalist tarih anlatısında Osmanlı'yı sırtından bıçakladığı ifade edilen Araplarla barışmak, Türkiye'nin coğrafi güvensizliğini aşmanın en önemli adımıdır.

Özellikle 2010 yılında gerçekleştirdiği Anayasa Referandumu ile Kemalist kurumların yapısını önemli ölçüde kendi lehine çevirebilmiş olan iktidar, yine aynı yıl Ortadoğu'da meydana gelen Arap Baharı süreciyle birlikte, anlam borcunu Batılılaşma üzerine kurmuş olan Kemalizm'i aşarak, ümmet birliğinin lideri olma arzusu adına önemli bir dönemeç yakalamıştır. Erdoğan'ın, 2009 yılında Davos'ta İsrail eski başbakanına yönelttiği “*one minute*” çıkışı olarak hafızalara kazınan ithamları, hem Erdoğan'ın Ortadoğu'da lider olarak sevilmesine sebep olmuş hem de Batı ve özellikle de İsrail'le yakın ilişkileri bulunan ABD tarafından bu çıkışına rağmen Erdoğan'ın ümmete liderlik arzusu çok büyük bir tepkiyle karşılanmamıştır. Bunun nedeni, NATO üyesi, seçimle iktidara gelmiş ve Ortadoğu halkları arasında sempati duyulan Müslüman demokrat bir lider profilinde görülmesi ve bu profilin Batı tarafından talep edilmesidir (Uzgel, 2015: 78). Batı'da parlamenter demokrat bir İslâmcılığın olasılığı demek olan AKP, Arap dünyasına örnek ülke – örnek parti olma iddiasını taşımaktadır (Bora, 2017: 482). Bu doğrultuda AKP'nin bu coğrafyada lider olma mücadelesi (Açıkel, 2016: 27), Batı nezdinde de kabul görmüştür. İktidar tarafından, Arap Baharı'nda diktatörlerin iktidarlarını kaybetmeleri, Batı modernitesinin bir ürünü olan sınırların değişe-

rek, yeniden şekillenen bir Ortadoğu olasılığı anlamına gelmektedir (Uzgel, 2015: 80). AKP, her ne kadar Kemalist anlayıştan ve Batı'dan ayrı düşmüş gibi de gözükse, gerek Batı'nın desteği gerekse AKP'nin kendisini Batı dış politikasının ana hatlarının takipçisi olarak konumlandırması sayesinde, Batı karşıtı olmadan, ötekinin lideri olarak Batı'nın dışında konumlanmıştır.

2011-2017 kendini kurma/ispatlama dönemi

Bu üçüncü döneminde AKP, artık mevcut siyasal sistemin bir bileşeni, rejimin ortağı olmakla yetinmeyecektir. Sistemi kendisi için yeniden tanımlayacağı, bizzat sistemin kendisi olmak istediği yeni bir aşamaya geçecektir (Açıkel, 2016: 28). Bu dönem AKP, varlığını borçlu hissetmediği Kemalist anlayıştan uzaklaşarak, kendisini borçlusu ilan ettiği ama Batı'yla da ilişkisi devam eden yeni bir mirasın, Yeni Osmanlıcılığın varisi olarak ilan etmiştir (TCCB, 4 Haziran 2015). Özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrası⁴ AKP kendisini gerek köken gerek anlam borcu açısından Kemalizm ve Batılı değerlerden azade kılabilceği kurucu bir iktidar olma iddiasındadır.

AKP, son döneminde Kemalist Türkiye'nin kurallarını değiştirmekle yetinmeyip oyunu, hikmet-i hükümeti değiştir-

4 2011 yılına kadar AKP'nin ülkeyi iktidarda olmanın tüm erkiyle yönetemeyerek, 2010 yılına kadar Kemalist vesayete tâbi olmak durumunda kalmıştır. 2010 yılında referandumla kabul edilen anayasa değişikliği yüksek yargının, yüksek bürokrasinin, TSK'nın yapı ve atama kriterleri önemli ölçüde değişmiştir. 2011 yılında ise AKP'nin önündeki en büyük engel olarak gördüğü TSK'nın Türkiye'nin koruyucu ve yürütücü rolünün yasal dayanağı olan İç Hizmet Kanunun 35. Maddesinin yani darbelere dayanak sağlayan yasal olanağın ortadan kaldırılması ilk kez gündeme getirilebilmiştir. Bu madde 2013 yılında değiştirilerek, kuruluştan bu yana TSK'nın rejimin koruyucusu olduğu anlayışının yasal dayanağı ortadan kaldırılmıştır. Böylelikle iktidar olarak AKP'nin kendisi olma konusunda önündeki en büyük engel olarak gördüğü vesayet anlayışının sayısal zemini de ortadan kalkmıştır.

mek istemektedir. Siyaset ve hizmet üretmediği bu son dönemde hükümet, yine de iktidarına koşulsuz itaat beklediği ve bunu da kurucu iktidar olma iddiası üzerinden meşrulaştırdığı bir dönemdedir. Bunu iki türlü sağlamaktadır: Birincisi, iktidarı boyunca sorunların çözümünü kurumsal bir yapıya bağlamak yerine, iktidarına bağımlı hale getirdiğini itiraf etme pahasına, “eski” Türkiye’yi bir korku nesnesine çevirerek, kendi iktidarını “çözümlerin” garantörü kılarak ve ikincisi, Yeni bir Türkiye’yi “eski” Türkiye’nin artıklarından bir “*patchwork*”⁵ gibi dikişleyerek. Zira AKP, değişen konjonktürel ihtiyaçları doğrultusunda kimi zaman Aleviler, kimi zaman Kürtler ya da kimi zaman gayrimüslimler, milliyetçiler, liberaller gibi farklı toplumsal kesimleri belli bir hegemonik söylem içinde bir araya getirmeden, kendisine bir “taban” desteği oluşturmakta, elbette bunun sonucunda ise Yeni Türkiye’nin öznesi olarak bir kimlik sabitlemesine gidememektedir.

AKP için Kemalizm’in içselleştirilmesine aracılık eden mitleştirilmiş tarih anlatısı ile bu mitik tarih anlatı üzerinden kendilerini ülkenin gerçek sahibi-öznesi ilan eden kuruculuk iddiası değiştirilmeli, Kemalist kesim için “zafer, başarı, övünç kaynağı, kahramanlık” olarak sunulan her şeyin aslında bir “kaybetmişlik” hali olduğu anlatılmalıdır. Bunun için iktidar öncelikle bu son dönemde Kemalizm ve Batılılaşmayı itibarsızlaştırdığı, Batı hayranı Kema-

5 *Patchwork*, kimi zaman bir pro-tasarım süreci olabilirken burada *patchwork* ile kastım karambole bir dikişleme anlamındadır. Zira, çalışmanın ilerleyen sayfalarında göstereceğim üzere AKP, proaktif bir siyaset izlemekten giderek daha da uzaklaşan bir parti olarak, problemler karşısında uzun vadeli çözümler üretmeyip, birbiriyle ilişkilendirilmesi rasyonel bir bağlam taşımayan pek çok sorunu halletmiş ya da müsebbibi kendisi değilmiş gibi gösterebileceği elçabukluğu yollar izlemektedir. Dolayısıyla AKP söz konusu olduğunda *patchwork*, önceden düşünülmüş bir tasarımı değil, rastgele parçaları birbirine ekleyerek, bilinmeyen bir sonuca doğru gitmeyi imlemektedir. Nitekim AKP’nin geleceği siyaseten nereye varacağı üzerine düşünülmüş bir yaratım değil, bağlamsız bir eklentileme olacaktır.

list Türkiye’den, sömürgeci Batı’ya karşı mazlumun yanından olan Osmanlı torunu Yeni Türkiye’ye geçildiğini iddia ettiği (TCCB, 10 Kasım 2016), anti-Batıcı ve anti-Kemalist bir dil benimsemiştir. Giderek meşruluk kaybına uğrayan iktidar, (eski) Türkiye’nin Batılılaşmadan kaynaklandığını iddia ettiği “mağduriyet hafızası” üzerinden, belli kesimlerdeki Kemalist Türkiye’nin bir korku nesnesine dönüşeceğine yönelik “içerlemeyi” yeniden üreterek, muktedir olmak istemektedir (Bora, 2017: 501). İktidara göre, “eski” Türkiye, sandıktan umudu kesenlerin sokaklarda yarattığı şiddettir, vesayettir (TCCB, 1 Ekim 2014). Ya da “başörtülü, yobaz, takunyalı, takkeli” diyerek dindar insanların hor görüldüğü, belli görüşten kitapların yakıldığı, başbakanların asıldığı, yasakların Türkiye’si olarak ifade edilmektedir (TCCB, 19 Mart 2015). Yine Gezi Direnişi sırasında Kabataş’ta türbanlı bir anne ile bebeğine, elli kişilik bir grup tarafından saldırıldığı, polis müdahalesinde camilere içki ve ayakkabılarla girildiği hükümet tarafından iddia edilmiştir (Posta, 9 Haziran 2013). Erdoğan’a göre Gezi, Türkiye’de sokakları terörize ederek milli iradeye ve onun meşru kurumları olan meclise, hükümete, siyasete yönelik, ideolojik bir darbe girişimi (TCCB, 8 Nisan 2015), “eski” Türkiye’nin nimetlerinden ayrıcalıklı olarak faydalanmaya devam etmek isteyenlerin dış mihraklarla beraber Yeni Türkiye’nin gücünü hazmedemeyişinin göstergesi (Star, 30 Temmuz 2013) ve Yeni Türkiye’ye yönelik bir işgal girişimidir. Böylece iktidarıyla özgürlüklerine kavuştuklarını iddia ettikleri (dindar) kesimlere, özellikle de türban takan kadınlara, Gezi Direnişi’nin kendi iktidarlarından ziyade, bu kesimlere bir maliyeti olduğunun altı çizilmektedir. İktidara göre kendilerinin iktidarda olmadığı bir Türkiye, üniversiteye türbanla girmek isteyen “başörtülü bacılarının” yeniden polis tarafından yerlerde sürüklendikleri, türbanın devletin laiklik anla-

yışını tehdit ettiği gerekçesiyle yasaklanıp, okuma haklarından mahrum bırakılacakları o eski yönetim anlayışının güçlenmesi demektir. Bu durumda Erdoğan, dindar olarak yaşamının tek garantörü olarak kendisini ifade etmekte, iktidarda kaldığı süre boyunca türban gibi pek çok problemi neden yasal bir düzenlemeyle bireysel hak ve özgürlük nosyonunu toplumsallaştırarak, çözüme kavuşturmadığının sorumluluğunu almadan, kendisine yönelik her muhalif tavrı bir varoluş mücadelesine dönüştürerek, iktidarın yaşam tarzına artan müdahalelerinin kimi kesimlerde otoriterleşme kaygısı yarattığını göz ardı etmektedir.

Kemalist Türkiye'nin korku nesnesi olduğuna yönelik en verimli alanlardan bir tanesi de uzun yıllardır çözümsüz bırakılan Kürt meselesidir. 2015 yılında, çözüm sürecinin sonuna gelindiği bir dönemde ise Kürt sorununa İslâm kardeşliği çerçevesinin dışında, Kürtlerin yurttaşlık ekseninde etnik kimlikleriyle var olabilecekleri bir mecra olarak HDP'yi de önemli bir seçenek olarak görmeye başlaması, HDP eş başkanı Demirtaş'ın artan popülaritesi ve Erdoğan'a yönelik yürütülen "Seni Başkan Yaptırmayacağız" kampanyaları da (Youtube, 17 Mart 2015), AKP'nin alternatifsiz aktör olma isteğini sekteye uğratmıştır. 2009-2015 yılları arasında hükümet tarafından Kürt meselesinin nedeni olarak Beyaz Türklerin Kürtlerle diyaloga girmek istemeyişi olarak öne sürülürken, geline son noktada, Beyaz Türklerin AKP'yi baltalemek için Kürtlerle, Kandille işbirliği yaptığı iddia edilmiştir (Taşkın, 2012: 26). Dolayısıyla kendi ulus öznesini din kardeşliği üzerine tanımlayan iktidar, üçüncü dönemde din kardeşliğiyle esasen kendisi hasım olmuştur.

20 Ekim 2015'te, dönemin Başbakanı Davutoğlu (Van mitinginde) Kürtlerle çıkılan çözüm sürecini bitirirken, "AK Parti iktidardan indirildiği takdirde, yeniden Beyaz Toroslar dolaşacağı" uyarısında bulunmuştur (Hürriyet, 20 Ekim

2015). Bahsedilen Beyaz Toroslar, 1990'lı yıllar Türkiye-si'nde özellikle de Kürtlerle ilgili yaşanan faili meçhullerin, ortadan kaybolan insanların öğrenilemeyen akıbetlerinin sembolüdür. "Eski" Türkiye, Kürtleri asimile etmek isteyenlerin şefkat yoksunu ülkesidir (TCCB, 11 Ekim 2014). AKP, eski kardeşi, yeni hasmına "eski" Türkiye şartlarını hatırlatarak süreci çözümsüz de bıraksa iktidarının garantörlüğünü hatırlatmaktadır. Türkiye'nin siyasal hayatında darbeler bunlardan kaynaklanan toplumsal travmalar da yine oldukça önemli bir kaygı dağarcığı yaratmakta, toplumda ise bu darbeler çoğu kez emperyal güçler tarafından Türkiye'nin güçlenmesine karşı sekteleyici bir hamle olarak algılanmaktadır. İktidar 2016 yılındaki darbe girişiminin de tıpkı Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi, uluslararası emperyal güçlerin, yerli maşaları tarafından tezgâhlandığını, Osmanlı'yı dağıtarak, topraklarını paylaşmak isteyenler ile bugün AKP'ye darbe girişiminde bulunanların aynı olduğu, Osmanlı'nın gücünden korkan, Türkiye'nin güçlenmesini engellemek isteyen Batı'nın da işin içinde olduğu bir girişim olduğunu ifade etmektedir (TCCB, 29 Eylül 2016). Hükümet tarafından süreçte, devletin gerçek sahiplerinin kim olduğunun hatırlatılmış, bu yeni ev sahiplerinin egemenlik hakkı MHP ile kurulan ortaklık sonucu İslâmcı ve milliyetçi bir ideolojik boyuta taşınmıştır (Küçük ve Türkmen, 2016: 182). Erdoğan için AKP iktidarı, devletin milletle kucaklaşması, cumhuriyet ile cumhurun barışmasıdır (TCCB, 29 Ekim 2014). Bu anlayışla tam da kurucu olmak isteyen AKP, uğruna verdiği bir mücadeleyi mukaddes ve dokunulmaz kılmaya çalıştığı yeni bir "kurtuluş savaşı" olarak tanımlamaktadır (Küçük ve Türkmen: 2016: 203). Buna göre Türkiye, 1071'lere, 1299'lara, 1453'lere dayanan bir son devlettir (TCCB, 10 Kasım 2014). Türkiye'nin geçmişini 93 yılla sınırlamanın yanlış olduğunu söyleyen Erdoğan, cumhurbaşkanlığı forsun-

daki 16 yıldızı kastederek Türkiye'nin kökenini 2200 yıl evveline dayandırmaktadır. Gurur duyulması gereken, 1400 yıllık inancın yaslandığı mirastır (TCCB, 4 Mayıs 2016). Erdoğan için Kemalist anlatıda Cumhuriyet'in kuruluş belgesi sayılan Lozan, başarı-övünç kaynağı değil, bir hezimet-tir (Armağan, 2016); övünülmesi gereken, Kemalist tarih anlatısında yer verilmeyen Kut'ül Amare (TCCB, 19 Mart 2015), Kurtuluş Savaşı'nın girizgâhı sayılan Çanakkale Zaferi'dir (TCCB, 10 Kasım 2014). Cumhuriyet varlığını, 23 Nisan'dan, 19 Mayıs'tan önce Kut'ül Amare Zaferi'ne, 29 Mayıs 1453 İstanbul'un Fethi'ne, 1915 Çanakkale Zaferi'ne borçludur. Yani Yeni Türkiye'nin ödemesi gereken diyet, otantik özü olarak iktidar tarafından sabitlenen kadim İslâm medeniyetinedir. Bu İslâm medeniyeti ise zaman zaman dozu daha İslâmcı zaman zamansa konjonktürel ihtiyaçlara göre daha milliyetçi olabilen, ama gerçekte tam da tanımlanmayan oynak bir zemindir. Darbe sonrası kurucu iktidarın mitik tarih anlayışına hizmet edercesine 15 Temmuz'u belleğe yerleştirmek adına hızla yapılan anıtlar, değiştirilen sokak isimleri, şehitlikler ve ölenler, daha doğrusu ölenlerin ne uğruna öldüğünü yaşatmak adına, isimlerinin çeşitli okullara, yerlere verilmesi ise AKP'nin kendisini merkezde gördüğü bu "İslâm" medeniyetine dönük yeni bir toplumsal belleği kurma mücadelesinin sembolleştirici aşamalarıdır.

Karşı hafızadan iktidar hafızasına

Hatırlamak ve unutmak kadar, nasıl hatırlayacağımız da bir demokrasi meselesidir. AKP de unuttuklarımızı hatırlatacak bir çoğulluk talebine değil, kendi belleğini dayatarak sağlamlaştırmaya çalıştığı iktidarı için ötekiye aba altından sopa göstererek belleğe müdahalede bulunan bir korku nesnesine dönüşmüştür. Halbuki kurucu olma iddiasındaki ikti-

darlar, kendilerinden öncekini, eskiyi yok sayma reflekslerinden arınabilen, öncesiyle epistemolojik bir kopuşu talep etmekten ya da yalnızca kendi belleklerindekilere hatırlanma hakkı tanıyan baskıcı tavrı olağan görmekten vazgeçebildikleri oranda hatırlanacaklardır. Toplumsal bellek çalışmalarının, demokratik bir hatırlama talebi olarak ortaya çıktığı akılda tutularak belleğin kolektif yapısı içindeki direniş hali öne çıkarılmalıdır. Bellek, tek kazanını olan bir iktidar aracı olarak görülmemeli, anlam borcunu geçmişin ahenksiz mirasından alan, böylelikle demokrasi adına bir kazanım yaratan bir çoğulluk halini imlemelidir. Dolayısıyla AKP'nin bellek mücadelesinin ele alınacağı bu çalışma boyunca AKP'nin bellek mücadelesinin kazananı olması, yani Yeni Türkiye söyleminin hegemonik bir hale gelmesi halinde Türkiye'deki hatırlama ve unutma imkânlarına nasıl bir olanak sağlanacağı sorusu da cevaplanmış olacaktır.

YENİDEN KURUCU NOSTALJİ İLE ERSATZ NOSTALJİ ARASINDA AKP'NİN HAYALÎ KAPASİTESİ: YENİ OSMANLILIK

İktidar tarafından Yeni Türkiye'nin kuruluş zemini yani anlam borcu ve köken anlatısı olduğu iddia edilen “Yeni Osmanlılık”, otantik öze/eve geri dönüş özlemi anlamındaki *yeniden kurucu nostalji* (YKN) olarak dile getirilmektedir. Yeni Osmanlılık iddiasının toplumda bazı kesimler açısından duygusal bir boyutu olduğunu ve bu özlemin AKP'nin kimliksiz siyasetinde partinin bir ilkesi, amacı varmış illüzyonu yarattığını kabul etmekle birlikte bu çalışmada benim iddiam AKP Yeni Osmanlılığının bir *ersatz nostalji* olarak ele alınmasının daha doğru olacağıdır. Nitekim AKP için Yeni Osmanlılık, yalnızca geçmişe duyulan özlem üzerinden Yeni Türkiye'nin öznesi kılınacak cemaati oluşturmalarının meşru zemini olarak kullanılmamaktadır. AKP, seçmeni konsolide edeceği bir hizmet ve/veya toplumsal refah üretmek yerine, gündelik hayatın hemen hemen her alanına sirayet etmiş sözde Yeni Osmanlı konseptlerle kendisi ve belli sermaye grupları lehine yarattığı haksız zenginleşmenin gizlenmesinde Osmanlılığı, ticari bir nostaljiye çevirmektedir. Bu noktadan hareketle; Yeni Osmanlıcı-

lığın AKP'nin kimliksiz siyaseti ve yalnızca kendi iktidarı-
na odaklı pragmatist yönetim mantığından kaynaklanan de-
ğişken, tutarsız, sürdürülemez hayali bir kapasite olduğunu
göstermeye çalışacağım. Bu amaçla, ilk olarak Türkiye'deki
Osmanlılık-Yeni Osmanlılık kavramlarının tarihsel geç-
mişini kısaca gözden geçireceğim. Ardından AKP'nin (Ke-
malist kimliğe karşı) Yeni Türkiye'nin öznesini oluşturmak
adına Yeni Osmanlılığı bir YKN olarak nasıl kullandığını,
2009-2013 ve 2014-2017 yılları olmak üzere iki dönem¹ ha-
linde inceleyerek, Yeni Osmanlılığın aslında bir hayali ka-
pasite olduğunu imleyen tutarsızlığını göstermeye çalışacağım.
Son olarak, AKP'nin neoliberalizmle bağlantılı olarak
Yeni Osmanlılığı neoliberal paradigmaya ve politikalara
bağımlılığını gizleyebilmek için kullandığını iddia edeceğim.
Yeni Osmanlılık, bir yandan kendi iktidarı ve belli serma-
ye grupları lehine neoliberal politikalar izlenen toplumu ce-
maatleştirmekte; diğer yandan haksız zenginleştirdiği top-
lum kesimlerini Yeni Osmanlı "idealin" taşıyıcıları olarak
yansıtmaktadır. Dolayısıyla tutarsızlığı nedeniyle seslene-
mediği belleğimizin taşıyıcılığına kaydırduğu sermaye sahip-
lerine yıkmaktadır. Bu da Yeni Osmanlılığın topluma pa-
haliya patladığı ve esasen haksız zenginleşmenin perdeleyi-
cisi olarak işlediği anlamına gelmektedir.

1 Bu bölümde, çalışmanın AKP'nin bellek panoramasının üç dönem halinde ve-
rildiği Birinci Bölüm'den farklı bir dönemleştirme aralığıyla ele alınmakta-
dır. Buna göre 2009-2013 yılları arasındaki ilk dönem, Türkiye'nin kuruluş ze-
mini etnik kimliği ve dinî kimliğin asli bir unsur olarak tanımlamayan kültürel
milliyetçi Kemalizm'in yerini AKP'nin pan-islâmist/ümmeîçi Sünni muhafâ-
zakârlık anlayışına yasladığı "Ben-İdraki" öznelîk dönemdir. 2014-2017 yılları
arasındaki ikinci dönem, 2013 yılında Arap Baharı'nın bitmesi, 2013 yılında
yaşanan Gezi Direnişi ve süren etkileri, 2014 yılında Erdoğan'ın cumhurbaş-
kanı olması, son olarak 2015'te Barış Sürecinin iktidar tarafından bitirilmesiyle
ümmeîtin hamisi olma iddiasından vazgeçmek zorunda kalan iktidarın, yas-
landığı İslâmî Ulusalçılık zemini şekillendirilen Erdoğan'ın hakim millet(i)
dönemidir.

Türkiye’de (Yeni) Osmanlıcılığın kısa tarihçesi

Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslümanlar lehine olan geleneksel ve dinî topluluklara dayanan “millet sistemi”, hem imparatorluğun toprak kayıplarının hem de yükselen milliyetçiliklerin etkisiyle yaşanabilecek ayrılıkların önüne geçmek adına, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki hak farklılıkların kaldırılarak, eşitlenecekleri biçimde yeniden düzenleyerek² bir Osmanlı kimliği kurmak istemiştir. Zira Osmanlıcılık, Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan etnik ve dinsel farklılıklardan bağımsız olarak, topluluklar arasında eşitliği ve birliği sağlayarak, herkesin “Osmanlı Milleti” olarak kabul edildiği bir yaklaşımdır. Dolayısıyla ilk çıkışı itibarıyla Osmanlıcılık, 19. yüzyılda yükselen milliyetçilikler karşısında imparatorluğun dağılmasını engellemek amacıyla devlet tarafından da benimsenmiş bir savunma ideolojisi-
dir (Somer, 2011: 92).

Yeni Osmanlıcılık Türkiye’de ülke yönetimindeki seçkin grupların ülkenin ortak hafızası, geçmişi üzerinden giriştiği bir mücadele olarak karşımıza çıkmaktadır (Onar, 2009: 233). Türkiye tarihinde 1950’ler DP dönemi (siyasal liberalizasyon) ve 1980’ler Özal dönemi (ekonomik liberalizasyon) olarak Yeni Osmanlıcılık açısından iki önemli kırılma dönemi olarak düşünülebilirse de (Onar, 2009: 233) Yeni Osmanlıcılığın tam manasıyla ifade edilişi Özal dönemidir (Cavlan, 2010: 130, Wastnidge, 2019: 7). 1950’li yıllarda DP dönemi içinde ele alınan haliyle siyasal liberalizasyon olarak Yeni Osmanlıcılık, daha çok muhafazakâr kesimlerin Kemalist modernleşme anlayışı ile milliyetçilik ve kimlikte kendisinin tam olarak temsil edilmedikleri iddiasıyla, Os-

2 1836 yılında Tanzimat, 1856’da Islahat Fermanı ve 1876 yılında ise imparatorluğun ilk anayasası da olan Kanun-i Esasi ile hukuki statüler yeniden düzenlenmiş, eşitlikçi bu yeni anlayışla Osmanlıcılık bir tutkal olarak kullanılmıştır (Mardin, 2011: 94).

manlı geçmişini ihmal etmeyen milli bir kimlik talebi olarak karşımıza çıkar. Zira yeni kurulan Kemalist ulus-devlet, kendisini Osmanlı İmparatorluğu'nun bir devamı olarak görmekten ziyade, geç Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalmışlığından uzağa koyarak, ayrıştırmaktadır. Kemalist tarih, Osmanlı ve İslâm geleneği azade olarak, Orta Asya ve Anadolu kültürüne atıfta bulunarak, yeni ulus-devletin kültürünü Osmanlı dışında bir hattan tanımlanmaya çalışılmıştır. Ulus özne, kendisini tam anlamıyla muassır medeniyet olarak Batılılaşma hedefine adayan ve bu anlamda cumhuriyetin ilk yıllarında bir medenileşme tasavvuru sağladığına inandıkları inkılapların yarattığı altın çağ nostaljisini geleceğe taşımak isteyenler olarak kabul edilmektedir (Onar, 2009: 233). Bu anlayışla yeni bir kimliğin oluşturulmasında, Osmanlı'yı hatırlatan kıyafetler, sporlar, alfabetik ve metrik sistemler değiştirilerek kasıtlı olarak Osmanlı'nın unutturulmasına çalışılmıştır (Ongur, 2015: 416). Nitekim Osmanlı geçmişinden kopuşu değil, bir sürekliliği imleyen Demokrat Parti'nin Yeni Osmanlıcılık iddiasınca, Osmanlı geçmişinin yok sayılması, toplumsal bellekte özün bir inkârı olarak ifade edilmektedir.

Özal döneminde ise; 12 Eylül 1980 darbe yönetiminin sol karşıtlığının bir sonucu olarak benimsediği Türk-İslâm Sentezinin kolaylaştırıcı katkısıyla, sağcı aydınlar ve sağcı siyasetçiler, özellikle taşralı gençleri hem İslâmi söylemlerin hem de Osmanlıcılığın beslediği bir mücadele içine eklemleyerek konumlarını güçlendirmek istemişlerdir (Ongur, 2015: 417). Dolayısıyla resmî milliyetçilik, bir yandan sağ Kemalist, öte yandan Türk-İslâm sentezci önkabuller üzerinden tekrar tanımlanmak durumunda kalmıştır (Öztan, 2018: 107). Buradaki kritik nokta, Türkiye'nin Müslüman dünyasının emperyal gücü olduğu iddiası uyarınca (Yavuz, 1998), Yeni Osmanlıcı kimliğin içerisinde İslâmi nüveler-

den de bahsedilse de kimliğin ana unsuru olarak “Türklük” öne çıkarılmaktadır. Yani Osmanlı geçmişine yönelik kimlik yüceltimi de Osmanlı’daki Türklerin başarısı olarak nitelendirilmektedir. Bu açıdan Yeni Osmanlıcılık, Kemalist ulus-devletin homojen ulus özne tanımına karşı, yeni bir uzlaş, alternatif bir çözümdür. Dolayısıyla 1980’li yılların Yeni Osmanlıcılığı Kemalizm’i aşındırmaktan ziyade, onu geçmişiy-le barıştırarak normalleştirme iddiasını taşımaktadır.

Özal Osmanlıcılığı, Batı’yı ve Batılılaşmayı reddetmezken Batı ideallerine de karşı değildir. Buna göre Yeni Osmanlıcılık, liberal demokrasiye, insan haklarına, kültürel ve etnik çoğulculuğa yaslanan ve aynı zamanda serbest piyasayı savunan yeni bir alanı imlemektedir (Çandar, 2010). Türkiye, Soğuk Savaş’ın sonra ermesiyle birlikte, iki kutuplu dünya düzeninin bozulması ve ortaya çıkan Türki Cumhuriyetlerle, Balkanlarla ve Ortadoğu’yla geçmişten gelen ortak bir hafızaya sahiptir. Özal’ın liberalizmle birlikte serbest piyasa ekonomisiyle meydana gelen pazar ihtiyacına yönelik çözümü, Türkiye’nin Batı dışında da ilişkilerini genişletmesi olmuştur. Batı dışı ile kastedilen ise ortak bir geçmiş ve hafızaya sahip olunduğu iddiasıyla, Soğuk Savaş’ın ve iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle ortaya çıkan yeni Türki Cumhuriyetler ve Balkanlardır. Ortak hafıza dolayısıyla Özal, bu ülkeler arasında siyasi sınırlar olduğunu kabul etmekle birlikte, aralarındaki ekonomik sınırların kaldırılarak (Yavuz, 1998) liberal ticaret değerleri doğrultusunda Kemalist milliyetçiliğin kalkınmacı anlayışının esnetilmesi gerektiğini savunmaktadır (Öztan, 2018: 107). Yani kavram bu dönem daha çok dış politika çerçevesinde kullanılmıştır (Ongur, 2015: 417). Özal, Kemalizm’in Batılılaşma anlayışına karşı çıkmadan, Türkiye’nin Osmanlı bakiyesi olan topraklarda kurulan ülkelerle ekonomik, siyasi ve kültürel olarak ilişkilerinin geliştirilmesini, Türkiye’nin Batılılık hede-

finin bir gereği olarak görmektedir. Zira içerisinde İslâmi nüveleri barındıran Yeni Osmanlıcılığın en önemli özelliği kendisini hâlâ küresel Batı dünyasına ait görmesidir (Öz-tan, 2018: 108).

Özal'ın vefatının ardından ortaya çıkan yeni tabloda Milli Görüş'ten gelen Refah Partisi ise Yeni-Osmanlıcılık kavramını daha dinsel bir çerçeveye oturtarak Batı-karşıtlığı çerçevesinde ele almıştır. Osmanlı'daki gibi, çok hukuklu bir düzene atıfta bulunan bu anlayışta, kimlik sorunsalı laiklik-İslâmcılık gerilimi etrafında şekillenmektedir ve Özal'ın savunduğunun aksine ümmetçi bir bakış açısına sahiptir (Öz-tan, 2018: 108). AKP döneminde ise Yeni Osmanlıcılık, bir öze dönüş imkânı, medeniyet söylemi olarak tekrar gündeme getirilmiştir.

Yeni Türkiye'nin yeniden kurucu nostaljisi: Makbul vatandaşlıktan ben-idrakine, ben-idrakinden Erdoğan'ın hâkim milletine

AKP için Yeni Osmanlıcılık, Türkiye'yi Kemalist seçkinlerin yabancılaştırdığı geçmişle barıştırma ve yeniden "kendisi" kılma projesidir. Aşağıda görüleceği gibi 2009-2013 yılları arasında Pan-İslâmist bir yaklaşım içinde ben-idraki olarak tezahür eden Yeni Osmanlıcılık, 2014-2017 yılları arasında İslâmi ulusalcı bir çerçevede Erdoğan'ın *hâkim millet* talebi haline gelmiştir.

YKN, kendisini tek ve mutlak hakikat sayan, çoğu zaman komplo teorilerine dayanan, aslında dönülmesi mümkün olmayan ya da dönülmek istenecek kadar ideal olmamış olan (geçmişteki) eve dönüş özlemidir (Boym, 2009: 14, 20, 76-79). YKN, esasında öznenin geçmişteki haline duyduğu özlem olarak da ifade edebilir. Ne var ki özlem duyulan geçmiş, bir geçmişten ziyade, "idealize" bir geçmiş, "kaybedil-

miş” evin, tarih zaman aşırı olarak yeniden inşasıdır. İdeali-
ze edilen geçmişle, eski zaman ve hatıralar var-mış, yaşanmış
ve yeniden yaşanabilirmiş gibi, bugünün mağduriyetini gi-
derme iddiasında olan bir ūretime, bir anlatıya elveriřli hale
gelmektedir (Brown, 2009: 131-133). Böylece şimdiye uyum
sağlayamama halinin yarattığı mağduriyet hissiyle idealize
edilen geçmiş, dönülmesi gereken-bugünde yaşanmak iste-
nen tek hakikat iddiasıyla, zamansal ve mekânsal bir yer de-
ėiřtirme talebi olarak kurulurken (Boym, 2009: 81) gerçekte
arzulanan görece şimdiden iyi olan pozisyonun, yaşamın ve
hatta ayrıcalıkların (geri) kazanılmasıdır. Gerçekte bizi var
ettiği söylenen bu hikâyeler, kaybettiğimiz eve benzer bir r-
ya, bir yanılısma yaratmakta, bu kayıp ūzerinden geçmiř bu-
günde de sürekli bulunmaya çalışılmaktadır.

Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde Kemalist hegemonya ta-
rafından homojen bir bütün kılınan ulusun kimliği, Batılı-
laşma ūzerine kurulurken bastırılanlar, dışarıda bırakılanlar
nedeniyle iktidarın belleği ile susturulanların belleği arasın-
da bir yarık meydana gelmiştir. Tarihsel mirası yük olarak
gördüğü söylenen Kemalist seçkinler karşısında, AKP iddi-
ası olarak Yeni Osmanlıcılık, millete vaat edilen “kendisi ol-
ma” projesidir. Yani milletin bu kendisi olma vaadi, geçmiş-
le barışmayken; Türkiye’nin geleceği kkszleştirilmiş tak-
liti Batı ıkmazından kurtarılarak, otantik ze sabitlene-
ceği “itibarlı” bir gelecek iddiasıyla savunulmaktadır. Yani
toplumsal, siyasi, kültürel değerlerin tarihsel bir miras ola-
rak kabul edileceği “ben-idrakine” geri dönme talebi, brok-
ratik oligarşi lehine halk için halka rağmen anlayışının so-
na erdirilmesidir. Oysa Kemalist kesim için Yeni Osmanlı-
cı olduğu iddia edilen bu öznelik hali, günümüz dünyasına
adapte olamayıp, iktidar geçmişin otantik konforu dışında-
ki bir varoluşu gayrimeşru kabul eden melankolik reddiyeci
bir öznedir (Açikel, 2015: 188).

AKP iktidara geldiği ilk yıllarda, ulus-devletin dışarıda bıraktıklarıyla arasında doğan mevcudiyet krizi karşısında ötekinin belleğine de yer verileceği bir toplumsal bellek mücadelesinin savunucusu olarak kendisini ifade etmiştir. Ne var ki iktidar olma ile toplumsal belleği araçsallaştırma arasındaki ilişkinin ele alındığı Birinci Bölüm'de aktarıldığı gibi AKP, güçlendikçe farklı kesimlerle ortak deneyim alanını zenginleştirmekten ziyade, gerçeklik üzerindeki hâkimiyetini artırarak, deneyim alanını toplumsal bellek açısından yoksullaştırmış, parçalamıştır. Sonucunda ise Kemalist belleğin Batılı hayalî cemaatinin yerine Yeni Türkiye'nin yeni sadık öznesi olarak Yeni Osmanlıcı olduğu iddia edilen nâtamam bir kimliğin yerleştirilmesi mücadelesi yaşanmaktadır.

2009-2013 makbul vatandaşlıktan ben-idrakine

Kısa tanımıyla Yeni-Osmanlıcılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun denetiminde olan topraklarda, Türkiye'nin bugün için etkinliğini artırmayı hedefleyen bir akım olarak ifade edilmektedir (Cavlan, 2010: 133). Devletin, ulus-devlet olmadan önceki kadim medeniyet havzasının tarihsel mirasına ve sorumluluğuna geri dönmesi arzulanmaktadır. Tarihsel miras ve sorumluluk ile kastedilen, Türkiye'nin geçmişte üç kıtaya yayılmış ve oralarda hükümler kurmuş bir ecdadın, Osmanlı'nın tarihine sahip olmasıdır. İktidara göre Kemalizm'in ait olmadığı bir medeniyete üye olmaya çalışan taklitçi Türkiye'sinden, kendi bölgesinin sorunlarına liderlik edecek Osmanlı mirası Yeni bir Türkiye'ye doğru geçilmektedir Bu zihniyetiyle AKP, ilk dönemki İslâmî liberalizme dayanan tutumunu, AB üyeliğinden, İslâm ümmetinin liderliğine taşımış, Arap Baharıyla birlikte Pan-İslâmî bir çerçevede liderlik etme arzusunda olduğu Ortadoğu coğrafyasında duygusal ve sembolik bir lider olma mücadelesine

girmiştir (Açıkel, 2016: 27-29). Dolayısıyla bu dönem Yeni Osmanlılık olarak ele alınan kavram, ulus-devlet sınırlarını aşarak, Kemalist hayali cemaatin homojen bütünlüğünü ben-idrakiyle değiştiren yeni bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Tarihin, coğrafyanın ve milletlerin belirlediği bir kader ortaklığı olduğu anlayışı ile ulus-devlet olarak Türkiye'nin doğal olmayan sınırlarından kurtulması gerekmektedir (Bora, 2017: 482).

Davutoğlu'na göre ben-idraki, ulus öznenin homojenliğini aşan bir öz kavrayışıdır. Kurucu dışsal, yani bir öteki yoluyla kurulan kimliğin aksine; ben-idraki kendinde bir süreç olarak ileri sürülmektedir. Siyasi bir muhataba veya ötekine ihtiyaç duyulmayan ben-idrakinde, dışarıdan bir tanınmanın gerekmediği işlemektedir (Okumuş, 2014: 28). Dolayısıyla Kemalizm'in Batılı normlarla sorgulanan makbul vatandaşlığından farklı olarak, ben-idraki ulus-devlet tarafından empoze edilemeyen ve aynı zamanda evrensellik iddiası taşımayandır. Ben-idrakinin temel prensibi hangi medeniyete ait olduğu hususunda belleği müdahaleye uğrayan parçalanmış ülkelerin, bu arada Türkiye'nin Batılı bir medeniyete transfer edilmeleri yerine, kendileri olma, otantik özleriyle yaşama imkânı sunduğu iddiasıdır. Böylece AKP, Batı'nın belirleyeni olduğu evrensellik iddiası eleştirilerek, Batı onayından azade yerel değerlerle üstün kılınan bir kimlik kurma hakkını elde etmeyi ummaktadır. Ben-idraki vasıtasıyla, kendisine Batılı bir gelecek tahayyül etmek isteyen (Kemalist) makbul vatandaşın özgüvenle taşıdığı kimliğin gerçeklik payının sorgulanmasını talep etmektedir. Ben-idraki üzerinden tanımladığı ulus özne sayesinde, AKP bir yandan ben-idrakinin dışarıdan bir onaya ihtiyacı olmadığını iddia ederek Batı'nın ve Kemalizm'in kimlik tanımının dışına çıkma imkânı elde etmekte, öte yandan Kemalizm'in ötekisi olan Osmanlı geçmişini yücelterek dinsel ortaklık üze-

rinden otantikleştirdiği Yeni Osmanlıcılığın sadık öznelere-
ni de yaratmaktadır.

İktidar, Yeni Osmanlıcılık üzerine inşa ettiği özneyi şanlı bir tarihe sahip olan ülkenin yeniden dirilişinin kahramanları olarak ortaya koymaktadır. Yeni Türkiye kimliğini dinsel ortaklık zemininde tanımlayan AKP, Türkiye'yi bir yandan Batılı değerleri Ortadoğu'ya taşıyacak model bir ülke, öte yandan da Batı karşısında Müslüman dünyasına liderlik edecek tarihî deneyime sahip bir ülke olarak konumlandırmaktadır. Temelde, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde prensipleri tanımlanmış ve tüm aktörlerin üzerinde uzlaştığı bir “düzen” kurulamadığı fikrinden hareketle Türkiye'nin kurulmaya çalışılan “yeni uluslararası düzen”in şekillenmesinde güçlü bir aktör olarak yer alması gerektiğini ileri sürmektedir (Balcı ve Yeşiltaş, 2011: 18). Davutoğlu, stratejik derinliğin içselleştirebilmesinin o ülkenin tarihsel olayların/yaşanmışlığın merkezinde konumlanması gerektiğini söylerken; bu konumlanışın asıl güç kaynağı olan coğrafi ve dolayısıyla bölgesel derinliği de beraberinde getireceğini ileri sürmektedir (Tüysüzoglu, 2013: 308). Bu “yeni” konumuyla Türkiye'nin de hem çevresinde yaşananlara karşı olayların öncesinde inisiyatif alabilen hem de geçmişiyile barışması sonucunda kendisini tehdit altında hissetmeyip, kendisine güven duyan, “merkez” ve “düzen kurucu” ülke olacağını iddia etmektedir.

Bu doğrultuda yapılması gereken, Kemalizm'in izlediği Batı odaklı dış politikadan kurtulup, Osmanlı geçmişinden kaynaklanan hassasiyet ile Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya olmak üzere komşu coğrafyalarla da ilişkilerini güçlendirilmesi, çok odaklı bir politika izlenmesidir (Davutoğlu, 2001; Balcı ve Yeşiltaş, 2011: 16). Bunun için örneğin Türkiye, bir zamanlar Osmanlı bakiyesi olan yakın komşularının özellikle Araplar'ın kendilerine bir ihanet içinde olduğu fikrin-

den vazgeçmelidir. Tarihsel miras ve tarihsel sorumluluğunun bir gereği olarak buralarda yaşananlara müdâhil olması gerekliliğini hem kendisine hem o topraklarda yaşayanlara yeniden hatırlatmalıdır. Böylece Türkiye'nin ait olmadığı bir medeniyetin bir üyesi gibi davranma zorunluluğunun ortadan kalkarak, İslâm Dünyası'nın lideri olarak, tarihin nesnesi olan konumunu değiştirerek, tarihi yazan duruma yeniden döneceği iddia edilmektedir (Özkan, 2015). Bu sayede Batılılaşmayı tek odak olarak gördüğü için yakın coğrafyasındaki gelişmeler karşısında tedirgin olan "eski" Türkiye'den, sorunların çözümü için kendisine güvenen, liderlik yapacak Yeni Türkiye'ye geçileceği iktidar tarafından vaat edilmektedir. Yani 2009-2013 yılları arasındaki süreçte Batı dışında bir dış politika izleme anlayışı, bir Batı karşıtlığı çerçevesinde değil, hem Batı'yla hem de Osmanlı bakiyesi komşularıyla yakın ilişkiler kurulmasını öneren, ama kendisini Batı normlarına tâbi görmeyen İslâm medeniyetinin bir üyesi, lideri olarak ifade edilmektedir. Buna göre AKP'nin benidraki, Pan-İslâmist bir anlayış çerçevesinden Batı karşıtı olmadan, ama Batı'nın da bir üyesi olmaya çalışmadan, kendisini hem Batılı hem Doğulu ve aslında ne Batılı, ne Doğulu olarak hatırlayan bir merkezin mücadelesidir.

2014-2017 ben-idrakinden Erdoğan'ın hâkim milletine

2014-2017 yılları arasında hükümet Kemalizm'in kabul vatandaşlığı kapsamında dışarıda bıraktıklarını ve Osmanlı bakiyesi topraklara uzandığı ecdat yadigarı coğrafyaları kucaklama istediğinin Pan-İslâmist çokluk dilini geride bırakmış, bir tek aktör patolojisine girmiştir (Akça, 2018: 61). Üçüncü döneminde Gezi süreci, biten Arap Baharı, 17-25 Aralık yolsuzluk soruşturmaları ve çözüm sürecinin so-

na ermesi ile birlikte AKP'nin siyaset anlayışı, hem iç hem dış muhalefetin yekûnen ötekileştirildiği bir dost-düşman ikilemine dönüştürülmüştür (Yılmaz, 2017: 498). Meşruluk kaybına uğrayan iktidarın kontrolü elinde tutması için parti-devlet özdeşleşmesinin yaşandığı bu süreçte devletin, sürekli bir tehdit algısı ile savaş halinde olduğu izlenimi yaratılmaktadır (Parlak ve Kaftan, 2016: 55). Böylece Kemalist hegemonyanın kökensel mevcudiyeti olarak gördüğü Batılılaşmayı değiştirme imkânı elde etmiş, ne var ki Pan-İslâmist olarak başladığı Yeni Osmanlıcılığının kökenini de çok kısa bir süre içinde İslâmi ulusalcı bir bilinmeyene yeniden bağlamak zorunda kalmıştır.

İktidar için, AKP'yi eleştiren herkes, “eski” Türkiye'nin, Kemalist paradigmanın içinden hareket eden eski merkezin sakinleri, Batıcı, materyalist dolayısıyla vesayetçidir (Çınar, 2015: 223). Erdoğan'a göre, bu Kemalist seçkin grup, AKP iktidarı dolayısıyla kaybettikleri siyasal-ekonomik-kültürel imtiyazlar ile buna karşın ötekileştirdikleri söylenen din-dar-muhafazakâr kesimin elde ettiği kazanımlardan kaynaklı bir mağlubiyet duygusu içindedir. AKP tarafından Kemalist kesimin yaşadığı söylenen azınlığın umutsuzluğundan doğan bu “korku” ve “paranoya” ise Kemalist kesimler bir altın çağ nostaljisi olarak “eski” Türkiye özlemi içindedirler (Ete, 2013). AKP açısından Gezi'dekiler, yazın Bodrum'a gidip, bazen de Boğaz'a karşı viskisini yudumlayan, “Mustafa Kemal'in askerleriyiz” deyip, camiye ayakkabıyla giren, camide içki içen, kızların kadınların başörtüsüne el uzatan faiz lobisinin askerleri olan çapulculardır (Yeni Şafak, 23 Haziran 2013). AKP, Gezi Direnişi'nde yer alarak, kendilerine karşıt bir tutum sergilediğini gördüğü Kürtleri, Alevileri, antikapalist Müslümanları, sanatçıları, gençleri, Gezi'ye destek veren iş yerlerini, otelleri, direniş sırasında yaralananlara ilkyardımda bulunan doktorları ve daha pek çok farklı

kesimi ötekileştirerek, bu kesimleri Türkiye'nin güçlenmesinin istemeyen, Batılı kuvvetlerin işbirlikçiliği ile itham etmiş, AKP'ye muhalefet etmenin, ülkeye ihanet etmekle eşdeğer olduğunu iddia etmiştir. Erdoğan tarafından bu grup, Türkiye'de sokakları terörize ederek, milli iradeye ve onun meşru kurumları olan meclise, hükûmete, siyasete yönelik, ideolojik bir darbe girişimi içinde olarak tanımlanmıştır (TCCB, 8 Nisan 2015). Arap Baharı'nda ise Türkiye, Batı'nın istediği gibi Ortadoğu için Müslüman demokrat bir model ol(a)mayıp, Ortadoğu'yu Batı'ya entegre edecek demokratik bir dil kur(a)mamıştır. AKP'nin Ortadoğu'da yürütmeye çalıştığı Sünni mezhepçi anlayışla Türkiye, Esad rejimine karşı radikal İslâmcılar'ı silahlandırarak (Bora, 2017: 484) Yeni Osmanlıcılığın yumuşak güç konseptinden uzaklaşmıştır. AKP, tüm bunların sorumlusu olarak Batı'nın Ortadoğu ve Türkiye'nin liderliği üzerinde gizli emelleri olduğunu iddia etse de Mısır'da Mursi'nin askerî darbe yoluyla devrilmesiyle birlikte Türkiye'nin Ortadoğu'daki liderlik arayışı da tam anlamıyla sona ermiştir (Açıkel, 2016: 38).

2009-2015 yılları arasında Kürt meselesinin çözülmemesinin nedenini, hükûmet tarafından Beyaz Türklerin, Kürtlerin etnik kimliğini inkâr etmelerinin bir kanıtı olarak sunmuşken; süreç sonlandırıldığında bu iddia, Beyaz Türklerin, AKP iktidarına karşı Kürtler ve Kandille işbirliği yaptıkları iddiası olarak değiştirilmiştir (Taşkın, 2012: 26). Böylece AKP'nin Pan-İslâmist döneminde Kürtlerle İslâm kardeşliği üzerinden Sünni bir dinsel ortaklık olarak kurmak istediği yeni kimlik anlayışının sona erdirilme nedeni "Beyaz Türkler" olarak ifade edilen Kemalist anlayışa ihale edilmiştir. Bu süreçte Ortadoğu'da ümmetin lideri olamayan AKP, ülke içinde ise HDP'yi işlevsiz kılarak, Kürt tabanından daha fazla oy devşirecek kadar Kürtleri "din kardeşi" olduklarına ikna edememiştir.

Son olarak ise 15 Temmuz 2015'te yaşanan darbe girişiminin ardından AKP, Misak-ı Milli sınırlarında ve Kemalizm'in homojen ulus-devlet sınırlarını aşan Yeni Osmanlıcılık anlayışını, "yerli ve milli" söylemi içerisinde, İslâmi ulusal bir kimlikle değiştirmek zorunda kalmıştır. Buna göre muhalefet "yerli ve milli" olduğunu söylediği Yeni Türkiye söyleminin beka problemidir. Pan-İslâmist bir anlayışla hamiliğine soyunduğu Ortadoğu'daki şansını yitiren AKP, darbe girişimini kendisini ülke içinde kurucu bir iktidar haline getirmek için araçsallaştırmaktadır. Darbe, iktidar tarafından uluslararası emperyal güçler ve onlarla ortak çıkarları olan iç düşmanlarca gerçekleştirilmek istenen bir işgal girişimi olarak nitelendirilmiştir. Batı ve iç düşmanlar tarafından işgale uğradığını iddia eden hükümet, kendisini ikinci bir kurtuluş savaşının öznesi olarak ilan etmiştir. AKP, anti-Amerikancı, anti-Batıcı ve Avrasyacı bir hatta kaymıştır (Açıkel, 2016: 39). Bu aşamadan sonra ulus özneyi, İslâm'ın ağır bastığı bir İslâm-Türk Milliyetçiliği senteziyle tanımlayan (Öztan, 2018: 122) iktidar, İslâmi ulusalcı bir hatta çekilmiştir (Yılmaz, 2017: 497).

Sonuçta ikinci döneminden farklı olarak, tarihsel mirasına sahip çıkarak, komşularıyla sıfır sorun yaşayacağı iddia edilen düzen kurucu bir Türkiye'den, özgürlükleri kısıtlayan, sorunların çözümünde başat güç olmak yerine, yaşadığı sorunlar karşısında "aktif kaçınma" (Bayraktar, 2013: 49) hakkını meşrulaştırarak, sorunları çözmeyp, üzerinden atlayan, "güvenlik" odaklı bir Türkiye'ye dönüşmüştür. Kurucu olmak isteyen iktidar yaşananların kendisine karşı bir komplo olduğunu ifade ederek mağdur konumunu pekiştirmiş, ötekisini Batı ve Kemalizm olarak belirlemiştir. Bu zihniyetle ayıklayıcı ve otoriter bir tutuma sabitlediği hak ve özgürlük anlayışını, muhafazakâr Müslümanların haklarından ibaret görmektedir (Mollaer, 2016: 43). Buna göre iktidarday-

ken dahi Kemalist vesayet tarafından mağdur edildiğini iddia eden AKP'nin bu döneminde mağdurluk, temel bir insan hakları meselesi olmaktan çıkarılarak (Mollaer, 2016: 116-120) hâkim millet olarak telakki edilecek parti milletini yaratmasına bağlanmıştır. Bunun sonucunda modernliğin sadece Batıcı, ulusçu, seküler ve sol versiyonlarını değil, liberal, milliyetçi ve muhafazakâr sağ versiyonlarını da dışlayarak, yaslandığını söylediği merkez sağın “vatan, millet, pragmatizm”ini, “memalik, dogmatizm ve İslâmi Ulus-u Ulusalılık”la değiştirmiştir (Açıkel, 2015: 188).

Bu Yeni Türkiye’de ise, Erdoğan tarafından yerli ve milli reflekslerle girilen mücadelenin kendisinin önderliğinde bir varoluş mücadelesi olduğu iddia edilerek (Türkmen ve Küçük, 2017: 204) milletin Erdoğan’ın zihni dünyasına teslim edilmesine izin verilmiştir. Böylece Yeni Osmanlıcılık, Erdoğan’ın temsilen-ontolojik olarak bedenine sığdırılan bir alana hapsedilmiştir. Bir ideolojisi olmayan AKP, bugün geldiği noktada Yeni Osmanlıcılık ile iktidarını korumaya odaklanarak, (Yeni) Türkiye’ye bir gelecek vaat edemeyen bir iktidar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimliksiz siyasetin sağladığı hareket kabiliyetinin sonuna gelen AKP’nin yeniden kurucu nostaljisi şartlara göre sürekli değişen bir geçmiş sunmaktadır. Dolayısıyla AKP’nin öz olarak ortaya koyduğu Yeni Osmanlıcı geçmiş tasavvurunun gösterdiği tek hakikat, bir siyaset üretmediği hakikatiyken nostalji olarak sa geriye AKP’nin ilk dönemi kalmaktadır.

YKN ile ersatz nostalji arasında Yeni Osmanlıcı pazarlama stratejisi

İktidar tarafından daha çok geçmişe özlemi, geçmiş şimdinin ihtiyaçlarınca yüceltmeyi imleyen bir duygu olarak yeniden kurucu nostalji (YKN) biçiminde sunulan Yeni Os-

manlılık, aslında bir *ersatz nostalji*dir. Ersatz nostalji ile kastedilen, özellikle dindar muhafazakâr kesimin Osmanlı geçmişine duyduğu özleme ait olduğu iddiasıyla hizmetlerden kentsel dönüşümlere, kentsel dönüşümden düğünler ve sünnet organizasyonlarına varıncaya kadar hemen hemen her şeyin “Yeni Osmanlı” versiyonlarının üretilerek birer tüketim nesnesine dönüştürülmesidir.

Müslümanların “iyi yaşamda” topluma örnek olması gerektiğini söyleyen piyasa mantığı ile Müslümanların vitrinde yaşama arzusunu birleştiren AKP, pazar taleplerini karşılamak adına, Yeni Osmanlıcılığın devletin egemen ideolojisi olduğunu iddia etmiştir. “Her hegemonik evrensellik hiç olmazsa iki tikel içeriği olan, hem sahici popüler hem de onun tahakküm ve sömürü ilişkileri tarafından saptırılmış/çarpıtılmış bir biçimini bünyesinde bulundurmak zorundadır” (Zizek, 2006: 260-261). AKP de toplumu “dindar-laik, muhafazakâr-modern, Doğu-Batı” türünden bir kutuplaşmaya hapsederken (Serter, 2018: 234) kendisini bu kutuplaşmadan kaynaklandığını ileri sürdüğü “mağduriyetin savunucusu” addetmektedir. Bu iddiasıyla bir yandan neoliberal krizlerin “güvensizleştirme, eşitsizlik, işsizlik, güvencesizlik” gibi olumsuz sonuçlarına yönelik çözüm üretme sorumluluğundan kaçarken, öte yandan İslâm ile neoliberalizmi buluşturduğu yeni piyasa mantığıyla, Yeni Osmanlıcılığın yeni orta sınıfın yeni hayat tarzı talebi olduğunu (Çınar, 2015) ve kendisinin buna hizmet ettiğini söyleyerek, iktidarı ve belli sermaye grupları lehine yarattığı haksız zenginleşmeyi örtükletmektedir. Dolayısıyla çağdaş bir konsept olarak Yeni Osmanlılık, AKP’nin iddia ettiği gibi, bireyin şahsi hikâyesinde yer alan, deneyimlediği bir anısı, özlem duyduğu geçmiş ya da tamamlanması gereken kaybın telafi talebi değil, anısına hiç sahip olunmayan bir özlemin/deneyimin, bireydeki satın alma arzusunun pi-

yasa lehine tetiklendiği bir pazarlama stratejisidir (Appadurai, 1996: 78-79).

AKP “iyi bir yaşam, güvenlik, itibar, statü, ev sahibi” olma gibi vaatler üzerinden Yeni Osmanlıcılığı iki pazarlama stratejisi üzerinden pazarlamaktadır. İlk pazarlama stratejisi, “menfaatvari bir cemaat olarak Yeni Osmanlıcılığın”, sermayenin ve iktidarın maddi-manevi çıkarlarına hizmet eden bir araç olmasına karşın, iktidar tabanını “Yeni Osmanlıcı” bir ideal etrafında kenetlenen bir cemaat olduğu iddiasıyla konsolide etmeye çalışmaktadır. İkinci stratejisi olan “Yeni Osmanlıcı Yeni Türkiye’nin mekânsal üretimi” ise, yine iktidarın kendisi ve belli sermaye grupları lehine, rant ve haksız servet aktarımının gizlenmesine olanak sağlayan mekânsal üretim anlayışı benimsemiş olmasına karşın, bunu fiziki ve sembolik olarak Yeni Osmanlıcı bir anlayışla Yeni Türkiye’nin mekânsal üretimini yarattığı iddiasında bulunmasıdır. Bu iddialardan yola çıkılarak Yeni Osmanlıcılığın aslında AKP’nin “hayalî kapasitesi”nden ibaret olduğu ileri sürülecektir. İlk pazarlama stratejisi olan “menfaatvari bir cemaat olarak Yeni Osmanlıcılık”, “milli kimliğin inşasında günah keçisi ilan etme ve taraf olmayı bertaraf etme (sosyal yardım politikalarıyla iktidara bağimlılaştırma)” olmak üzere iki şekilde tezahür etmektedir. Böylece sosyal adalet, sosyal ekonomi gibi problemlerin Kemalist vesayetin ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen elitizminden kaynaklandığını ileri sürerek, söz konusu problemleri kapitalist ekonomiden ve onun neden olduğu sınıf çatışmasından değil, kimlik çatışmasından kaynaklandığını iddia ederek, sermaye lehine rant yaratmaya devam etmektedir. Ayrıca AKP, kendi sosyal yardım politikalarına bağımlı bir kitle yaratarak ya da sosyal yardımları kendi iktidarının varlığına bağlayarak taraf olmayı bertaraf etme politikası izlemektedir. Burada söz konusu olan sosyal politika, hizmet ve yardım anlayışını sosyal hak ve sosyal devlet anlayışından ve bi-

reyi her türlü evrenselci dayanışma ve örgütlenme ağlarından koparan neoliberal ortamda yalnızlaşan, yoksul ve yoksunlaşan bireyleri, iktidarına yakın sermaye sahipleri ile vakıf yöneticilerinin hayırseverliğine mahkûm ederek, iktidarına bağımlı hale getirmektedir. Böylece bireyler için ancak iktidardan taraf olmak bir “teminat” olabilirken, devletin yükümlülüğü olan sosyal politika ve yardımlar konusunda taşeronlaştırılmış sermaye sahipleri ve vakıf yöneticileri, Yeni Osmanlılık “idealine” kavuşma mücadelesinin “inayet sahibi, lütfkâr hayırseverleri” olarak yüceltilmektedir. Böylece Birinci Bölüm’de sözünü ettiğim anlam borcu, bir “minnet borcuna” (Yılmaz, 2017) dönüştürülmektedir.

İkinci pazarlama stratejisi olan “Yeni Osmanlı Yeni Türkiye’nin mekânsal üretimi” de “rantın mekânsal (t)üretimi: hizmetler ve mega projeler” ve “bir geriye dönüş projesi olarak kentsel dönüşümler” olarak yine iki başlıkta ele alınmaktadır. “Rantın mekânsal (t)üretimi: hizmetler ve mega projeler”de, iktidar yaptığı “hizmetleri, mega projeleri”, Osmanlı ruhuna sahip çıkma iddiasıyla Yeni Osmanlılığın ihtişam ve itibar vaat eden övünç kaynakları çerçevesine yerleştirirken aslında rant yaratmaya hizmet ettiği iddia edilecektir. “Bir geriye dönüş projesi” olarak kentsel dönüşümler”de ise, neoliberalizmde en hızlı ve karlı büyüme yöntem olan inşaata, 2000’lerin başından itibaren mekânın yeniden üretimi vasıtasıyla rant alanları açılması temel odak noktasıdır (Çavuşoğlu ve Strutz: 2018: 199). Kent merkezlerinde yaşayan yoksul kesimlerin kentsel dönüşüm vaadiyle, sakini oldukları merkezlerden “daha iyi bir yaşam ve ev sahipliği” vaadiyle, şehirlerin kenarlarına itilirken, hem yoksulluk göz önünden kaldırılmış olmakta hem de önemli rant merkezleri olan bu yerler iktidarın Yeni Osmanlılığı yaşatma iddiasıyla, Osmanlı-Selçuklu bir ruha dönüştürülecekleri iddiasıyla emlak piyasasına verilmektedir.

Menfaatvari bir cemaat olarak Yeni Osmanlıcılık

Milli kimliğin inşasında günah keçisi ilan etme

AKP (iktidarının ikinci ve özellikle üçüncü döneminde), ülkede yaşanan yoksullaşmayı, itibarsızlaşmayı Kemalizm'e ihale ederek, sorunların kaynağının halka ve halkın değerlerine yabancılaşmış, elitist bürokratlar ve siyasetçiler olduğunu iddia etmektedir (White, 2007: 210, Bedirhanoglu, 2009: 52). İktidara göre, toplumdaki kutuplaşmanın kaynağı, emek-sermaye çatışmasında, sermaye lehine bir iktidar restorasyonu anlamına gelen neoliberalizmin yarattığı sınıflar arası eşitsizliklerden değil (Yıldırım, 2009: 74), Kemalist bürokratik elitlerin AKP'nin de mağdur edildiği halka üstten bakan yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Buna göre iktidar açısından, bir yanda milletine hizmetkâr olmaya geldiğini söyleyen kendisi-AKP, öte yanda ise otantik özünü unutarak, muhafazakâr dindar kesime "bidon kafalı, makarnacı, kömürcü" diyerek, onlara zenci muamelesi yapan Beyaz Türkler bulunmaktadır (TCCB, 25 Nisan 2015). İktidar açısından ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen Beyaz Türkler, Yeni Osmanlıcı bir anlayışı, iktidar olmaya; yeni orta sınıfı da "müreffeh" bir yaşama *layık görmemektedir*.

Bu noktada Kemalist rejim tarafından hor görüldüğünü, aşağılandığını düşünenler nazarında Yeni Osmanlıcılık, içinde kendi sahici özlemlerini barındırdığına inandığı iktidara yönelik güçlü bir aidiyet duygusu vaat etmekte, bir "biz" fikri vermektedir (Yıldırım: 2009: 68). Hukuk, demokratik hak ve özgürlükler ve sosyal devlet anlayışının, kapitalist birikim süreci açısından engel teşkil ettiği süreçte, neoliberalizmin kitleleri sendikalaşma, örgütlenme gibi dayanışma ağlarından mahrum bırakan, toplumu sermaye lehine depolitize eden anlayışı sonucu birey yalnızlaştırarak, bir cemaatin üyesi olmaya zorlanmaktadır. İktidarda-

ki bir parti olarak AKP, bu biz fikri etrafında toplanan kesimlere, tüm olumsuzluklar karşısında, Yeni Türkiye'nin İslâmi mekanizmaları üzerine inşa edilmiş kardeşlik ve dayanışma bağıyla kenetlenen büyük bir aile olduğunu ifade ederek (Saraçoğlu, 2012: 260), iktidarına karşı "sabır, imtihan ve tevekkül" talep etmektedir (Çavuşoğlu ve Strutz, 2009: 213). Dolayısıyla Erdoğan, problemlere yönelik neden-sonuç ilişkisini çarpıtarak bu büyük ailenin mesihanik lideri olarak gördüğü kendisi etrafında koşulsuzca konsolide olunması gerektiğini ileri sürer. Oysa artan oranda emek sömürsü, güvencesiz istihdam ve örgütsüzleştirme/sendikasılaştırma, sosyal hakların bastırılması ve kamusallığın tasfiyesi odaklı bir sermaye anlayışının egemen olduğu bir ortamda sermayenin arzusu kitlelerin seferberliği değil, bir şekilde siyasal olarak etkisizleştirilmesidir. Nitekim iktidar, itibarsızlaştırarak, günah keçisi ilan ettiği eski rejim ile kendi tabanı arasında bir "öze geri dönüş" ideali olarak kodladığı Yeni Osmanlıcı anlayışı, bir dost-düşman ikilemine dönüştürerek en alttakilerin siyasi desteğini koruduğu bir egemen sınıf stratejisi izlemektedir (Yıldırım, 2009: 80, 84, 91).

Taraf olmayanı bertaraf etme

(sosyal yardım politikalarıyla iktidara bağımlılaştırma)

Kentsel neoliberalizm, kendisine karşı tehdit oluşturabilecek halk hareketleriyle baş etmek adına, otoriteryen idare tarzlarına başvurduğundan, iktidarın Yeni Osmanlıcı büyük ailenin üyesi olmayı reddeden bireyi, eski rejime aidiyet duyan düşman olarak ilan etmesi, iktidar için, bireyi; bireyler için de iktidarı bir güvenlik meselesi haline dönüştürmektedir. Sosyal devlet anlayışının giderek göz ardı edildiğini günümüzde, "taraf olmayanın bertaraf olacağını" söyleyen Erdoğan; eşitsizlikçi, güven(lik)sizleştirici neoliberalizmin yı-

kıcı etkilerine maruz kalmış bireylere, “ekonomik ve siyasi karşılıklı bağımlılık ağlarıyla” sürdürdüğü iktidarından yana taraf olmayı bir güvenlik illüzyonu olarak sunmaktadır.

Sosyal devlet ile sosyal yardım anlayışının devlete, görev ve sorumluluk yüklediği, bireye ise hak oluşturduğu bir ortamda, halkın üzerinde söz sahibi olması gereken kamusal hizmetler, ihale yoluyla özelleştirilerek piyasalaştırılmakta, yardımlar ise taşeronlar olarak ifade edebileceğimiz iktidara yakın sermaye sahipleri ve vakıflar tarafından kayıtdışı ya da etki alanı parti tarafından belirlenen bir güdümlülük hali içinde gerçekleştirilmektedir. Millete hizmet etmek için gece gündüz “koşturan” bir iktidar olduklarını iddia eden AKP açısından (Çınar, 2015: 168), “ekmeği olmayana somun, evi olmayana barınak, yakacağı olmayana yakacak vermekle görevli devletin, milletin ihtiyaçlarına yetiemediği durumlarda bu yan mekanizmaları kullanması son derece doğaldır. Zira iktidara göre Selçuklu ve Osmanlı’dan beri çok önemli sosyal dayanışma ve yardımlaşma kurumları olan ve inancına, tarihine, kültürüne bağlı nesiller yetiştirmek için çalıştığı söylenen TÜRGEV, ENSAR gibi (TCCB, 25 Şubat 2015) (iktidara yakın) “vakıflar” üzerinden hizmet üretmeye devam etmek, aile olmanın, kardeşliğin en kuvvetli bağıdır (TCCB, 26 Haziran 2015). Sorumluluğu ve görevi olmadığı halde, iktidarın Yeni Osmanlıcı bir Yeni Türkiye tahayyülü için fedakârlık yaparak, bir anlamda iktidarla beraber bu yolu yürüten belli sermaye sahipleri ise iktidar tarafından “inayet sahibi, lütufkâr hayırseverler” olarak ifade edilmektedir. Halbuki bu hayırseverlik, iktidarın hizmetlerini takdir etmeyi bilenlere, iktidar taraftarı kurumlardan aktarılan bir ayrımcılığa dönüştürülmekte, sermaye iktidarla yaptığı işbirliği sonucu sosyal hakkı olanı elinden aldığı yoksul kesimlere, haklarını bir “sadaka” anlayışıyla geri vermektedir. Dolayısıyla gerçekte olan yoksul kesimlerin,

İslâmi sermaye sahiplerinin şart koşan hayırseverliğine, yani insafına bırakılmış olduğudur (Batuman, 2019: 167).

Yeni Osmanlıcı Yeni Türkiye'nin mekânsal üretimi

Rantın mekânsal (t)üretimi: Hizmetler ve mega projeler

Yukarıda da belirtildiği üzere neoliberalizmin inşaata dayalı büyüme modeli, AKP için de ekonominin temel unsuru haline gelmiş ve fakat millete “hizmetkâr” olmaya geldiğini söyleyen AKP iktidarı, köprüler, şehir hastaneleri, havaalanları, otoyollar, mega projeler, AVM'ler, rezidanslar gibi mekânsal üretim hizmetlerini, Yeni Osmanlıcı kimliğin layık olduğu yaşama bir geri dönüş vaadi olarak sunmaktadır. İktidar açısından, tüm bu hizmetler, büyüme ve gelişmeye dayalı olduğunu iddia ettiği Yeni Osmanlıcı idealin kilometre taşlarıdır. İktidar, inşaat yapmakla, Yeni Türkiye'yi inşa etmek arasında oldukça eşitsiz bir ilişki kurmakta, buna göre de projeleri ne kadar mega, ne kadar çılgınsa, amaca yaklaşıldığına dair o kadar büyük bir kanıt olarak sunmaktadır. Bu doğrultuda kentlerin metalaştırılmamış sit alanlarını, merkezde yer alan gecekondu bölgelerini, ormanları imara açarak, acil kamulaştırmalar, yap-işlet-devret mantığıyla çıkarılan ilansız ya da davetli ihaleler³ vb. ile belli sermaye gruplarının kullanımına sunmaktadır (Serter, 2017: 239).

İstanbul'a yapılan ve Erdoğan'ın bir zamanlar şiddetle karşı çıkarken, şimdi şiddetle savunduğu üçüncü köprüyü düşünelim: Dünyanın en uzun, en büyük köprülerinden birisi olma iddiasıyla yaptırılmıştır. Adını ise 40.000'den fazla Alevi'yi katleden, Memluk devletine yaptığı seferle, Mekke ve Medine'yi fethederek, halifelik ünvanını ele geçiren Osmanlı padişahı olan Yavuz Sultan Selim'den almaktadır. İk-

3 Detaylı bilgi için bkzn. Toker, 2019: 31,75.

tidar, yerleşim yerlerinden uzakta olmasına rağmen, ulaşım-
da (trafik sıkışıklığını giderme, zaman tasarrufu vb.) büyük
bir rahatlık ve konfor yaratacağı iddiasıyla “hizmete” açtığı
köprüye yönelik ad tercihini ise unutturulmak istenen Os-
manlı geçmişine dönük bir ahde vefa örneği olarak sunmak-
tadır. Ne var ki bu ahde vefanın içinde kamu-özel işbirliğin-
de, yap-işlet-devret modeliyle yaptırılan köprünün dolar ku-
runa endekslenen geçiş ücreti ile teminat verilen günlük ge-
çiş sayısından kaynaklanan önemli bir mali yük söz konusu-
dur. Dahası köprüyle birlikte etrafı da imara açılarak, yerle-
şim bölgesi haline getirilmiş ve bir takım sermaye çevreleri-
nin, söz konusu bölgede ucuza arazi kapatarak, rant elde et-
mesine de imkân sağlanmıştır. Bütün bunlar göz önüne alın-
dığında ise “hizmetin” kamu yararı ya da adıyla müsamaha
olması beklenen Yeni Osmanlıcı milli gurur inşası bakımla-
rından durumun tam da iktidarın iddia ettiği gibi olmadığını
düşündürür.

Benzer biçimde, iktidar tarafından İstanbul-Bursa-İzmit
otoyolu üzerinde ulaşım büyük katkı sağlayacağı ifade edi-
len ve bu kez dünyanın en büyük orta açıklığa sahip dör-
düncü köprüsü olduğu söylenen köprüyü ele alalım: Açılış
töreninde yaptığı konuşmasında Erdoğan, kutlu bir tarihin
varisi olan, AKP'nin bu kutlu tarihi geleceğe taşıma göre-
vi olduğunu söylemiş, bunun için de köprünün adının şim-
di köprünün olduğu yerlerin vaktiyle fethederek, Osman-
lı Hanedanlığını kuran “Osman Gazi” olacağını duyurmuş-
tur. Elbette iktidar açısından yine bu yol yapımının da bir
“millete hizmet” boyutu olduğunu da ifade etmek gerekir.
Köprü, tıpkı Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nde olduğu gibi,
yap-işlet-devret usulüyle yüklenici bir firmaya, günlük belli
bir geçiş ücretinin ödenmesi garanti edilerek yaptırılmıştır.
AKP'nin millete hizmet düsturunun ve “milli” Yeni Osman-
lıcılığının nişanesi olduğu iddia edilen köprünün geçiş üc-

reti ise dolar+KDV olarak belirlenmiştir. Erdoğan, açılışını bayrama yakın bir tarihe denk getirdiği Osman Gazi Köprüsü'nden bayram süresince geçiş ücret alınmayacağını, köprü'nün açılışının hayırlı olması için verilen bir *sadaka* olarak duyurmuştur (*Hürriyet*, 30 Haziran 2016). Yol ya da hizmet üretmenin topluma karşı görevi olduğunu görmezden gelen iktidarın “sadaka” olarak ifade ettiği geçiş ücreti “jesti”, sermaye sınıfına yaramaktadır. Zira bu iddia edildiği üzere bir jest değil, iktidar tarafından yüklenici firmaya verilen köprüden günlük geçiş sayı garantisi nedeniyle, doğrudan ya da dolaylı vergiler yoluyla, er ya da geç zaten halkın ödeyeceği bir bedel ödeme ertelemesidir.

İktidarın, bir yandan tarihsel mirasa sahip çıkmanın bir görev olduğunu söyleyerek Osmanlı konseptli yeni yapılara devam ederken; öte yandan yapılı alanları da yeniden rantta açmaya devam etmesi, Kemalist kesimde iktidarın Kemalizm'in sembolik mekânlarına karşı bir gazez olarak görül müştür. Nitekim iktidar, Emek Sineması'nın Cumhuriyet'in kültürel mirası olmasına istinaden mahkemenin yıkımının durdurulması yönündeki kararına karşın, yerine “Grand Pera” adıyla bir alışveriş merkezi inşa edilmesine izin vermiş (*Zaman*, 14 Ocak 2015), 1929'da Atatürk tarafından kurulan ve endüstriyel bir miras olan Tekel Fabrikası'nın yıkılarak, yerine lüks bir otel yapılmasına göz yummuştur (Logie ve Morvan: 2017: 126-127). Elbette yükleniciler, iktidara yakın iş insanlarının firmalarıdır. Kemalist Cumhuriyet'in modern hayata bir serencamı olan kadın ve erkeğin kamusal alandaki birlikteliğine imkân sağlanması için yaptırılan Gezi Parkı'nın yerine, Topçu Kışlası'nın bir Osmanlı mirası olduğu gerekçesiyle, istense de istenmese de yapılacağı ifade edilmiştir.

Bu örneklerden yola çıkılarak AKP ilk başta akla gelenin aksine yalnızca Kemalist mekânları hedef almamaktadır.

Osmanlı ordusunun tedarikçisi olarak kurulan, sonrasında da yine endüstriyel bir miras olan Beykoz Kundura Fabrikası da yine iktidarın bilgisinde devasa bir çekim platosuna dönüştürülmüş (Logie ve Morvan: 2017: 127); uzmanların tüm ikazlarına rağmen iktidarın çılgın projesi Marmaray yapılırken, Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Topkapı surları zarar görmüş; Osmanlı'dan kalan tarihî eserlerin “muhafazası” için yapılan restorasyon/bakım işleri, baştan savma yöntemlerle yapının orijinallliğini, tarihî dokusunu bozan belli sermaye sahiplerine verilmiştir. Tüm bu inşaat projelerinin, tarihî yapıyı-doğal alanı koruma amacıyla açılan uzun mahkeme süreçlerinden geçtiğini ve üstelik de birçoğunun mahkeme kararları beklemeden başladığını da belirtmek gerekir. Zira iktidarın söz konusu bu mekânsal üretimlerde, mekânların kullanım değerini ve/veya sembolik anlamlarını gözettiğini söylemek oldukça güçtür. İktidarın Yeni Osmanlıcılık söylemi, sermaye sınıfıyla birlikte bu projeleri bir rant değeri-yatırım aracı olarak gördüğü ve bu anlayışa hizmet edecek bir kamuflaja dönüştürdüğü inşaaata dayalı büyümeye hizmet modelidir.

Bir geriye dönüş projesi olarak kentsel dönüşümler

Mega projelerin yanı sıra kentsel dönüşüm projeleri de önemli bir rant kaynağıdır. Neoliberal ekonominin temelini teşkil eden inşaat sektörünün yaptığı konutlar ve onların etrafında kurulan yaşam alanları, iktidar ve sermaye sınıfı işbirliğinde barınma ve yaşama anlamından soyutlanarak, toplumlara birer “statü, prestij” göstergesi olarak pazarlanan bir tüketim nesnesine dönüştürülmüştür. Bu anlayışla piyasada hâkim bir yöntem olarak geçmişin Osmanlı ihtişamını bir meta olarak tüketime sunan ersatz nostalji ile konut algısı, yeni orta sınıf için Osmanlı ihtişamına, prestij ve itiba-

rına sahip olmakla eşdeğer gördükleri, yeni/alternatif bir hayat tarzının sembolü haline gelmiştir. Sermaye ve iktidar tarafından da sürekli pompalanan Osmanlı konsepti, Kemalizm içerisinde muhafazakâr dindar kesimin yokluğunu hissettiği kayıplarının bir telafisi, özlemini duydukları geçmişlerine geri dönüş imkânı olarak sunulmaktadır.

İktidarın kentsel dönüşüm projeleri ile oluşturduğu yeni merkezlerin, Kemalizm tarafından horlanıp, dışlandığı iddia edilen dindar Müslüman kesimlere, bu horlamanın mekânsal bir işaretlenmesi olan gecekondulu geçmişlerini “yıkacağı” vaat edilmektedir (Çavdar, 2016: 55). Böylece bu yeni merkezler, iktidar tarafından, kendi inandığı değerlerle yaşamak istediği için Kemalizm tarafından yoksulluk, ekonomik ve yasal güvencesizliğe mahkûm edildiği iddia edilen dindar kesimlere yönelik bir yaşam tarzı güvencesi, iadei itibar olarak sunulmaktadır. İktidara göre buralar, Yeni Osmanlıcı bir hayat tarzının gelişeceği İslâmi habitusun merkezleridir. Böylece yayılması arzulanan İslâmi habitusla Erdoğan’ın “eski” Türkiye’nin gözden çıkardığını iddia ettiği kesimlere hem somut hem de Yeni Türkiye’nin sembolik ev sahipliğini vaat edilmektedir. Tam da bu noktada mesele hangi evin-nasıl bir evin sahibi olunacağı sorusunda düğümlenir.

Kentsel dönüşüm esasında, bir yandan varoş orta sınıf için yatırım birikim, öte yandan ise iktidarı için altsınıfların mekânsal kontrolünü sağladığı bir tahakküm aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Batuman, 2019: 167). 2005’ten sonra çıkarılan yasa, yönetmelikler ve kentsel dönüşüm projeleriyle iktidar, Sulukule, Tarlabası gibi rantı açmak istediği yerleşim merkezlerini bir suç ya da deprem bölgesi olarak kategorilendirerek, bir anlamda eski sakinlerini şartlı bir göçe sürüklemiştir. Buna göre ev sahibi olmak, kentin çeperlerinde, kapalı bir site hayatını kabul etmeyi ve önemli birer rant merkezi olan kent merkezlerini terk etmeyi gerektir-

mektedir. Örneğin, TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar tarafından, “Terörün, uyuşturucunun, devlete çarpık bakmanın yuvası” olarak ifade edilen Tarlabası’na yönelik alınan kent-sel dönüşüm kararının 2007 yılında gerçekleştirilen ihalesi-ni iktidara yakın Çalık Holding’in kazanmasıyla, “Tarlabası Rehabilitasyon Eylem Planı” uygulamaya konmuştur (Piş-kin, 2017). Bu eylem planıyla mahallelerinden sürülen in-sanlar, kendilerini modern hayatın adeta ikonu haline geti-rilen yüksek binalı, kapalı site hayatının içinde bulmuş, alış-kın oldukları mahalle, komşuluk ilişkilerinden mahrum bı-rakıldıkları yeni bir düzene mahkûm edilmişlerdir (Çavdar, 2016: 56). Bir mahalle kültürü, onun sağladığı dayanışma ağları ile farklılıkların bir arada yaşayabilme imkânını yara-tan mahalle yaşamından, yeni merkezler olarak inşa edilen kapalı site hayatına (*gated-walled communities*) geçildiğinde, *yer duygusu* (Schulz, 2000: 91) metamorfoza uğramış, kay-bolmuş olur. Zira çok katmanlı yapısıyla mahalle kendili-ğinden oluşagelen ve bu yüzden birikerek ve deneyimleye-rek ilerleyen heterojen bir yaşam sunarken; her şeyin en in-ce ayrıntısına kadar düşünülüp, tasarlanmış olmasıyla övü-nülen site hayatı hemen hemen aynı gelir düzeyine sahip, aynı sosyo-kültürel dokudan insanların bir arada yaşadığı ve aslında kendilerini dışarıya kapattığı son derece steril bir ortam sunmaktadır. Harvey’in mekânın farklılaşması olarak ortaya koyduğu bu yeni durumda, bir yanda eski sakinleri-nin iktidarın iadei itibar vaadiyle boşalttığı şehir merkezle-rine inşa edilen lüks konut projeleri, öte yanda kent çeper-lerine sürülen bu kesimlerin yaşadığı yaşamı arasındaki de-rin ayrım dikkat çeker. Buradaki ayrım, maddidir. Dolayı-sıyla yeni evlerle iktidarın iddia ettiği gibi Kemalizm tarafın-dan horlanan dindar muhafazakâr kesimin itibarı değil, alım gücü daha yüksek olan müşterilerin lehine yaratılan “kurta-rılmış bölgeler” ile bu bölgelerdeki ayrıcalıklar korunmakta-

dır. Bu durumda da iktidarın kentin çeperlerine iterek, göz önünden kaldırdığı yoksul kesimler, sınıf atlamış değil, fiziki şartları iktidar tarafından daha iyi olarak ifade edilen yeni evlerine yerleştirilerek aslında sınıfta kalmışlardır.

İktidar tarafından bir yanda Osmanlı-Selçuklu mimari tarzını yansıtmaya iddiasıyla bu yerleşim merkezlerinde geniş saçakların, Topkapı Sarayı'nda da kullanılan üçgen kulelerin, vitrayların, ahşap ön cephe kaplamalarının, şadırvanların hâkim olacağı “yeni” mimari üslup, öte yanda Fener, Balat, Sulukule, Ayvansaray'daki gibi Osmanlı mimarisinden örnekler taşıyan konutlar yıkılıp, replikaları inşa edilmesi, Yeni Osmanlıcılık paketi olan bu konsept projelerin, yalnızca stillere ve imgelere indirgenen bir geçmiş ve gerçeklik ile otantiklik duygusunu satın alınabilir bir metaya dönüştürülmesinin meşrulaştırıcı aracı olduğu söylenmelidir (Çeler, 2018: 7-9). Evet, ev artık barınma mekânı değil, satın alabildiğiniz kadarını yaşamaya hakkınızın olduğu bir yatırım aracıdır. Ev sahipleri ise istedikleri, hak ettikleri refah hayatı yaşayacak olanlar değil, yaşayacakları evin alım güçlerine endekslendiği müşterilerdir. Alım gücü buna yetmeyenler ise, değil altın bir çağa dönmek, yoksul ve yoksunluklarının daha da geriye gitmesiyle, bu geriye gidiş projesinde gözden çıkarılanlardır.

AKP'nin hayalî kapasitesi olarak Yeni Osmanlıcılık

Yeni Osmanlıcılık, doğru verilerle analiz edildiğinde tıpkı geleneğin süregelen ideal halinin imkânsızlığı gibi, gerçekliğin sınamasından geçemeyecek (Temizkan, 2016), AKP'nin hayalî kapasitesidir. Hayalî kapasite, gerçekte hiçbirinin mümkün olmadığı durumlarda bile, bir şeyin kendisine mal edilmesini imkânlı kılandır (Agamben, 2007: 259). AKP'nin

hayalî kapasitesi olarak bu idealize hal, pür-ü pak geçmiş iddiası, esasında hiç sahip olmadığı, yaşanmamış, dolayısıyla da kaybedilmemiş kaybı, yalnızca sözde kaybı üzerinden kendi mağdurluğunu imkânlı ve meşru kılmaya çalıştığı hayal edilmiş nostaljisidir. AKP, Yeni Osmanlıcılık adı altında Osmanlı geçmişine, tarihine, o tarihten bugüne kalanlara sahipmiş ama Kemalist yönetim anlayışı ile tüm bunları kaybetmiş gibi davranmakta ve Kemalizm karşısında kendisini Osmanlı mirasının sahibi ilan etmektedir. Böylece nedenini Kemalizm olarak gösterebildiği her şeyin hem “mağduru” hem “mirasçısı” haline gelmektedir. AKP’nin Kemalizm’den kaynaklı bir kayıpmış gibi gösterme çabası, konjonktürel çıkarlarına göre tutarsızlıklar içinde yeniden yeniden üretmeye çalıştığı bu sözde ideale bir türlü ulaşamamasındaki hayalî gerekçesidir. İktidarın sıkı sıkıya sarıldığı bu mağduriyet ve kayıp söyleminin asıl nedeni ise, Türkiye koşullarında tam olarak kendisini gerçekleştirebilmesi için kendisini Kemalizm’in dışında kalarak tanımlamak dışında bir kapasitesinin olmamasından ileri gelir. Bu, kaybedilen nesneye dair verilen narsistik bir tepki değildir. Zira kayba sahip olmanın ve onu geri istemenin tek yolu, gerçekte tamamen sahip olunan bir nesneye sanki kayıpmış, kaybettirilmiş muamelesi yapmaktır (Agamben, 2007: 259). AKP için, yaşanmamış bir altın çağın idealizasyonu olarak Yeni Osmanlıcılık, Kemalist yönetim anlayışı yüzünden kaybedilen, AKP’nin iktidarıyla yeniden kavuşulan o kayıptır. AKP, bu kaybedilmişlik hali üzerinden bugün sürekli mağduriyet üretmektedir. Mağduriyet, hem hükümetin meşru gücünü aştığı yönetim zihniyeti için ileri sürdüğü gerekçesi hem de kendisi ve kendisine yakın sermaye sahipleri için ersatz nostalji olarak bir pazarlama stratejisidir. AKP’nin bugün Türkiye’de adına ne Osmanlı, ne Türkiye diyebildiği, o kaybedildiğini söylediği nesnesi, hayalî kapasitesi aslında geçmişe, dönülemeyecek

bir Osmanlıcılık ile yaşamayı reddettiği “eski” Türkiye’nin arasındaki bellek mücadelesidir. Yeni Osmanlıcılığın ve hatta Yeni Türkiye’nin yaslandığı zeminin geçmişten devşirilen bir “hayalet hikâyesi” mi yoksa AKP’nin “hayal etme” kapasitesi mi olduğunu anlamak içinse AKP’nin bellekte seslendiği geçmişe ve onun üzerine kuracağını söylediği geleceğe yine belleğin araçları olan hafıza mekânları ve törenler üzerinden bakmak gerekir.

HAFIZA MEKÂNLARININ MADDİ ÖZELLİKLER İŞİĞİNDA SEMBOİK VE İŞLEVSEL ANLAMI

Hafıza mekânlarının sembolik ve işlevsel anlamı

Bu bölümde öncelikle hafıza mekânlarının anlamı ve toplumsal bellekle ilişkisi açıklanacaktır. Lefebvre, hayatı, toplumu değiştirmek için, mekânı değiştirecek mekânsal bir üretimi şart koşar (2014: 56-87). Bu çalışmada boyunca da AKP'nin yeni bir toplumsal bellek yaratmanın bir yolu olarak başvurduğu mekânı değiştirme anlayışının bir hafıza mekânı yaratma kapasitesi anlaşılmaya çalışılacaktır. Bunun için de hafıza mekânlarının “ebat, konum, mimari ve adlandırılma” maddi özellikleri olarak belirlenen dört kategori üzerinden, mekânlara yüklenen sembolik ve işlevsel anlamlar irdelenecektir.

Mekânlar, yer ve konum bildirir. Belirli bir potansiyelin, belli bir anlatının var olabilmesi için bir yer, bir pozisyon, uzam ve uzay gereklidir (Gürşimşir, 2012: 26). Nitekim biz de bir şeyi hatırlamaya çalıştığımızda, öncelikli olarak o şeyin meydana geldiği yeri anımsarız. Yer, hatırlamanın çerçevesini sunar (Halbwachs, 2017: 173). Toplumsal bellek ça-

lışmalarında mekânsallaştırma oldukça elzemdir (Assmann, 2001: 43). Belleğin mekânla kurduğu bu ilişki, hem geçmişi şimdide kurgulamaya hem de “geçmişin” izinden şimdinin ve geleceğin tahayyûlûne imkân veren iki taraflı bir işleve sahiptir. Gerek bireylerin gerek toplulukların hatıralarının çerçevesini çizen de hatıranın özdeşleştirildiği mekânlardır. Örneğin, bir kişi nereli olduğunu söylerken; aynı anda söylediği yerin belleğimizdeki özdeş karşılığı ne ise, yerin adıyla birlikte beynimizde o canlanmaktadır. Paris’ten söz ettiğimizde gözümüzün önüne Eyfel Kulesi’nin gelmesi, New York’tan söz ederken kafamızda Özgürlük Anıtı heykelinin canlanması gibi özdeş karşılıklardan söz etmekteyiz. Anı, mekânsal haliyle kafamızda canlanmaktadır. Mekân, anının somut göstereni olarak anıyı belleğimizde arşivlemekte, belleğimize sabitlemektedir. Hafıza mekânları, insan etkileşimi ve toplumların kendilerini anlamlandırma biçimlerini sabitler, bu sabitlenen anlamıyla nesilden nesile aktarır. Zihni haritaların simgeselleştirilip, somutlaştırıldığı bu yapılar, kendilerini üreten kûltürler için sessiz bir kayıt, sesin olmadığı yerdeki sözel olmayan araçlardır. Geçmişi bugüne yansıtan taşıyıcı kolonlar, zamanın dünyadaki kayıtlarıdır. Bellek açısından ses, kendi tarihini, deneyimlerini kendi perspektifinden anlatabilmeyi, bir anlamda özne olma ercini sağlayacak olandır. Yitip giden varlıklarının yaşanmışlığına kanıtı olan hafıza mekânları, bu yaşanmışlığı bugün ve gelecekte de var etmeye devam ederler.

Nora, tarihin yazılmaya başlandığı andan itibaren bellekten ayrıldığını söylemektedir. Ortaya çıkan belleksizlik durumunda “biz” duygusunu yaratacak bir toplumsal bellek oluşturmak amacıyla hafıza mekânları devreye sokulmaktadır (Nora, 2006: 36). Kayıt altına alınmasının istenilene dair, hatırlatıcı figürlerle dolu yapay mekânlar olan hafıza mekânları, geçmişi yeniden kurmanın önemli bir aracı-

dır (Nora, 2006; Assmann, 2001). Ulus-devlet de yaslandığı geçmiş anlatısını mekânlar üzerinden pekiştirip, aktararak, anlatıya uygun olanın muhafaza edilmesini sağlamak üzere hafıza mekânlarını kullanmaktadır. Toplumsal bellek ile tarihin farkı ise burada devreye girmektedir: Tarih arşivlere, belgelere dayanmak zorunda da olsa; bir hatırlama ürünü olan belleğin, hafıza mekânlarının böyle bir zarureti yoktur (Gülpınar, 2014: 83). Tarihsel mekânlar, zaman içinde biriktirdikleri çok katmanlı bir yapıya sahiptirler. Oysa hafıza mekânları, anlamı hem fiziksel varlıklarında hem de sembolik kavrayışlarıyla sabitlerken neyi, nasıl hatırlayacağımızı da bize söylemektedirler. Yani aslında hafıza mekânları, artık var olmayan ya da var olmayacak olanların, unutulup hatırlanmayanların “Ben burday(d)ım, ben böyle(d)im” deme biçimidir.

Müdahaleye maruz kalan bellek karşısında artık saf bir hafızadan söz edilemeyeceği için, “müzeler, yıldönümleri, tutanaklar, arşivler, bayramlar, anlaşımlar, anıtlar, kutsal yerler, mezarlıklar, koleksiyonlar” gibi somut ve soyut mekânların hepsi birer hafıza mekânıdır (Nora, 2006: 23). Hafıza mekânları, gerektiğinde toplulukların “sürekliliğini, ölümsüzlüğünü, gücünü, kudretini, yaşadığı acıları ve taşıdığı övünçleri” dolaşıma sokmak üzere toplumsal süreçlerin hem ürünü hem de önkoşuludur. Aslında toplumlar kendi mekânlarını üretirlerken; mekânlar da toplumları (yeniden) üretmektedir (Lefebvre, 2014: 61).

Devletlerin ilk icraatlarından birinin homojen bir birlik kurmak olması hafıza mekânlarının kullanım değerinin neden siyasi olduğunu da göstermektedir (Lefebvre, 2014: 292-294). Ne var ki homojenleştirilme arzusu, yani toplumun çoğul yapısı ile bir araya geldiğinde mekânlar üzerinden kurulacak homojenlik temsili mekânı belli bir grubun reflektörü kılma çabası olarak dikkat çekmektedir. Bu çaba

mekânın *maddi*, *işlevsel* ve *sembolik* anlamları olarak belirlenen üç kritik strateji üzerinden sürdürülmektedir (Nora, 2006: 32). Bu çalışma boyunca Nora'nın bu üç stratejisi, Lefebvre'nin mekân üretimi üzerine belirlediği "algılanan, kavranan ve yaşanan" mekân kavramlarıyla birlikte analize seferber edilecektir. Bu yaklaşımla algılanan mekân ile maddi anlamın içeriği mekânın fiziki özelliklerdi ki bu özelliklerin bu çalışmada "ebat, konum, mimari ve adlandırma" olarak belirlenen dört kategori ile sınırlandırıldığı daha önce de belirtilmişti. Binalar, köprüler, yollar, yapılar vb. gibi algılanan mekânlar, ampirik olarak gözlemlenen mekânlardır (Lefebvre, 2014: 410).

Nora'nın hafıza mekânlarının analizine dâhil ettiği sembolik anlamlar ise Lefebvre'deki kavranan mekân olarak ifade edilen mekân temsilleriyle (*representations of space*) birlikte düşünülmelidir. Uzmanlar, teknokratlar tarafından oluşturulmuş kavranan mekânlar, bilgi, işaret, sembol ve kodlara, kısacası bir göstergeler sistemine atıfta bulunmakta (Lefebvre, 2014: 63-68) ve mevcut üretim biçimine özgü bilgi ve ideoloji mekânın dokusuna yansıtılmaktadır. Aslında bu mekânlar, siyasi iktidarın söylemine ve hâkim ekonomik düzenin mantığına göre düzenlenen, üretilen mekânlar olarak, "ideoloji tarihinin parçasıdır" (Lefebvre, 2014: 139).

İdeolojik anlam üretim süreçlerini barındırmaları bakımından, ele aldığı hafıza mekânları da "ulusu" tanımlayan iktidarın sembollerini, ideolojisini barındırmaktadır (Nora, 2006: 33). Bir bakıma, maddi bir gerçeklik olan algılanan mekânın yerini artık kavramlar işgal etmekte, mekâna yüklenen anlam, "gerçekliğin" yerini almaktadır. Mekânın sembol üzerinden derinleşen zihinsel imgelem, mekânın kavranışına hâkim olmaya başlar (Cevizci, 2003: 206). İşte mekânlar üzerindeki bu sembolik işgal girişimi ise hafıza mekânlarına dair sürdürülen "sahiplik" mücadelesinin de

nedenini teşkil etmektedir. Bu açıdan hafıza mekânları çoğu zaman geçmiş, şimdi ve gelecekte yaşananları biriktirerek katmanlı ve heterojen bir bellek bileşeni yerine artık belli bir geçmiş anlatısını homojen kılan bir depolama alanı olarak, o anlatının sembolü haline gelmektedir.

Üçüncü olarak Lefebvre'deki anlamıyla hem deneyimle hem sembolleştirmeye meydana gelen, esasında ise maddi ve sembolik özellik niteliklerini aşkın yapısıyla yaşanan mekânlar, Nora'nın hafıza mekânı analizinde giriştiği işlevsellik anlayışına odaklanmayı gerekli kılar. Gündelik yaşamda caddenin köşesi, pazaryeri, yol ortası gibi söylemsel ayrımların temelinde ise belli bir amaç için kullanma ve mekân odaklı oluşum ve edimler bulunmaktadır (Lefebvre, 1991: 16). Bu çalışma boyunca da yaşanan mekânların işlevsel niteliği olarak, öznel olan ve kullanıcıların günlük edimlerine imkân veren kullanım kapasitesi değerlendirilerek (Lefebvre, 2014: 364), bir hafıza mekânı olup olamayacağı irdelenecektir.

AKP'nin bellek mücadelesinde hafıza mekânlarının yerini tartışırken kullanılacak bir başka analiz aracı Halbwachs'ın ortaya koyduğu coğrafi ve toplumsal morfolojilerdir. Morfoloji, mekânın fiziksel dokusuna yani biçimsel ve yapısal öğeler ile dokudaki oluşuma, değişime ve başkalaşıma neden olan durum ve aktörlerin incelenmesidir. Morfolojinin ilgi alanları ise, mekân ve yapı tipleri, mekânsal formun oluşum ve değişim biçimi ile tarihsel süreçleri, mimari tipolojisi, algı-mekân ilişkisidir. Coğrafi morfoloji, maddi ve/veya fiziksel uzamla topluluğun bağını irdelemektedir (akt. Batuman, 2019). Dağdaki yaşamın kentten farklı olması gibi, maddi doğanın biçimini topluluğun yapısı yeniden üretmektedir. Toplumsal morfolojide ise, toplumsal olarak oluşturulmuş gerçekler, somut ve fiziki gerçekler üzerine kuruludur. Bir grup, hem maddi koşullara uyum sağlamakta hem de uzamı

kendinleştirerek (Fırat, 2014: 11-13), simgelerini uzamın maddeselliğine sabitlemektedirler. Bu doğrultuda Halbwachs, uzamın sembolik niteliğinden de söz etmektedir.

Belli bir anlatıyı takip eden müzeler, törenler, amblemler, anıtlar, hepsi birer hafıza mekânıdır (Nora, 2006: 23). Örneğın, bize geçmişi tanıtmak, hatırlatmak adına var sandığımız müzeler, aslında geçmişle bugün arasında belli bir bağlamsal anlatının sergilenme alanlarıdır. Bir evrakı arşive katmak veya bir objeyi sergilemek, sadece o evrakı veya objeyi muhafaza etmek değildir. Tanımladıkları veya içerdikleri olayın ya da bilginin anlamlandırılma sürecini ve bu anlamlandırmanın onayını yani belli bir söylemsel hattı temsil ve muhafaza etmektedir (Levi, 2014: 131). 1930 yılında kurulan Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ni düşünelim: Müzenin adındaki “Anadolu” vurgusu da bir coğrafi bölgeye gönderme yaptığı kadar, Türkiye egemenlik alanının ve Türk vatandaşlarının anayurdunun, tarihsel kökleri ile öykülendiğı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır (Gür, 2001: 221). Erken Cumhuriyet'in inşa ettiği kimlik olarak Türklük, Osmanlı coğrafyası ve kimliğini yok sayarak, “Anadolu-luk” üzerinden tasarlanmıştır. Kendisini Kemalizm'i ötekileştirecek bir yerden tanımlayan AKP ise erken cumhuriyet dönemini İstanbul'un fethini ihmal etmekle itham ederek, 2009 yılında 1453 Panorama Müzesi kurmuştur. Müzenin odağı, Türkiye'nin Osmanlı geçmişini öne çıkarmak, ulusal kimlikle Osmanlı'nın bir entegrasyonunu yaratmaktır (Maesen, 2014: 309). Burada AKP'nin, Yeni Osmanlıcılık iddiasını, şimdiyle geçmişini artzamanlı hale getirdiğı krono-sentezi ifade eden (Assmann ve Czaplicka, 1995: 129-130) bir müze üzerinden devam ettirmesi söz konusudur. Mekân, kim olduğunu unutan özneye, kendisini hatırlaması için çağrıda bulunmaktadır. Böylece hatırlanması istenen anlam, bir mekân üzerinde cisimleştirilerek sabitlemekte, anlamın sü-

rekliligi ve gücü mekânla özdeşleşecek biçimde kurulmaya çalışılmaktadır.

Her ne kadar mekânlar, belli bir anlatıyı temsil ediyor ve bu temsilin genelgeçer bir kabul gibi içselleştirildiğinin göstergesi olarak ele alınıyor olsa da mekânlar aynı zamanda sabitlendikleri anlama karşı gelişen direncin de “karşı merkezi veya taşkın mekânı” haline gelebilmektedirler. Bu ikilik nedeniyle hafıza mekânları merkez mekân ve ona karşı direnci ifade eden taşkın mekân olarak kategorilendirilmektedir. Merkez mekân, bir süreklilik içinde toplulukları temsil ettiğine inanılan (Hoelscher ve Alderman, 2004: 348) bir fikrin, bir eylemin, bir hareketin başlangıç noktası addedilen mekândır.

Örneğin, Kemalizm ile AKP arasındaki bellek mücadelesinde, Ankara ve İstanbul kentlerinin “merkeziliği” üzerinden bazen açık bazen örtük bir tartışma yürütülmektedir. Osmanlı’nın başkenti, merkezi olan İstanbul ile Kemalist Cumhuriyet’in merkezi olan Ankara arasındaki ayrım esasında bir zihni ayrımın, merkez mekân ve taşkın mekân üzerinden sembolikleşmiş halidir (Ongur, 2015: 421). Bu ayrımda yeni cumhuriyetin kuruluş döneminde Ankara ve İstanbul, birer kent adı olmaktan öteye geçerek, yeni kurulan ulus devletin gelecek hedeflerine dönük “kökensel” bir istikamet ve bu istikameti belirleyen kurucu akli imleyen sembolik değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan modernleşme projesiyle özdeşleştirilmiş, cumhuriyetin boz-kırının içinde yeşerttiği kent mitiyle cumhuriyetten başka bir geçmişi olmayan yönetimin merkezi Ankara (Batuman, 2017: 87), öte yandan fethiyle Hıristiyanlığı yendiği, çağ açtığı söylenen Osmanlı’nın başkenti İstanbul bulunmaktadır. Osmanlı’nın önemsiz, küçük bir kasabası iken, cumhuriyetin başkenti seçilen Ankara’nın işlevsel ve sembolik gelişimi, yeni rejimin temsil sahnesidir. Henüz boş olan Ankara,

doldurulmayı bekleyen arazileriyle, inşa edilecek olan yeni haliyle cumhuriyetin modernlik-kuruluş sembolüdür. Zira Ankara, kendisine Batılılaşmayı hedef alan, ulus-devletin doldurmaya giriştiği o boşluktur. Bu boşluğu doldurma projesi olarak Ankara'nın başarısı, yeni rejimin başarısıyla büyük ölçüde özdeş kabul edilmektedir (Demirer, 2016: 611).

Bu anlamda Ankara'da kurdurulan Anadolu Medeniyetler Müzesi, şehrin merkezlerinden biri olan Sıhhiye'ye yaptırılan Hitit Heykeli ya da Ankara'nın sembolü olarak seçilen Hitit amblemi, yeni rejimin kökensel anlatısının “öğretici, içselleştirici ve yaygınlaştırıcı” unsurları olarak ifade edilebilir. Zira bunlar yeni rejimin, kültürel milliyetçilik, Türk Tarih Tezi gibi ulus-devleti ve ulus kimliği üzerine inşa ettiği zihni yapının somut tezahürleridir. Türkiye'nin görece coğrafi merkezi olarak da ifade edilen Ankara'nın, merkeziliği sayesinde dönüşümün bütün yurda sirayet etmesi beklenmektedir (Batuman, 2019: 24).

AKP içirse Ankara, Osmanlı'yı ortadan kaldırmaya hizmet eden, imparatorluğun dağılmaması adına direnç göstereceği yerde, Anadolu'da elde kalan bir avuç toprağa razı gelenler ve bu topraklarda kendisine yeni bir rejim kuran Ankara Hükümeti demektir. Bu anlayışa göre Lozan'ı imzalayan Ankara Hükümeti, yeni bir ulus-devlet kurmakla kalmamış, Osmanlı İmparatorluğu'nu da imzaladığı bu anlaşma neticesinde resmî olarak yıkmıştır. Kemalist bürokratik oligarşinin Türkiye'nin özüne hitap edemediğini, Anadolu'da bir karşılığı olmadığını sıklıkla dile getiren Erdoğan'a göre Osmanlı'yı tasfiye eden dış kuvvetler değil, “Ankara”dır (Armağan, 2016); zaten muhalefet de ne iç, ne dış politika da Ankara'nın ötesine gidememektedir. Bu bakımdan Ankara, Kemalizm'in milletle arasına koyduğu sınırdır. Dolayısıyla, Ankara, milli iradenin tecelli ettiği bir mekân da değildir. Tam aksine milli iradeye karşıt olan zihniyeti ve tav-

rı sembolize etmektedir. Kemalist kesim açısından İstanbul ise, çağı yakalayamayan, saltanatın çıkarları uğruna tebaasının geleceğini göz ardı eden, tercihini geri kalmışlık, saltanat akli, manda ve himayeden yana kullanandır. Buna karşılık, AKP için İstanbul, altı yüz yıllık Osmanlı geçmişiyle, cihana hükmetmiş bir imparatorluğun aziz başkentidir. Erdoğan'ın ifadeleriyle: "İstanbul'un fethinin kini, hazımsızlığı burada ezanlar okundukça, ay yıldızlı bayrak dalgalandıkça bitmeyecek. İstanbul'u anmadan tarih yazmaya kalkanların mürekkebi kurur, kalemi körelir, İstanbul'u görmeyen, yaşamayan bir ömür eksik kalmış demektir. İstanbul, sevgili peygamberimizin övgüsüne, müjdesine mazhar olmasıyla önemlidir. Fetihin önemi, Batı'nın aşılmaz sandığı duvarları aşınır kılması, Bizans'ın Osmanlı tarafından dize getirilmesidir. Hükümet, İstanbul'a bir Osmanlı mirası olarak sahip çıktığını" ifade etmekte, ecdatlarının kurduğu kadim medeniyetin sembolü olarak görmektedir. Hükümet için, İslâm medeniyetinin, Hristiyan Batı karşısındaki zaferi İstanbul'a sahip çıkmak, kendisini hem Kemalizm'den hem de Batı'dan ayırıştırma imkânı anlamına gelmektedir. Böylece oyunu Kemalizm ya da Batı değerleri ile yönetmek zorunda kalmayacağı alternatif ontolojik bir oyun/siyaset alanı yaratmaktadır. Bunun içindir ki Kemalizm'in yoktan "var ettiği" Ankara'sı yerine, Yeni Osmanlıcı AKP'nin vizyon kenti, yeniden İstanbul olarak ifade edilmektedir.

Kemalizm ile AKP arasındaki zihni ayrımın sembolik mekânları olarak ifade edilen Ankara ve İstanbul yalnızca sembolik bir mücadelenin mekânları değildir. İstanbul, İslâmcı ideolojik eğilimlerin sembolü olduğu kadar neoliberal birikim stratejilerinin yürütüldüğü önemli bir merkezdir de. Bu iki bileşenin uyumu zaman zaman birbiriyle çelişmektedir (Batuman, 2019: 177). Örneğin, İstanbul'un bugün içinde bulunduğu çarpık kentleşme ile Osmanlı'dan ka-

lan eserlerin hoyratça yapılaşmaya ya da işin uzmanı olmayıp, iktidara yakın olduğu için üstlenici olması uygun bulunan firmaların zenginleşmesine feda edilmesi, aslına uygun olmayan “restorasyonlarla” orijinallik halleri bozulan tarihî mekânlar, her yerden yükselen ve yükselirken tarihî silueti yok eden gökdelenler, İstanbul’a Osmanlı’nın kültürünü yaşatan taşıyıcısı olarak bir önem verildiğini söylemeyi oldukça zorlaştırmaktadır.

Kentsel dönüşüm altında, Osmanlı referanslarıyla ortaya çıkan fakat Osmanlı mimari tarzını taklit etmeye dahi erinen ve/veya Kardeş Türküler’in de söylediği gibi “hormonlu” binalar ile artan yapılaşmalar, esasında piyasaya kaynak aktarımının önemli bir ayağıdır (Batuman, 2019: 168). İstanbul, bir medeniyetin vizyon şehri olmanın yanı sıra, neoliberal yaklaşımın Yeni Osmanlıcılık markasının merkez mekânıdır (Mollaer, 2014: 14). Bu bakımdan AKP’nin Yeni Osmanlıcılık vizyonu, ancak rant ekonomisinin izin ve imkân verdiği bir kapasiteye sahiptir. Karar alma süreçlerinde kentlilik hakkını gasp eden ve bunu Yeni Osmanlıcılık adı altında, tarihe sahip çıkma iddiasıyla meşrulaştıran iktidarın sembolik mekânı olarak İstanbul, aynı zamanda iktidarın birikim ve tahakküm stratejilerine hizmet eden yönetim anlayışının titreşimlerinin yayıldığı bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kemalizm’in taşkın mekânı olan İstanbul’da AKP, bugün kendi yeni merkezini yaratma mücadelesini vermektedir. İktidar, kalıcılaştırmak adına, merkez olmanın sağladığı güçle geçmişin yıkıntıları ve tarihî yapılar üzerinden kendisini Kemalist ötekiden farklılaştırmalıdır. Bu topografik kapatılma halini ise merkez sınırlarını genişletip, pekiştirecekleri bir imkân olarak düşünmek gerekir. Zira Türkiye’de Kemalist merkez ve onun sembolik hafıza mekânlarına dönük mücadeleyi kaybeden AKP’nin, tâbi olacağı kuralları kendi-

sinin belirleyeceği yeni bir merkez yaratma gerekliliği ha-
iz olmuştur. İlk etapta Kemalist kesim tarafından iktidarın
amacı, kendi hakikatini boşluksuz biçimde kurmak için, Ke-
malizm'in hafıza mekânlarını ele geçirmek, yok etmek, ken-
dileştirmek ve işlevsizleştirerek, unutuluşa terk etmek oldu-
ğu da düşünülse, milletin içinden geldiğini iddia eden siya-
si bir lider ve sembol olarak Erdoğan, İstanbul Büyükşehir
Belediye Başkanlığından başlayan kendi hikâyesinden yola
çıkarak verdiği mesaj, taşralı gençlere, İstanbul'u yönetme-
nin, Kemalist Ankara'yı yenmek için umut olması gerektiği-
dir (Mollaer, 2016: 152). Erdoğan'ın kendi hikâyesi dediği
bu umut, 1990 sonrası neoliberal politikalar yüzünden Ana-
dolu'nun muhtelif bölgelerinden göçerek büyük kentlerin
çeperlerini yurt edinmiş, kültürel olarak değersizleştirilme-
leri sonucu İslâmi cemaatler ve hemşeri dernekleri etrafın-
da örgütlenmiş yoksul kesimlere (Küçük ve Türkmen, 2017:
185), periferinin zaferidir (Mollaer, 2016:153). Zira muh-
tar bile olamaz denilen Erdoğan'a başbakanlık yolunu açan,
onun İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı olmuştur. İs-
tanbul, Erdoğan'ın yönetim zihniyetini, yaptığı hizmetler-
le görünür kılma imkânı elde ettiği şahsi vizyonudur. Peki,
ama AKP'nin mekân politikasına ilişkin anlayış ve tutumun-
dan ne anlamalıyız? Gerçekten de mekân politikası Yeni Os-
manlıcı belleğin hafıza mekânlarını yaratma amacını mı ba-
rındırmaktadır?

Türkiye ile “Yeni” Türkiye hafıza mekânlarının ölçeksel rekabeti

Büyüklük, yükseklik ve genişlik gibi ebatsal özellikler ile
mekânlar bulundukları çevreyi domine edebilirler. Çevreyi
domine eden mekânlar ile iktidarların gücü arasında ise ters
orantılı bir ilişki kurulduğu düşünülebilir. Tersine devam

eden bu özdeşlik hali üzerinden aşağıda mekânların iktidar tarafından belirlenen ebatları ile bu mekânlara sembolik anlam olarak yüklenen “itibar ve kalıcılık” iddiaları AKP örneğinde tartışılacaktır.

Çocukların konuşmaya başlamadan, bakarak tanımayı öğrenmeleri gibi (Berger, 1995: 7), mekânları da tanımaya ve tanımlamaya dışarıdan bakıldığında göze çarpan ilk özelliği olan ebatla başlanır. Ölçek, bir şeyin boyutuyla başka bir şeyin referans olarak alınan bir standartı gözetilerek oluşturulmasıdır. Ricoeur’a (2017: 238) göre ölçek ile birlikte, mekâna yönelik bilginin değiştiği düşünüldüğünde, Aristoteles’in altın oran ilkesiyle ifade edilirse ölçek, matematiksel hayal gücünden kaynaklanan bir sonuç yerine, denge yasalarına ilişkin bir kavrayış sunmalı, ölçeksel büyüme, gerçeklikten kopmadan, rasyonalize edileceği somut bir orana endekslenerek gerçekleştirilmelidir. Dolayısıyla ölçek tercihleri ile bir mekânın konumu, yapılış amacı ve kullanımı değeri arasında doğrusal bir ilişki aranmalıdır.

Hafıza mekânları söz konusu olduğundaysa durum biraz daha farklıdır. İktidarlar, kendilerinden önce gelen tekelleştirilmiş bellek anlatısına bağlı kalmak yerine, anlatıyı kendilerinleştirmek isterler. Bu nedenle kendilerini görünür kılacakları bir yol ararlar ki bu yollardan bir tanesi de hafıza mekânları üzerinden ölçeksel bir mücadeledir. Zira iktidarlar açısından ölçek, “temsil”, dominasyon ve dokunulmazlık” sembolü olarak görülmektedir. Özellikle de iktidarlar meşruiyet krizine girdiklerinde kendileriyle özdeşleştirerek bir güç nesnesine dönüştürecekleri, yani güçsüzlüklerini kamufle edebilecekleri maddi yapılara ihtiyaç duymaktadırlar. Büyüklük, genişlik, yükseklik, iktidarın gücüyle doğru orantılıymış gibi simgeselleştirilmekte, ebatsal özellikle ile mekân ve iktidar arasında, iktidarın gücünü muhafaza ediyormuş yanılsamasına imkân veren bir özdeşlik hali olarak

kurulmaktadır. Oysa bu yapıların ihtişamı, büyüklüğü, kapladığı alanın genişliği ile iktidarın krizi arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Kriz arttıkça, ebatlar da büyümektedir. Tarihte siyasi liderler, krallar vb. iktidarlarının sonuna yaklaştıkça geride kendilerini temsil edecek büyük yapılar bırakmak istemişlerdir (Kalaycıoğlu, 2015). Dev yapılar, zayıflayan iktidarların olmayan gücü olarak gözler önündedir. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu, kendisi için büyük bir mağlubiyet olan Kırım Savaşı'nın ardından mağlubiyeti değil, "gücünü" göstermek adına, Beylerbeyi, Dolmabahçe ve Çırağan Saraylarını yaptırmıştır (Kalaycıoğlu, 2015). Ya da Fransız Devrimi'ne az bir zaman kala ve devrimin eşiğindeki Fransa'yı unutturup, o dönemin şaşasını bugüne taşıyan Versailles Sarayı'nın yaptırılışını düşünelim, görsel yapıların ihtişamı, itibar yoksunluğuna sürüklenen iktidarların, toplumları aksi yönde telkin etmede kullandıkları yapay gücünü sembolize etmektedir. "Kendisi o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştırarak iletişim sağlayan her aracın bir gösterge" (Barthes, 1999: 265) olduğundan hareketle iktidarlar son dönemlerinde büyük yapılara ağırlık vererek, "o büyük" iktidar olarak hatırlanmaya/kalmaya çalışırlar. Dolayısıyla hafıza mekânları büyüklüğünün bir prestij mi yoksa kamuflaj mı olduğu tartışmalıdır.

Benzer bir durum iktidarın Büyük Türkiye hayalinin bir tezahürü olarak cumhurbaşkanlığı kompleksine ilişkin yaşanmaktadır. İktidarın iddiası Türkiye'nin dünyada kalıcılaşan gücü ve artan prestijiyile cumhurbaşkanlığı kompleksi ölçülerinin doğrusal bir ilişki içinde olduğudur. Erdoğan'a göre, "Ülkemiz dünyada hak ettiği yeri hızla alırken temsil ve hizmet imkânlarının aynı şekilde büyümesinden ve milletimize layık standartlara ulaşmasından kimse rahatsız olmamalıdır" (Radikal, 6 Ekim 2014). Oysa Birinci Bölüm'de belirtildiği üzere AKP için üçüncü dönemi, iktidarını büyüt-

me amacının olduğu bir dönem olmaktan ziyade iktidarda kalabilmek için ayak dirediği bir dönemdir. Yeni merkezinin büyüklüğünden övgüyle söz eden Erdoğan, bir yandan bu kalkınmayı vurgulayan prestij iddialarının büyüklükle ilişkisini, Türkiye’de AKP’nin yarattığı bir alametifarika olarak ortaya koyarken, öte yandan da Çankaya Köşkü’nün ebatları üzerinden Kemalist Türkiye’nin dünyadaki konumunu tartışmaya açmaktadır.

Hafıza mekânların büyüklüğünün bir prestij mi yoksa kamuflej mi olduğu tartışması bağlamında bir yanda Kemalizm’in kurucu merkezi Çankaya Köşkü, öte yanda ise AKP’nin yeni yönetim zihniyetinin merkezi Külliye konumlandırılmaktadır. Çankaya, kurucu iktidarın; Külliye ise bu kurucu iktidarın yapıbozumunun merkezi. İki katlı, “mütevazı” Cumhurbaşkanlığı Köşkü’nün (ek yapıları da dâhil edilerek karşılaştırılsa bile) karşısında, 40.000 metrekare taban alanıyla 300.000 metrekarelik kapalı inşaat alanına sahip, 1500 odalı hizmet binası, cumhurbaşkanlığı konutu, cami, kütüphane ve kültür merkezinden oluşan devasa bir kompleksten söz edilmektedir. AKP’nin elitizmle, halktan kopuklukla, kendi sırça köşkünde yaşamakla suçladığı Kemalist rejimin sembolik mekânı, bağ evinden bozma Çankaya Köşkü karşısında, millete hizmetkâr olmaya geldiğini iddia ederek, iktidarının ilk yıllarında başbakanlık konutu yerine “mütevazı” bir semtte, halktan biri olarak apartman dairesinde yaşayan bir lider olduğunu ileri sürmesinden bugüne hem ikametgâh hem yönetim merkezi olarak inşa ettirdiği bir dev kompleksten söz etmekteyiz.

AKP, külliyei fiziki boyutu ve koşulları bakımından bir “itibar” meselesi haline dönüştürerek bu itibarı milletin hak ettiği değer ile eşdeğer gördüğünü ifade etmektedir. Hükûmete göre, Yeni Türkiye ve Türk Milleti’nin büyüyen gücü, artan itibarı ile orantılı büyüklüğü düşünüldüğünde, bu-

nu gözler önüne serecek bir şaşaadan kaçınılması son derece yanlıştır. Cumhurbaşkanı olması hasebiyle Erdoğan için yeni merkez, günümüzde kendisinin işgal ettiği fakat esasen milletin temsil edildiği gayr-i şahsi bir mekândır. Erdoğan gayr-i şahsileştirdiği bu devasa yapıyı milletin itibarına endeksleyerek, mekânın maddi özellikleri üzerinden gelecek “israf, görgüsüzlük” gibi pek çok eleştiriyi “yüce” milletin itibarına dil uzatmakla eşdeğer tutarak savuşturabilmektedir. Yani kompleks, milletindir; millet de meşru itibar sahibidir. Aslında burada “itibar” anlayışıyla tartıştığımız şey, kaybeden bir iktidarın meşruluğu ve meşruluğun sembolü olduğu hükümetçe iddia edilen bir kompleksin yine o iktidar tarafından nasıl var edildiğidir. Zira Naziler veya Sovyetler Birliği dönemlerinde de güç tapıncına yönelik orantısız büyüklükte anıtların, yapıların inşa edilmesi anlamındaki gigantomani, global dünyanın güvensizliğinde ortaya çıkan nostalji ürünleri imlemektedir (Sert, 2013: 96-97). Toplumları ikna edemedikleri gelecek projelerini, özlenen geçmişin bir devamı gibi sunan iktidarların bu anlayışı esasında şimdinin işlevsiz iktidarlarının hayalî bir geçmişten “meşruluk” devşirerek ancak iktidarda kalabileceklerini bize göstermektedir.

AKP ile Kemalizm arasında yaşanan hafıza mekânlarının mücadelesinin sürdürüldüğü önemli bir diğer mekân da camilerdir. Kemalizm’in laiklik-din anlayışının, AKP açısından bir problem olduğunu söylemek yanlış olmaz. İktidara göre Kemalist rejimin laiklik anlayışı nedeniyle taşkın mekânlar haline gelen camiler, politik mekânlar olarak bu ayrışmanın konusudur. AKP iktidarı, tek parti yönetiminin dini kamusal alandan özel alana gerilettiğinin sembolü olduğunu iddia ettiği minaresiz-yeraltı camilerine karşı, şehirlerin her yerinden görülebilen devasa camiler inşa ettirmektedir. Dinî ya da kamusal açık mekânların gerektiğinden bü-

yük, ferah, vurgulu ve anıtsal olarak tasarlanması şaşırtıcı değildir. Ne var ki iktidarın giderek artan oranda mimarları dışlayan ve bu cami cemaatini ikinci sıraya alan bir hizmet anlayışıyla yaptırdığı camilerin, ebatlarıyla, şehirlerin her yerinden görünen, büyük vitrinler olarak tasarlanmış olması dikkat çekicidir. Bu yeni devasa camiler, maneviyat yüklü mekânlar olmaktan ziyade, hükûmetin kendisini görünür kılma çabasının (Peker, 2015: 13-19), hatta iktidarın Kemalist kamusal alanları rövansist bir ruh haliyle fethetme arzusunun sonucu olarak değerlendirilebilir.

İstanbul'un belki de en eski, en dokunulmamış (elbette bir sit alanı olmasından da kaynaklı) tepesine yapılan Çamlıca Camisi ya da Ankara'nın eski merkezi Ulus'ta, Opera Meydanı'na, üstelik de erken cumhuriyetin en önemli mimari örneklerinden biri olan, İller Bankası binası yıkılarak yapılan Melike Hatun Camisi bu bağlamda düşünüldüğünde: Her iki cami de, kentlerin belleğinde önemli yer tutan başka bir hafıza mekânı yok edilerek inşa edilmiştir. Çamlıca Camisi, dünyanın en büyük camilerinden biriyken, Melike Hatun Camisi ise, Ulus Opera Meydanı'nı büyüklüğüyle adeta yeniden boyutlandırmaktadır. Söz konusu camiler, alanı domine eden ebatlarıyla adeta çevrelerindeki her şeyi kendilerinden küçük hale getiren, sanki "Burada kalıcıyız, buraya yerleşmiş ve bunu aksine çevirmek için yapabileceğiniz bir şey yok," mesajını veren (Finkel, 2012) yeni bir meydan anlayışını beslerler. Amacı içine girdiğinizde sizi maneviyatıyla sarmak olan bu mekânlar, ibadet için kullanmanız da iktidarın bir gücü, artan bir ihtişamı varmış yanılsaması yaratan iktidarın yaşayanlara değil, dışarıya vereceği imaja odaklandığı bir vitrinde yaşama anlayışıdır (Gürbilek, 2009). Caminin insanı sarmayıp, yutması gibi iktidar da devasa yapılarla alana ekleme yapmayıp, alanı kaplamaktadır.

Görmemenin imkânsız olduğu bu dev projeler, çevrele-

rinde kendinden önce olan her şeyi kaplayan büyüklükleri ile iktidarın yaratmaya çalıştığı Yeni Türkiye söyleminin görsel iktidar araçlarıdır. Deringil'in Abdülhamid analizinden ödünç alarak söylersek, tüm bu yapılar en büyük mekânı, en görünür yere, en hızlı yapma iddiasında olan Erdoğan'ın hizmet anlayışının değil, egemenliğinin görsel teyidi olarak inşa edilmektedir (2002: 42). Dolayısıyla da iktidarın, büyük camiler, büyük havalimanları, en uzun köprüler, büyük saraylar yapmak için seferber olma hali, çoktan sendelemeye başlamış bir iktidarın (eski) “şan(ın)a” kavuşma çabası olarak okunabilir (Deringil, 2002: 34).

Mevki: İktidarın uzantısı olarak mekânsal konumlanışlar

Hafıza mekânlarının maddiliği üzerinden yapılacak ikinci tartışma, mekânın konumuna ilişkin olacaktır. “Mekân” daha çok büyüklük ve şekille tarif edilirken; mekânın konumu, bir şeyin bir şeye göre konumunu, mevkisini göstermektedir (Descartes, 1943). Konumlanmak aynı zamanda bir yer edinmektir ve yer, sabit değerlerin taşıyıcısı bir konteyner olarak mekânın hafızayla ilişkisine işaret eder. Dolayısıyla mekân yerleşikleştikçe, temsil ettiği kültür onda kök saldığı ölçüde var olur. Konum, mekânın nerde bulunduğu anlamına gelirken; bir hafıza mekânın konumu fiziki olduğu kadar sembolik bir “mevkilenmişlik” anlamına da gelmektedir. Zira bir hafıza mekânın mevcut mevkisi, çoğu zaman o mekâna dair mental bir mevkilenişi de beraberinde sunmaktadır (Harvey, 2011: 290; Harvey, 2008: 27-31). Bu bakımdan mekânsal konum tercihleri bir bilinç, bir irade içerir.

“Mevkilenme” mesken tutma, insani varoluşun doğal biçimi olarak, insanın çevreyle özdeşleşmesidir (Heidigger, 1951). Bir alana konumlanmak, hafıza mekânının anlamı

kadar, bulunduğu mekânın da anlamını tayin ve temsil hakkına sahiplik sağlamaktadır (Lefebvre, 1991). Bu doğrultuda bu bölümde “mekânın hafızası” ile “hafıza mekânları” arasındaki ilişki incelenerek, bir hafıza mekânının, var olduğu yere neden yapıldığını, oradaki varlığının sosyo-kültürel ve siyasal bağlamı analiz edilecektir. Bu analiz iki kategori halinde ele alınacaktır: Birincisi, mekânın kendinden önceki yapıyı yıkması ve/veya yok etmesi (*fiziken ya da işlevsel olarak*) ve ikincisi, hâlihazırda varolan belli bir mekânı unutturma ve/veya mekânın anlamını değiştirmek adına, yeni yapıyla o eski mekânın *konumunda baskınlaşarak / varolan yapıyı yok sayarak mevkilenmesi*.

Tanyeli (1998), bir yapının kentte yeni olanın yıkımı aracılığı ile inşasını “yıkarak yapma” olarak ifade eder. Her ne kadar Tanyeli bunu olumlu bir anlamda kullansa da AKP döneminde yıkarak yapma edimi, mekân ve/veya kent üzerinde birikerek gelen geçmişi, geçmişin çok katmanlılığını hedef alan bir anlayış olarak karşımıza çıkar. Elbette bunu söylerken her binanın muhafaza edilmesinden değil, ancak çeşitli topluluklar için sembolleşmiş kimi mekânların yıkılarak yerine yenisinin yapılması tam da mekânın değil, mekânın temsil ettiklerinin hedef alınmasıdır. Bu anlayışla yıkım ve yapım tamamlayıcı bir süreç olarak değil, yıkım, unutturmanın, yapım ise unutulan yerine konulan ötekinin hatırlanmasını imleyen birbirine zıt bir durumu ifade eder.

2014 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından Erdoğan, Mustafa Kemal Atatürk’ten itibaren görevleri süresince cumhurbaşkanlarına tahsis edilen Çankaya Köşkü’ne çıkmaya hak kazanmış, ancak köşke çıkmayı reddetmiştir. Buradaki reddetme hali, seçimle kazanılmış bir hak olarak cumhurbaşkanlığından bir feragat değildir. Söz konusu olan, Erdoğan’ın cumhurbaşkanı olarak kendisine tahsis edilecek köşkü kullanmayıp, yerine yapımına 2012

yılında Başbakanlık hizmet binası olarak başlanan binanın Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olmasıyla, cumhurbaşkanlığına tahsis edilmesidir.¹ Böylelikle ise cumhurbaşkanının temsil ettiği devletin merkezi Çankaya Köşkü'nden AKP tarafından taşınmıştır.

Çankaya'nın, Beştepe'ye taşınması sıradan bir lokasyon değişiminden ötedir. Sembolik olarak devletin merkezinin semt değişikliği, Kemalist yönetim yapısındaki söylemin, AKP iktidarıyla el ve zihniyet değiştirmesi anlamına gelmektedir. AOÇ, M. Kemal'in hem kalkınmacı devlet modeli hem de modern hayat anlayışı için konsept (Toker, 2019: 61), deneysel çiftliğidir (Kaçar, 2015: 91-93). Buradaki problem, her şeyden önce Atatürk'ün devlete emanet ettiği Ankara'daki bir arazinin, Atatürk'ün görüşlerini tam olarak benimsemediği düşünülen bir hükümet döneminde yapılaşmaya açılmış olması, Atatürk'ün (kendini yeniden üretmeyen, bağımlı devlet anlayışının örneği olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nin aksine) çiftliğe yönelik bağış mektubunda bilim temelli tarımsal bir üretim anlayışı doğrultusunda kendine yeten bağımsız bir devlet ve kadınlı-erkekli modern yaşam koşullarının sağlanacağı kamusal bir alan olma hedefi olarak ortaya koyduğu amaçlar, somut değerler ve ileriye dönük vasiyetten bir sapma olarak görülmesidir.

1 Kompleks konum olarak da Ankara'da, Atatürk Orman Çiftliği arazisi üzerine inşa edilmiştir. Arazi, Atatürk tarafından devlete miras olarak bırakılmış, ancak 1992 yılında doğal ve tariht sit alanı ilan edilmesine kadar geçen sürede ölçeksel olarak küçülmüş, ilanla birlikte üzerine inşaat yapılması yasaklanmıştır. 2012 yılında ise Bakanlar kurulunun kentsel dönüşüm çerçevesinde değerlendirmeye aldığı arazinin, 2011 yılında AOÇ'nin birinci derece doğal ve tariht sit alanı statüsü üçüncü derece doğal sit alanına dönüştürülmüş ve "Tariht Sit" statüsü kaldırılmıştır. Aynı yıl çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile çiftlik arazisinin parçalanarak ya da tamamının adalet hizmetlerinde veya Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek kamu hizmetlerinde kullanılması için bedelsiz olarak hazineye devredilebilmesinin önü açılmıştır. Daha sonrasında ise çeşitli itirazlara rağmen Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ, Orman Bakanlığı ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun işbirliğiyle yapının inşaatına başlanmıştır.

(Sert, 2017: 228-231). Kemalist kesim tarafından doğal ve tarihi sit alanı olan, üstelik de kurucu liderin mirası bir arazinin yapılaştırılması, AKP'nin rejime ve kurucu lidere yönelik ihmalden rövansa varan savruk tutumunun göstergesi olarak anlaşılmıştır.

AKP döneminde yapılan camilerden bir tanesi ise Kemalist tarihin önemli sembolik mekânlarından birisi olan İller Bankası yerine-üzerine inşa edilmiştir. Önemli bir hafıza mekânı olan İller Bankası'nın yıkılarak yerine 27 Ekim 2017 yılında hizmete açılan Ankara'daki Melike Hatun Camisi'nin yapımı, bir bakıma o mekânla özdeşleşen değerlerin de unutturulmasıdır. Hükümet, modern milli mimari ve onun içinden yetiştiği Kemalist değerlerin sembol mekânlarından birisi olan İller Bankası'nı yıkarak, onun yerine, Ankara'ya tasavvuf konusunda çok hizmeti geçtiği söylenen Melike Hatun adına bir cami için yapmıştır. Bu bakımdan cami bir ihtiyaca binayen hizmete sokulmaktan ziyade, bir şeyin yerini almak üzere, olmayan bir boşluğu, yıkma eylemiyle yaratıp, yeniden kendi değerleriyle doldurmak anlamına gelmektedir. Modern ve milli tarih yıkılırken, yerli ve milli olduğu iddia edilen başka bir tarihin kalıntıları yükselmektedir. Yıkımla yaratılan bu boşluk, boşluk bırakma erki-ne sahip olmayan iktidar tarafından aynı hızla doldurulmuştur (Harvey, 2013a; 2013b). İktidar, aradığı Kemalist ötekiyle rövansist hesaplaşma fırsatını, bir mekânı yıkıp-yok etmede, onun üzerine, onu ve anlamını örten bir başka yapının konumlandırmakla bulmuştur (Buday, 2018: 101). Benzer biçimde yine bu iktidar döneminde, sit alanı olarak yapılaşmaya kapalı olan İstanbul'un ender yeşil alanlarından Çamlıca Tepesi'ne, hiçbir referans göstermeye gerek duyulmadan İstanbul'un tarihi silüetinde olduğu söylenerek (Maessen, 2014: 314), yine dev boyutta bir cami yaptırılmıştır. Halbuki amaç, Osmanlıcılığı görselleştirmek ise, tepeye uy-

durma bir referansla, teleferikle ulaşılan devasa bir cami konumlandırmak yerine, Osmanlı'nın da başkentliğini yapmış olan İstanbul'un sit alanı ilan edilerek korunmaya alınmış doğal güzelliğini muhafaza etmek de olabilirdi.

Benjamin'e göre bir şeyin yıkıcı karakteri, temizleme niyetini barındıran bir yer açma eylemidir (akt. Çetken, 2017: 94). Sonuç olarak dönemin Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın kentsel dönüşüm illüzyonu ile gizlemek istediği rantsal planlamayı açık eden, "İstanbul, yıktıkça güzelleşir," (akt. Çetken, 2017: 95) sözünden de yola çıkarak, AKP'nin yıkma arzusu, bize bir mekân, bir anlam yaratan değil, ancak yıkan karakterini göstermektedir. Burada iktidarın temel meselesi Osmanlı'ya sadakatten ziyade, kendi insiyatifi dışında bir yapılaşmaya ya da boşluğa imkân vermemektir. Fakat burada kısaca Atatürk Kültür Merkezi'nin (AKM) istisna haline değinmek gerekir. AKM, modern cumhuriyetin Batılılaşma anlayışının sanat merkezi olarak tasarlanmış bir merkezdir. Zaman zaman daha öncesinde de merkezin yıkılması gündeme gelse de 2007 yılında İstanbul 2 No'lu Koruma Kurulu tarafından 1. grup kültür varlığı ilan edilmesiyle yıkımı gerçekleştirilemeyen merkezin yıkımı 2018 yılında gerçekleşmiştir. İller Bankası'nı yıkıp cami yapan, tarihî Topçu Kışlası adı altında cumhuriyetin kadın-erkek birlikteliğinin kamusal görünürlük kazanacağı bir alan olarak tasarlanan Gezi Parkı'nın ya da tarihî Emek Sineması'nın yerine AVM düşleyen iktidar, Gezi Direnişi'nde kendisine karşı en önemli taşkın mekân haline gelerek muhalefetin sembolü olan AKM'nin yıkımını ise binanın ilk mimarı olan Hayati Tabanlıoğlu'nun mimar olan oğlu Murat Tabanlıoğlu tarafından ve yine bir kültür-sanat merkezi olarak tasarlanması şartıyla gerçekleştirilebilmiştir. Yani yıkarak kendisine yer açmaya çalışan iktidar, kurucu liderin adını taşıyan bu mekânı yıkamamış, yenilemek zorunda kalmıştır. Elbette AKP ta-

rafından bu yeni AKM'nin de yine geçmişle, öz değerlerle bir barışma vaadi olduğu ifade edilse de, bu yeni AKM'nin hangi AKP'nin yorumu ne olacağı da bir soru işaretidir.

AKP'nin yaratıcı değil, varolana yönelik yıkıcı tavrı, yapısal konumlarda anlam olarak baskınlaşarak adeta yok saydığı bir anlayışla da devam etmektedir. Mekânın anlam olarak baskınlaşarak ve/veya yok sayarak mevkilenmeye dair yapılan tartışmalardan ilki, Taksim'e yapılacak olan camidir. Taksim'e büyük bir cami yapmak, İslâmcı Milli Görüş için görünlülüğünün en önemli mekânsal temsili anlamına gelmektedir (Batuman, 2019: 177). Yükselmekte olan dindar-muhafazakâr kesim için Taksim'e yapılmak istenen cami, "gâvur" semti olarak gördükleri "Pera'yı fethetme" ve oraya Müslüman damgasını vurma arzularının yansımasıdır (Göktürk, 2009). Zira Taksim-Pera, 2. Mahmut dönemiyle başlayan ve Tanzimat dönemiyle devam eden Batılılaşma sürecinde otellerin, lüks mağazaların, restoranların, ticarethanelerin, sefaletlerin, hastanelerin, kışlaların, farklı din gruplarına ait ibadethanelerin bulunduğu yeni bir merkez haline gelmiştir. Osmanlı'nın yönetim merkezi, Sultanahmet iken; eski Yunanca da karşı tarafta, öte yanda anlamına gelen "Pera", konum olarak Sultanahmet'in karşısında, modernleşme deneyimlerini de içinde barındıran yeni bir anlayışın temsilidir. Dahası Osmanlı'da Batılılaşmanın desteklendiği, Türkiye'de ise siyasal-toplumsal-kültürel pek çok talebin dile getirildiği bir direniş mekânı, muhalif dilin hafıza mekânıdır. Deneyimin bağlamı haline gelen fiziksel çevre, o çevrede/mekânda yaşayanların değerler yargılarını, hayat görüşlerini ileten bir ortam olarak, gücünü barındırdığı gelenek ve kültürden almaktadır. Farklı inançlara ait ibadethanelerin, dükkânların, pasajların, hatta ilk Cumhuriyet Anıtı'nın da mekânı olan Taksim, biriken, aktarılan, çoğullaşan bir gelenek ve kültüre sahiptir. Bu açıdan Taksim'e, meydanın en görünür yerine, tüm bu çoğul belle-

gi baskılayacak büyüklükte bir cami yapmak, çoğulluğa karşı, İslâmcı mevkiinin tasdiklenme isteğidir.

Cami için seçilen konum, meydandaki Santa Maria Kilisesi'nin yanındır. İktidar sözcülerine göre, iki mabedin meydanın karşısında yanyana bulunması, iktidar tarafından şehrin ve “dinci/İslâmcı” olmasından şüphe duyulan hükümetin farklı dinî inanışlara yönelik “hoşgörüsünün” bir nişanesi olarak düşünülmelidir (*Al Jazeera Türk*, 17 Şubat 2017). Öte yandan Erdoğan'ın ifadeleriyle, “Nerde bir cami, nerde bir minare varsa biliniz ki orası bir Müslüman yurdudur. Camiler, o coğrafyadaki topraklara dair tapu senedidir” (TCCB, 13 Temmuz 2015). Buna göre, Taksim'e, Müslüman inancının tapu senedi olarak mekânda baskınlaşacak büyüklükte bir cami yapmakta bir sorun bulunmamaktadır. Üstelik kendi meşrebince hoşgörülü olan iktidar, kiliseyi yıkmayıp kilisenin yanına bir cami yapmaktadır (elbette kiliseyi ebatsal olarak da domine edecek büyüklükte bir camiden söz edilerek). Halbuki iktidar, Hristiyanlığın mabet mekânı yıkmamayı bir övünç meselesi haline dönüştürürken caminin varlığıyla esasında farklı dinsel azınlıkların en çok yaşamayı tercih ettiği yer olan Taksim'i (onun üzerinden de Türkiye'yi) Müslüman yurdu, iktidarını da bu yurdun tek ev sahibi olarak işaretlemektedir. Böylece iktidar, Türkiye'yi özüne yabancılaştırdığını iddia ettiği özüne ve bu esnada da gayrimüslimlerin ibadethanelerini yıkmayan ama bulundukları konumları camilerle domine ederek Müslüman yurdu ilan ettiği yeni bir Türkiye'nin ev sahibi olduğunun iddia etmektedir.

Hafıza mekânlarının fotoğrafı olarak mimari

Mimari, sadece bir yapı tasarlama, inşa etme süreci değil, bir yapının dokusundan, yapıya dönük malzeme seçiminden o yapının sembolik ve işlevsel anlamına da ulaşmaktadır. Bir

kültürü, medeniyeti, anlayışı, mekânın tasarımına yansıtarak soyut olan bu özellikleri somutlaştırmaktadır. Yani mimari üslup, bize fiziki bir görüntü sunmanın yanı sıra, mekâna yüklü sembolik anlam(lar)ın görsel tercümesi, fotoğrafı olarak, o görüntünün altındaki niyeti de anlamamızı sağlayan önemli bir alandır. Bu anlayışla mimari, politik bir eylem olarak karşımıza çıkar ve hafıza mekânlarının söz konusu mimari tasarımı, bellek mücadelesi taraflarının “görünür olma” ihtiyacına hizmet eden bir araç olarak görülebilir. Zira hafıza mekânlarının mimari tasarımı üzerinden, o mekâna yüklenen sembolik ve işlevsel anlamlar bulunmaktadır.

Türkiye’de 1920’lerde oluşmaya başlamış modern milli mimari, Batı’nın resmî üst modernizmiyle eş anlamlı kullanılarak, geleneksele karşı modern, “gericiliğe” karşı “ilericiliği” haklılaştıran bir üslupla (Kasaba ve Bozdoğan, 1998: 121), ulus-devletin kültür politikası çerçevesinde cumhuriyet projesinin bir taşıyıcısı olarak kullanılmıştır (Kasaba ve Bozdoğan, 1998: 120). Modern milli mimari ile kastedilen, tıpkı Osmanlı’dan bu yana gericilikle özdeş gibi kullanılan İslâmi unsurların, ulus öznenin ana özelliklerinden biri olmaktan çıkarılarak kimliğin Türkleştirilmesi gibi, mimarinin de Osmanlı-İslâmi unsurlardan arındırılarak Türkleştirilmesidir (Bozdoğan, 2001: 21). Bu bakımdan milli mimari, Batı modernizminin tarihsel koşullarından yoksun olan ulus-devletin bürokratik ve profesyonel elitlerince uygulamaya konulan uygarlaştırma misyonunun gözle görünür siyasetinin biçimsel temsilcisi haline getirilmiştir (Kasaba ve Bozdoğan, 1998: 122). Modern milli mimari anlayışla inşa edilmiş pek çok yapı söz konusudur.² Ankara’daki iller

2 Cumhuriyet dönemindeki önemli endüstri yapılarından biri olan “Su Süzgeci Binası”, Sıhhiye’de bulunan “Etibank Binası”, henüz tescil davası sürerken yıkılan “AOÇ İşçi Memur Lokantası”, yine AOÇ’de bulunan ve Atatürk’ün evi olarak bilinen “Marmara Köşkü” gibi pek çok modern milli mimari örneği yapı son yıllarda yıkılmıştır.

Bankası, İstanbul'daki Atatürk Kültür Merkezi, modern milli mimarinin ilk örneklerindendir. Dolayısıyla da Kemalist modernleşmede pek çok alanda dışarıda bırakılan Osmanlı mirası gibi, söz konusu binalarda da Osmanlı tarzı süslemelerin, kemerlerin ihtişamından ziyade Avrupa'da varolan altyapı ve donanım özelliklerinin vurgulanması tercih edilmiştir. Bu binalardaki mimari  slup, Kemalizm'in yaslandığı geçmiş mirasının ve tahayyül ettiği gelecek anlayışının tezahürüdür.

AKP, Kemalizm'in benimsediği tarih ve kök anlayışından farklı olduğunu söyleyerek, "yerli ve milli" olduğunu iddia ettiği kendi icadı bir geçmişle "milletin"  zdeşleşmesine çabalamaktadır (Uslu, 2014). Bu açıdan, Kemalizm'in kendisinin benimsedikleri dışında kalanları "milli" olarak kabul etmediğini söyleyen Erdoğan, Kemalist millilik, dolayısıyla da modern milli mimari anlayışına da itiraz etmektedir. Nitekim Kemalizm'in mirasına sahip çıktığına Kemalist kesimlerce şüpheyle bakılan AKP iktidarı döneminde, modern milli mimarinin, yani Kemalizm'in önemli hafıza mekânlarını yok etmiştir. Modern milli mimarinin az sayıdaki eserlerinden ikisinin de AKP tarafından yıkılmış olması bir tesadüf müdür? Bu yıkımların AKP'nin Yeni Osmanlıcılık artikülasyonu ile bir ilişkisi var mıdır? AKP'nin Osmanlı-Selçuklu tarzı olduğunu iddia ettiği yapılaşmalar iddia ettiği gibi modern çağın emperyal g  leri tarafından unutturulmak istenen milli kimliğin geri alınma talebine mi hizmet etmektedir? Yoksa Kemalist geleceği fethetme arzusunda olan AKP iktidarının yeni yayılmacı anlayışının eksik kalan kökenini tamamlamaya hizmet ettiğini mi söylemeliyiz?

AKP'nin iddiası, yıllarca yapay bir tarih bilinci oluşturularak, Cumhuriyet  ncesinin İşl mi karakterinin unutturulmaya  alışıldığıdır. Bu söylemle "millet", kültürel, sosyal, ekonomik olarak dışlanan halk olarak inşa edilirken (Ateş, 2017:

106), dışlanmışlık deneyimine karşı, Müslüman maduniyeti eleştirisi üzerine kurulan anti-Batıcı İslâmi bir modernleşme projesi hayata geçirilmiştir (Fraser, 1990). Zira İslâm'ı asli içerik olarak kullandığı “millet” tanımı, Kemalizm'in seküler ve etnik homojenliğe dayalı “ulus” tanımından farklılaşmaktadır. Hükümet, ulus öznenin inşasında geçmişe, geleceğe, bilime, Batı'ya, yani yabancı olana dair verili bilgilerin öz karşıtı olarak kurumsallaştırıldığına inanmaktadır. Bu doğrultuda AKP'yle birlikte, Kemalizm'de seküler, pozitivist bir temelle dayandırılan “ulus”, bir dinsel ortaklık zemininde tahayyül edilen “millet”e, “ümme”e dönüştürülmek istenmekte (Batuman, 2014: 69), yeni özne tahayyülü olarak “millet” ise AKP'nin siyasi ve toplumsal alandaki heterojen anlayışı destekleyen bir çoğulluk kabiliyeti gibi sunulmaktadır. İşte Osmanlı-Selçuklu³ adını verdiği mimari anlayışının da farklılıkların bir aradalığına imkân veren çoğulluk kapasitesinin bir yansıması olduğu ileri sürülmektedir.

Gerçekte kendi icadı olmasına rağmen AKP mimari “üslubu”nu, Selçuklu'yu ve/veya Osmanlı'yı referans gösterdiği “Osmanlı-Selçuklu” bir tarz olarak nitelendirmektedir. AKP'nin hem Osmanlı hem Selçuklu mimari tarzlarından kaynaklandığını iddia ederek, bir zenginlik timsali olduğunu öne sürdüğü bu mimari yaklaşımı, gerçekte ise farklılıkların sentezinden doğan bir eser değildir. Bu tarz, Anadolu kültürünü yansıtan Selçuklu mimarisini, Osmanlı'nın sözde İslâmi mimarlık anlayışına dâhil ederek, Anadolu'nun Türklerden başka sakini ve Türklerin de İslâm'dan başka tarihinin olmadığını iddia eden (Batuman, 2014: 69), ordan burdan devşirilen, devşirilmediğinde ise icat edilen uydurma bir tarzın oluşturduğu bir yığın olarak karşımıza çıkmaktadır.

3 İlk bakışta “Osmanlı-Selçuklu” referansı, Türk-İslâm sentezi ile benzerlik gösterir gibi görünse de tam karşıtıdır (Batuman, 2014: 69). Türk-İslâm sentezinde İslâm, milliyetçiliğin içine yerleştirilmiştir. Oysa AKP, Türklüğü İslâm'ı korumakla sınırlandıracak bir konuma geriletmektedir (Saraçoğlu, 2012).

Gerek malzeme seçimi, gerekse uyguladığı teknikler açısından Mimar Sinan eserleri her ne kadar yapıldıkları dönemi aşarak, çağlar boyu hayranlık uyandıran bir yaratıcılığa sahip olsalar da hafıza mekânları olarak bugün anlatıyı kuranın müdahalesi uyarınca hatırlanmaktadırlar. Adının bu yaratıcı mimardan, mimari tarzının ise yine Sinan'ın ustalık eseri olarak kabul edilen Selimiye Camisi'nden alındığı iktidar tarafından söylenen "Mimar Sinan Camisi" (Ataşehir'de) yaptırılmıştır. Ne var ki TOKİ Başkanının "her şehre bir Selimeye Camisi" şeklindeki açıklamasıyla kitlesel bir üretime (*mass production*) dönüştürmeyi planladığı anlaşılan Selimiye Camisi'nin mimari üslubundan feyz alınacağını söylemesi üzerine düşünülmesi gereken bir yaklaşımdır. Elbette ki bu feyz alışlardan yola çıkarak iktidarın, Mimar Sinan'la özdeşleştirmek istediği caminin, kendi benimsemiş olduğu "Osmanlı-Selçuklu" mimari tarzı görünür kılma niyeti ve bunun için de Sinan'a "hak ettiği" değeri verme amacı olduğu düşünülebilir. Ne var ki böyle bir niyet ve amaç olsa dahi bunlar son derece yüzeyseldir. Zira Osmanlı camileri (her ne kadar tek bir mimari anlayışa indirgenemeyecek de olsalar), kubbeleri taşıyan kemerlerin ve dış cephesinin "kargir" adı verilen yığma taş tekniği ile yapılmasına karşın, Ataşehir Mimar Sinan Camisi (pek çok günümüz camisinde olduğu gibi), herhangi bir teknik ya da mimari yaratıcılığı bulunmayan betonarme bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanat eserlerinin özgünlüğünü, hakikiliğini ve yaratıldığı yerdeki eşsizliğini barındıran bir *aura*'sı olduğunu söyleyen Benjamin, teknoloji çağında bir sanat eserinin yeniden üretilmesinin yalnızca sıradan bir nesne üretimi olacağını ileri sürer. Bu açıdan AKP'nin iddia ettiği gibi bir sanat eserinin kopyasını üretmeye çalışmak, o sanat eserini "eser" yapan ve o eserin özgünlüğünden, hakikiliğinden ve de eşsizliğinden kaynaklanan *aura*'sını ortadan kaldırmaktır

ki bu da aslında AKP'nin görünür kılmaya çalıştığı eserin ve anlamın tüketilmesidir.

AKP, otantiklik iddiası ve bu iddiasının kavramlarını inşa etmekten ziyade, modernliğin ideolojik akımlarını, İslâmi referanslara eklemleyerek siyasette varolan bir partidir (Açıkel, 2017: 21-22). Bu noktadan hareketle AKP'nin Osmanlı'dan kalan eserleri korumak ve/veya muhafaza etmekten ziyade, neden replikalarını çoğaltarak bir *aura*'sızlaşturmaya yöneldiği daha da önemli bir soru haline gelir. AKP'nin Osmanlı-Selçuklu mimarisinin örnekleri olarak ifade ettiği yapılara yönelik doğrudan ve dolaylı olarak iki tür müdahalesi söz konusudur. Doğrudan olarak ifade edebileceğimiz müdahale örneklerine baktığımızda Sinan'ın kalfalık eseri olan Süleymaniye Camisi'nin restorasyonunu hatalı bir biçimde yaparak, Sinan'ın iki yüzden aşkın toprak testiye kullanarak yarattığı akustik düzlemi, sıvayla kapatıp, yerine "ses sistemi" koyan şirketle Ataşehir'de yaptırılan Mimar Sinan Camisi'ni yapan şirketin aynı olduğunu; yine Mimar Sinan'a yaptırılmış olup, 16. yüzyıl mimarisinin önemli bir örneği haline gelen Bezirganbaşı (Hüsrev Çelebi) Camisi'nin içine döşenmiş eşsiz çinilerinin üzerine, kalorifer peteği döşendiği (Diken, 14 Nisan 2016), Iznik'teki 1700 yıllık Ayasofya Orhan Camisi'ne buzlu camdan açılır kapanır, otomatik kapı konulduğu (Haber-Türk, 30 Ekim 2018); veyahut Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan mescide metal doğramalar takılıp, orijinal taşların yerine travertenler döşendiği (Evrensel, 14 Ocak 2019) görülmektedir. Yapılar, ne uygun bir malzeme, ne uygun bir teknik ne de uygun bir tarzla onarılmaktadır. Bu uygunsuz müdahalelerin sonucunda yapıların mimari özelliklerinin bozulmasına yönelik "kayıtsızlık hali" göstermektedir ki müdahaleler idealize edilen bir anlayışı layıkıyla ortaya koyma gayesinden çok uzakta, bir "biz yaptık oldu" buyurganlığı içindeki savruk eklektik bir yaklaşımı ortaya koyar.

Yine yeni yapıların yapımında da yapıya uygunluğun dikkate alınmadığı baştan savma aynı eklektik anlayış uygulanmaktadır. Zira günümüzde adliye saraylarından, okullara, okullardan kamu binalarına pek çok yapıda iktidar tarafından Osmanlı-Selçuklu mimarının özellikleri olarak nitelenen “sivri kemerler, geniş saçaklar, cumba benzeri çıkmaların” kullanıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda yeni okul inşaatlarının dış cephelerinin hareketli ve estetik Osmanlı, Selçuklu motifleriyle donatılması öngörülürken, çağın betonarme tekniğinden vazgeçilerek, taş bina tekniğine geri dönüşmesi iktidar tarafından uygun bulunmuştur. Ne var ki bu tekniğin getirdiği maliyet ile birlikte düşünüldüğünde betonarme sistemlerle yapılaştırmaya devam etmenin daha yerinde olacağı kanaati iktidarda yaygınlaşmıştır (Batuman, 2019: 209). Adeta bir zorunluluk halini alan sivri kemerler, okul inşaatlarının daha düşük bütçeli olması nedeniyle alçı kabartmalar veya basit renk farklılıklarıyla üretilen biçimsel imitasyonlar olarak uygulanırken; portiklerde de betonarme sütunlar ve sahte kemerler dikkat çekmektedir. Daha yüksek bütçeli adliye binası inşaatlarında ise üç boyutlu inşaat teknikleriyle tanınan Selçuklu taç kapılarının ihtişamı imlemesi arzulanarak iki boyutlu taklitleri kullanılmaktadır (Batuman, 2019: 209-210). Bu özelliklerin yine bolca kullanıldığı bir başka mekân da bizzat Erdoğan tarafından Osmanlı-Selçuklu mimarisinin temsili mekânı olduğu iddia edilen cumhurbaşkanlığı kompleksidir. Erdoğan'a göre “gerçek milletin gerçek kültürünü” yansıtan yeni kompleks, yine bu kültürün tezahür ettiğini söylediği Osmanlı-Selçuklu saraylarına benzer bir mimariyle inşa edilmiştir. Ne var ki gerek Osmanlı mimarisi olarak ortaya konan tek bir üsluptan söz ederek, altı yüzyıl boyunca bu mimari anlayışın sabit kaldığını söylemenin anakronizm olacağından, gerekse de Selçuklu Devleti'nden günümüze örnek teşkil edecek herhan-

gi bir saray binası da kalmadığından (Düzenli, 2014), yeni kompleksin feyz aldığı söylenen mimari üslubun henüz keşfedilmediğini düşünmek daha olasıdır.

Nitekim altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu'ndaki mimarlık tarihindeki zenginliği ve çeşitliği görmezden gelecek, tektipleştiren iktidarın, Osmanlı-Selçuklu olarak bir muğlaklık içinde ifade ettiğini gördüğümüz son derece geniş ve heterojen bir tarihsel döneme gönderme yapan sentetik (Batuman, 2019: 213) mimari anlayışı, Birinci Bölüm'de söz ettiğim, "eski" Türkiye'den işine geleni, işine geldiği gibi menfaati uğruna bugüne devşirmekte bir problem görmeyen "patchwork" tarzı siyaset anlayışıyla paralellik arz etmektedir. İdeolojik karakteri tanımlanması güç bir parti olan AKP, siyaseti yalnızca kendi tarzında bir hizmet sunmaya indirgeyerek, kendisine gelmesi muhtemel ideolojik eleştirileri siyasal alandan dışlayan (Çınar, 2015: 126), bunu da Osmanlı-Selçuklu olduğunu iddia ettiği mimari üslubuna yansıtan bir iktidardır. Dolayısıyla AKP'nin mimari anlayışı, Kemalizm'in öncülüğünde gelişen modern milli mimarının Batılılaşma anlayışına karşı rövanş arzuladığı söylenen bir muhafaza-kârlaşma talebi olarak düşünülmemelidir. Zira hem modern milli mimarının hem de Osmanlı mimarisinin izlerini taşıyan pek çok yapıyı sermayenin rant alanlarına dönüştürmek uğruna yapılaşmaya açan AKP, muhafaza eden değil, muhafaza-kârlaştırma iddiasıyla kâra açandır. Bu yüzden de AKP'nin ileri sürdüğü haliyle Osmanlı-Selçuklu tarzı yönetim tarzı ya da mimari anlayışı, yerli ve milli tek norm olduğunu iddia ettiği bir öz değer tartışması olarak ele alınmamalıdır. Tartışmayı yaratan, bunların bir taklit, bir kopya olması değildir. Problem, AKP'nin bu iki sonucu gerçekleştirmek isteginden ziyade, bu isteği "tek hakikat" olarak temellendirme istegindedir. Problem, Batı'nın sömürgeciliklerinden, Kemalist ulus-devletin, ulusun özü olarak tayin ettiği

yekparelikten şikâyet ederken; kendisini geçmişteki o otantik özün tek meşru hali, ta kendisi olarak sunmasındadır. Taklitler, kopyalar orijinallerini taklit etme niyetlerine rağmen, orijinaline oldukça benzeyen ama aslında orijinaliy-le arasında hep bir mesafe bırakarak tam da o olamayacak olanlardır. Yeni şeylerin taklit yöntemiyle eskitilmesi, eskiymiş gibi gösterilmesi, eskinin kökünden yeniyi yararlandırma çabasına dönüşmemelidir. Problem, o şeyin otantiklik iddiasıyla kopya edildiğinde bir kopya olup, hem sınır aşma imkânına sahip olmaması hem de otantik özü tam olarak var etme kapasitesinden yoksun olmasıdır. Problem camilerin, sarayların birer hafıza mekânı olarak bir otantiklik iddiasıyla kopyalanıp, ortaya çıkan bu mekânların eskiymiş gibi devam ettirilmesi arzusundaki çarpıklıktır.

Dilsel sembolizm olarak hafıza mekânlarının adlandırılması

Dil, belli bir tarihsel ve sosyal sistemin anlam yapısının içselleştirilmesinin en önemli formudur (Luckmann, 1991: 91). Yer isimleri ise olaylar, kişiler, olaylar ve tarih hakkında engin bir çağrışım dizisi taşıyan dilsel sembollerle dolu birer anımsatıcıdır (Connerton, 2014: 23), kolektif kimliğin, sahip olduğu kültürel mirasının somut bir göstergesidir. Gündelik yaşamda ise adların kolay kullanımı ve tekrarlanmalar yoluyla bu semboller bilinçaltına işlenerek, kurumsallaşmaktadır (Light, 2004: 155; Yeoh, 1996: 313). Bir şeyin adlandırılması, simge olarak o şeyin bize neyi çağrıştırdığı, hatırlattığı ve de aslında o şeyi nasıl kodladığımızla ilgilidir. Bir mekânın kimi zaman bir tarihi, kimi zaman bir olayı, kimi zaman önemli bir kişiyi referans alarak adlandırılması sosyal bilinci yansıtan, topluluklar için grup aidiyetinin ortaklaştırıcı sosyal nitelikli bir eylemdir. Çocuğa “ad verme” ge-

lenegine benzer bir biçimde, bir mekânın adından yola çıkılarak sahibini, sembolize ettiği toplumsal çevreyi anlamak mümkün hale gelmektedir (Başgöz, 1983: 215). İsimlerin belli kullanım şekillerine duyulan bağlılık, sosyo-politik bir kimliğin de onayı (Assmann, 1997: 66), sosyal bir gerçeklik inşasıdır. Yani aslında ad, bağlam demektir. Bu kısa girişten hareketle mekânsallaşan bir ideoloji ve onun sembolik dili olarak yer adlarını ele alan bu bölümde “hak/mülkiyet sahipliği olarak adlandırma”, “ad yoluyla ölümsüzleştirme-kalıcılaştırma/sabitlenme” ve “bir pozisyon alma meselesi olarak adlandırma” olmak üzere ad koyma edimi ile mekânın ilişkisi üç başlıkta incelenecektir.

Hak/mülkiyet sahipliği olarak adlandırma

Eski Türklerde erkek çocuğuna uzun zaman hiç ad verilmez, verilse dahi bu ilk ad kalıcı olmazdı. Ancak erkek çocuk, delikanlılık çağına gelip, önemli bir iş ya da kahramanlık yaptığında kalıcı olacak olan adını hak etmekte, almakta ve seçebilmiş olmaktaydı (Boratav, 2013). Günümüzde yeni doğan bebeğe isim koyma hakkı, daha çok anne ve babasına aittir. Ad koyma, onu dünyaya getirenler olarak ebeveynlerin hakkıdır. Bir yerin adını koyma edimi ile o yerin sahibinin kim olduğu ve o yerin mülkiyetinin kimde olduğu, bir anlamda o yer üzerindeki meşru kontrolün kime ait olduğu, topluma ilan edilmektedir. Dolayısıyla, bir şeyin adını koymak, bir temellük, hak, sahiplik iddiası (Galloway ve Richardson, 2011) ile iradi bir seçim olarak karşımıza çıkmaktadır. Hafıza mekânları açısından ise bu durum mekânda bir iktidar kurmaya karşılık gelmektedir.

Mekânın üretimi aynı zamanda merkezleri, kurumları, bilgiyi, yaşam şeklini dolayısıyla toplumu oluşturan şeyleri üretmek, yani aslında o toplumun, topluluğun *aura*’sını ye-

niden yeniden üretmektir (Elden, 2004: 98). Bu noktadan hareketle isimler, üzerinden inşa edilen kimliklerin korunmasına yönelik olarak hâkim düzeni güçlendirerek, onu yeniden üretme veya mevcuda karşı çıkararak, onu dönüştürme aracı olarak kullanılmaktadır (Alderman, 2000: 672). Dolayısıyla eski Türklerde ad alma, kahramanlık sınavasında geçirilirken, mekânla kurulan ilişkinin biçimi olarak adlandırma edimi için ideolojik bir savaş verilmektedir (Göregenli, 2013: 202). Bir yere verdiğimiz ad ile onun hem maddi hem manevi konumunu adında sabitleriz. Aynı zamanda anlamını adıyla sabitlediğimiz mekânı, dışa kapatıp dışarıyla bir sınır da koymuş oluruz. Bu açıdan mekân adları, mekânın diğer mekânlardan ayırt edilmesi yönünde de bir işleve sahiptir. Bu yanıyla ideolojilerin kalıcı olması, kendi sınırlarını tayin etmesine ve bu sınırları kendi değerleriyle yeniden üretebilmesine bağlıdır. Bu yüzden de adlandırma eylemi, daima belli bir şiddet içermekte ve aynı ölçekte, mekânda biriken anlamları sabitlemek, sınırlamak ve bazen de silmek yoluyla iktidar ilişkilerinin yeniden üretimine katkı sağlamaktadır (Batuman, 2017: 43). Bellek açısından ise, adlar üzerinden yürütülen sahiplik mücadelesi, unutmanın ve hatırlamanın sınırlarını tayin etme hakkını getirmektedir. Örneğin, Fransız Devrimi'nde, Paris'teki sokak isimlerinin değiştirilmesi (Milo, 1997), biten eski rejimin hafızalardan silinme işlemidir. Fethettiği yerlerdeki ilk icraatı yer adlarını değiştirmek olan Osmanlı'nın amacı (Işıkhan, 2008), fethedilen yerin, yeni sahibi olarak orayı kendisiyle anılır bir varoluşa taşımak, adını koyarak, o yere dair malikliği ilan etmek olmuştur. Bunun bir örneği de Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da rejim değişikliğinde yaşanmış, eski rejim tarafından kullanılan Leningrad adı, Çarlık döneminde kullanılan Saint Petersburg adıyla değiştirilmiştir (Bora, 2015).

AKP'nin de yer isimlerine müdahalesi olmuştur. Örneğin, 2009 yılında BDP'li Diyarbakır Kayapınar Belediyesi, ilçedeki gençlik ve kültür merkezine şair "Cegexwin"ın adını vermek istemiş ancak, Kayapınar Kaymakamlığı'nın açtığı dava ile Kürtçe olduğu için, adlandırma iptal edilmiştir (*Habertürk*, 28 Ağustos 2009). Buna karşın 2009-2015 çözüm sürecinde Türkçeleştirilmiş yer adlarından bazıları, iktidar tarafından Kürtçe karşılıklarıyla değiştirilmiştir. Yine AKP döneminde, BDP ile ortak alınan bir karar sonucu Şırnak'a yapılan havaalanına "Şerafettin Elçi"nin adı verilmiştir (*Radikal*, 12 Temmuz 2013). Şerafettin Elçi, 1978-1979 yılları arasındaki bakanlığı dönemindeki "Türkiye'de Kürtler var, ben de Kürdüm," şeklindeki açıklamasından dolayı, Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nce hapis cezasına çarptırılan, 1992 yılında ise, doksan sekiz Kürt aydını ile birlikte Kürt Hak ve Özgürlükler Vakfı'nı kurarak, Cumhuriyet tarihinde ilk olarak, "Kürt" adı ile bir kuruma resmiyet kazandıran (*Akşam*, 12 Temmuz 2013) Kürt siyasetinin sembol isimlerinden birisidir. Zira çözüm süreci boyunca Kürtler, AKP için İslâm kardeşleri olarak ortaklık kurulmasında sakınca görülmeyen ülkenin gerçek sahipleridir. Oysa Kürtlerin kendisini yalnızca AKP'nin istediği gibi etnik boyutu ihmal ederek yalnızca bir İslâm kardeşliği üzerinden tanımlamayı reddetmesi üzerine, AKP'nin Yeni Türkiye'nin gerçek sahipleri olarak ifade ettiği Kürtler yeni ulus kimliğinin dışına çıkarılmış, bunun da önemli bir göstergesi olarak çözüm sürecinin AKP tarafından sona erdirilmesiyle Kürtçeleştirilen yer adları, tekrar Türkçeleştirilmeye başlanmıştır. Esasında çözüm sürecinde yerleşim yerlerinin Kürtçe ad karşılıkları bir iadei itibar olarak geri verilirken, sürecin çözümsüz bitmesiyle tabelalardan bu isimleri kaldırmadaki iktidarın dikte eden tavır, ülkenin yeni sahibi olarak ad koyma edimindeki hak sahipliği ve mülkiyet iddiasını kendisinde göstermektedir. So-

nuçta da Kürtler, AKP'nin tarif ettiği biçimde “Kürt” ol(a) madıkları için sahiplik hakları ellerinden alınmış olup, tekrardan Türkçeleştirilen yer adları ile de devletin mülki sahipliğinden sürülmüşlerdir.

Adını yine sembol bir isim olan Nevzat Tandoğan'dan alan Ankara'daki Tandoğan Meydanı da AKP'nin adlandırma projesinin önemli bir uğrağı olmuştur. Meydanın ismi Cumhuriyet'in tek parti ile yönetildiğı yıllarda CHP Ankara İl Başkanlığı, Belediye Reisiğı ve Ankara Valiliğı olarak üç vazifeyi tek başına yürüten, iktidar içinse tek parti döneminin “zorbalardan” biri olarak ifade edilen Nevzat Tandoğan'dan gelmektedir (*Sabah*, 15 Nisan 2015). Tandoğan Meydanı'nın adı “Anadolu” olarak değiştirilmiştir. AKP, Batı taklitçisi dediğı tek parti döneminin Türkiye hayalinde Anadolu'da yaşayan dindar/muhafazakâr kesimin makbul bir vatandaş saymayıp, Türkiye hayaline dâhil etmediğini iddia ederek, ülkenin gerçek sahipleri olarak ifade ettiği Sünni muhafazakâr kesimi imlemek adına Tandoğan ismini, “Anadolu” ismiyle bilinçli olarak değiştirmiştir. İktidar tarafından Batılılaşma uğruna “zorbalık” yaptığı ifade edilen Tandoğan'ın adı silinip, meydana zulme uğradığı söylenen otantik özcü kimliğin coğrafi adının verilmesinde bir rövânş arzusunu göstermekte ise de bugün “Anadolu” isminden ziyade, hafızamıza yerleşmiş bulunan Tandoğan ismi daha çok kullanılmaktadır.

Tandoğan'la paralel bir biçimde AKP tarafından milletin kopuk, bir avuç seçkin olmakla itham edilen CHP'nin Ankara'daki genel merkezinin karşısına yapılan kavşağı, dönemin belediye başkanı Gökçek tarafından “Milli irade” kavşağı isminin verilmesi de yine bilinçli bir tercihtir (*Son Dakika*, 15 Ocak 2014). İktidara gelişlerini, CHP'nin karşısında konumlanan bir milli irade inisiyatifi olarak gören AKP'li belediye tarafından seçilen bu isimle CHP'nin karşısına daimi bir milli irade konumlandırılmış olmakta ve böyle-

ce tıpkı genel merkezin Milli İrade Kavşağı'nın karşısındaki konumu gibi, milli iradenin konumu da CHP'ye karşıt olarak konumlandırılmaktadır. AKP, CHP parti binasının karşısına yapılan bir kavşağa "Milli İrade" Kavşağı ismini koyarak, CHP'yi hem fiziki hem zihinsel olarak, kendisinin yeğâne temsilcisi olduğunu iddia ettiği milli iradenin karşısına çağrışımsal da olsa yerleştirmiş olmaktadır. Vesayetle de uzun bir süre mücadele ettikten sonra özellikle 2010-2011 yıllarında yapılan anayasal ve yasal değişiklikler sayesinde AKP, 2012 yılında bu galibiyetinin bir tezahürü olarak "ismi darbelerle anılan üst düzel ordu mensuplarının, isimlerinin kamu alanlarından kaldırılmasına" yönelik bir çalışma başlatmıştır (*Radikal*, 30 Eylül 2012). Böylece hükümet, darbecilerin adını kamusal alanlardan kaldırarak, bir darbe temizliği yapıyormuş görüntüsü vermekte, kaldırdığı bu isimler ile darbecilerle hesaplaşıyormuş gibi yaparak, ülkenin darbeci geçmişi kendi iktidarında temizlenmiş gibi göstermektedir. Elbette demokrasinin olduğu bir yerde darbenin yüceltilmesi değil, fikri dahi düşünülemezdir. Ancak burada AKP'nin darbe zihniyetiyle hesaplaşmasındaki en önemli motivasyonunun demokrasi yolunu açmak değil, iktidarını sınırlandıran en önemli gücü ortadan kaldırarak gücünü tekelleştirmektir. Esasında bu durum AKP'nin Yeni Türkiye'nin kurucu iktidar olmasındaki en önemli engel olarak gördüğü orduya ve onun etrafında gelişen vesayeti güçsüzleştirerek, gerçek bir iktidar olma fırsatını yakaladığını bize göstermektedir. Artık sokak isimleri AKP'ye engel olanların isimleri değil, gerçekten bir iktidar olma yolunda azimle ilerleyen AKP'nin seçtiği isimler yer alacaktır.

Bir kişinin, bir olayın, bir durumun hatırlanması isteği, genellikle beraberinde başka bir olayın unutulmasını da getirmektedir (Alderman, 2002: 101). AKP, bir yandan toplumda Kemalizm'le ilgili bağları koparmak, unuttur-

mak ve etkisini azaltmak adına eski dönemden kalma cadde adlarının değiştirilmesi demek olan “*toponimik bir temizliğe*” (Güney, 1996: 620-624) girişmişken, öte yandan kurmaya giriştiği otantik özcü kimliğin mekâna yansıtılmasını ve böylece benimsenmesini kolaylaştıracak yeni bir ad kategorisini yaygınlaştırmaktadır. Bu kategori, özellikle üçüncü dönemine da damgasını vuran Yeni Osmanlıcı kimliğin dilsel tezahürleri olarak ifade edilebilir.

Bu anlayışla birlikte Osmanlı padişahlarının, din âlimlerinin, Türk-İslâm medeniyetlerinin, Osmanlı’yı çağrıştıran önemli her türlü figürün adı mekânlara verilmektedir. Örneğin, AKP’ye kadar Türkiye’de tek bir üniversitenin isminde bir Osmanlı vurgusu varken (Eskişehir/Osmangazi Üniversitesi), 2006 yılından itibaren giderek artan bir şekilde üniversite isimlerinde Osmanlı esintilerine rastlanmaktadır (Ongur, 2015: 427). Murat Hüdavendigâr, Orhangazi, Bezm-i Alem, Fatih Sultan Mehmet, 29 Mayıs, Süleyman Şah, Yıldırım Beyazıt, Piri Reis, Şeyh Edebali, Mehmet Akif Ersoy, Namık Kemal, Kanuni Katip Çelebi Üniversiteleri bunların bazılarıdır. Yine benzer şekilde özel sektörde ve özellikle ekonominin lokomotifi olan inşaat sektöründe bir yandan şehir hayatından sıkılan insanı doğaya çağırarak, bir yandan ulaşım kolaylığı, AVM kültürü olarak ifade edilen modern hayatı ev konforuna taşıma vaadiyle bulunan, huzuru, eğlenceyi, lüksü, doğayı, her şeyi bünyesinde barındırma iddiasında bulunan projelerde de “Ab-ı Hayat Evleri, Maslak 1453, Sultan Reşat Konutları, Cihannüma Villaları, Leb-i Derya, Şehr-i Yar Konutları, Tuğra Sitesi” gibi (Ongur, 2015: 427) Yeni Osmanlıcı adlandırmaları duymak mümkündür. Sit alanlarını ranta açarak, dönülmez şekilde betonlaştıran bu inşaat projelerinin Osmanlı’yı çağrıştıran bu isimleri, aktarılan haksız faydayı, toplum gözünde meşrulaştırma çabası, bir anlamda sus payıdır.

Osmanlı çağrışımları, ülke siyasetinde giderek hegemonikleşen AKP iktidarının artan etkisinin ve gündem belirleme erkinin bir sonucudur. Bu noktada, ad koyma edimi, ülkedeki herkesin tek temsilcisi olarak kendisini gören iktidarın, kolektif bir kimliğin kültürel mirasına sahip çıkmasından ziyade iktidar sahibinin tekelindeki bir erke, araca dönüştürülmektedir. Sonuç olarak mekanlara Osmanlıyı çağrıştıran isimler koymak, iktidarın Osmanlı'ya vefasını değil; hayalî Yeni Osmanlıcılığı üzerinden, iktidarın ve belli sermaye sahiplerinin çıkarlarını geçmişe sahip çıkıyor gibi hareket ederek kendisine sağladığı meşruluk kalkını, ziynetidir (Deringil, 2002: 41).

Ad yoluyla ölümsüzleştirme-kalıcılaştırma/sabitlenme

Topluluklar, kültürel bellek yoluyla değerlerini, kültürlerini, sembollerini sonsuza dek yaşatmak, kalıcılaştırmak isterler. Kültürel bellek de insan ömrüyle sınırlandırılan iletişimsel belleğin aşılaraq toplulukların aktarımlar yoluyla birikimlerini, sahip oldukları maddi/manevi külliyatı gelecek nesillere ulaştırmasıdır (Assmann, 2001). Zira ölümsüzlük talebi de topluluklar için ezelden ebede uzanan zaman ve mekânı aşarak, bellekte sabitlenen anlamın canlı tutulması talebidir. Ad yoluyla anlamı sabitlememizin, ölümsüzleştirmemizin altında onu ideal haliyle geleceğe taşıma tutkusu yatmaktadır. “Adıyla yaşasın” ifadesini düşünelim: Biraz önce ebeveynliğin çocuğun adını koymada bir hak meselesi olduğunu ifade ederken, konu belleğin geleceğe aktarımına geldiğinde, burada hak meselesine bir de *temenni* eklenmektedir. Bu temenni, o isme, ebeveynin yüklediği anlamın çocuğun yaşamında yaşatılması kalıcılığıdır. Adın sahibi aynı zamanda adına yüklenen anlamın mirasçısıdır. Kimi kültürlerde öleni ölümsüzleştireceği inancıyla bir totem ola-

rak yeni doğan bir çocuğa ölen bir insanın adı verilmektedir (Freud, 2003). Yeni doğan bireyde konulan adıyla, ölenin güzel ve hatırlanması yönlerinin mirasçısı, taşıyıcısı olacağına bir umut beslenmektedir. Böylece ölenin ölümsüzlük talebi, adının konulduğu mirasçı üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Kemalizm ile AKP iktidarı arasında anlam borcu açısından bir miras sorunsalı olduğu, Kemalizm ile girilen bellek mücadelesi çerçevesinde, mekân adlarına müdahaleler daha çok “Atatürk” ismi üzerinden yapıldığı söylenebilir. Erken cumhuriyet, ulus bilincini yaymak, bu bilinci taşıyıp aktarmak adına tasarladığı pek çok mekâna “kurucu liderin” adını vermiştir. Atatürk kültü, Cumhuriyet kurulduktan kısa süre sonra yönetici kadrolar tarafından yeni devletin, ulusun birleştirici sembolü olarak seçilmiştir (Özyürek, 2007: 130). Cumhuriyet değerlerinin kurucunun bedeninde somutlaştırılması gibi, hafıza mekânlarına kurucu liderin adının verilmesinin iki boyutu vardır: İlki, kurucu lideri yaşatmak, dolayısıyla ona duyulan minnet borcunu adının yaşatıldığı mekânlar üzerinden de dile getirmek, ikincisi ise cumhuriyet değerlerinin yaratıcısı olarak görülen “Atatürk” adını mekânlara vererek, aslında isimle özdeşleştirilmiş bu değerleri Cumhuriyet tarihinde bir boşgösteren haline gelen Atatürk ismiyle yaşatmaktır. Atatürk Bulvarı, Atatürk Kültür Merkezi, Atatürk Orman Çiftliği vb. pek çok yerin ismi kurucu lideri anmakta, bu sayede kurucu liderin adıyla değerleri, bıraktığı miras yaşatılmaya devam edilmektedir. İktidarın amacı iktidarın titreşimlerini yaymaktır. (Deringil, 2002: 29). Özellikle de ebatsal olarak büyük mekânlara kurucu liderin isminin verilmesi hem bu titreşimlerin yaygınlaşması arzusunu hem de liderin büyüklüğünü ve mirasın sonsuzluğunu imlemektedir.

AKP’nin Kemalist belleğin ölümsüzlüğünü, sabitlenen anlamını adlandırma yoluyla değiştirme mücadelesinde en

önemli örneklerden biri İstanbul'daki üçüncü havaalanı projesidir. 29 Ekim 2018 yılında yapımı tamamlanmamış olmasına karşın, iktidar tarafından düzenlenen açılış töreniyle faal olarak hizmette değilse de kayıtlara açılmış olarak geçirilen yeni havaalanının isminin ne olacağı oldukça uzun bir süre gündemi meşgul etmiştir. Daha doğru bir ifadeyle bu tartışma, inşaatın yerinin, güzergâhının doğru bir tercih olup olmadığı kadar hâlihazırda kullanılmakta olan Atatürk Havaalanı'nın yerine yapılan yeni projenin isminde "Atatürk" isminin devralınıp alınmayacağına ilişkindir. İsmi ne olacağı iktidar tarafından bir sır gibi saklanmış bu isimdeki havaalanının "Atatürk" kısmının yeni havalimanına verilip verilmemesi, AKP'nin Kemalist mirasa, Atatürk'e olan yaklaşımının yapı bozumcu bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Nitekim havaalanı açılışında Erdoğan isminin "İstanbul" olduğunu açıklamıştır. İstanbul ismi, Kemalist kesim tarafından Atatürk'ün temsilinde göstergeleşen kolektif kimliğin unutturulma girişimi olarak anlaşılmıştır. İsim olarak "İstanbul" muğlaklığıyla dikkat çekmektedir. Çözüm sürecinde Şırnak Havaalanı'na Kürt hareketinin sembol bir ismini vermeyi, çözüme bir katkı olarak sunan ve bu isim tercihinin Şerafettin Elçi ismi üzerinden, onun da savunduğu değerleri yaşatma girişimi olarak imleyen Erdoğan'ın Atatürksüz bir İstanbul tercihi tesadüf olamayacak kadar bilinçlidir. Zira havaalanları ülkelerin dünyaya açılan yüzleri olarak önemli mekânlardır. Atatürk ismini havaalanından sildiren Erdoğan da aslında bir anlamda bu tercihiyle Türkiye'yi dünyaya açan bir mekânın adını tıraşlayarak, kurucu liderin Türkiye'yi dünyaya açan anlayışını ve bunun adlandırmalar yoluyla dünya üzerinde de Türkiye'nin Atatürk ismiyle anılmasının önüne geçmiş olmaktadır. "İstanbul", her ne kadar öncelikle Osmanlı olsa da sonrasında adın önüne arkasına yapılacak eklemelere de açık olan bir isim olarak ik-

tidarın esnek siyasetine hizmet etmektedir. Veyahut eski adları olan “İnönü ve Atatürk” olan stadyumlara yenilemeler yapılmış, yenilemenin ardındansa bu iki isim de kullanılmamıştır. Böylece kendi içinde tutarlı bir siyaset anlayışından yoksun olan iktidar partisi, ölümsüzlüğünü sabitleyemediği bir isim üzerinden muğlak bırakmaktadır.

Bir pozisyon alma meselesi olarak adlandırma

Adlandırmaya ilişkin son tartışma ise adı olmayan bir mekânın, kimliksiz (Jülyan, 1996) olduğundan hareketle, adlandırmanın aynı zamanda bir kimlik kazandırma girişimi olarak, bir pozisyon alma eylemi olduğuna dairdir. Adlandırmalarda, isim değişikliği, ismin kullanımı gibi görünüştaki normal bir idari prosedür, bellek mücadelesi içinde bir güç ifadesine dönüşmektedir (Azaryahu, 1996: 311-313). Toplumsal belleğin topluluklar içinde yaşanılarak oluştuğundan daha önce de söz edilmişti. Halbwachs tarafından ortak bir deneyime dayandırılan toplumsal bellekte olduğu gibi mekân da bir soyutlama değil (Heidigger, 2002: 146), toplumsal olandır (Lefebvre, 1991: 26). İktidara karşı bir direniş pratiği olması ile hâkim iktidarın hegemonyasına hizmet etmesi olasılığı arasındaki ince bir çizgide (Batuman, 2017: 43) adlandırmalar adlandırmanın pozisyonunun sözel ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölümsüzlük ve hak sahipliği talebi, adlandırıcı için kendi pozisyonunu var kıla-cak, güçlendirme ve hegemonikleştirme arzusunun sonucudur. Aksi halde pozisyonunun göstergesi olan adlandırmanın ilanı demek olan *tabelayı* dikme erkinin kaybı söz konusudur (Batuman, 2017: 41-43).

Kemalizm ve AKP iktidarı arasında yaşanan en görünür mücadele Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı döneminde hizmete giren cumhurbaşkanlığı kompleksinin ismi üzerinden ya-

şanmıştır. Bu noktada Batılılaşma yanlısı Kemalizm'in iktidarının sembol mekânı Çankaya, köşk olarak ifade edilirken, Yeni Osmanlıcılık üzerinden Türkiye'ye bir öze dönüş çağrısında bulunan AKP, iktidarının sembol mekânı haline gelen cumhurbaşkanlığı kompleksini önce "saray", daha sonrasında ise "külliye" olarak adlandırmayı tercih etmiştir.

Erdoğan tarafından açılışının yapıldığı 29 Ekim 2014 yılında yeni yerleşkenin adı "Cumhurbaşkanlığı Sarayı" olarak ilan edilmiştir. Kemalizm, parlamenter demokrasiye dayalı yeni ulus-devleti, bir saray yönetimini sona erdirerek kurmuş olandır. AKP ise, özden kopuş olarak gördüğü Batılılaşma paradigmasına karşı otantik özün bir gereği olarak altın çağın yaşandığı Osmanlı dönemini işaret edendir. Yani saray ve köşk, bu iki farklı iktidarın yaslandığı kökeni yansıtmaktadır.

Osmanlı sarayında hükümdarın buyrukları sorgulanamaz ve hesap sorulamazdır. Yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki hiyerarşiktir.⁴ Oysa cumhurbaşkanı seçildiği 2014 yılında parlamenter sistem ve daha sonrasında halk oylaması sonucu getirilen başkanlık sistemi, en azından formel olarak liberal demokrasi prensipleri gereği, hesap vermeyi, şeffaflığı, denetimi zaruri kılmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı'da hükümdar, aynı zamanda Müslümanların lideri olarak halife unvanına da sahipken, modern devlet ve laiklik anlayışı doğrultusunda bir taraf değildir. Muhalefet tarafından laiklikle problemli bir ilişki içerisinde görülen AKP'nin bu isim seçimi, laikliğin hedef alındığı kanaatini güçlendirmiştir.

Osmanlı'da her şey hükümdarla özdeşleşmiş olan sarayın iradesine bağlıdır ve herkes, hükümdarın tebaasıdır. Sa-

4 1969 yılında yapımı tamamlanan AKM'nin ilk adı "İstanbul Kültür Sarayı" olmuş, "saray" ifadesinin padişahları, vezirleri, sultanları hatırlattığı ve geçmişte kalması gereken bu adlandırmaların, bu çağın temsili bir mekâna uygun düşmeyeceği söylenerek, mekânın adı "Atatürk Kültür Merkezi" olarak değiştirilmiştir.

ray demek, hükümdar demektir. Bu açıdan saray yönetimi, şahsi bir yönetim anlayışına zuhur etmektedir. “Cumhurbaşkanlığı Sarayı” ise AKP tarafından gayr-i şahsi bir yönetim gibi gösterilmek istenmektedir. Tek adam rejimine yönelmekle eleştirilen Cumhurbaşkanı Erdoğan isme eklediği “cumhurbaşkanlığı” ibaresiyle, makamın kişiselliğini değil, kurumsal anlamını vurgulamaya çalışmaktadır. Cumhurbaşkanlığı şahsını örten, makamını öne çıkaran bir anlamda kullanılmaktadır. Erdoğan da hemen hemen her fırsatta sarayı kendi için yaptırdığı iddiaları karşısında, sarayın kendisinin değil, milletin olduğunun altını çizmiştir (Diken 9 Kasım 2014).

Otantik öze dönüş iddiasındaki AKP için saray, Kemalizm’in halktan kopuk olduğuna, Çankaya’nın sırça köşklüğüne karşı, milletin evi olarak adlandırılmaktadır. Kemalist elitin, “Çankaya” üzerinde sembolleştirdiği değerler uğruna, “lahmacun sarayları, simit sarayları” gibi yerlerde “saray” kelimesini kullandırarak, “saray”ın anlamını (Yeni Şafak, 29 Ekim 2014) Osmanlı’yı çağrıştırdığı için değersizleştirildiği söylenmektedir (Kutlu, 2014). Buradan hareketle Erdoğan’a göre, ecdadı Osmanlı olan bir milletin layığı, altı yüz yıl, üç kıtaya yayılmış bir imparatorluğun ihtişamını, gücünü, itibarını sembolize eden saraydır. Kaplan’a (2015) göre, Cumhurbaşkanlığı kompleksinde de Osmanlı izleri göze çarpmakta, fakat daha çok sadelik ile görkemi, mütevazılık ile heybeti meczeden Selçuklu mimarisi esintileri dikkat çekmektedir. Sadelik ile görkem, mütevazılık ile heybet bu iddiaları, saray anlayışını detaylı olarak inceleyen Elias’ın⁵ sarayın tüketiminin ve prestij harcamalarının, saray elitleri açısından sosyal konumlarını sağlayan ve sağlamlaştıran bir amacı olduğu iddiasıyla paraleldir. Buna göre sos-

5 Burada sarayın Elias tarafından aslında bir “medeniyet okulu” olarak görüldüğünün altını çizmek gerekir.

yal konumları gereği ve bir sonucu olarak saray eliti, iktidarlarının devamlılığı için, bu harcamaları yapmak zorundadır (Elias, 1985: 32).

Dünya beşten büyüktür anlayışı çerçevesinde Yeni Türkiye'nin artık görmezden gelinemeyecek bir aktör olduğunu iddia ettiği üçüncü döneminde Erdoğan, sarayın ihtişamını, Türkiye'yi konumlandığı yerle meşrulaştırmaktadır. Saray toplumunun handikapları arasında ifade edilen bu yaklaşımla, öznenin varlığı, dışarısı tarafından nasıl algılandığına bağlıdır (Elias, 1985: XXXXII). Buna göre toplumsal konum, gerçekliğe değil, dışarının kanaatine indirgenmektedir. Mekân, toplumsal konumun simgesi haline gelmektedir. AKP için sarayın anlamı, bir güç ve ihtişamken, Kemalist kesimlerce ve dünyada saray, bir savurganlığın, görgüsüzlüğün, ulus-devlet çağına, demokrasi anlayışına ayak uyduramamanın, tek adam rejiminin bir tezahürü olarak algılanabilir. Muhalefetin dilinde, saray, Kaç-ak Saray olarak ifade edilmektedir (Diken 9 Kasım 2014). Kaç-Ak, bir yandan Kemalist Cumhuriyet'in yaslandığı değerlere karşıt görülen konumuyla, kuruluşundan bu yana Kemalist Devlet'teki en büyük sızıntı, kaçak olarak görülmesine öte yandan ise kurucu liderin mirası olan araziye hukuki kararları göz ardı ederek inşa edilmesine yapılan bir adlandırma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir taraftan yolsuzluk iddialarının, bir taraftan AKP'nin meşruluk kapmasının öte taraftan da "Kaç-Ak" saray yönetimi ve başkanlık sistemi tartışmalarının ülke gündeminde yoğun olarak tartışıldığı bir dönemde Cumhurbaşkanlığı Sarayı, Davutoğlu tarafından yeniden adlandırılarak "Ak-Saray" olmuştur. Bu ismi "Ak" ifadesinin sahip olduğu anlam içerisinde tartışmaya açmak doğru olacaktır. Öncelikle "Ak", Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ismindeki Adaletin, A'sına ve Kalkınma'nın K'sına yapılan atıfla bizzat parti tara-

findan kullanılan kısaltmadır. Bu açıdan Adalet ve Kalkınma Partisine, AK-Parti demek, partiyle bir özdeşlik içermektedir. İfade aynı zamanda, 2001 yılında gerçekleşen büyük bir ekonomik krizin, ayrıca Türkiye siyasetine 1990'lı yıllarda damga vuran yolsuzlukların, faili meçhullerin yaşandığı bir dönemin arkasından iktidarın kendisini Türkiye'nin temiz sayfası, aklığı olarak sunmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar niyet açısından siyasi bir etiği bulundursa da "AK" adlandırması, doğrudan parti ile özdeşleşmiştir. Bu açıdan milletin olduğu söylenen mekâna, bir partiyle özdeşleşen bir ismin verilmesi, en azından resmiyette 2017 yılında gerçekleştirilen referanduma kadar, cumhurbaşkanının taraf-sızlık zorunluluğuna ters düşmektedir. Ne var ki Gezi sonrası kendisine muhalif olan herkesi gayri milli ve gayri yerli ilan ederek, kendisini milletin tek temsilcisi ilan eden de yine AKP olmuştur. Bu noktada "AK"lık, ilk dönemlerindeki gibi saflığı, temiz siyaset niyetini ifade etmekten çok, gayri şahsi olduğu söylenen sarayın, AK-milletin temsili mekânı olduğunun ilanıdır.

Anayasa hükmü gereği cumhurbaşkanı olan kişinin cumhurbaşkanı seçildikten sonra ülkenin en üst mercii olarak tarafsızlığının korunması için varsa partisiyle ilişkisinin kesilmesini gerektirmektedir. Bu norma karşı Erdoğan, cumhurbaşkanlığını, *de-facto*⁶ olarak partisiyle bağlarını koparmadan yapmış, 2017 yılındaki referandum ile getirilen başkanlık sistemiyle de partili cumhurbaşkanlığı yasal statüye kavuşturulmuştur. Özellikle 2013 sonrası kendisine, yalnızca kendisini seçeceklerden bir *milleti seçen* AKP (Bora, 2013), kimliği daha çok Sünni kimlik üzerine kurmaktadır. Buradaki problem, temsilciliğin tekliği değil; millet olmanın tek kriterinin AKP'yi koşulsuz desteklemek olmasıdır. Bu noktada temsi-

6 Bu durum 2016/8 yılından sonra cumhurbaşkanının parti başkanı olabileceğine yönelik getirilen düzenleme ile *de-jure* bir boyut kazanmıştır.

lin bir aracısı olarak mekânsal anlayışta (Batuman, 2019: 15) Kemalist yönetim anlayışı yerine Çankaya Köşkü'nün özdeş kullanımındaki çokluk imkânını kısıtladığı bir gerçektir. Fakat benzer biçimde, hukuken tarafsız olması gereken bir süre içerisinde, cumhurbaşkanlığı makamının sembolik mekânı olan bir yerin, bir partiyle özdeş kullanımı aynı oranda milletin temsili mekânı olmaktan uzaktır.

Cumhurbaşkanlığı kompleksinin adına yönelik yapılan bu tartışmalar neticesinde bir kere daha ismi değiştirilerek, mekâna Külliye denilmesine iktidar tarafından karar verilmiştir (*Hürriyet*, 15 Ocak 2015). Hilal Kaplan'a göre, "saray" kelimesi, monarşiyi (Batı'yı) çağrıştırdığı için külliye ifadesinin kullanımı yerindedir. Dahası monarşilerdeki gibi halktan kopukluğun, hiyerarşik bir yönetimin değil; halkla kaynaşmış olmanın, halka hizmet için kurulan bir anlayışın, belki de içki değil, salep ikram edilen bir yerin "Külliye" olarak anılmasının daha doğru olacağını savunmaktadır (Kaplan, 2015). Külliye, cami ile birlikte medrese, ibadet, imaret, türbe, kütüphane, hamam, aşevi, (darüşşifa) kervan-saray, çarşı, okul, hastane, tekke, zaviye binalarından oluşan yapılar topluluğu anlamına gelmektedir. Yapı, içerisinde bulunan camiye merkez olarak tasarlanmaktadır. Dolayısıyla yapının odağı camidir. Abbasilerden beri İslâm mimarisinin gelişmesiyle, Anadolu'da da Türk İslâm sanatı külliyele-ri ortaya çıkmış, halifelik titrine sahip Osmanlı'da da külliyele-re rastlanmıştır. Cami aynı zamanda bir forum ve ilim, tören ve müzakere merkezi olarak kullanılmaktadır. AKP dönemi Külliye olarak ifade edilen mekânda ise eski külli-yelerdeki sosyal, kamusal alanlardan yalnızca ikisi mevcuttur: Bunlardan ilki, halkın kullanımına sunulacağı söylenen bir kongre-kültür merkezi, diğeri ise külliye mantığının tam da omurgasını oluşturan cami olarak Millet Camisi. Kemalizm'in laiklik anlayışı doğrultusunda devletin kontrolün-

de, kamusal alandaki görünürlüğü azaltılmış bir dinden söz ederken, yönetim anlayışının merkez mekânı olan bir yere inşa edilen caminin odağında Külliye denilmesi, iktidarın hayali kapasitesi Yeni Osmanlıcılık anlayışının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Öze dönüş olarak, Osmanlı'da da padişahların, saltanat ailesinin tebaaya hizmet olarak yaptırdığı külliyeler gibi, milletine efendi değil, hizmetkâr olmaya geldiğini söyleyen Erdoğan'ın siyaset anlayışının yansıması olarak iktidar tarafından ifade edilmektedir. Külliye, %99'u Müslüman olan bir Türkiye" şiarından hareketle birinci sınıf vatandaşlık statüsüne Müslümanların ve sonuç olarak İslâmcıların ülkenin gerçek sahibi olduğu iddiasını (Bora, 1998: 133) ve buna yönelik tüm temsil kapasitesinin tek merkezden idaresini de yadsımamaktadır. Kemalist Devlet'in içerisinde yer alan demokrasi, laiklik, Batılılaşma, pozitivizm gibi değerlerin altını oyan Yeni Türkiye'nin yöneticilerinin Kemalizm karşısında aldıkları pozisyonun adlandırmasıdır. Oysa saray toplumunun handikaplarından birisi de teslimiyet – üstünlüktür. Lüks ve prestij harcamalarına bağımlı kılınan sosyal konumun sağladığı üstünlük, kendisini siyasi ve sembolik itaat ile göstermektedir. Elbette bu aşamada lüksü, tüketimi, savurganlığı es geçmeyen saray rasyonalitesiyle (Elias, 1985: 47-52) birlikte düşünüldüğünde, AKP'nin yolsuzluk iddialarıyla yüzyüze kaldığı bir dönemde "saray" ifadesinin yaratacağı israf çağrışımlarından kendisini kurtarma çabasının bir sonucu olduğu ihmal edilmemelidir.

Toparlamak gerekirse kendine ait bir bellek kurma mücadelesi üzerinden iktidarını bir kurucuya dönüştürme arzusundaki AKP'nin hafıza mekânları köprüler, adalet sarayları, hükümet konakları, Cumhurbaşkanlığı Kompleksi gibi kurumlar olduğu kadar, hatta olduğundan daha çok, lüks siteler, rezidanslar, alışveriş merkezleridir. Geçmişe ge-

ri dönme talebi karşısında, geçmişin temsili olarak sunulan bu mekânlar Yeni Osmanlılık iddiasıyla yapılmış, esasında ise yeni ve modern yapılardır. Türkiye ile Yeni Türkiye'nin içinde bulunduğu bellek mücadelesinin ölçeksel rekabetine, birbirleriyle varolan diyalektik ilişki anlayışı doğrultusundaki mevkilenişlerine, Osmanlı tarzı bir mimari üslupla inşa edilişlerine ve son olarak Türkiye'yi yeni bir Türkiye olarak adlandırma arzusuna istinaden yapılan hafıza mekânları tartışmasında kavranan mekânlar olarak, buraların, en azından AKP'nin ileri sürdüğü haliyle Yeni Osmanlılığı bir yeniden kurucu bir nostaljinin simgeleri olmadığı görüleceği gibi, kullanım değeri gözetmeksizin inşa edilen bu mekânların işlevselliğinin yaşanan mekânlar olarak benimsenmesinin yarattığı zorluk ortaya konulmaya çalışılmıştır. Otoyollar, havaalanları, alışveriş merkezleri, köprüler gibi daha çok transit geçiş yapılan bu yerlerin hiçbir yere varmayan ve sürekli başka yerleri gösteren birer simge haline geldiği iddiasından yola çıkarak, bu mekânlar, ne Yeni Osmanlılığın görsel tezahürlerini ne de simgesel temsili barındırmayan ruhsuz halleriyle bir hafıza mekânı olmaktan ziyade; “yer-olmayan” (*nonplace*), yani çoğu zaman transit geçilip giden, ruhu olmayan mekânlardır (Auge, 1995). Oysa saf belleğin oluşması için onu deneyimlemiş ruhlara ve ruhların yüklenicisi mekânlara ihtiyacı vardır. Bugün AKP dönemi boyunca yaratılmak/muhafaza edilmek ve/veya yok edilmek istenen hafıza mekânlarına baktığımızda ise AKP'nin haksız rant yaratan mekân politikası için “Osmanlılık” anlayışı, şimdide olan ihtiyaçlarına aracılık eden bir ersatz nostaljidir.

TOPLUMSAL BELLEĞİN ARACI OLARAK TÖRENLER

Toplumsal belleğin ikinci aracı anma törenleri-beden pratiklerinin tartışılacağı bu bölümde ilk olarak anma törenlerinin ve bedensel uygulamalarının neden toplumsal belleğin bir aracı olduğu açıklanacaktır. Ardından Kemalist tarih anlatısında resmî bayram kabul edilen 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ve 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın törensel etkinliklerle kutlanması, "savaşların neden kurucu iktidarların sağlığı olduğu" argümanı üzerinden ele alınacaktır. Son olarak da AKP'nin 15 yıl içerisinde (2002-2017) değişen güç kapasitesi ve bu doğrultuda Kemalizm'le değişen ilişkisi doğrultusunda resmî bayramların anlamı ve kutlanma biçimlerini nasıl değiştirmek istediği ve bunun ne anlama geldiği tartışılacaktır. Bu husus üç dönem halinde incelenecektir: 2002-2006 yılları arasındaki ilk dönem AKP'nin hükümette olsa da iktidar olamadığı, Kemalist hegemonya karşısında, tıpkı memurlar gibi törenlere katılmak dışında bir görevi ve imkânı bulunmadığı "Memuriyet Dönemi"dir. Memuriyet Döneminde AKP, anlam ve kuralları

Kemalizm tarafından belirlenmiş anma törenlerine yine Kemalizm'in koyduğu sınırlara uyması koşuluyla törenlere katılmakla görevli kılınmış bir pozisyonudur. 2007-2010 yılları arasındaki ikinci dönem AKP'nin 2007 cumhurbaşkanlığı seçimini, e-muhtıra sürecini ve parti kapatma davasını atlattığı ve nihayet 2010 Anayasa referandumuyla Kemalist vesayetin gücünü önemli ölçüde zayıflattığı dolayısıyla adım adım iktidar olduğu sürece denk gelen "Zorunlu Misafir"lik dönemidir. AKP'nin, muktedir olmaya başladığı dolayısıyla Kemalist vesayet tarafından yok sayılıp, görmezden gelinemeyeceği bu dönemde AKP'nin törenlerin misafir listesine zorunlu davetli olarak eklenmesi söz konusudur. Zorunlu davetli olarak AKP, düzenlediği alternatif, kutlamalar üzerinden rejime ihanetle suçlanan resmî törenlerdeki her hareketi Kemalist vesayetçe denetlenen ne bu törenlerin uygulanmasında ne de bu törenlere katılıp katılmama konusunda söz hakkı olmayan bir konumdadır. Kemalist vesayet, törenlere katılmadığı ya da bu törenlerin AKP'yi dışarıda bırakan alternatifini düzenlemesi söz konusudur. Dolayısıyla kimin ev sahibi, kimin törenlere davetli olduğu üzerinden yaşanan bir kriz durumu söz konusudur. Bu kriz durumu iki açıdan ele alınacaktır: 1. Eğer Kemalist vesayet ev sahibiyse, kendi düzenledikleri törenlere yönelik boykot ve alternatif arayışı ne anlama gelmektedir? 2. Eğer ev sahibi AKP ise, zaman zaman belli karşı çıkışları da olsa, neden hâlâ Kemalist vesayet normlarıyla törenlerdeki yerini almaktadır?

2012-2017 yılları arasındaki üçüncü dönem ise bir yandan giderek meşruluk kaybına uğrayan, öte yandan ise bürokrasi ve devletteki etkinliğini arttıran, AKP'nin tören yönetmeliğini değiştirdiğin resepsiyonlarda ve törenlerde davetli olmakla yetinmediği, fakat Türkiye'nin yeni ev sahibi de olamayacağını anladığı ve tam da bu nedenle "Yeni bir Türkiye'nin ev sahipliği" iddiasında bulunduğu dönemdir.

Bu dönemde AKP'nin yarattığı yeni bir tören anlayışı ve Yeni Türkiye'yi üzerine inşa etmeye çalıştığı yeni bayramlar ve yeni bir anlatı söz konusudur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, yeni tören ihdas etme sürecinin sembolize ettiği konumdur: İktidar davet veren olarak Kemalist Türkiye'nin ev sahibi ol(a)mamıştır. Ev sahibi evin kurallarını koyma hakkına sahipken, misafirle ev sahibi arasında bu kurallara uyma konusunda zımnî bir anlaşma bulunmaktadır. İktidarın, 2012 yılında Resmî Bayram ve Tören Yönetmeliği'nde yaptığı değişiklikler, anma törenlerinin gerçekleştiricisi olmanın ötesine geçtiği, kurallarını da kendisinin belirlediği anlama gelmiştir. Bu yeni kuralları karakterize eden husus, “eski rejimin” anma törenlerini “sivilleştirme, özgürleştirme, otantik özüne kavuşturma” iddiasıyla – anlamından boşaltma ve/veya silikleştirme imkânı yaratmaktır. Buna ek olarak, AKP 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nın önüne 29 Mayıs İstanbul'un Fethi; 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın önüne, önce Kutlu Doğum Haftası ve 17/25 Aralık 2013'ten sonra Kut-ul Amare Zaferi; 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nın önüne 18 Mart Çanakkale Zaferi ve/veya “15 Temmuz Destanı” gibi paralel yeni törenler ihdas ederek, Kemalist ulus-devletin sağlığı olan resmî törenleri silikleştirmeye/anlamından boşaltmaya, yenileriyle değiştirmeye çalışmıştır. Bütün bu girişimlerden amaç, Kemalist ulus-devletin belleğini ve onlardan kaynaklanan anlam borcunu yeniden yazmaktadır.

Toplumsal bellek mücadelesinde anma törenlerinin işlevi

Ulus icat eden milliyetçilik, kayıpta ve/veya zaferde bir ortaklık üzerine inşa edilmekte, sürekliliğini ise bu ortaklığın nesiller boyunca aktarımına yaslamaktadır. Bu aktarım

toplumsal belleğin inşa sürecidir. Assmann'ın (2001) insan ömrü ile sınırlı iletişimsel bellek ve (topluluklarda en yaşlı üyelerin yeni nesillere aktardığı bilgiler, deneyimler yoluyla insan ömrünü aşan) kültürel bellek ayrımından yola çıkarak, ulus-devletlerin, toplumların devam etmesini sağlayan zeminin "kültürel bellek" olduğunu söyleyebiliriz. Kültürel bellek, tarihsel olduğu kabul edilen köken anlatılarının oluştuğu, beslendiği, kabul gördüğü ve saklandığı o yerdir. Bu sayede gerçekleşen aktarımlar, anlatının zamanı ve mekânı aşan bir ortaklık kurmasına yardımcı olmakta, ortak yaşam kültürünün sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Assmann'ın kültürel bellek anlayışının sınırlılığine dikkat çeken, Connerton ise varlık süresi herhangi bir bireyin yaşam süresini aşan bir topluluğun, topluca anımsama gücüne sahip olduğunu kabul etmenin; herhangi verili bir zamanda yalnızca topluluğu oluşturan üyelerin, topluluğun geçmişi ile ilgili şeyleri hafızalarında tutup söylemelerinin toplumsal bellek için yeterli olmadığını ileri sürer (Connerton, 2014: 75). Connerton'ın önerisi, ortaklık duygusu için performatif süreçlerin; bedensel pratiklerin; anma törenlerinin hatırlama ve unutmanın bir parçası sayılmasıdır. Bireyler deneyimledikleri ve/veya kendilerine aktarılan aktüel bir temsilin parçası olarak törenlere katıldıklarında, gerçekten de sözü edilen ortaklığın bir tarafı olmaktadır (Parmaksız, 2012: 286, Connerton, 2014: 121). Zira anma törenleri, önceden belirlenmiş belli kurallar, belli bir form ve belli bir anlatıyı takip eden düzenli aralıklarla tekrarlanan bir canlandırma-sahnemeledir (Connerton, 2014: 76). Bu noktada törenlerin bu özelliklerinin bir bellek inşasında nasıl işlevsel kılındığına bakmak gerekir.

Canlandırma ile, soyut olan katılımcının bizzati deneyimine açılmakla, böylece hayalî cemaat somutluk kazanmakta, vücuda gelmektedir. Sözün söylenişi sırasında bellekten

bilince bir çağrı olan bedensel pratikler, duruşlar hareketler sayesinde mümkün olmaktadır (Connerton, 2014: 78-97). Bu çağrı sonucu vücudun beyin tarafından komuta edilmesi ile meydana gelen hareketler, bir bilinç ve irade içerdiğinden Connerton'a (2014: 76, 92) göre birey performatif süreçlerin anlamını iradi olarak içselleştirmektedir. O halde, geçmiş olayların ya yeniden ya da yaşananın törenin düzenleyicisinin uygun gördüğü biçimde yeni bir anlayışla canlandırılması, hayali cemaat olan ulusun, icat edilmiş geleneğin somut bir düzleme çekilmesine yardımcı olmaktadır. Bu iradilik, bizi törenlerin yüklendiği anlamın katılımcılar tarafından doğrulanıp, onaylandığı daha büyük bir iddiaya sevk eder. Törenler, bir ana anlatı içinde söylenen ve bu anlatı ile temsil edilen kimliğin anımsatıcısı, tasdikleyicisidir (Connerton, 2014: 121). Örneğin, M. Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümü olan 10 Kasımlarda M. Kemal'in ölüm saati olduğu söylenen 09.05'te "Atanın" ölümsüzlüğünün anısına sirenler çalınmaktadır. Bu sirenler süresince insanlar yaptıkları işleri bırakarak bir dakikalık saygı duruşunda bulunurlar. Bu eylem ile katılımcılar nerede olduklarına bakmaksızın, bulundukları herhangi bir yeri bir tören alanına çevirmekte irade göstermektedirler. Yani bedenle dâhil olunan bu süreç öğretici değil, onaylayıcı-doğrulayıcıdır (Connerton, 2014: 76-77).

Yine Connerton'ın itirazından devam edersek kültürel bellek, yaşayandan yaşayana aktarılacak geleceğe sınırlı olarak taşınırken; anma törenlerine katılanlar, anılan olaylar/kişiler kendi deneyimleri olup olmamasına bakmaksızın, yaşıyan ve nesillere aktaracak olandır. Tarihsel ve toplumsal olayların belirli günlerde imlenmesiyle oluşturulan takvimlere göre düzenlenen törenler, grubun gelmiş geçmiş tüm üyelerini belleksel bir eşzamanlılık düzleminde birleştirmektedir (akt. Parmaksız, 2012: 287). Zira ulus, şimdiden önce-

si ve sonrası için geçerli olan bir aradalık duygusu, bir süre-
genlik içinde devam ediyor olarak kabul edilmelidir (Con-
nerton, 2014: 75). Bu sayede ulusun ölmüş olanları, yaşa-
yanları ve henüz doğmamış olanları arasında şimdiden geç-
miş ve geleceğe doğru bir birliktelik kurulmuş, katılımcı-
lar arasında hiç tanık olmadıkları olayların hafızası yaratıl-
mış olmaktadır (Agamben, 2004: 151). Deneyimlenmese de
etkilerine tanıklık edilerek içselleştirilen olaylar, belleğimiz-
de kolektif bir anı olarak yer almaktadır. Çünkü şimdinin
çıkarlarına uygun olacak biçimde geleceğin geçmişe borçlu
olduğunu bilmesi gerekmektedir. Tam da bu nedenle tören-
lerde, geçmiş zamanlı bir anlatımdan ziyade eşzamanlı bir
anlatım kullanılmakta, bu metafizik şimdiki zaman dilimi-
nin kullanılmasıyla da yaşayanlar, ölenler ve henüz doğma-
mış olanlar arasında kopmayan bir borç zinciri kurulmak-
tadır. Bu aşamada törenleri görücü usulü bir evlilik gibi dü-
şünmek faydalı olabilir (Özyürek, 2007: 111). Törenler, bir-
birini tanımayan insanları bir araya getirerek bir birlikte-
liğin, bir yaşamın tarafları kılar, nesiller boyu devam ede-
cek bir büyük aile, hayalî cemaat geleneği başlatır. İşte tö-
renler, birbirini hiç tanımamış, birbirine yabancı olan kişi-
leri bir araya getirerek, önce aralarında aktarıldığı bir bilme
haline, sonrasında ise bu bilme hali ile ortak bir birlikteliğe
dönüşmektedir. Böylece katılanlar arasında tek bedenmişçe-
sine bir özdeşlik kurulmakta, “biz” ifadesinin vuku bulduğu
kolektif bir hatırlama gerçekleşmesine imkân sağlanmakta-
dır ki bu ulusun icadıdır.

Yüklendikleri anlam borcuna sadakatle hayalî cemaatle-
rin, somutlaştırılmış temsili anlamına gelen törenler, planlı
ve değişmezdir. Gerçekte geçmişin, olduğu haliyle muhafaza
edilmesi, aktarılması imkânsız ise de (Agamben, 2004: 158)
törende bulunan kişilerden, töreni düzenleyenin yüklediği
anlamı sahiplenip geçmişin tanıkları olarak törene önceden

belirlenen kurallar uyarınca iştirak etmeleri beklenmektedir (Huyssen, 1999: 13). Anlamın sabitlenişi gibi, törenlerin uygulanışı da anlık değil, son derece planlıdır. Zira daha önce belirlenmiş kurallar, ritüeller uygulanarak geçmişten geleceğe “değişmez, ölümsüz, özdeş” tek bir anlam yaratılmakta ve aktarılmaktadır. Böylece ulusun ebediliği, atfedilen değişmez özü üzerinden tekrar tekrar tasdiklenmekte, kökensel anlatı eşzamanlı efsaneleştirilirken, anlam borcu bir kült haline getirilmektedir (Connerton, 2014: 121).

Canlandırma-sahneleme işleviyle törenler, yüklenilen anlamı somutlaştıran, pekiştiren, doğrulayan, eşzamanlılık kurarak süregelen ve ölümsüz kılan, iradi etkinliklerdir. Tüm bu özellikleriyle törenler, kurucu iktidarların olmazsa olmaz aracıdır. Bir köken arayışının belirlediği ulusal anlatı, teolojikleştirmiş bir tarihe gönderme yaparak, ulusal telos tarafından belirlenen köken arayışı boyunca katedilen/katedilmesi gereken durakları hem ulusal tarih yazımı hem de anma pratikleri kapsamında sembolleştirmektedir. Bu sembol duraklar adına geçmişten devşirilen kişi, olay ya da zamansa, iktidarlar tarafından tarihsel bağlamından çıkarılıp fakat aynı zamanda da yine iktidarların belirlediği tarihler üzerinden şimdiye hizmet edecek şekilde yeniden dolaşıma sokulmaktadır (Parmaksız, 2012: 284, 285-286). Örneğin, kimi tarihler anma takvimlerinden çıkarılarak ulusal anlatıda temsil edilmemekte, kimi zaman ise yeni tarihler eklenmekte/icat edilmekte ya da mevcudun bağlamı, öznesi değiştirilmektedir. Amaç, iktidarın şimdide varolagelen ihtiyaçlarının giderilmesidir. Dolayısıyla, törenlerle anılacak tarihler (yaslar, kutlu günler vb.) daima iktidar tarafından seçilmiş sembolik duraklardır (Bakiner, 2013: 693). Bu sembol durakların törensel olarak yeniden yeniden dolaşıma sokulmasıyla ulus hem sembolik durakların *aura*'sına bağlanmakta hem de kendisini yarattığını düşündüğü bu sembolik du-

rakların etrafında birleşerek, bu durakların koruyucu kalkını olmak adına ortaklaşmaktadır. Bu açıdan kurucu iktidar tarafından hayalî cemaatin üzerine inşa edilmek istendiği ortaklık, eşzamanlılık, ölümsüzlük ve sürengenlik, törenlerin sahneleme imkânıyla belleklerimize nakşedilmekte, şimdiki “biz”i içine alan ortak bir geçmişe sevk etmektedir.

Kurucu iktidarın sağlığı olarak savaşlar/resmî bayramlar

Her toplumun temelinde onu yüceltecek milliyetçi bir mesele için tutkulu bir arzu yatmaktadır. Bu arzuyu verebilecek tek şey ise savaştır (Hedges, 2014: 46). Clausewitz’in (2018: 55-65) bir egemenlik eylemi olduğunu söylediği savaşlar ve onları anan resmî bayramlar bu tutkulu arzunun milliyetçilik zeminindeki lokomotifleri olarak ulus-devletlerin-kurucu iktidarların sağlığıdır. Her tür egemenlik, kurucu bir şiddete referans vermekte, hukuk bu kurucu şiddetin anısını anlam borcu olarak muhafaza ederek egemenliğini sürdürmektedir (Özden, 2013). Zafer ve yenilgiyi bir arada barındıran savaşları anma törenlerinin içeri ve dışarıya verdiği mesajlar farklıdır. Bir zafer olarak kutlanan savaşlar, kolektif kimliğin ölümsüzlük, asalet, kanla kazanılmış kutsallık ve gururunu imlerken, içeride birlik olmuş “biz”in bu değerlerinin yerine dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı “gücünü” ortaya koyan bir gözdağı demektir. Savaşın yetmediği bir savaş halinin içindeyizdir. Devletler, savaş; savaşlar da devletleri yaratmaktadır (Hassner, 2010: 262). Zira ulus-devletlerin ihtiyacı olan seküler kutsallığı sağlayan sembol üretme biçimleri olarak savaşlar, kurucu iktidarların kökensel anlatılarını resmî bellek olarak meşrulaştırma hakkını sağlayan kuruluş belgeleridir. Aşağıda detaylı bir şekilde ele alınacağı üzere AKP de Kemalist kurucu iktidarın milli mücadele dö-

nemi üzerinden kurduğu kökensel anlatısı ve o dönem canlarını feda ederek savaşı, dolayısıyla ulus-devleti kuran atalara olan anlam borcunu değiştirmektedir. Ulus-devletlerin ortaya çıkışında, ortak milli değerlerin laiklik dini etrafında toplanması, eskinin dinî usul ve uygulamalarının seküler bir kutsallıkla yer değiştirmesi ihtiyacını doğurmuş (Tuğrul, 2014: 156), dinsel ayinlere, ritüellere atfedildiği gibi, ulusal anlatılara da kutsallık atfedilmiştir. Bu noktada savaşı “mitolojik gerçeklik” ve “duyumsal gerçeklik” olarak ikiye ayırmak mümkündür. Duyumsal gerçeklikte olaylar, savaşlar oldukları şekliyle yansırken, mitolojik gerçeklikte olaylara sahip olmadıkları “gerçeklikler” eklenmekte (Hedges, 2014: 26), kurucu iktidarlar tarafından kurulmak istenen “yeni gerçek” süblime edilmektedir. Mitolojik savaşlar, ulus-devletlerin kurtuluşu olarak bir savunma olduğu iddiasıyla tarihselleştirilmektedir. Ulusun geçmiş, şimdi ve gelecek nesilleri dinledikleri bu savaş anlatılarını, her andıklarında nesilden nesile aktarılan kültürel belleğin kartopu gibi büyüterek ulusu, devleti büyüttüğü görülmektedir. Bir zamanların savaşı, şimdi ve geleceğin zaferi olarak ulusu birleştiren bir tutkal olarak mukaddes tutulmaktadır.

Tarihsel olaylara dair iktidarlar tarafından gasp edilmiş hafızada ölenler, ulus-devletin bayraktarı olarak ifade edilirken, kanla sulanmış ulus-devletin mitik tarihi ise bir suçsuzluk nostaljisi olarak karşımıza çıkarılmakta, ölenleri-yaşayanları-gelecek nesilleri eşzamanlı kılan zamanaşırılık aynı zamanda idealize edilen günahsız bir birliktelik mitini de ortaya koymaktadır. Sıradan bir bireyi vatani kurtarıırken öldüğü için kahramana/şehide dönüştürmeye aracılık eden savaşların yıldönümü anmaları, bu savaşlar hakkında nasıl konuşacağımız kadar, nasıl hissedeceğimizin de bilgisini yüklemektedir (Hedges, 2014: 71). Böylece oluşan yeni seküler kutsal devlet uğruna yine bir kurbanlık, fedakârlık kavram-

sallaştırmasına imkân sağlamaktadır. Ulus-devletler, genellikle bir yıkım sonrası oluştuklarından, seküler kutsallığın yerleşebilmesi için onu kutsallığa taşıyacak olan kurbanlara, yani kanlarıyla yıkandığı ölümlere, kahramanlara ihtiyacı vardır (Tuğrul, 2014: 182). Ulus-devletlerin üzerine kuruldukları toprak uğruna ölenler olduğu söylendiğinde bir “vatan” dönüşmektedir. Modern devlette şehitlik artık *vatan-severlik*dir. Bir ulus-devletin ortaklık payda ve arzusu, vatandaşını ölüme götürebilmekken, gücü de uğruna ölen ve ölmeye hazır olanlar üzerinden sınanmaktadır. Yani aslında anlam borcu üzerine kurulduğunu söylediğimiz ulus-devlet için *şehit ecdat* ortak kimliği yaratan, şerefliendiren, kutsallaştıran bir “borç” olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuğrul, 2014: 173). Ulus, yekûnda o ulusu oluşturduğu söylenen bireyleri aşan, daha büyük-yüce bir şey olarak tarif edilmektedir. Dolayısıyla bir veya onlarca, yüzlerce kişinin savaşta öterek feda edilen varlığı, ulustan bir eksilme olmadığı gibi, bilakis var olmaya devam edecek ulus için bir armağan olarak ifade edilmektedir. Zira Andımız da “Varlığım Türk varlığına armağan olsun,” diye biterken, “İstiklal Marşı”nda “Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda... Canı, cananı, bütün varımı alsın da Hûda / Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cûda” dizeleri yer almaktadır. Vatan için, vatan uğruna canını feda etmek, ortak kimliği temellendiren ve biçimlendiren oldukça önemli bir beklenti olarak karşımıza çıkar (Tuğrul, 2014: 157). Egemen devletin ölümsüzlük talebi karşısında, gelecek için feda edildiği söylenen hayatlar, ölenler olarak değil, şimdilerinden vazgeçerek ölümsüzleşecek unutulmaz kahramanlar olarak nitelendirilmektedir. Savaşların, savaşlarda ölenlerin anılması, onların seneler geçmesine rağmen unutulmaması ulus-devlet uğruna her zaman ölmeye hazır bir kitle yaratmaktadır. Bu kitle ile devletin ebediliği, ölümsüzlüğü vatandaşlarının ölümü üzerin-

den siyasal yaşama yeniden yeniden eklenmektedir (Parmaksız, 2012: 289). Böylece uğruna verilen canlar, dökülen kanlar sayesinde ulusun ölümsüzlüğü pekiştirilirken, vatan uğruna ölmenin öleni de kutsallaştırdığı, ölümsüzleştirdiği dile getirilmektedir (Tuğrul, 2014: 157).

Dolayısıyla, hayalî cemaat olarak ulusu seküler bir kutsallıkla donatan, ölümsüzlüğün, uğruna ölmenin, ebediliğin, sürekliliğin süblime hali olarak ulus-devletin sağlığı gibi gözüken savaşlar, aslında kurucu iktidarların mitik tarih anlatılarını bir bellek haline getiren araçları, sağlığıdır.

Kemalist tarihin törensel uygulamaları

Kurucu anlatıya göre, Kurtuluş Savaşı ülkeyi işgalden, manda ve himayeden kurtararak, bağımsızlığını armağan eden bir kuruluş sürecidir ve “19 Mayıs 1919, 23 Nisan 1920, 30 Ağustos 1922, 29 Ekim 1923” tarihleri de bu sürecin mihenk taşları, resmî bayramlarıdır. Bu resmî törenlerin ana karakteri, tarihleri ve uygulayışı aşağıda ele alınmaktadır.

Her şeyden önce bu dört bayrama yönelik resmî törenler, gücün ve ihtişamın sergilenişi üzerinden hem dışarıya bir gözdağı veren hem de ulusun tikel karakterinin ve uyumunun sergilendiği, Cumhuriyet’in Batılılaşmış ideal toplum tahayyülünün somutlaştırıldığı bir sahneye dönüştürülmüştür. Cumhuriyet rejiminin seçkinler eliyle halka öğretilmesi eğilimi törenlerde de kendisini göstermekte, halk seyirci olmakla sınırlandırılırken; halkın arasından gösteriyi sunacaklar, ancak uzunca bir hazırlık sürecinden geçirilerek, katılımcı olabilmektedirler. Yani “halk”ın hiçbir şekilde katılımcı olarak yer almayıp, yalnızca “izleyici” olmasına izin verilen bir tören anlayışı söz konusudur. Tıpkı sivil bir din olarak milliyetçi duygularla sarmalanmış, imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış kitle olarak ulusun bütünü aşan yekpare il-

lüzyonunda olduğu gibi, törenlerde de seyirciler ve katılımcılar arasındaki ayrım, aynı ortak amaç için bir arada bulunma misyonuyla gizlenmektedir.

Törenler, hiyerarşik olarak belirlenen protokol kurallarında belirtilen bir düzende, güne yüklenen anlama uygun ev sahipliği anlayışıyla gerçekleştirilmekte, askerî ve mülkî erkân yöneticileri ile törensel geçitleri, gösterileri sunanlar ve izleyenler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Buna göre törenlerin performatif iştirakçileri 29 Ekim ve 30 Ağustos'ta askerî okul ve/veya birlikler, 19 Mayıs'ta ortaöğrenim gençliği, 23 Nisan'da ise ilköğrenim öğrencileridir (Özbuğün, 1997: 154). Rejimin "koruyucu kollayıcı" karakteri, törenlere seyirci ya da katılımcı olarak iştirak edenlere inisiyatif bırakmayacak şekilde planlılık, aynı zamanda da denetim içermektedir. Zira bu edilgen haliyle "seyirciler" karşısına geçtiği görüntünün ürettiği ve/veya gizlediği gerçekliği sorgulamadan bakan, yorumlamadan, özdeşleştirecek olanlardır (Rancière, 2013: 9-12). Gösteriler seyircisiz olamayacağı için resmî törenlerde de seyirciler verilen anlamı uygulamadan, anlamın tasdikleyicisi olarak kabul edilmektedir. Ancak bu törenlerin eğitici bir karakteri de vardır. Nitekim bir ders mahiyetinde Kemalist Cumhuriyet'in Batılılaşmış bir Türkiye geleceği uğruna aşılacak engelleri topluma benimsetecek köken anlatısını törenlerde uygulanacak ritüeller yönetmeliklerle belirlenmiştir. Buna göre başkentte Anıt-kabir'e, diğer illerde ise Atatürk anıtına veya büstüne çelenk koyulması, ardından saygı duruşu, "İstiklal Marşı"nın okunması, bayrağın göndere çekilmesi esaslarıyla resmî törenler başlamaktadır (Ulusal ve Resmî Bayramlarda Yapılacak Tören Yönetmeliği, 1981).

Anıt-kabir, resmî tarihin uzam üzerindeki bir yapılar bütünü olarak Kemalist ulusun hafızasıdır (Gürpınar, 87-88). Burası bir mezar değil, hem ülkenin kurucu liderinin anıt-

mezarı olarak kurucu değerlerin ölümsüzlüğünü hem de Kurtuluş mücadelesiyle hayata geçirilen devrimlerin hikâyeleştirilmiş-kurgulanmış sahnesidir. Anıtkabir de M. Kemal'in ölümünü ulusun M. Kemal'in manevi bedeninde tezahür ettiği anlayışıyla, kurucu liderinin ebebi istirahatgahı tasviriyle, savaştan çıkan ulusun huzuruna, sonsuzluğuna, ölümsüzlüğüne kavuşacağı kutsal bir mekân olarak ifade edilmektedir. Örneğın, geçmişten geleceğe Kemalist anlatının müzesi olarak Anıtkabir'de anlatının mihenk taşlarını sembolize eden yine ulus-devletin Türk Tarih Teziyle paralel olarak Selçuklu mimarisiyle inşa edilmiş on adet kule bulunmaktadır. Bunlar, tarihteki yaşanma sırasıyla İstiklal, Hürriyet, Mehmetçik, Zafer, Barış, 23 Nisan, Misak-ı Milli, İnkılap, Cumhuriyet ve Müdafaa-i Hukuk'tur (Wilson, 2014: 172; Wilson, 2015). Genel haliyle kabartmalı kemerler, su ibrikleri, rozetler gibi Selçuklu detayları da içeren ancak esasında iktidar tarafından ulusa biçilen modern bir mimari formda inşa edilmiştir (Gürpınar, 2012: 98). Tören geçiti olarak "Aslanlı Yol"da iki taraflı sıralanan aslanlar da erken Türkiye Cumhuriyeti'nin desteklediği arkeolojik kazılarda keşfedilen Hitit aslanlarının anımsatıcılarıdır (Wilson, 2014: 172-177). Gerek Selçuklu tarzı dokunuşlar, gerek Aslanlı yol gibi Hitit çağrışımları, köken anlatısını Osmanlı öncesi bir dönemle başlatan Türk Tarih tezinin bir tezahürüdür. Buna göre yirmi dört Oğuz boyunu temsilen sağda on iki, solda on iki adet olmak üzere toplam yirmi dört aslan bulunmaktadır. Türk kültüründe gücün temsili olan, aslanların oturur vaziyette resmedilmeleri barışa bir gönderme iken, aslanların çift olması milletin birlik ve bütünlüğü olarak tasavvur edilmiştir.

Kökenini Hitit'ten başlatan Kemalist anlatının bir devamı olarak Hitit Aslanları ile başlayan tören geçidi, yönetmelik gereği meclis binası ve Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde ni-

hayete erdirilmektedir (Wilson, 2014: 173). Böylece Kemalist tarih anlatısına uygun olarak kökeni Hititler'e dayandırılan Cumhuriyet'in şimdisini ve geleceğini belirleyecek olan Cumhuriyet'in yeni yönetim şeklinin zihni tezahürü olarak da meclis ve köşk veczedilmekte, kurucu lider sıfatıyla M. Kemal de bu anlatının en tepesine yerleştirilmektedir.

Ayrıca Atatürk, geçmişi, şimdii ve geleceği inşa eden, ulusun bir aradalığını kuran kahramanı, tutkalıdır. Nasıl ki Anıtkabir, Kurtuluş Savaşı'nın, Cumhuriyet'in kuruluşunun Kemalist anlatıyla oluşturulmuş bir hafıza mekânıysa, Anıtkabir'in içinde muhafaza edilen Atatürk'ün naaşı da Türkiye'nin seksen bir ilinden ve Türkiye'nin yurtdışında kalmış toprağı olarak kabul edilen dört farklı yerden getirilerek,¹ mezarın etrafındaki pirinç kaplara konulan topraklar Türkiye'nin sembolik topografyasını imlemektedir. Böylece bir yandan ulus, varlığını borçlu olduğu kurucu lidere borcunu, liderin naaşını ebedi istirahatgahı olarak yurdun her yerinden getirilen toprakların arasında yani "vatan toprağında" muhafaza ederek ödemekte, öte yandan da işgal edilmiş Osmanlı topraklarından savaşarak kurtarılan parça parça Anadolu toprağından, üzerinde yeni cumhuriyet kurarak bir vatana dönüştüren kurucu liderin birleştiriciliğini temsilen, naaş bu parça parça toprakların tam ortasına konumlandırılmaktadır. Buna göre dağılmakta olan bir imparatorluktan, bir ülke kuran kurucu lider, toprak parçalarını bütün haline getiren, birleştirendir. Dolayısıyla hemen her fırsatta ulusun kutsal ve yüce değerlerinin muhafaza edildiğı söylenen Anıtkabir'e gitmek, Atatürk'ün manevi şahsında vücut bulan kurucu değerlere duyulan sadakatin bir nişanesi olarak kabul edilmektedir.

1 Bunlar Suriye'deki Caber Kalesi'nden, Kore'deki Türk Şehitliğinden, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin bahçesinden ve son olarak KKTC'den getirilen topraklardır (<http://www.anitkabir.org/anitkabir/anitkabirinyapimi/50-yasindaki-anitkabirin-bilinmeyenleri.html>).

Ankara dışındaki yerlerde ise Atatürk büstlerin ya da anıtların önünde, çelenk koyma törenleri şeklinde düzenlenmektedir. “Anıt” sözcüğü, bir şeyi anmak fiiliyle ilgili olup, olayın, kişinin anılması amacı ile yapılan yapıt anlamına gelmektedir. Bir diğer karşılığı olarak Osmanlıca’daki “abide” sözcüğü ise abid (sonsuz, ebedi) kökünden gelmektedir. Nasıl ki anıtsal tarih, geçmişin yeniden var olabileceğine yönelik bir anlatıya sahipse, anıtlar da geçmişin seçilmiş/kurgulanmış halini temsilen ihtişamın, büyüklüğün (Nietzsche, 2007: 69) bir görseli, geçmişin temsili mekânlarıdır. Dolayısıyla kurucu liderleri, savaşları ve şehitleri imleyen anıtlar bir savaşın değil, resmî belleğin ihtiyacına cevap veren estetize edilmiş bir mücadelenin görselleri olarak tasarlanırlar. (Augé, 2000: 277). İşte Kemalist anlayış çerçevesinde yeni rejimin ideallerini yaymak ve kişileştirmek için Atatürk heykelleri dikme kararı alınmış (Ahıska, 2011: 1-2), şehir merkezlerinin en görünür yerlerine hızla Atatürk anıtları, büstleri yaptırılmıştır. Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet’in kuruluşu ile ilgili olarak yaptırılan anıtlar, ne kadar yeni olduklarına bakılmaksızın, mücadelenin temsili olarak, bu mücadeleyi deneyimlememiş insanları da mücadelenin tanığı ortağı haline getirmektedir. Böylece birleştirici-kurucu unsuru olan liderini yitiren ulusun, ulus-devletin kuruluşuna imkân sağlayan önemli günlerinde ölümsüz kılınan ulusun ölümsüz lideriyle kucaklaşması, bayramlaşması da devam ettirilmektedir. Varlığı kurucu liderine bağlı olan ulus, özel günlerde heykellerine, büstlerine giderek (de olsa), liderleriyle kucaklaşmakta, onun önderliğine borçlu oldukları varlıkları için duydukları minneti gösterme imkânı yakalamaktadırlar.

Bir ülkenin bayrağı ve marşı da ülkenin kimlik ve egemenliğinin sembolü kabul edilmektedir (Hobsbawm, 1993: 11). Ulusal marş, “yurtseverlik duygusunun ifadesi olarak

hükümet tarafından resmen onaylanmış ya da halk tarafından benimsenmiş sözlü müzik parçası”dır (Anabritanica, 1990). Hayalî cemaatin bir biz olma bilincinin oluşturulmasında marşların iki işlevi bulunmaktadır. Birincisi, ezgi ve şiirsel sözleriyle görkemlilik yaratarak yurttaşların duygularını, icabında uğruna fedayı gerektirecek heyecanlara taşıyacak şekilde yoğunlaştırmak. İkincisi, sözleri ulusların savaşları, zafer ve yenilgileri, umut ve beklentileri içerdiğinden topluma belli bir duyguyu empoze eden ve böylece de toplumda ulusal bir ortaklık yaratan (Şirin, 2018), canlı belge niteliğindedir (Bohn, 1908: 2). Dolayısıyla ulus-devletleşme sürecinin ilahiliğine, “kanla kazanılmış” mücadelesine, toprağı vatana, mücadele edenleri yani ecdadı milletin kurucularına döndüren Kemalist anlatının coşkunculuk yaratan sembolü olan “İstiklal Marşı” da Kemalist Cumhuriyet’in kuruluş mücadelesini anlatmaktadır.

Bir ülkenin bayrağı, sahip olunan toprak üzerindeki mülkiyet hakkını gösteren bir tapusudur (Kalaycı, 1998). Bir tören esnasında, bayrağın göndere çekilerek, dalgalandırılması bağımsız, hür bir ülke olmanın göstergesidir. Göndere çekilen bayrakların altında toplanan kalabalıklar için hür ve bağımsız olarak, mülkiyet hakkının kendilerinde bulunduğu bir vatanda yaşamamanın gösterenidir. Göndere çekili bayrak, birbirlerine yabancı da olsalar, altında toplanan kalabalığın çatısı haline gelmektedir. Bu açıdan bayrak hem herkeşe ait olanı ama hem de çatı olarak kimseye ait olamayacak kadar yüksek bir değeri imlemektedir. Yani bayrak, yalnızca ulusal kimliğin ya da devletin sahip olduğu değil, o kimliğe ve devlete ait olunduğunun da göstergesi olan bir semboldür.

Kesin bir bilgi olmamakla birlikte, Türk Bayrağının al rengini şehitlerin kanından, üzerindeki ay-yıldızı ise Kurtuluş Savaş’ında şehit düşenlerin kanıyla dolan bir çuku-

ra düşen ay-yıldız aksinden aldığı iddia edilmektedir. Zira rengini al kandan aldığı iddia edilen bayrak, kendi ritüellerini oluşturan milliyetçilikte “milliyetçi ibadetin merkezi nesnesi” haline getirilen bir kutsal olarak kabul edilmektedir. Buna göre bayrak, toprağı kanıyla sulayarak vatana çeviren, kurucu atalara duyulan minnetin ve saygının bir nişanesi olarak kutsaldır. Dolayısıyla Türkiye’de de resmî törenlerde vatan için ölenlerin kanından ilham alındığı söylenen bayrağın göndere çekilmesi, Kemalist anlatının yüklenildiği anlam borcunun altında, şehit kanıyla sulanmış bayrağın gölgesinde birleşerek bir ulus olmanın kabulü anlamına gelmektedir.

Kemalist tarihin sacayakları

19 Mayıs: Sıhhatli bir ulus doğuyor

Kemalist anlatıda “19 Mayıs 1919”,² 1938 yılında çıkarılan bir talimatname ile 19 Mayıs, “Büyük kurtarıcı ebedi şef Atatürk’ün Türk vatan ve istiklalini kurtarmak üzere Samsun’da Anadolu toprağına ayak bastığı” günün yıldönümü olarak Gençlik ve Spor Bayramı ilan edilmiştir.³ Bu tarihte M. Kemal, Osmanlı ordusundaki görevinden istifa ederek, kurtuluş mücadelesini başlatmak üzere Samsun’a-Anadolu’ya doğru yola çıkmıştır ki bu istifa, kendisinin ve mücadelenin Osmanlı’dan zihni ayrışması anlamına gelmektedir (Aslan, 2011: 94).

2 1927 yılına kadar Samsun’da yerel olarak Gazi Günü adıyla kutlanmış, 20 Haziran 1938’de çıkarılan talimatnameyle “Gençlik ve Spor Bayramı” adıyla, 7 Mart 1981’de yapılan bir değişiklik ile de “Atatürk’ü Anma” kısmı eklenerek “Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı” olarak kutlanmaya başlanmıştır.

3 Maarif Vekâleti 2 Mayıs 1936’da, TIC’nin VIII. Kongresi’nden sonra, İdman Şenlikleri’nin Atatürk’ün Samsun’a ayak bastığı tarihin yıldönümüyle aynı gün gerçekleştirilmesine karar vermiştir (Aslan, 2011: 95).

Bayram gençlere ve kurucu lidere beraber ithaf edilmiştir. Gençler, ülkenin istikbali, geleceğidir. M. Kemal'in kaleme aldığı *Nutuk*'un sonunda yer alan "Gençliğe Hitabe"sini hatırlayalım: "Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur," diyerek başladığı Hitabe'nin sonunu, "Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk İstiklâl ve Cumhuriyeti'ni kurtarmaktır," diyerek bitirir. 19 Mayıs bu anlayışla, ülkenin temeli olarak görülen, ulus-devlet "terbiyesiyle" kurucu iktidarın değerlerinin aktarıcısı-temeli olarak vazifelendirilerek kendisini ülkesine adanması beklenen gençliğe adanmıştır.

1930'lu yıllarda beden terbiyesinin bir kült haline gelmesiyle birlikte ise gençliğin bir görevi de "temiz bir ahlâka sahip olmaları ile yüksek bir yurt ve devrim aşkını içinde barındıran ulusal bir örgüte bağlanmaları" olarak belirlenmiştir.⁴ Gençliğe Türk şevk ve sıhhatine, nefse ve ulusa inançlarını besleyecek beden eğitimi verilmesi gerekli görülerek (Özbudun, 1997: 150), 1938 tarihli 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'yla, "her Türk vatandaşı spor yapmakla yükümlü" kılınmıştır. Ulus-devletin kuruluşunun temelini atıldığı bu resmî bayramın aynı zamanda spor bayramı olarak kutlanmasının altında sporun, militarizasyon gücünden faydalanma isteği vardır. Zira modern ulus-devletlerin yeni ordu ve savaş anlayışıyla birlikte paralı askerlik ordularının yerini zorunlu askerlik sistemiyle yurttaş orduları almış (Bora ve Altınay, 2003), savaşlar belli bir kesimin değil, tüm vatandaşların meselesi haline gelmiş (Beşikçi, 2004: 92-

4 İktidar, resmî tarih teziyle de paralel bir biçimde tarihin ilk medeniyetini kuran Türklerin sporla uğraşan, sağlam vücutlu, güçlü bir millet olduğunu ifade ederken, Türklerin spora katkılarının ise İslâm ve Osmanlı dönemleriyle duraksadığını, ancak Atatürk'ün kökenine sahip çıkarak, muassır medeniyete ulaşma gayesiyle, Türk sporuna çöken karanlığı aştığını iddia etmiştir (Aslan, 2011: 107).

94), vatandaşlardan savaşa hazır olmaları adına bedenlerini terbiye etmesi beklenmiştir. Gerektiğinde canını siper etmesi gereken gençlik, aynı zamanda savaşılmaya hazır yurttaşlar ordusunun neferleri olarak spora yönlendirilmektedir.

Savaştan çıkmış her toplum gibi yeni kurulan cumhuriyetin de insan gücü ve sağlığı zayıflamıştır. Dolayısıyla, yalnızca savaş için değil, nüfus olarak da azalan toplumun kalkınmasını sağlayacak insan gücüne ihtiyaç duyulmakta ve bu güç spordan sağlanmaya çalışılmaktadır. Gelecek nesilleri doğuracak ve yetiştirecek olan şimdinin genç nesillerinin devlet tarafından spora teşvik edilmesi, sıhhat kazanan bedenler üzerinden aynı zamanda nüfusu arttırmanın da planlanmasından kaynaklanmaktadır. Bunun için fabrikalarda üretimi arttırmak, hastalıklardan kaynaklanabilecek iş kaybının önüne geçmek ya da iş gücünü daha etkin kullanabilmek adına spor tesisleri kurulmuştur (Akın, 2004: 183). Dolayısıyla devlet, biyopolitikacı bir anlayışla vatandaşının sağlığına, devletin/kendisinin sağlığı için (bir devlet politikası olarak) azami önem göstermektedir. Bu bağlamda spor bayramı olarak 19 Mayıs törenleri, sıhhatli bedenlerin sergilendiği bir şova dönüştürülmektedir.

Törenlerde devletin gücünü, birliğini göstermesi adına da sporun rekabetçi yönünden ziyade, askerî bir mantıkla uyumlaştırma yönüne ağırlık verilmiştir. Kurucu liderin, spor yapan gürbüz ve yavuz evlatlar istediğini söylemesinin altında da devletin gücünün genç bedenlerde tecessüm ettiğine inancı yer almaktadır. Buna göre sağlıklı genç bedenler, ülkenin gücünü, sağlığını sembolize etmektedir (Akın, 2004). Yani M. Kemal'in "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur," mottosundan da anlaşılacağı üzere spor, bir ulusu sıhhat olarak güçlendiren, disipline eden, hem de ulusun bir takım olarak uyumlu çalışmasını sağlayacak zihni ve psikolojik hazırlığının aracı olarak görülmektedir.

Törenler, bayraklarla donatılan Ulus Meydanı'nda, oradan da gençlerden oluşturulan bir kortej halinde gelineen stadyumlarda düzenlemiştir. Kemalist iktidar, yeni zamanların sıhhat ve kuvvet mabedi olarak Ankara'da yaptırdığı yeni stadyuma, Milli Mücadele'nin dönüm noktasından hareketle, "19 Mayıs Stadyumu" adını vermiştir. Böylelikle bir spor mekânı olan stadyumun tören mekânı olarak belirlenmesiyle ulusun sıhhati arasında ulusun kolektif belleğinde simgesel bir bağ kurulmuştur.

Mayıs 1937 tarihinden itibaren Ankara'daki törenler M. Kemal'in Samsun'a ayak bastığı saat 07.00'de atılan yirmi bir pare top atışıyla başlatılmış, ardından bir dakika boyunca fabrika ve lokomotiflerden düdüğü, otomobillerden ise korna çalınarak, ölenler için saygı duruşunda bulunulmuştur. Bayraklarla donatılan yollardan, binaların önünden Ulus Meydanı'na oradan da genç ve çocuklardan oluşan bir kortejle şenliklerin yapılacağı stadyuma yürünmektedir. Resmî geçit törenlerinde, modernliğin bir tezahürü olarak kadının doğurganlığı üzerinden çevik, sıhhatli gelecek nesillerin başat öznesi kız öğrenciler, ardından erkek öğrenciler ve sporcular yürütölmektedir. Yürüyüşün ardından ise kortejde görevli olan öğrenci ve sporcular tarafından "İstiklal Marşı", "Gençliğe Hitabe" ve "Gençliğin Cevabı" okunmaktadır (Aslan, 2011: 98-103). Konuşmaların yanı sıra öğrencilerin bedenleri fon olarak kullanılarak Atatürk'ün zihni takibini imlemek için "kafası", ortak değerler etrafında birleşildiğini göstermek için Türk Bayrağı gibi şekiller oluşturulup, günün anlamına uygun çeşitli veciz sözler yazılarak yansıtılmaktadır. Ayrıca bir yandan halk dansları, çağdaş Batılı danslar sergilenirken, Ankara dışında farklı illerde de sporcu gençler bir zirve noktasına tırmanarak muassır medeniyet seviyesine yükselen ulusun metaforik ifadesini canlandırmaktadırlar. Yine benzer biçimde günün anlamı adına

düzenlenen koşu faaliyetleri gibi ulusun ilerlemedeki atılganlığını sembolize eden etkinliklere de yer verilmektedir. Hatırlayalım Connerton'a göre performatif olarak dâhil olunan bu süreçler, iradi bir çağrı içerdiğinden, uygulayıcıların ve katılımcıların törenin anlamını içselleştirmesini kolaylaştırmaktadır. Gösterilerdeki nizam ülkenin dirliğini, askerî kortejler gücünü, sporcu gençlerin yürüyüşü cumhuriyetin dinamikliğini, tazeliğini, kadınlı erkekli danslar çağdaşlığını gözler önüne sermek üzere gerçekleştirilmektedir. Törenlerde gösterinin bir parçası haline getirilen genç bedenler, birliktelikleri-uyumlarıyla geçmişe duydukları minnet üzerinden ortaklıklarını, çevik, atılgan bedenleriyle geleceğe taşıyacak umudunu temsil etmektedirler.

19 Mayıs'a yönelik en sembolik tören ise milli mücadelenin başlangıç noktası olarak bir hafıza mekânına dönüşen Samsun'da gerçekleştirilmektedir. Atatürk'ün Samsun'a çıkışını temsilen Bandırma Vapuru'nun Kurtuluş Yolu'ndaki Tütün İskelesi'nden karaya çıkartılmasıyla üzerinde "Gençlikten Atatürk Sevgisiyle Cumhurbaşkanına" yazan, adı "Sevgi Bayrağı" olan dev bir bayrak, Samsun valisine verilmektedir. Sonrasında ise validen teslim aldıkları bayrakla Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir ve Kırıkkale'yi dolaşan genç atletler, en son 19 Mayıs kutlamalarında cumhurbaşkanına sunulmak üzere Ankara'ya getirmektedirler. M. Kemal'in doğduğu yer olup, bugün Türkiye sınırının dışında kalan Selanik'ten getirilen toprak ise aslında, ülkenin varlığının bu lidere borçlandırıldığının bir göstergesidir. O doğmasaydı, bu bayrak dalgalanmazdı, ülke kurulamazdı demektir. 1881 yılının Mayısı'nda doğan Atatürk'ün doğum günü tam bilinmediğinden, 19 Mayıs aynı zamanda Atatürk'ün doğduğu gün olarak da kabul edilmektedir. Yani kurucu liderin doğumuna sebep olduğu ulus-devletin başlangıcı, ay-

nı zamanda o liderin hayata geldiği, doğduğu gün, doğum gününü ilan edilmiştir.

Modernizmin ve gençlerin gelecek olduğunu ifadesi doğrultusunda kurucu liderden aldıkları emanete sahip çıkacak olan atik, cabbar, gürbüz gençler ülkenin modernleşme arzusuna ülkeyi koşarak taşıyacak, tıpkı bayrağın dolaştırılması gibi, kurucu değerleri ülkenin dört bir yanına yayacak olanlardır. Bayrağın, kurucu değerlerin son varış noktası cumhuriyetle sonuçlanan mücadelenin nihayete erdiği yer olan Ankara'dır. Cumhuriyet'e bir çocuk olarak yaklaşıldığı bu dönemde, cumhuriyeti temsilen bayrak, cumhuriyet eril oluncaya kadar, yeniden cumhurun atası, kurucu liderin vekili olarak, cumhura yol gösterecek olan cumhurbaşkanına teslim edilmektedir. Gelecek, M. Kemal ve onun değerleriyle tasarlanmaktadır.

23 Nisan: Bir çocuk gibi ulus-devleti yetiştirmek

İkinci resmî bayram ise 1920 yılında kurulan TBMM'nin, kuruluş yıldönümü olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'dır. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasına atıfla 1 Kasım 1927'ye kadar Hâkimiyet-i Milliye Bayramı, bu tarihten itibaren Hilal-i Eftal Cemiyeti'nin ilan ettiği 23-30 Nisan arası Çocuk Bayramı/Haftası ile birlikte "Çocuk Bayramı" ile "Hâkimiyet-i Milliye Bayramı" olarak kutlanmaya başlanmıştır (*Habertürk*, 23 Nisan 2016). Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ya da Milli Hâkimiyet Bayramı denilen bayramın adı, 27 Mayıs 1935'te çıkartılan kanunla "Ulusal Egemenlik Bayramı", 1980 darbesi döneminde Milli Güvenlik Konseyi kararıyla "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" olarak değiştirilmiştir (Aslan, 2011: 59).

Tıpkı 19 Mayıs bayramında olduğu gibi 23 Nisan'da da yine sağlıklı ve artan nüfus fikri büyük bir önem arz etmek-

tedir. Savaş sonrası kimsesiz kalan çocukların bakımı yeni devlet için ciddi bir külfet iken, bu çocukların “gürbüz ve yavuz” evlatlar olarak yetiştirilememesinin sonucunda oluşan insan gücü kaybı, ulus-devlet için zihni ve fiziki güç kaybı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Hilal-i Eftal Cemiyeti tarafından 23 Nisan’ın Çocuk Günü ilan edilmesindeki gaye, savaşta kimsesiz, öksüz-yetim kalmış çocuklar için gelir temin edilmesidir. Savaşta yetim ve öksüz kalan çocukları sevindirmek amacıyla dünya çocuklarına armağan edildiği söylenen bu bayramla birlikte ölümle yüzyüze kalan çocukların karamsar olmayacakları, anneleri babaları vatan uğruna ölerек, devletin kuruluşuna imkân veren kayıplar, şehitler olduklarından, onların emaneti çocukları yetiştirmek de varlığını ölenlere borçlandırılan ulusun borcu olarak tasavvur edilmektedir. Buna göre vatan uğruna canını verenlerin çocukları, devlete emanettir. Çünkü canlarını vatan uğruna feda edenler, ulusal egemenliğin yaşam kaynağı olarak gösterilmektedir. Kemalist anlatıda 23 Nisan, ölenlerden ulusa, Atatürk’ten çocuklara bir armağan olarak sunulmaktadır.

Bu armağan ifadesi ise daha çok “borç” ve “sorumluluk” yüklemektedir. Çocuklar, çocukluklarını yaşamasına olanak bulurken, çocuğun çocukluğunu yaşamasına imkân sağlayacak olan yeni ulus-devletin kendisi de yetiştirmekle yükümlü olduğu bu çocuklar tarafından büyütölüp yetiştirilmesi, korunması gereken devletin geleceğidir. Zira devlet, çocukların ana-babası olurken aynı zamanda geleceğin yetişkinleri olan bu çocuklar tarafından korunması gereken bir çocuk olarak konumlandırıldığı ikircikli bir anlama sahiptir. Bunun içinde kutlamalar için (özellikle erken cumhuriyet döneminde) sabah 09.30’da, Himaye-i Eftal Cemiyeti’nde toplanan çocuklar, otomobillerle Ankara’nın yeni yapılandırılan mekânlarından geçirilerek (Bankalar Caddesi, TBMM önü ve Yenışehir yolundan), Çankaya Köşkü’nde

ağırlanmaktadırlar. Burada devlet erkânı ile çocuklar arasında gerçekleşen selamlaşma merasimi, yeni siyasal formasyonun tanınıp onaylanması anlamına gelmektedir (Aslan, 2011: 75).

Çocuk ve ulus-devletin birbirinin geleceği olmasına istinaden benzer bir uygulama da 1933 yılından itibaren resmî makamların bir günlüğüne çocuklara bırakılması yönünde başlatılmıştır. Bu uygulama sembolik olarak, bugünün çocuklarının, gelecekte bu ülkeyi yönetecek olanlar olduklarını gösteren bir eylemdir. Makama oturtma ritüeli ile çocuklara bu makamların dolayısıyla ülkenin geleceğinin çocuklar olduğu, şimdinin emanetliğinden söz edilmektedir. Burada bir yandan çocuklar çocukluğun ve aslında geçmişi temize çekilmiş ulusun saflığını temsil ederken diğer yandan da gelecek hakkında rejimle paralel mesajlar vermesi için makama oturtulan şimdinin çocukları, geleceğin yetişkinleri ilan edilmektedir. Bu makam devir ritüeli, bu çocukların geçmişten gelen değerleri şimdide temsil ettiğini ve gelecekte temsil edeceğini sembolize etmektedir. Rejimin yetişkinleri ve çocukları arasındaki bu ritüel ile ulusun süregelen ve değişmez yapısı gibi bir bağ kurulmaktadır.

Bunlara ek olarak özellikle yine M. Kemal, devlet erkânı ve çocukların bir arada olduğu çocuk baloları tertip edilmiş, Batılı danslar eden çocuklara, günün anlamına uygun şiirler okutulmuştur. Ayrıca Atatürk, resmî törenlere ilişkin davetinin ev sahipliğini Çankaya Köşkü'nde değil, kuruluş yıldönümü kutlanan TBMM binasında ev sahipliği yapmıştır. Zira meclisin kuruluşu, hem yeni rejimi temsilen Ankara hükümetini meşru söz sahibi kılarak, İstanbul hükümetini işlevsiz kıldığından hem de 1 Kasım'da saltanatın kaldırılmasına atıfla, Hâkimiyet-i Milliye bayramı olarak kutlanan günle birleştirilerek kutlandığından bayramın adındaki "ulusal egemenlik" vurgusu da oldukça anlamlıdır. Zira bu

duruma istinaden de Islâmcılığın ve Osmanlı'nın devamını savunanların da temsilci olduğu Birinci Mecliste 23 Nisan'ın bayram olarak ilan edilmesine yönelik çeşitli tartışmalar yaşanmış, sonuçta da 23 Nisan, ancak oy çokluğu ile bayram olarak kabul edilmiştir (Özbudun, 1997: 139).

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

29 Ekim, halka dayalı bir yönetim demek olan Cumhuriyet'in ilan edildiği gün olup, 27 Mayıs 1935'te çıkarılan Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun uyarınca ulusal bayram olarak kabul edilmiştir (Özbudun, 1997: 146). Cumhuriyet'in ilanı, Osmanlı'nın hanedanlığa dayalı saltanat anlayışının son bulması ve halkın cumhur olarak, kendisini yönetecek olan iktidarı (dolaylı/doğrudan) seçme hakkına kavuşması anlamına gelmektedir. Cumhuriyet ile birlikte tebaa yerine cumhur, hanedan ve saltanat yerine parlamento ve seçilmiş yöneticiler gelmiştir. Yine 29 Ekim'de kabul törenleri, resmî geçit törenleri, resmî resepsiyonlar ve Cumhuriyet baloları tertip edilmektedir. Cumhuriyet'in başı yeni cumhurbaşkanı olarak 1925'ten itibaren meclisteki özel dairesinde tebrikleri kabul eden M. Kemal, Batılılaşmayı kendisine muassır medeniyet olarak seçen cumhuriyetle örtüşecek şekilde törenlerde frak giyip, siyah silindir şapka takarak davetlileri karşılamakta (Arslan, 2011: 156), halkın da yine benzer şekilde yeni, temiz ve çağdaş kıyafetler giymesi teşvik edilmektedir. Osmanlı'da hükümdarın kendisini tebaasından ayrı ve üstte tutan, onu kafes arkasından izleyerek topluluğa karşı anlayışının aksine Atatürk, törenlere iştirak etmiş, ölümünden sonra da heykelleri-büstleriyle halkın içindeymiş hissi vermiş, böylece yurttaşıyla daha yakın temas kuran bir devlet başkanı olarak devlet ile ulusu yakınlaştırma gayretini göstermiştir (Özyürek, 2007: 156).

Geçit törenleri yine devletin-milletin gücünü vurgulaması gerektiği anlayışıyla gerçekleştirilirken, sokaklar kırmızı-beyaz kurdelelerle süslenip, fener alayları kurdurulup, cumhuriyetin hizmetleri ışıktandırılarak halkın dikkatine sunulmaktadır.

1933 yılında yapılacak Cumhuriyet'in 10. yılı kutlamalarına daha da ihtimam gösterilmiş, hatta yeni bir marş bestelenmiştir. Daha öncesinde marşların duyguları canlandırarak, aidiyeti güçlendirdiğine değinilmişti. Zira "10. Yıl Marşı" olarak seçilen güfte, cumhuriyetin on yıllık tarihçesi olarak, Ankara'nın kalkınmacı anlayışının tezahürlerini vurgularken, yaptıklarını muassır medeniyete ulaşmadaki kararlılıklarının ve yapacaklarının bir teminatı olarak sunmaktadır. Marşın hep bir ağızdan söylenmesi, ulusun bütünlüğü ve uyumunu yansıtması açısından da önemli olduğundan tüm ülkede marşın söylenmesine yönelik oldukça titiz bir süreç yürütülmüştür (Arslan, 2011: 171). Marşın cumhuriyetin hizmetlerini vurgulayan yanı göz önüne alındığında, marşı bilmek, cumhuriyetin değerini bilmek, aynı anda söylemek ise cumhuriyetin izinden hep beraber yürümektir. Ayrıca devrimin büyük eserleri olarak addedilen pek çok hizmet geceleri ışıktandırılarak milletin Cumhuriyet'e minnet ve aidiyet duymasının sağlanmasına çalışılmıştır. Özellikle eğitim, ulaşım ve sağlık alanlarındaki bina ve tesislerin temel atma ya da açılış törenleri de Cumhuriyet Bayramı etkinliklerinden biri olarak gerçekleştirilmeye başlanmış, böylece Cumhuriyet'in kutlu varlığının yanı sıra halkına sunduğu hizmetler üzerinden Cumhuriyet'e bağlılık bir norm, bir görev haline getirilmeye çalışılmıştır. Zira aidiyet, yukarıdaki bölümde belirtildiği gibi minnet üzerine temellendirilir. Yine 10. yıl kutlamalarıyla, ülkenin farklı bölgelerinden vatan-daşlar tarafından getirilen toprakların kurucu lider olarak M. Kemal'e verilmesi (Özyürek, 2007: 174), yeni ulus-dev-

letin toprak bütünlüğünün lider etrafında birleştirilmesini sembolize etmektedir. Kurucu ataların kanlarıyla sulanarak topraktan vatana dönüşen yeni ulus-devletin müşterek kalbini temsilen, topraklar kurucu lidere-“sahibine” emanettir.

Ayrıca bir yandan Cumhuriyet'in yeni merkezi Ankara'ya yapılacak olan kutlamalara tanıklık etmeleri için farklı bölgelerden insanlar davet edilmekte, öte yandan ise öğretmenler, aydınların da gibi Cumhuriyet'in taşıyıcısı olarak görülen kadroların Anadolu'ya giderek Ankara'nın coşkusunu oraya taşımaları teşvik edilmektedir. Bu amaçla bayram tatili uzatılmakta, ulaşım imkânları ucuzlatılmaktadır (Arslan, 2011: 167). Öğretmenler, aydınlar halkı Cumhuriyet'e duymaları gereken duygular konusunda eğitirken, Ankara'da da biri Ankara Palas ve sonrasında ise Çankaya Köşkü'ne alınan kordiplomatik ve seçkinlere yönelik, diğeri ise ordu evlerinde subaylara yönelik iki ayrı cumhuriyet balosu düzenlenmektedir. Balolarla Osmanlı'da kadın-erkek arasında namahrem görülen kamusal ilişki aşılıarak, kadınların toplum-sallaşmasına, balolardaki danslarla ise Müslüman erkeğin Batılılaşma yolundaki kültürel değişimine bir katkı sağlanmaya çalışılmaktadır (Arslan, 2011: 174). Yani bir yandan halka makbul vatandaşlık öğretilirken, bir yandan da devlet erkânı, makbul vatandaşın kamusal kimliğinin bir örneği olarak balolarda boy göstermektedir. Bu baloların Osmanlı'dakilerden bir diğer farkı ise bu balolarda asillığın değil, modern ulus-devlete “yakışacak” bir tahsil ve terbiyenin kriter alınmasıdır.

Ne var ki 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra kutlamaların ve özellikle de Cumhuriyet'in 75. Yıldönümü kutlamalarının niteliği görece değişmiş, devletin düzenlediği bir anlayıştan çıkarak, İslâmcılara, Kürtçülere, bazen de AB yanlılarına karşı mücadele için devlet tarafından desteklenen sivil toplum örgütlerince organize edilmeye başlanmıştır (Özyü-

rek, 2007: 167). 1980-1990'lı yıllarda okul törenleri, resmî geçit törenleri, askerî ritüeller olarak, halktan kopuk olarak kutlanırken, 1994 yılında belediyelerin Kemalizm'in ötekisi olarak görülen İslâmcı Refah Partisine geçmesi ve onların resmî bayramları kutlamadaki gönülsüzlüğü ve aynı zamanda PKK tarafından 29 Ekim'de İzmir'de düzenlenen terör eylemleri karşısında gelişen Kemalist tepki sonucu bir dönüm noktası olmuştur (Yashin, 2002: 146-147). Refah Partisi'nin Osmanlı döneminin bir başarısı olarak 29 Mayıs İstanbul'un Fethi'ne yönelik görkemli kutlamalar planlamasına karşın, devletin resmî bayramları konusundaki kayıtsızlığı karşısında; kutlamalar geniş katılımlı olması adına stadyumlardan illerin meydanlarına taşınmış, kutlama sürecine popüler sanatçıların konserleri dolayısıyla, katılımcıların dansları eklenmiştir (Özyürek, 2007: 167).

Özellikle 28 Şubat 1997 müdahalesinin ardından gerçekleştirilen olan 75. Yıl kutlamaları, ilk kez hükümete bağlı olmayan bir kuruluşa devredilerek, hiyerarşik bir düzende, devletin ve görevlilerin katılımına odaklanan resmî tören anlayışı değiştirilmeye çalışılmıştır. Şenlik havasında geçmesi planlanan 75. Yıl kutlamalarında, kitlesel katılımın, kendiliğindenliğin ve coşkunun öne çıkarılması sonucu, planlı, organize, eğitici törenlerden daha çok, katılımcıların isteğine bağlı, spontane gelişime açık bir kutlama şekli benimsenmiştir. Sokaklara, caddelere, meydanlara taşınarak görece özgürleşen kutlama biçimleri ile tören uygulamaları bir protokol listesinin uzantısı olmaktan çıkarılarak, halkın kendisini ifade edebilmesine olanak sağlamıştır. Konserler sayesinde gündüzden akşama çekilen kutlamaların yarattığı karnavalesk atmosfer sayesinde törenlerde sivilleşme imkânı hâsıl olmuştur. Cumhuriyet kutlamalarında bu zamansal ve mekânsal değişiklikten amaçlanan halkın yoğun katılımını öne çıkararak, yeni tören geleneğinin, yurttaşları Cumhuri-

yet'e duyulan minnet borcu etrafında birleştirmektir (Özyürek, 2007: 183). İstanbul'da Taksim'de, Bağdat Caddesi'nde "10. Yıl Marşı" eşliğinde gerçekleştirilen sivil yürüyüşlerin amacı ise İslâm'ı ya da Kürtleri Kemalist rejim için tehdit gören kitlelerin Cumhuriyet'e, Kemalist rejime sahip çıkma biçimi haline gelmiş, yürüyüşler sırasında atılan "Cumhuriyet'e Sahip Çıkalım" sloganlarını da bu durumun önemli bir kanıtı olmuştur. Makbul vatandaş-Kemalist kesimin yoğun katılımına sahne olan bu kutlamalar, kutlamanın anlamını sahiplenilen kendileri için kenetleyici olmuştur. Bu durum bir yandan yetmiş beş yıl boyunca topluma Cumhuriyet'i sahiplenmesini, korumasını, içselleştirilmesini öğreten rejimin kısmi başarısını sembolize ederken, öte yandan törenlere katılmayanlarla, rejimin dışarıda bıraktıkları, ötekileriyle bu kısmi başarıyı temsil eden toplum kesimlerinin ayrışmasına daha da netlik kazandırmıştır. Kemalist devlet anlayışına daha fazla meşruiyet kazandırmak amacıyla, sivil toplum örgütlerine bırakılan kutlamalar, devletin sembollerini devlet dışında bir alana taşıyarak yeni anlamlar kazandırmıştır (Özyürek, 2007: 196). Ne var ki bu anlam da yine devlet kontrollü bir sivil toplum inisiyatifsizliği kaygısı yaratmıştır.

30 Ağustos Zafer Bayramı

TBMM tarafından resmî bayram kabul edilen dördüncü gün, İstiklal Savaşı'nın kesin zaferini belirleyen 30 Ağustos Zafer Bayramı'dır (Özbudun, 1997: 142). 30 Ağustos, Dumlupınar'da başlatılan Büyük Taaruz (Başkomutanlık) Meydan Muharabesi'nin 1922'de kazanılışına ithaf edilmiş, 1926 yılından itibaren Zafer Bayramı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Günü olarak kutlanması ve askerî personel terfilerinin bu kutlamalarla aynı günde açıklanmasına karar verilmiştir. 9 Eylül 1922'de işgal altındaki son toprak olan İzmir'in Yunan

işgalinden kurtarılmasıyla, 30 Ağustos, bağımsızlığın, manda ve himayeden kurtuluşun zaferi, ordu tarafından ülkenin düşmanın elinden alındığı gün olarak kutlanmaktadır (Milliyet, 30 Ağustos 2016).

1 Nisan 1926'da kabul edilen Zafer Bayramı Kanunu'nda 30 Ağustos Başkumandan Muharebesi gününün Cumhuriyet ordu ve donanmasının Zafer Bayramı olduğu, her yıl dönümünde bu bayram gününün kara, deniz ve hava kuvvetleri tarafından kutlanacağı belirtilmiştir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda, üst rütbeli ordu mensupları sivil otoriteleri resmî olarak ziyaret ederken, 30 Ağustos'ta bu kez sivil yöneticiler, garnizon komutanları ve üst düzey ordu mensuplarına resmî ziyaretlerde bulunmaktadır. Zafer Bayramı'nda ev sahipliğini genelkurmay başkanı yaparken cumhurbaşkanı başkomutan sıfatıyla genelkurmay başkanına eşlik etmektedir.

Ev sahipliğinin nasıl olacağı yayınlanan bir genelgede detaylı bir şekilde belirtilmiştir (Milliyet, 30 Ağustos 2016). Genelgeye göre törenler, Anıtkabir ya da Atatürk büstleri ile anıtların ziyaretiyle başlamakta, akabinde ise Atatürk Kültür Merkezi-Hipodromda yapılan kutlamalarla devam etmektedir. Yirmi bir pare top atışıyla "lidere" iyi dileklerin sunulmasının ardından Nutuk'tan bölümlerin okunması ve son olarak eğlence tertibi ile tamamlanmaktadır. İlk kez 1924 yılında kutlanmasına karar verilen 30 Ağustos için, muharebenin geçtiği Dumlupınar'ın kuzeyindeki Çal köyünde, bir meçhul asker anıtı temeli atılmasına, halk, çeşitli kurum ve kuruluş temsilcileri ve devlet erkânının buraya getirilerek, anıt önünde topluca bir tören yapılmasına karar verilmiştir. M. Kemal'in temelini attığı Meçhul Asker Anıtı, ölen kurucu ataların manevi huzurunda milliyetçilik duygusunu yaşatmak ve katılanlara Cumhuriyet'in ne şartlarda kazanıldığını hatırlatmak, yurttaşların minnet borcunu unutturmamak

için yapılmıştır. Anıtın kaidesinde, “Adı: Mehmetçik; Soyadı: Yenen Er; Baba Adı: Türk; Ana Adı: Türkiye; Sanatı: Askerlik; Doğumu: Tarihten Önce; Ölümü: Yoktur,” diye yazılıdır (Arslan, 2011:113-115). Böylece bir hafıza mekânına dönüştürülen anıt, vatan için canını verenlerin bu hayattan silinip gitmeyecekleri, milletin varlık nedeni olarak sonsuzluğa sabitlendikleri, adları olmasa da ölerек vatan kıldıkları toprakların onların ismini yaşatacağı-ölümsüzleştirilecekleri bir hafıza mekânı oluşturulmuştur.

Ayrıca devlet, olası savaşlar için yaptığı yatırımları, geçit törenleri sayesinde estetize bir hale getirmektedir. Örneğin, bir bayram ritüeli olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında Tayyare Cemiyeti’ne yıl içinde bağış yapanların memleketlerinin adları o yıl satın alınan uçaklara verilmektedir (Arslan, 2011: 141). Böylece hem uçak gibi pahalı yatırımlar için imkân yaratılmakta hem de memleketlerin isimleri verilerek insanların maddi birikimi üzerinden ama yine “vatan toprağı memleket adları” ile duygusal birikimi de tazelenmiş olmaktadır. Aynı zamanda Zafer Bayramı’nda resmî geçitlerde özellikle, ordunun sahip olduğu silahlar sergilenerek, devletin gücü olarak ordunun imkânları düşmana gözdağı, ulusa ise güven vermek adına bir bir sergilenmektedir. Bu anlamda Türk Silahlı Kuvvetleri’nin insan gücünü göstermek adına da yeni mezunların diplomaları bugün verilmekte, personel atamaları ve terfiler, yine bugün duyurulmaktadır. Ayrıca akrobasi timi Türk Yıldızları çeşitli gösteriler düzenleyip, hünelerini gösterirken, bir savaş aracı olan uçakları estetize edildikleri bir şovun parçası haline getirirler. Özellikle ilk yıllarda tıpkı diğer resmî bayramlarda âdet edinildiğı gibi Zafer Bayramları’nda da elektrik ve demiryolları açılışı gelenegі sürdürölmektedir. Hizmetlerin halka açılışlar yoluyla duyurulması ve bu duyuruların resmî bayramlara denk getirilmesi, lidere inanarak milli mücadeleyi kazanan millete,

Cumhuriyet'in kalkınmacı yanını göstererek, muassır medeniyete ulaşmak adına atılan adımların sergilenmesi anlamına gelmektedir. Yani aslında 30 Ağustos Zafer Bayramı, savaşın ardından gelen bir zaferi temsil ettiği gibi, savaşın ardından yükselen, kalkınan, güçlenen bir devletin somutlaştırıldığı bir ritüel haline getirilmektedir.

AKP'nin anma törenlerindeki pozisyonları: Memur, zorunlu davetli ve yeni bir evin sahibi

Kemalizm'in memur AKP'si, 2002-2006

2002-2006 yılları arasında, Türkiye'nin siyasal, sosyal, kültürel vb. meseleleri hakkında meşru siyaset tartışmasının hem iktidar hem muhalefet açısından Kemalist vesayetin getirdiği sınırlar içinde yapılabildiği yıllardır. Törenlerdeki pozisyonu itibarıyla bu dönem AKP için bir memuriyet dönemidir. Memur, sözcük anlamıyla emir almış, devlet hizmetinde maaş veya ücretle çalıştırılan kimse, görevli anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2007: 611). 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre, "Mevcut kuruluş biçimine bakılmaksızın, Devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilenler"dir. AKP, seçimle iş başına gelmiş bir iktidar olmasına rağmen, Kemalist vesayet nazarı kurallara uymakla sınırlandırılmış edilgen bir memur kılınmaya çalışılmıştır. AKP, Kemalist vesayet karşısında açıktan inisiyatif alma imkânına sahip olmadığı için daha çok Kemalist ulus-devletin pürüzlerini gidererek, onu iyileştirme arzusunda olduğunu ifade etmiştir. Bir memur olarak AKP törenlerle ilgili iki yaklaşım benimsemiştir. Birinci yaklaşım, "durun ben de 'Kemalist' olabilirim" iken; ikinci yaklaşım, "mesaj alınmıştır" şeklinde ifade edilebilir. Bi-

rincisinde AKP, Kemalizm için bir tehdit olmadığını kanıtlamak adına, Kemalizm'in toplumsal belleğinin içindeymiş, Kemalist tarih anlatısı ve hedefleri ile paralel bir söylem benimsemiş gibi hareket edip, Kemalizm'in törensel ritüellerini itirazsız devam ettirmiştir. İkincisinde AKP, hükümet olmasına karşın Kemalizm'in hiyerarşik diliyle verdiği mesajların, hatta ihtarların doğrudan muhatabı konumundadır. Her fırsatta laiklik, cumhuriyet ve Atatürk vurgusunun yapıldığı bu dönemde, resmî bayram mesajları daha çok rejim değerlerinin değiştirilemezliğini göstermek, sahibi konumundan hükümet olan AKP'ye "haddinin bildirmek" üzere vermektedir. Hükümetten beklenen ise törenlerin ev sahibi Kemalist vesayet tarafından koyulan değerlere ve bu değerlerin yansıtıcısı ritüellere istisnasız uymasıdır. AKP ise Kemalist Türkiye söylemine en azından şeklen, ritüel boyutuyla uyarak, kendi mesajlarını yine Kemalizm üzerinden, Kemalist parametrelerin çıkmadan vererek mesajı aldığını göstermeye çalışmıştır.

"Durun ben de 'Kemalist' olabilirim"

AKP, Kemalist Cumhuriyet'i iyileştirme amacını, yine Kemalizm'in hedefleri doğrultusunda, ülkeyi muassır medeniyet seviyesine çıkarmak olarak genelleştirmiştir. Örneğin Erdoğan, 19 Mayıs 2003'te Samsun'da yaptığı açıklamalarda "19 Mayıs 1919'da Atatürk ve arkadaşları hangi inanca sahipse, bugün ülkeye o anlayışla kaptanlık yapacaklarını" ifade etmiştir. Milli mücadele şartlarındaki liderliğini betimlemesi bakımından, M. Kemal'i Bandırma vapurundaki bir kaptan, komutan olarak ifade ederken, şimdi de ülkeyi aynı aydınlık yarınlara taşıyacak kaptanlığı Kemalizm'in aktarıcısı olarak kendisinin yapacağını, oy vererek onu iktidar yapan milletin ise tayfası olarak mücadeleyi beraber

yürüteceklerini belirtmiştir. Erdoğan, hem Samsun'a gide-
rek törene dâhil olmanın "anlamı onaylayıcı" işleviyle laik
cumhuriyetin kuruluş kutlamalarına katılmakta hem de tö-
renlerin canlandırma özelliği sayesinde "kurucu lider" M.
Kemal'in Samsun'dan çıktığı yolu takip edecek bir hükümet
olarak, laik Cumhuriyet'in mücadele yolunun takipçisi ola-
cağı iddiasını doğrulamaya çalışmaktadır. Erdoğan, 2006
yılıının 19 Mayıs⁵ için Subayevlerinde yaşadığı apartmana,
adeta binayı kaplayacak kadar büyük bir Atatürk posteri ve
Türk bayrağı astırmıştır⁶ (*Hürriyet*, 20 Mayıs 2006). Bir bi-
nanın bir öteki tarafından kaplanması mekân üzerinden atfe-
dilen sembolik değerin işgali ve fethedilişi anlamı taşıya-
bilecekken (Küçük ve Türkmen, 2017: 201), AKP'nin Ke-
malizm için öteki olmadığının kanıtlanmaya çalışıldığı bu
dönemde, Erdoğan'ın evi olan bir mekânın Atatürk poste-
ri ve bayrakla kaplanması, Kemalizm'e yönelik bir "takipçi-
lik" iddiası olarak gerçekleştirilmiştir. Zira insanların evle-
rine, işyerlerine, yani özel alanlarına bayrak asması, milli-
yetçi anlam içinde ulus-devleti, onu var ettiği söylenen de-
ğerleri benimsediğini ve bazen de ulus-devleti hedef aldığı
düşünülen bir tehdide karşı sivil bir tepkiyi ifade etmekte-
dir. Böylece insanlar pozisyonlarını evlerinin pencereleri-
ne astıkları bayrakla, özel alanlarından çıkararak, kamusal
alana duyurmakta, "biz"den olduklarını ilan etmektedirler
(Yashin, 2002: 128-129). Dolayısıyla Erdoğan da yaşam ala-

5 17 Mayıs 2006 günü, Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'ndan iki gün
önce bir Danıştay Saldırısı gerçekleştirilmiş, saldırıda bir hakim ve savcı ma-
kam odalarında öldürülmüştür.

6 AKP'nin binaları, salonları Kemalist anlatıya ait afişlerle, posterlerle kaplama
eylemi yalnızca bayramlarda görülmemektedir. Örneğin, Kemalist kesim tara-
fından özellikle de türban meselesi üzerinden (her ne kadar bu dönem hükü-
met çok da dile getirmese de) "dinci" bir parti olduğu söylenen hükümetin ka-
dına bakışının Batılılaşma hedefinden bir sapma olarak görüldüğü dile getiri-
lirken, AKP, 8 Mart 2003 Dünya Kadınlar Günü'nü kutladığı kadın kolları top-
lantısında, salona Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanımın dev bir posterini astır-
mıştır (*Hürriyet*, 9 Mart 2004).

nını törensel bir alana çevirerek, günün anlamına dâhil olmaktadır.

Akabinde ise Erdoğan resmî törenlere, yakasına Türk bayrağı ve onun hemen altına Atatürk rozeti takarak iştirak etmiştir (*Radikal*, 20 Mayıs 2006). Rozetler genellikle sola, hemen kalbin üzerine takılmaktadır. Bunun ifadesi, rozetin taşıdığı anlamın rozeti takan kişi açısından da paylaşılması, o anlama kalpte bir yer verilmesidir. Özellikle siyasal konumu ve kültürel kimliği temsil eden bir sembol olarak kabul edildiğinden Atatürk rozetleri 1990'lı yıllarda yükselen İslamcılık karşısında, kendisini Cumhuriyet'i korumak zorunda hisseden Kemalist kesim için oldukça önem arz etmektedir (Özyürek, 2007: 133). Zira bir zamanlar Erdoğan'ın da içinde bulunduğu İslamcı Milli Görüş'ün siyaseten elde ettiği başarılar karşısında Kemalist kesim, minyatürleşmiş Atatürk ikonlarıyla kendisini Kemalizm'in koruyucu bir nefe-rine dönüştürmüştür. Bu açıdan Erdoğan'ın Atatürk rozetini kullanması ya da evini bayrakla, Atatürk posteriyle kaplaması Erdoğan'ın Kemalizm için bir öteki olmadığını gösterme çabası olarak değerlendirilebilir. Ne var ki bu sembolleşen ortaklık iştiraki, AKP'nin Kemalizm'e bağlılığından ziyade, Kemalist hegemonyanın, siyaset alanını belirleme gücünü göstermektedir.

AKP yalnızca sembolik ifadelerle değil, daha önceki hükümetler tarafından da benimsenmiş bir yöntem olan, hizmet ve proje açılışları resmî kutlamalara denk getirmiştir. Kemalist devlet anlayışının hedeflediği çağdaşlaşmanın alâmetinin ulaşım, eğitim, sağlık ve adaletten geçtiğini söyleyen iktidar Samsun-İncesu arasındaki 18 km'lik duble yolun açılışını 19 Mayıs 2003'e denk getirerek, yine Kemalizm'i ileriye taşıma niyetinin bir kanıtı olarak sunmuştur (*Radikal*, 19 Mayıs 2003). Zira Erdoğan, 3 Kasım 2002 seçimine iki gün kala Bursa'da gerçekleştirdiği mitingdeki bir grubun,

partiye tepki olarak, bir anlamda Cumhuriyet'in hizmetlerinin de ifade edildiği "10. Yıl Marşı"nın söylemesine, "10. Yıl Marşı okumakla Türkiye raylarla donanmıyor. Bu işler lafla olmuyor. Marşı oku, demirağlarla ör. Neyi ördün yahu, neyi?" diye tepki göstermiştir (*Hürriyet*, 20 Mayıs 2004). Erdoğan, millete hizmetkâr olmaya gelen, lafla değil, icraatle gemisini yürüten kaptan olma iddiasını, Kemalizm'i değilse de önceki hükümetleri eleştirerek ortaya koymuştur. AKP iktidarına göre, yanlış yapan, bu hizmeti yolları yapmayanlar, Kemalizm'i ileriye taşımak yerine, kendi ayrıcalıklarına odaklanıp, Kemalizm'in hedeflerinden ayrılan siyasilerdir. Bu ifadelerden hareketle, AKP'nin muasır medeniyete ulaşma, modernleşme ilkesinin "maddi", "altyapısal" boyutlarına odaklanarak, iktidarın Kemalizm'in kültürel modernleşme anlayışına karşı çıkışını gizleme imkânı elde ettiğinin de altı çizilmelidir.

"Mesaj alınmıştır"

Milli Görüş Hareketinin lideri Erbakan'ın "devrim kanlı mı olacak kansız mı" çıkışında olduğu gibi militan laiklik anlayışıyla doğrudan çatışmaya giren tavrının menfi sonuçlarından ders alan AKP, kendisini İslâmcı gösterecek konularda Kemalizm'le çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Laikçi anlayışa göre tören kurallarından bir tanesi resepsiyonlara türbanlı olan kişilerin katılmamasıdır. Kemalist vesayet açısından türbanın siyasal İslâm'ın bir sembolü olarak kabul edildiği bu anlayışta, devlet törenlerine türbanla katılmanın rejimin laikliğini tehdit ettiği savunulmaktadır. Siyasetin "normalleşmesi"ne bir katkı olarak sunulsa da Erdoğan, millete rağmen mutabakat olmayacağını dile getirerek, Kemalizm'in tanımladığı haliyle ev sahibi laik olan milletin kurallarına riayet edeceklerini ifade etmiştir (*Radikal*, 23 Ni-

san 2003). Bu doğrultuda AKP'li yöneticiler türbanlı olan eşleriyle devlet protokolünde yer almalarının Kemalist ve sayet tarafından problematize edilmesini, Kemalist rejimin hassasiyeti olarak görüp, saygı duyduklarını söylemiş, resepsiyonlara eşsiz katılma kararı alarak (Babacan, N., Korkmaz, S., Sevinç, Ş. 2003) rejimin sınırlarına saygı duyduklarını göstermişlerdirdir. Her ne kadar meclis başkanı ve dolayısıyla ev sahibi Bülent Arınç, protokol gereği davete ev sahibesi olan eşiyile katılması gerektiğini ifade etse de (*Radikal*, 23 Nisan 2003) 2003 yılındaki memur konumunun gereğince resepsiyonlara eşsiz olarak katılmıştır. AKP'li yöneticilerin "bir memur olarak Kemalizm'in hassasiyetlerine riayete edeceğini" söylemesine rağmen, AKP'nin iktidara gelebilmesini Kemalist-laik Türkiye'ye yakışır bulmayan CHP yöneticileri, Kemalist rejimin sembolik bir mekânı olan meclisin ev sahipliğini Arınç'ın yapmasından rahatsızlık duyarak resepsiyona katılmamıştır. Bu, Kemalist rejimin, İslâmıcı olduğunu düşündüğü AKP'nin iktidar oluşuna tenezzül ve tahammül etmeme halidir.

Yine türbana yönelik bir diğer kriz de 2003 yılında, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ev sahipliğinde gerçekleştirilen 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında yaşanan "çifte davetiye" uygulamasına ilişkindir. Zira ev sahibi olarak Sezer, eşleri açık olan vekillere katılım için eşli davette bulunurken, eşleri türbanlı olan siyasilere, eşsiz davet yapılmıştır. Sezer'e göre, davet kişisel değil, devletindir ve türbanlı birinin devlet protokolünde yer alması, devletin laik niteliği ile bağdaşmayacağı için uygun görülmemiştir (Saydamer, K., Babacan, N., Yılmaz, T., 2003). Bu açıklama, çifte davetiye formülünün Cumhurbaşkanı nazarında laikliği savunmaya dönük, önleyici bir tedbir olarak uygulandığını göstermekteyken, hükümette de olsa AKP'nin maruz kaldığı bu ayrımcılığa rağmen törene iştirak etmesi, Ke-

malizm'in kırmızı çizgilerini kulak arkası etmediğinin bir göstergesidir.

Yine Kemalist kesim için, laik devletin AKP iktidarında tehdit altında olduğu kanısı yaratan bir başka olay 19 Mayıs Bayramı'nda yaşanmıştır. 2003 yılındaki 19 Mayıs kutlamalarında "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi" ve "Gençliğin Atatürk'e Cevabı" imam hatipli öğrenciler tarafından okunmuştur. Kemalist vesayet için tören uygulama olarak yerine getirilse dahi kurucu lider ile onun laik, pozitivist, çağdaş hedefleri doğrultusunda ilerleyecek gençler arasında kurulan sembolik ilişki hedef alınmıştır. Kurucu liderin geleceği emanet ettiği gençlere hitabesinin ve kurucu lider tarafından vazifelendirilen gençlerin atalarına cevabının okunması, lider ve onun değerleri ile gençler arasında bir ebedilik, ortaklık kurulmasına imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla okunan cevap, gençlerin Kemalist rejimin üzerine kurulduğu kültür ve değerleri yaşatmaya dair bir tür anttur. İmam Hatip okulları da tıpkı türban gibi laiklik anlayışı ile siyasal İslâm arasında sembol savaşlarından birisidir. Cumhuriyet, gençlik bayramı olarak 19 Mayıs'la birlikte, çağdaş, laik, Batılı olarak yetişen gençlerine emanet edilmiş, İmam Hatipli birinin hitabeyi ve/-veya cevabı okuması ise Kemalizm'in öteki olarak ifade ettiği siyasal İslâm'ın bir müdahalesi olarak değerlendirilmiştir. İmam Hatipliler, Kemalist vesayet açısından tıpkı AKP'nin Kemalist devletin iktidarını paylaşamayacağı gibi, törenlerin anlamını, ortaklığını paylaşamayacak olanlar olarak görülmektedirler. Ayrıca CHP'li belediyeler tarafından hazırlatılan 3,5 km ebatındaki dünyanın en uzun bayrağın, genç izcilerin çevik bedenlerinde, "kalem tutan" ellerinde taşınması ise bir *sembol savaşı* olarak yansımıştır (Hürriyet, 20 Mayıs 2004). Ankara'daki tören "İmam Hatip krizi ve türban sorunu" gölgesinde geçtiği manşetlerine neden olmuştur. Buna karşın çeşitli illerde gerçekleştirilen diğer tö-

renlerde, bir “sorun” yaşanmamış, danslar, jimnastik gösterileri, geçit törenleri ile gençler tarafından 19 Mayıs, Kemalist Türkiye’nin tahayyül ettiği geleceğini yansıtmaya devam etmiştir.

Rejimin, törenlerin ev sahibi olduğu bu ilk dönemde askeriyenin törenlere kural koyucu ve denetleyici tutumu sertleşerek devam etmektedir. Genelkurmay Başkanı, ülkenin koruyucusu ve kurucusu olduğu görüşünden hareketle, 29 Ekim 2005 tarihinde Cumhuriyet Bayramı mesajında rejimin sınırlarının zorlanması, rejimin kurucu ve koruyucusu olan TSK’nın da yıpratılması anlamına geldiğini ifade ederek, AKP hükümetine sabırlarını taşırdığı uyarısında bulunmuş, benzer bir şekilde Cumhurbaşkanı Sezer de Cumhuriyet’in temel niteliklerinin tartışılmaya açılması niyetini, ülkenin bütünlüğünü bölme hedefiyle eşdeğer gördüğü yönünde mesajlar vermiştir (*Hürriyet*, 20 Mayıs 2004). Bu mesajların gölgesinde 19 Mayıs töreninde, âdet olduğu üzere protokoldeki yerini devlet erkânıyla birlikte alan atanmış bir memur olan Genelkurmay Başkanı (Hilmi Özkök’ün), Cumhurbaşkanı Sezer ile tokalaşmak için ayağa kalkmış, seçilmiş Başbakan Erdoğan’la ise oturduğu yerden tokalaşmıştır. Genelkurmay Başkanının bu hareketi devletin geleceği ve değerleri açısından kendisine uyumlu görmediği iktidara gösterdiği “kurumsal” saygıdır.

Bir diğer gerginlik ise ertesi yıl Tekirdağ/Çorlu’da gerçekleştirilen 23 Nisan kutlamalarında ilçe Milli Eğitim Müdürü ile Korgeneral Metin Yavuz Yalçın arasında yaşanmıştır. Korgeneral, düzenlenen geçit törenlerinde cumhuriyet öncesi zamanı temsil ettiği söylenerek kara çarşaf ve fes giydirilen çocukların kıyafetlerini çağdışı bulmuş, duyduğu rahatsızlığı ilçe eğitim müdürüne dile getirmiştir (Yirun, 2006). Geçit törenleri, gerek gençlik gerek çocuk bayramında olsun ülkenin yetişeceği bu nesiller üzerinden, tahayyül edilen ge-

leceğinin bir projeksiyonu olarak görüldüğünden, “çağdışı kıyafetler” içindeki çocukların da tıpkı İmam Hatipliler gibi Kemalist ulus-devletin gelecek hedefinde yeri bulunmamaktadır. Zira cumhuriyeti bir başlangıç olarak gören Kemalist ulus-devletin, Osmanlı ile arasındaki bağı reddettiği bir anlayışta, ülkenin geleceği olan çocukların, ülkenin “karanlık” bulunan geçmişini hatırlatan bir mizansenin içinde yer almaları askerden de tepki almıştır.

TBMM’nin açıldığı ulusal egemenliğin temelinin atıldığı 23 Nisan günü TBMM başkanı ve ev sahibi olarak yaptığı konuşmasında Arınç, ilk mecliste yedi sene boyunca kullanılan tüzüğün Osmanlı Meclis-i Mebusan Meclisi’nin tüzüğü olduğunu ifade ederek, Ata’nın meclisinin, Osmanlı’nın devamı olduğunu dile getirmiştir (*Hürriyet*, 24 Nisan 2006). Baykal ise TBMM’nin saltanata, hanedana, hilafete dayalı egemenlik anlayışına karşı, milli iradeyi esas alan bir millet meclisi olduğunu ifade ederek, Arınç’ın sözlerine karşı çıkmıştır (*Hürriyet*, 24 Nisan 2006). Kemalist tarih anlatısında, Ankara’daki meclisin açılması, hükümet olarak İstanbul’un, saltanatın yetkilerinin kaldırılıp, yerine ulusal egemenliği getiren Ankara Hükümeti’nin geçmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla TBMM’yi, Osmanlı’nın bir devamı olarak ifade etmek, Ankara ile İstanbul’u, Osmanlı ile Türkiye’yi, saltanat ile cumhuriyeti bir süreklilik içinde görmek demektir. Bu ise Kemalizm’in Osmanlı’yı dışlayan köken anlatısını ve laiklik üzerine kurulan anlam borcunu çarpıtmaktır. Tübanın, imam hatiplerin, AKP hükümetinin rejimi tehdit ettiği tartışmalarının gölgesinde yaptığı 23 Nisan konuşmasında Arınç, Türkiye’de rejim değil, bir rejim sahipliği sorununu olduğunu ifade etmiştir. Arınç’a göre, AKP iktidarının rejimin koyduğu hedeflere aykırı bir iktidar olmadığının en önemli kanıtı AB ile yürütülen üyelik müzakereleridir. Re-sepsiyonlarda tüban tartışmalarının gündemden düşmeme-

si üzerine Arınç konuşmasında üstü kapalı olarak, devletin kamusal alanda herkes için geçerli olan hakları bir kesime karşı yasaklayamayacağını söyleyerek, tartışmaların laikliğin kendisinden değil, farklı yorumlarından kaynaklandığını ifade ederek (*Sabah*, 24 Nisan 2006) tûrbanın bir inanç özgürlüğü, demokratikleşme imkânı olarak ele alınmasını savunmuştur. Kendisini ülkenin gerçek sahibi olarak görerek, AKP'nin ev sahibi olduğu resepsiyonlara dahi müdahale ederek, eşinin tûrbanlı olup olmamasına göre uygulanan protokol farklılığına dikkat çeken Arınç, Yeni bir Türkiye'yi inşa etmek gerektiğinden söz etmektedir (*Radikal*, 24 Nisan 2006). Arınç'ın sözlerinden de anlaşılmaktadır ki ilk dönemde Yeni Türkiye'nin inşası için AKP'ye Kemalizm'in ilkeleri değil, hedefleri yetmektedir. Bu dönemde AKP, Kemalist vesayetin bir emir kulu haline gelmemişse de seçilmiş hükûmet olarak törenlerin ev sahibiyken rejimin sahibi olarak kabul edilmemiş, siyasete ve törenlere kendi izini bırakamayan bir memur olarak katılmaktan öteye geçememiştir.

Kemalizm'in zorunlu davetlisi AKP, 2007-2011

Kemalizm ile bellek mücadelesindeki bu ikinci dönem, AKP'nin törenlere “zorunlu bir davetli” olarak katıldığı, ancak anma törenleri açısından hem iktidar hem Kemalist vesayet kanadında törenlere yönelik iptallerin, boykotların, alternatif kutlamaların oldukça yoğunluğu ile de ilişkilendirilerek, kimin davetli, kimin ev sahibi olduğunun net olarak belirlenemediği bir dönemdir. Bu dönemde AKP, kendisini ev sahibi olarak gören Kemalist vesayet açısından ne görmezden gelinebilen ne de misafirliği arzu edilendir. Buna karşılık giderek muktedir olan AKP açısından memuriyet bitmiş, Kemalist vesayetin ise ev sahipliğini hükûmetle paylaşmak zorunda olduğu yeni bir döneme girilmiştir. Bu

ikinci dönem cumhurbaşkanlığı seçimleri, e-muhtıra krizi, açılan kapatma davası, Ergenekon ve Balyoz Davaları, 2010 Anayasa referandumu gibi devletin işeyiş zihniyetinde önemli değişiklikler yaratan süreçler sonunda AKP, kendi hegemonyasını kurmaya, Kemalist vesayet ise varolagelen gücünü yitirmemeye çalıştığı bir mücadele dönemidir.

Derrida için ziyaretçi ile davetli birbirinden ayrıdır. Ziyaretçi, aniden-davet edilmeden gelen olarak, ziyareti ne umulan ne de beklenendir. Tanımı itibariyle davetsiz olan ziyaretçi, koşulsuz bir konukseverliğe haizdir. Oysa davetli için, metaforik anlamda geldiğinde kendisine açılacak bir kapı bulunmaktadır (Derrida, 2000: 6-11). Davetli ile ev sahibini birbirinden ayıran bu eşik, buyur edilecek olanla buyur edenin önceden belirlendiği, koşullu bir misafirperverlik demektir. Kendi alanı olarak evin(in) kurallarını kendisi koyan ev sahibi, davetlisi olan misafiri bu kurallara uyması koşuluyla evinde gibi hissettirecek bir konukseverlik anlayışı benimsemiş olandır (Derrida, 1994: 14). Bu misafirperverlik, sınır/kural koyan bir misafirperverliktir (Derrida, 1997: 15-16) ve aslında davetli ile ev sahibi arasındaki bir akittir. Ev sahibi, misafir karşısında ev sahipliğini, yani kuralları belirleyen ve uygulayan hükümlerlik konumunu sağlamlaştırmaktadır. Davetli olmak ise, ev sahibinin kural ve hiyerarşisini kabul etmek demektir. Davet edildiği evde yerleşikleşmeyip, geçici olan bu misafirin, evin kurallarını içselleştirmesi değil (Derrida, 2000: 12-15), geçici olduğu sürece riayet etmesi beklenmektedir. Eğer misafir davet edildiği yeri evi gibi gömeye başlar, kalıcılaştırmak isterse, bu durumda haiz olan “yerleşme” arzusunun başat adımı olarak kendi kurallarını koyması, yani ev sahibi için bir yabancıya dönüşmesi gerekecektir. Yani davetin olmadığı ya da davetin şartları ortadan kalkmaya başladığı andan itibaren davetli, artık bir işgalcidir.

Bu tartışma ışığında AKP'nin giderek güçlendiği bir dönemde, Kemalist vesayetin ev sahipliği kurallarına-anlayışına uyması, hem kendisinin ev sahipliği önündeki en büyük engel hem de bunun inkarıdır. Zira misafirlik, koşullu ve geçici olduğu takdirde tolere edilendir, çünkü ancak bu durumda ev sahibinin kurallarına uyduğunda, hem misafirliğini hem de evin hükümrânının kendisi olmadığını onaylamaktadır. İşte AKP de iktidarda yerleşikleşip, gücünü arttırdıkça Kemalist vesayetin ev sahipliğini ortadan kaldırmak istediği bir yerleşme arzusuyla hareket etmiş, Kemalizm'in koyduğu kuralların dışına çıkıp evin, Türkiye'nin kurallarını yeniden tanımlamak istemiştir. Bu bir ev sahipliği iddiası ve mücadelesidir ki AKP ile Kemalizm arasında yaşanan "kural koyma ve anlam belirleme" tartışmalarına gark olmuştur.

Zorunlu davet(liler)

2007 yılında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı haftası, aynı zamanda Kutlu Doğum Haftası olarak kutlanmıştır. Kutlu Doğum Haftası, Müslümanların peygamberi olduğuna inandıkları Muhammed'in doğum gününü kutlamak için (gerçek doğum günü bu tarihte olmamakla birlikte) Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı kararı ile 1989 yılından bu yana yapılan dinî içerikli kutlamalardır.⁷ Daha öncede belirtildiği üzere 23 Nisan, saltanatın kaldırılması, ulusal egemenlik anlayışının getirilmesini ifade eden anlamıyla, devletin varlığını seküler bir kutsala ihale eden bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla 23 Nisan'ın kutlanması, yeni cumhuriyetin temel taşlarından biri olan la-

7 Kutlu Doğum Haftası kutlamalarının 1994 yılında, Hicri takvime göre, her yıl tarihi değişen haftanın 20-26 Nisan olarak sabitlenmesine karar verilmiş, 2008 yılında ise kutlamalar bir hafta öncesine çekilmiştir.

iklik prensibinin, ulusal egemenlik anlayışının kutlanmasıdır. 2007 yılında ise 23 Nisan aynı günde Kutlu Doğum Haftası etkinliği olarak Denizli’de küçük çocuklar arasında Kuran okuma yarışması düzenlenmiş, Urfa’dan, Diyarbakır’dan getirilen başları örtülü kız çocuklarına ilahiler okutulup, etkinlik esnasında Atatürk posterleri ve Türk bayrağı indirilmeye çalışılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde Atatürk büstleri önünde dans ettirilen, ulus-devletin anlamını sahiplenen şiirler okutulan çocuk balolarından, Kemalist rejimin iki kurucu değer olarak görülen bayrak ve Atatürk posterinin indirilmek istenmesi ve/veya bunların önünde ilahiler okutulması, zaten bir irtica tehdidi olarak görülen AKP iktidarının, laik devlet düzenine karşı yeni bir hamlesi olarak yorumlanmıştır (*Hürriyet*, 28 Nisan 2007). Dolayısıyla AKP’nin 23 Nisan’da dini içerikli bir başka günü de kutlaması, özel günlerin anlamının belirlenmesi ve törenselleştirilmesinde kendisini tek yetkili gören Kemalist vesayet tarafından, bu erki hedef alan karşı(t) bir kutlama olarak görülmüştür.

Nitekim bundan birkaç gün sonra, 27 Nisan akşamında TSK, kendisine gerek tarihî gerek yasal olarak atfedilmiş cumhuriyeti koruma görevine referansla, hükümete bir e-muhtıra vermiştir. Ordunun modernleşmenin ve devletin bekasını korumadaki kararlılığının vurgulayan e-muhtıradan, Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri kapsamındaki Kuran okuma tilaveti yarışmasının, 23 Nisan resmî bayramıyla aynı tarihlerde düzenlenmesinin AKP’nin kasti bir tutumu olarak düşünüldüğünün altı çizilmiştir (*Hürriyet*, 28 Nisan 2007). Erdoğan ise çağdaşlığa, Batılılaşmaya aykırı bir iktidar oldukları ithamlarının gölgesinde, “Atatürk’ün ortaya koyduğu çağdaş uygarlık seviyesine her zamankinden daha yakın olunduğunu belirterek, millete rağmen siyaset olmayacağını” altını çizmiştir (*Radikal*, 23 Nisan 2007). Burada AKP’nin iktidardaki gücünü göstermesi bakımından önemli

bir ayrım, aynı “milletle rağmen siyaset olamayacağı” ifadesini 2003 yılında da kullanan Erdoğan, o zaman Kemalist laik milletin değerleriyle uyumlu bir siyaseti kastediyorken 2007 yılındaki ifadesinde, ulusal egemenliğin, yani milletin temsilcisinin kendileri olduğu ve bu yüzden de dinî açıdan laiklik anlayışı tarafından mağdur edilen *milleti* Kemalist vesayete karşı koruyacak olduklarını kastetmesidir. Bu anlayışla AKP’nin iddiası, homojen bir ulus yaratma projesi kapsamında Kemalizm’in tanımladığı kimliğin, Türkiye’de herkesi temsil etmediği, dolayısıyla da milli iradenin tam anlamıyla tecelli etmediği, ancak Kemalizm’in aksine hükümet olarak kendilerinin farklı inançlara, farklılıklara eşit mesafede olduklarıdır. Nitekim bir yandan karşıt bir kutlama yapmakla suçlanan iktidar, parlamenter demokrasiye, TBMM’nin varlığına yaslanarak vesayete meydan okumuş, öte yandan Kutlu Doğum Haftası etkinliklerinin tarihini 14-20 Nisan olarak değiştirerek, ertesi yılki kutlamaların çakışmasının önüne geçerek, karşıt bir kutlama niyeti olmadığına Kemalist vesayeti ikna etmeye çalışmıştır.

2008 yılının 23 Nisan kutlamaları ise AKP’ye açılan kapatma davasının gölgesinde geçmiş, AKP de 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı için mecliste yapılacak konuşmanın içeriğini kapatma davasına ayırmıştır. Erdoğan, daha çok kapatma davası için bir ön savunma niteliğindeki bayram konuşmasında, Atatürk’ün savaş zamanı da dâhil, meclisi devre dışı bırakmadığını söyleyerek, yani bir parti olarak mecliste yer almanın, milli iradenin tecellisindeki en önemli kaynak olduğunu özenle vurgulamıştır. Bununla amaç, kuruluş yıldönümünde ulusal egemenliğin tezahür ettiği yer olarak meclise AKP’nin, meclisteki ve iktidardaki varlığının parlamenter demokrasi açısından önemini vurgulamak, böylelikle kapatma davasının meşruluğunu tartışmaya açmaktır.

Bu noktada 2007 yılının cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde Abdullah Gül'ün eşinin başörtülü olması gerekçesiyle cumhurbaşkanı adaylığının laik rejim açısından problematize edildiğini hatırlayarak, Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesi ile Sezer ile aralarında gerçekleştirilecek devir teslim töreninin son derece basit ve kısa tutulma gerekçesi de açıklık kazanacaktır. Kemalist kesim açısından, İslâmcı geçmişi ve türbanlı eşiyle Gül, Kemalist değerleri benimsememiş olandır. Bu yüzden de Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmiş olması, (özellikle de 367 oy çokluğu tartışmalarıyla düşünüldüğünde) Kemalist vesayetın önemli kalelerinden birinin ötekine kaptırılması, yitirilmesi anlamına gelmektedir.

Her ne kadar 1982 Anayasası gereği cumhurbaşkanlığı makamı önemli yetkileri, sorumluluk yüklenmeden elde etmiş kritik bir makamsa ve bu makama AKP'li birinin seçilmiş olması parti açısından önemli bir avantaj olmuşsa da AKP, Kemalist vesayetle en önemli mücadele sembolü haline gelen türbanlı eşlerin resepsiyonlara iştirakinde çekimser tutumunu sürdürmüş, 2010 yılındaki Cumhuriyet Bayramı resepsiyonlarına kızı ve eşiyle geleceğini bildirmesine rağmen başbakan Erdoğan ve diğer yöneticiler eşsiz katılmıştır. Burada önemli bir nokta ise türbanlı olarak yalnızca Gül'ün eşi Hayrünnisa Gül'ün katılmış olması, onun da davetli değil, ev sahibesi olarak iştirakidir.

Törenlerde alternatif ve boykot

Törenlerin ev sahibi olarak kuralları belirleme hakkına tek başına sahip olduğunu iddia eden Kemalist vesayet güçlenerek AKP iktidarı karşısında törenlerin kontrolünü bir bakıma kaybetmiş, bunun neden ve sonucu olarak ise ya törenlere katılmayı boykot etmiş ya da bu törenlere "karşı/alternatif" kutlamalar düzenlemiştir. Bu boykot ve alternatif

kutlamalar esasında bir rejim sahipliği meselesine dönüşmüştür.

AKP'yi karşıt kutlamalar yapmakla itham eden Kemalist vesayetin ilk dönem gerçekleştirilen törenlerdeki “had bildiren” tutumu, bu dönemde boykot ve alternatif kutlamalarla yer değiştirmiştir. Bunun en önemli nedeni bu ikinci dönemde “ev sahipliğinin” sağladığı kontrolü kaybettiği duygusudur. Törenlere ev sahipliği yapma erki zayıflayan vesayet, bir anlamda “meydanı” AKP'ye bırakmıştır. Boykotlar ve/veya alternatif kutlamalar ile sahipsiz kalacağı düşünülse de, törenlerin gerçekleştirilmesine devam edilmiştir. Evin sahibi, törenin düzenleyicisi olmadan bu törenler gerçekleştirilmeye devam ettiğine göre, aslında evin sahibi hâlâ Kemalist vesayet midir yoksa AKP iktidarı mı? Örneğin “asker”, cumhurbaşkanlığına engel olamadığı Gül'ün yemin törenini boykot ederek katılmamıştır (*Radikal*, 9 Eylül 2007). Boykotun gerekçesi, eşi türbanlı ve kendisi de “İslâmcı” olan birinin köşke çıkmasının, rejimin mirasına ters olduğu, bu yüzden de ordunun Abdullah Gül'ü laik devletin başı olarak kabul etmemesidir. Yine aynı gerekçeyle TSK da ev sahipliğini yaptığı 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Türk Silahlı Gücünü kutlamaları için Gül'ün cumhurbaşkanı olacağı seçim sonuçlarının resmî olarak belli olmasını beklemeden Abdullah Gül ve eşleri başörtülü olan diğer AKP'li milletvekilleri ve yöneticilere davetiyelerini önceden göndermiştir. Böylece Cumhurbaşkanlığına kesin gözüyle bakılan Gül'ün, cumhurbaşkanlarının taşıdığı başkomutanlık sıfatıyla, 30 Ağustos Bayramı kutlamalarında âdet olduğu üzere tebrikleri genelkurmay başkanı ile beraber kabul etmesi engellenmiştir. Yapılan bu hamleyle Gül, dışişleri bakanı sıfatıyla bir davetli olarak çağrılmış, böylece Gül'ün cumhurbaşkanlığı değilse de 30 Ağustos kutlamalarındaki ev sahipliği engellenmiştir (*Radikal*, 9 Eylül 2007). 2011 yılında Genelkurmay Baş-

kanı'nın yerine törenlere başkomutan sıfatıyla cumhurbaşkanının ev sahipliği yapması yönünde bir değişikliğe gidilmiş, ancak bu değişiklikle Abdullah Gül, 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın da ev sahipliğini yapabirmiştir (Milliyet, 30 Ağustos 2016).

2008 yılında ise CHP başkanı Deniz Baykal ve TSK üst düzey yönetimi cumhurbaşkanı olarak Abdullah Gül'ün ev sahipliğini yaptığı 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını boykot ederek katılmamış; kutlamalarda âdet olduğu üzere devlet erkânının bir araya gelmesi, yalnızca törenlerin başlangıç noktası olan Anıtkabir'de gerçekleşmiştir. Baykal, bu tutumunu AKP iktidarını kastederek, "Cumhuriyet değerlerinin yozlaştırıldığı dönemde yapılan kutlamaların bir Cumhuriyet kutlaması için gereken şart ve anlamı taşımadığını" söyleyerek açıklamıştır (*Haberler.com*, 30 Ekim 2008). Bu açıklama da aslında anlam borcu ve köken anlatısı açısından Kemalist kesim ile AKP iktidarı arasında gide-rek görünür hale gelen ayrışmanın bir tezahürüdür. Kurucu liderin ve Cumhuriyet değerlerinin sembolik mekânı olarak Anıtkabir'e gitmek, cumhuriyete sahip çıkmak, ev sahipliğini hâlâ kurucu liderin ve onun değerlerinin yaptığını göstermenin bir yolu olarak düşünülmektedir. Özellikle 1990'lı yıllarda yükselen İslâmcı siyaset karşısında kendisini çaresiz ama aynı zamanda Kemalist rejimi korumak için vazifeli hissededen Kemalist kesim için Anıtkabir, ötekini şikâyet ettiği, sığınak mekânıdır (Yashin, 2002: 191). Ne var ki bir devlet kurumu olarak meclis ve/veya cumhurbaşkanlığına gitmeyip, yalnızca Anıtkabir'deki törenlere iştirak aslında Kemalist kesimin zayıflayan devlet gücünü gözler önüne sermektedir. Yani aslında AKP'nin düzenlediği Cumhuriyet Bayramı ya da başka törenlere katılmamak, vesayetin AKP'yi hâlâ iktidardaki bir işgalci olarak görmedeki ısrarından kaynaklanmaktadır.

AKP'yi işgalci olarak gören toplum kesimleri, Anıtkabir'e gitmek dışında alternatif bir tören olarak, Kurtuluş Savaşı'na bir anlamda ev sahipliği yapmış, Kemalist tarihin önemli bir hafıza mekânı olarak görülen Birinci Meclis binasından/binasına yapılan yürüyüşlere katılmışlardır. Bu yürüyüşe katılarak, isimlerini milli mücadele ve erken Cumhuriyet dönemlerinden alan sokaklardan, caddelerden geçmek, bir anlamda milli mücadele dönemi zorluklarını, yürütülen mücadeleyi hatırlamaktır. Bu yürüyüş, geçmiş, şimdi ve gelecek nesillerin ortaklaştırıldığı kurucu anlatıyla beraber bir yol aldıkları anlamına gelmektedir.

2010 yılı ise törenlerin ev sahipliği açısından daha sert bir kırılmaya işaret etmektedir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, eşleri türbanlı olan vekillerin törenlere eşli katılımını engellemek adına daha önce uygulamaya konan "eşli ve eşsiz" şeklindeki çifte resepsiyon uygulamasını kaldırarak resepsiyonu teke indirmiştir. Bu tek resepsiyon uygulamasıyla eşleri türbanlı olan iktidar yöneticileri ile türbanın devlet kurumlarındaki, siyasetteki varlığını laikliğe aykırı bulan Kemalist erkân ister istemez bir araya gelmiştir. Çifte resepsiyon uygulaması Kemalist vesayetin militarist laiklik hassasiyetlerini gözeten bir uygulamayken tek resepsiyon uygulaması, tıpkı siyasetteki gücü gibi, Kemalist vesayetin törenlere yönelik karar verici, kural koyucu gücü de zayıfladığını göstermektedir. Nitekim bu yeni uygulama sonucu CHP ve ordu 29 Ekim resepsiyonuna katılmamış, CHP bayramı Bağdat Caddesi'nde halkla kutlarken, ordu evinde düzenlediği bir resepsiyonla kendi kendisine ev sahipliği yapmıştır (*Haberler.com*, 29 Ekim 2010). Burada önemli bir dönüşüm de söz konusudur. Bir salon partisi olmakla suçlanan CHP bayramı sokağa indirmiş fakat bellegin şantiyesi olarak sokak, anı ve çağrışım bombardımanı altında olduğundan, tam olarak belirlenemez olarak hem herkesin hem de hiç kimsenin

bellegine sahiptir (Düzcan, 2014: 189). Kemalizm'in törensel yeni mekânı olarak sokaklara, caddelere inmesinin nedeni de kurumlardaki gücünü görece kaybetmesi ve bunun sonucunda tören kutlamaları için hem herkesin hem hiç kimsenin olan yeni bir alana ihtiyaç duymasıdır. Öte yandan ordu artık yalnızca kendi kendisinin ev sahibi olma konumuna gerilemiş, kural koyabildiği yer sadece kendisine ait olan ordu evleri olmuştur. TSK'nın ordu evinde düzenlediği resepsiyonun, 12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen ve TSK'nın statüsü ve yetkilerinde seçilmiş hükümet lehine değişiklikler yapılan anayasa referandumundan sonra gerçekleştirilen ilk resepsiyon olması nedeniyle kritik önemde olduğu söylenebilir. Daha öncesinde TSK'nın ayrı resepsiyon hamlesi iktidara dönük bir "had bildirme", törenlerde isteme olarak algılanabilecekken, bu dönemde yetkileri kısıtlanan TSK'nın ayrı bir resepsiyon hamlesi, daha çok bir içe çekilişinin tezahürüdür. Zira ordu, iktidarın ev sahipliğinden rahatsız olmaya devam etse de siyasetle birlikte törenlerdeki müdahale hakkını ve hâkimiyetini de yitirmiş, kendi köşesine çekilmiştir. Bu dönem törenlere çağıran AKP, çağrılan ise ordudur.

Kurumlar üzerindeki gücünü arttıran ve vesayetin gücünü kıran yasal-kurumsal düzenlemeler sayesinde itham edilen değişiklik dönemlerinde resepsiyon ve törenlere eşsiz katılım kuralından rahatsızlık duymayan Erdoğan, bu kez resmî törenleri boykot eden TSK ve CHP'yi milleti laiklikten soğutmakla itham etmiştir (*Haberler.com*, 2 Kasım 2010; *Milliyet*, 3 Kasım 2010; *Haberler.com*, 29 Ekim 2010). Parti yöneticilerinden Ömer Çelik, askerin resepsiyona katılmasına ilişkin yaptığı açıklamada, askerin cumhurbaşkanı, başbakan tarafından çağrıldığı takdirde çağrıldığı yere gitmemesinin emre itaatsizlik olduğunu söylemiştir (*Taraf*, 2 Kasım 2010). Nitekim birkaç ay sonra Bülent Arınç da 27

Nisan e-muhtırasına yönelik bir açıklamasında, asker için “Otur oturduğun yerde, sen benim emrimde bir memursun, başka işlere karışamazsın,” diyerek, siyasetin değişen dengesini gözler önüne serecektir (*Habertürk*, 17 Ocak 2011). İlk dönem başbakanla tokalaşmak için törenlerde ayağa kalkmayan asker, bu dönem amiri olan başbakanı gördüğünde topuk selamı duracak bir memura dönüştürülmüştür.

Alternatif kutlamalar/boykotlar törenler aracılığı ile yaratılan eşzamanlılık, ortaklık, bir aradalık duygusu açısından, AKP ile Kemalist kesim arasında varolan kutuplaşmanın bir projeksiyonunu sunmaktadır. Kemalist kesim için bu dönemki alternatif kutlamalar, AKP’nin varlığını inkâr etmek, ev sahipliğine direnmek, yeni ev sahibini reddetmek için bir alan arayışının tezahürüdür. Micheal Herzfeld’in kullandığı “yapısal nostalji” kavramına göre, toplumun kıyısında kalmış kişi veya gruplar, kendilerinden bağımsız yüceltilen geçmişin alternatif temsillerini yaratarak, kendilerinin şimdi için daha iyi bir konumu hak ettikleri iddiasıyla mücadele ederler (akt. Özyürek, 2007). Bu dönemde, bir yandan AKP’nin, bir öze dönüş “hakikati”, yeniden kurucu nostaljisi olarak Osmanlı arayışı, öte yandan AKP’nin artan gücü karşısında Kemalizm’in erken dönem cumhuriyetini bir altın çağ nostaljisi olarak geri çağırmasındaki ayrışma, törenlerde de bu kesimlerin bir araya gelemediği, birbirine tahammül göstermediği bir mücadeleye dönüşmüştür.

Evin kurallarına riayet etmesi beklenen davetliye, başka bir hükümranlığın sınırlarına girdiği andan itibaren yalnızca bir ziyaret hakkı verilmektedir. Davetli, kurallara uyması koşuluyla elde ettiği ziyaret hakkı dışında bir hakka sahip olması istenmeyendir. Oysa bu dönem Kemalizm’in rıza gösterdiği şey, ülkenin Kemalist mirasına sahip çıkmaya çağına inandığı AKP’nin misafirlik hakkını zorunlu da olsa vermek, ancak verdiği bu hakla, kendisinin ev sahibi ola-

rak hükûmranlık haklarından vazgeçmemekken; AKP ise Kemalizm'in iktidar ortağı olmayı zorladığı bir dönemi geride bırakarak, Kemalizm'in ev sahipliğinde kendisine tanınan koşullu misafirlik hakkına razı olmayıp (Derrida, 2005: 6-9), ev sahipliğini istemektedir. Bunu Türkiye koşullarında gerçekleştiremeyeceğini anlayan AKP iktidarı, kendisi için Yeni bir Türkiye inşa etmeye başlayacağı üçüncü dönemde Kemalist tarihin hikâyesini değiştirmekte, kendisi için, ev sahibi olabileceği yeni bir Türkiye inşasına girişmektedir.

Yeni evin sahibi olarak AKP, 2012-2017

Evin, Türkiye'nin yeni sahibi olmak isteyip de olamayan AKP çareyi yeni bir evin, yeni bir Türkiye'nin sahibi olmakta bulmuştur. Bu son dönemde AKP, Yeni Türkiye'nin kurallarını, ev sahibi olarak kendisinin koyacağı bir *kurucu iktidar* olma arayışındadır. Kemalizm'in zaferlerini Yeni Osmanlıcılık anlayışına uygun olan yenileriyle değiştirmeye çalışmış, Kemalist anlatıyı bir başarı hikâyesi olarak değil, ihmal edilen, çarpıtılan bir hezimet hikâyesi olarak yansıtmaya çalışmıştır. Böylece ilk döneminde Kemalist tarihe dâhil olmaya çalışan bir AKP'den, Yeni Türkiye'si için yeni bir mitik tarih oluşturmaya çalışan, bunu da Kemalist köken anlatısı ve anlam borcundan kopmaya çalışarak yapan bir AKP'ye geçilmiştir.

Bu dönemde AKP'nin Kemalist törenlere, dolayısıyla belge iki türlü müdahalesi söz konusudur: Birinci müdahale, AKP'nin, 2012 yılında Tören ve Uygulama Yönetmeliğini değiştirmesidir. Yönetmeliği değiştirme kapasitesine sahip bir iktidar olarak, artık törenleri belirleme ve düzenleme yetkisine sahip olan AKP'nin, "sivilleşme" adı altında törenlere üç şekilde müdahale etmiştir: a. Bazı tören uygulamalarını Osmanlılaştırarak devam ettirmiş, b. Militarist tö-

ren anlayışını sivilleştirme iddiasıyla, Kemalist ritüelleri tırpanlamış, Kemalist içeriğinden arındırmış, c. Kemalist ritüelleri tırpanlamaya indirgediği bu “sivilleşmenin” bir “özgürleşme” olduğunu iddia etmiş ve bu özgürleşmeninse aslında laik tören anlayışını “dinselleştirmekten” ibaret olduğunu, yani asıl amacının tören uygulamalarını AKP’lileştirmek olduğunu göstermiştir. Yönetmelik değişikliğine ek olarak yapılan ikinci müdahale ise yeni bir bellek kurmak için tarih anlatısını ve bu anlatının resmî kutlamalarını Yeni Osmanlıcılık olan kendi hayalî kapasitesiyle kurma girişimidir. AKP, bunu kimi zaman önemli günlerin öznesini, olaylarını değiştirerek, kimi zamansa kendi anlatısına uygun alternatif gün ve kutlamalar ihdas ederek yapmıştır. Bu anlamda 19 Mayıs Atatürk’ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı’nı, 29 Mayıs İstanbul’un Fethi’yle, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı, 29 Nisan Kut’ül Amare Zafere’yle ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’nı, darbe girişiminin gerçekleştirildiği 15 Temmuz Demokrasi ve Özgürlük Günü’yle değiştirmiştir.

Törenlerde AKP’lileşme dönemi

Bildik törenlerin Osmanlılaştırılan yeni anlamlandırılmaları

Resmî törenler ve çatışkılar, iktidara soyunan elit fraksiyonlarının toplumsal tahayyüllerini yansıttıkları iktidar elitleri arasındaki çelişkilerin dışavurum sahneleridir. Türkiye’de törenlerde Kemalist elitler ile AKP iktidarıyla sisteme iyice yerleşen yeni elitlerin değerlerinin rekabeti gözlemlenmektedir. Bu dönemdeki törenlerde AKP’nin “ötelenildiğini”, aşağılandığını söylediği taşra burjuvazisinin, Cumhuriyet’in Batıcı, Kemalist, laik zihniyetinin değer ve simgeleriyle hesaplaşması söz konusudur (Özbudun, 2015). 2014

yılında cumhurbaşkanı seçildikten sonra, Erdoğan görevini Atatürk'ten beri cumhurbaşkanlarına tahsis edilmiş olan Çankaya Köşkü yerine, kendisinin kendi cumhurbaşkanlığı için hazırlattığı cumhurbaşkanlığı kompleksinde icra etmeye başlamıştır. Gelen eleştiriler karşısında Erdoğan, bu tercihini, “şu kurumun, bu kurumun, tek bir anlayışın, tek bir hayat biçiminin inisiyatifinde, ülkeyi merkezden yönetme anlayışının sona erdiğini” ifade ederek, yapının gerçek sahibinin millet olduğunu ve buranın milletin evi olduğunu iddia ederek savunmuştur. Erdoğan'a göre millete hizmetkâr olmaya gelen AKP'nin zihni merkezi olarak milletin evi, milletin kullanımına açık, millete hizmet vermeye adaydır. Buna göre yeni kompleksin, Çankaya Köşkü'nün aksine, halktan, halkın arasından gelen yöneticilere ev sahipliği yaptığı ve halka açık olduğu (!) dolayısıyla da ev sahibinin aslında devlet ve milleti birleştirdiği iddia edilmektedir. İlk kez kendisine ev sahipliği yapacak komplekse yerleşmesinin aynı zamanda Kemalizm ile arasına koymak istediği sınırın sembolik bir yansıması olduğuna yukarıda, hafıza mekânları tartışmasında değinilmişti.

Nitekim AKP iktidarı yaptığı yönetmelik değişikliğiyle, bayramların eskiden Kemalist vesayetin tahakkümünde kutlandığını iddia ettiği, bayramları artık cumhur ile cumhuriyetin, millet ile devletin kucaklaşmasına aracı kıldığını öne sürmüştür (TCCB, 29 Ekim 2014). Erdoğan'a göre, “örnek vatandaş” resepsiyonlarına, cumhurbaşkanlığı kongre merkezinde gerçekleştirilen kamu kurum ve kuruluşlarının açılışlarında halkın davetli olması ise bunun en önemli göstergesidir. Ev sahibi olarak Erdoğan'ın elbette resepsiyonlarda, davetlerde tüm ülkeyi çağırması, ağırlaması beklenmektedir. Fakat bunun yanında mecburen çağrılan muhalefet partileri dışında, sporculardan, sanatçılardan, gazetecilerden çağrılanlar arasında muhalif kesimlerden kimseye yer

verilmemesi milletin evinde, milletin seçildiğine işaret etmektedir. İktidarının ilk döneminde halkla yakın bir diyalog içinde olan ve CHP'yi, elitist bir salon partisi olmakla suçlayan AKP iktidarının üçüncü döneminde yaşadığı meşruluk problemlerine bağlı olarak kendisi de giderek bir salon partisine dönüşmektedir. Zira bu dönemde açılışlarla, törenlerle ilgili en önemli eleştiriler de tam noktada gelmektedir.

Öte yandan bu dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davetli olarak katılacağı pek çok kurum ve kuruluşun düzenlediği törenler, cumhurbaşkanlığı kompleksinin kongre merkezinde yapılmaya başlanmıştır. Aslında bu törenlere *davetli* olarak katılacak olan Erdoğan, milletin evi olduğu iddia edilen yeni cumhurbaşkanlığı kompleksinin kongre merkezini kurum ve kuruluşların kullanımına açarak, bu kurumların yöneticileri yerine kendisi ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Burada mesele iddia edildiği gibi milletin evi olan kompleksin kongre merkezinin yine milletin kurum ve kuruluşlarının "hizmetine" açılmasından ibaret değildir. Cumhurbaşkanının "ev sahipliği" yargı, akademi gibi siyasetten bağımsız olması, kendi evlerinin sahibi olması gereken kurumları, Erdoğan'ın ev sahipliğine maruz bırakmakta, Erdoğan'ın kurallarını koyduğu ya da zaten o kurallara riayet ettiği için katılımına izin verdiği *davetlileri* haline getirilmektedir. Dolayısıyla, seçilmiş milletin, kendi şartlarında özerk olamayacağına yönelik de önemli bir açılım sunar.

Erdoğan, cumhurbaşkanlığının ilk 29 Ekim resepsiyonunu, muhalefetin "kaç-ak saray" eleştirilerinin gölgesinde, yeni komplekste vermiş, davetli olan CHP ise bu davete icabet etmemiştir (*Hürriyet*, 30 Ekim 2014). CHP'nin, yeni kompleksin Atatürk Orman Çiftliği üzerine "kaçak" olarak inşa edildiğini ifade ederek, davete gitmemesi, törenlerin gerçekleştirileceği yapı gibi, AKP iktidarını da özellikle 2013 Gezi Direnişi'nin ardından gayrimeşru bulmasının bir sonu-

cudur. Daha öncesinde AKP'nin iktidar olmasını Kemalist rejimin karakterine uygun bulmadığı için reddederek, törenleri boykot eden Kemalist kesim, bu kez özellikle 2013 Gezi'den sonra otoriterleşen AKP iktidarına karşı çıktığının bir göstergesi olarak törenleri boykot etmektedir. İktidarının ilk dönemlerinde halktan biri olduğunu söyleyen Erdoğan'ın özellikle Gezi dönemiyle birlikte kendi milletini seçen, partili bir cumhurbaşkanına uzanan ve özellikle seçim dönemi kutuplaştırdığı toplumu, balkonda birleştireceğini vadeden siyaset anlayışı düşünüldüğünde, AKP iktidarında balkon konuşmaları, oldukça sembolik bir anlam taşımaktadır. Genelde seçim zaferlerinin ardından, AKP Genel Merkezi'nde balkon olarak ifade edilen yerden halka seslenen Erdoğan buradan yaptığı konuşmalarında, seçimi kazanmasıyla Türkiye'de kaybedenin olmadığını, iktidarlarının her vatandaşın hak ve hukukunun teminatı olduğunu vurgulamaktadır. Yani bir bakıma balkon konuşmaları, parti olarak elde ettiği seçim zaferinin herkes için bir zafer olduğu söylenen hiyerarşik bir ortaklık çağrısıdır. Balkona benzer bir yapı yeni cumhurbaşkanlığı merkezine de inşa edilmiştir. Batuman'a göre cumhurbaşkanlığı kompleksindeki mimari düzenleme balkon konuşması sırasında konuşmacının aşağıdaki kitleyle arasındaki iletişimi sağlıklı olarak sağlayamamaktadır (2014: 72). 19 Mayıs ve 23 Nisan için geçit törenlerini kaldıran iktidarın döneminde, 29 Mayıs İstanbul'un Fethi için düzenlenen Fener Yürüyüşleri, 29 Ekim'de ise Cumhurbaşkanlığı Kompleksinin önünden gerçekleştirilen Cumhuriyet Yürüyüşleri dikkati çekicidir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla Çiftlik Kavşağı'ndan merkezin önüne, bir kilometre uzunluğundaki Türk bayrağıyla yürünmüş, Erdoğan ise cumhurbaşkanlığı sarayının balkonundan yürüyenlere seslenmiştir (*Habertürk*, 29 Ekim 2015). Erdoğan'ın yürüyenler tarafından görülebilmesi içinse yol-

lara barkovizyonlar kurulmak zorunda kalınmıştır. Aslında yeni balkonun mesafesi, Erdoğan'ın halkla açılan mesafesi olarak düşünmek mümkündür. Bu durum, Kemalist vesayetlin elitist tutumunu andırmakta, Erdoğan'ın vesayetin sembolik merkezi olarak kodladığı Çankaya Köşkü'nün millettan kopuk, elitist bir hafıza mekânı olduğu iddiasıyla benzeşerek, otoriterleşen iktidarın halkla iç içe olmasından kaynaklanan meşruluk kaybını düşündürmektedir.

Erdoğan'a göre yeni kompleksin milletin evi olmasının nedeni milletin değerlerine, kültürüne, tarihine sahip bir ruhla olmasıdır. Osmanlı ve Selçuklu'dan feyz alınarak tasarlanmış, inşa edilip, "mesken/mevki" tutulmuş olmasıdır (Youtube, 28 Ekim 2015). Gül dönemi verilen Çankaya Köşkü resepsiyonlarda davetliler klasik Batı müziği eserleriyle karşılanırken; Erdoğan, verdiği ilk resepsiyonda misafirlerini (ilk kez) Osmanlı'dan alınan bir kültür mirası olarak mehter bandosu ve tarihte kurulan on altı Türk devletinin bayraklarını taşıyan figüranlar ile karşılamıştır. Erdoğan'ın bu ritüel değişikliğini, 29 Ekim'den bir gün önce, seksen bir ilden davete katılması üzere seçilen "örnek vatandaşlara"⁸ verdiği Cumhuriyet resepsiyonunda yaptığı konuşmasında haklılaştırmaya çalışmıştır. Tek parti döneminde Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın Sivas'ta verdiği klasik Batı müziği konserini, halkın nasıl zulüm olarak gördüğüne değinen Erdoğan, bu tür etkinliklerin milletin kültürü ve değerleriyle ilgisi olmayan kendisini millettan üstün gören bir grubun "Cumhuriyet" adına halka dayatma yaptıklarının

8 İktidarın "Örnek Vatandaş Resepsiyonu"nın isim seçimine yönelik küçük bir not düşmek istiyorum. Zira iktidar nazarında iktidarın davetine mazhar olup davet edilen "örnek vatandaş", hükümetten gelen her türlü "hizmeti" bir lütuf olarak görüp, minnet duymak dışında herhangi bir pozisyon almayan, kısacası hükümete itaat ve biat edenlerdir. Dolayısıyla tıpkı "Şirinler" çizgi filmi- nin sonunda denildiği gibi, "Siz de uslu bir çocuk olursanız belki bir gün Şirinler'i görebilirsiniz"; siz de iktidara koşulsuz ve sorgusuz sadakat duyarsanız, bir gün "Örnek Vatandaş Resepsiyonu"na davet edilebilirsiniz.

nişanesi olduğunu iddia etmiştir (Youtube, 28 Ekim 2015). Dolayısıyla Erdoğan için tarihteki yeriyle mehter bandosu, figüranlar milleti değerlerine yabancılaştıranlara karşı, Erdoğan'ın milleti öz kültürüne döndürme arzusunu imlemektedir. Çankaya Köşkü'nün milletine yabancılaştırmış değer anlayışının bir sonucu olan Batı müziği gibi, Batılılaşma da millete zulüm olmuşken, kendisi zulme uğrayan milletin değerlerine sahip çıkan kurtarıcı bir liderdir.

Resepsiyonun devamında ise davetlilere "Kuruluşundan Bugüne Türkiye" adlı bir sinevizyon gösterisi seyrettirilmiştir. Mustafa Kemal'in yalnızca Birinci Meclis'teki hitabının bulunduğu bu kısa filmde, doksan iki yıllık cumhuriyet tarihinde adı anılan iki lider yalnızca Adnan Menderes ve Turgut Özal olmuş, son olarak Erdoğan ülkeyi muassır medeniyet hedefine en çok yaklaştıran lider olarak öne çıkarılmıştır (Youtube, 28 Ekim 2015).

AKP iktidarının da yaptığı hizmetlerin açılış törenlerini daha önceki iktidarlar gibi, resmî kutlamalara denk getirdiği ve böylece görkemli açılışlara imkân yarattığı daha önce ifade edilmişti. Erdoğan, Yeni Türkiye'nin 1923 ruhunu benimsediğini ifade ederken (TCCB, 1 Ekim 2014), 2014 yılında, 19 Mayıs'a istinaden yaptığı konuşmasında, TİKA projelerini, Atatürk'ün hatırasına denk düşen, 19 Mayıs'ın ruhuyla örtüşen projeler olarak ifade etmiş, günün anlamına uygun olduğu gerekçesiyle bu projelerin açılışını 19 Mayıs'ta yapmayı uygun bulduğunu ifade etmiştir (Haberler.com, 19 Mayıs 2014). 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan ve Türkçe konuşan ulus-devletlerle ilişkileri geliştirmek üzere kurulan TİKA'nın 24 Ekim 2011 tarihli 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapısı değiştirilerek, faaliyet alanı, Orta Asya ve Balkanlar'dan Afrika, Latin Amerika ve Pasifik adalarına genişletilmiştir. Günümüzde TİKA, Türkçe konuşan ülkelerden ziyade, iktidarın

Yeni Osmanlıcılık anlayışına istinaden ecdat yadigarı eski Osmanlı toprakları olarak gördüğü yerlerle ya da Batı dışında kendisini güçlü hissedeceği yerlerle ilişkilerini geliştirmek üzere projeler üretmektedir. Oysa 1923 ruhunun geçmişini Osmanlı'dan ayıştırdığı, geleceğini ise Batılılaşmaya endekslediği göz önüne alındığında, Atatürk'ün hatırasına denk düşmeyen TİKA projeleri gibi Yeni Türkiye de gerçekte 1923'ün amaçlarını sahiplenmemektedir. Yeni Osmanlıcılığın tartışıldığı bölümde de belirtildiği üzere Erdoğan'a kadar benimsenmiş olan Yeni Osmanlıcılık anlayışında Türklük vurgusu öne çıkarken, Erdoğan ile birlikte, "Dünya beşten büyüktür," anlayışıyla Batı karşıtlığı daha çok Müslümanların hamiliğine, ümmetin birliğine evrilmiştir.

Ayrıca yine aynı konuşmasında Osmanlı döneminde yaşanan Çanakkale Savaşı ve Kut'ül Amare gibi "zaferlerin" yeni dönemin, yeni cumhuriyetin işaretlerini verdiği söyleyerek, Türkiye ile Osmanlı arasındaki bağın devamlılığa vurgu yapmıştır. Gelecek için kurmaya giriştiği Yeni Türkiye söyleminde kurucu olmak isteyen Erdoğan, bu dönem öz Türkiye'nin bir hatırlatıcısı olduğu iddiasıyla karşımıza çıkmakta, Yeni Türkiye, "Eski" Türkiye'nin araya girerek bize unutturulan, belleklerimizden silinen "o" Türkiye ruhuna geri dönüş olarak ifade edilmektedir. Mustafa Kemal'in ve Türkiye Cumhuriyeti'nin köksüz olmadığını söyleyen Erdoğan için, 19 Mayıs 1919'u, 23 Nisan 1920'yi, 29 Ekim 1923'ü, mesela 1071 Malazgirt Zaferi'nden, 1299 Osmanlı'nın kuruluşundan, 1453 İstanbul'un fethinden ayrı görmek doğru değildir (TCCB, 10 Kasım 2016). Bu "yanlış"ta ısrar edenlerin milletin hasmı olduğu öne sürülerek (*Yeni Şafak*, 30 Nisan 2016; TCCB, 13 Mart 2015), varlığını 1071 Malazgirt Zaferi'ne, 29 Mayıs 1453'te gerçekleşen İstanbul'un fethine, 7 Aralık 1916-29 Nisan 1916 arasındaki Kut'ül Amare'ye borçlu bir Yeni Türkiye'nin kurucu liderliği iddiasında

bulunmaktadır (TCCB, 13 Ekim 2014). Buna göre, 19 Mayıs 1919, Çanakkale’de başlayan, tüm zorluklara, yoksulluklara rağmen, Birinci Dünya Savaşı boyunca sönmeyen, asla pes etmeyen bir milletin kuruluş değil, diriliş mücadelesinin sembolüdür (TCCB, 19 Mayıs 2015). Bu açıdan Kemalist belleğin aksine Yeni Türkiye’nin belleği, Osmanlı’yı atlamamakta, köken anlatısını ve anlam borcunu milli mücadelenin hemen öncesi olarak Osmanlı’ya yaslamaktadır. Bu bakımdan Türkiye, dağılan Osmanlı’dan kurtarılan değil, Osmanlı sayesinde kurulandır.

Benzer bir şekilde rengini şehitlerin kanından aldığı söylenerek, 19 Mayıs’ta Ankara’ya cumhurbaşkanına getirilmesi için gençlere emanet edilen bayrak, Kemalist anlatının anlam borcunun ve köken anlatısının bir temsiliyken, bu uygulama kaldırılıp, bir benzeri Kemalist tarih anlatısında yer verilemeyen Kut’ül Amare için uygulanmaya başlanmıştır. Kut’ül Amare Zaferi’nin 100. yıl kutlamalarında, Kut valisi Halef tarafından, şehit kanıyla sulandığı söylenerek Kut’tan getirilen toprak ile üzerinde ay yıldız bulunan bir sancak, Cumhurbaşkanı Erdoğan’a sunulmuştur (*Yeni Şafak*, 30 Nisan 2016).

Yeni Osmanlıcılığı takiben 23 Nisan TRT Çocuk Şenliklerinde de değişikliğe gidilmiştir. Atatürk’ün “Yurtta sulh, cihanda sulh,” mottosuyla, 1979 yılından itibaren 23 Nisan’ın dünya çocuklarıyla birlikte kutlanabilmesi için çocuk şenliği olanakları sınırlandırılmıştır (Karabağlı, 2017). Buna karşın AKP’ye bağlı İstanbul Esenler Belediyesi tarafından, 23 Nisan’a özel olarak 2009 yılında (ki bu yıl aynı zamanda Yeni Osmanlıcılık anlayışının ortaya atıldığı yıldır) Uluslararası “Barış Ekmeği Festivali” uygulaması başlatılmıştır. “Barış Ekmeği Festivali”, TİKA ve TRT sponsorluğunda gerçekleştirilirken, dünyanın çeşitli yerlerinden Türkiye’ye gelen çocukların, ülkelerinden getirdikleri unlarla ortaklaşa

bir ekmek pişirmeleriyle başlar, katılan çocukların dünya liderlerine beraber yazdıkları mektubun gönderilmesiyle devam eder ve hep bir ağızdan söylenen Türkçe şarkılarla sona erer. 23 Nisan TRT Çocuk Şenlikleri'ne dünyanın farklı ülkelerinden çocukların katılımı söz konusuysen, Barış Ekmeği Festivaline, Asya'nın, Çanakkale şehitlerinin, Ipek Yolu'nun, direniş ülkelerinin çocukları olarak ifade edilen, Afganistan, Filistin, Bosna Hersek, Suriye, Kosova gibi Batılı olmayan ülkelerden davet edilen çocuklar katılmaktadır. Bu ülkelerin AKP iktidarıyla iyi ilişkiler içinde ve Batı'yla ilişkileri sorunlu olan ülkeler olması ise, AKP'nin anti-Batıcı duruşuna hizmet etmektedir. AKP, Batı karşısında kendisini mazlumların hamisi olarak konumlandırmakta ve ötekilerin lideri olarak ortaya koymaya çalıştığı iktidarını bu konsolidasyon yoluyla gerek içeride gerek dışarıda Batı normlarından azade olarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır. AKP böylelikle Batı normlarından ve aslında içeride kendisine karşı varolan en büyük güç olan Kemalizm'den azade kalarak, iktidarını kolaylaştırmanın yollarını aramaktadır.

Sivilleşme olarak törenlerin Kemalizm'den arındırılması

1981 yılında, darbe döneminde çıkarılan Ulusal ve Resmî Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği'nde tören uygulamaları oldukça ayrıntılı, planlı, madde madde belirtilmişken, AKP'nin 2012 yılında hazırladığı Ulusal ve Resmî Bayramlar İle Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihî Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği'nde birçok ritüel çıkarılmış ya da üstü kapalı ifadelerle, bir devlet protokolüne indirgenmiştir. Örneğin, 19 Mayıs ve 23 Nisan törenlerindeki geçit tören uygulamaları kaldırılmıştır. 19 Mayıs, 23 Nisan, 29 Ekim gibi resmî bayramlar 12 Eylül darbe yönetimi yönetmeliğinde bir yandan, törenlerin

düzeni, ihtişamı ile devletin gücünü, diğer yandan da tören uygulayıcılarının hareketlerindeki teklifi vurgulayan askerî disiplini ve uyumuyla ulusal birliğin ruhunu sembolize etmiştir. Tören düzenleyicileri, performatif hareketlerle izleyicilere ve uygulayıcılara ulusal ruhun birliğine dair övünç ve gözdağını aynı anda vererek ulus-özneyi bir bütünün içerisinde erimeye çağırmaktadırlar. Bu performanslar için aylar öncesinde başlayan çalışmaların, askerî bir disiplin içinde yürütüldüğü de unutulmamalıdır.

İktidarın açıklamasına göre geçit tören uygulamalarının yeni yönetmelikte kaldırılma gerekçesi, törende görevlendirilen öğrencilerin uzun süren gösteri hazırlık sürecinde üşüdükleri ve derslerinden geri kaldıklarıdır. Yeni yönetmelikle Ankara dışındaki stadyum kutlamaları kaldırılmış, törenlerin yalnızca okullarda düzenlenmesine karar verilmiştir. Fakat bu değişiklikle Kemalizm'in toplum tahayyülüne dönük önemli sembolik anlamları bulunan bazı uygulamalara da son verilmiştir. "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi"nin ve "Gençliğin Ata'ya Cevabı"nın okunması uygulaması kaldırılmış; Kemalist zihniyet açısından örneğin 19 Mayıs'ta gerçekleştirilen stadyum kutlamalarının kaldırılması, bir yandan ulus-devletin sağlıklı nesilleri üzerinden gücünü gösterme imkânını öte yandan da kutlamalar için hazırlanan ve kızlı-erkekli sunulan gösterilerin kamusal alanın kadınlı-erkekli paylaşımını sembolize eden anlayışını sekteye uğratmıştır. Ayrıca geçmiş yılların aksine 2015 yılındaki 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda uygulayıcı olarak katılan öğrencilerin yerine, törende Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Opera ve Balesi sanatçıları, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Çok Sesli Korosu'nda profesyonel sanatçılar rol almışlardır. "İstiklal Marşı"nı profesyonel sanatçılardan oluşan yüz elli kişilik bir ekip seslendirirken, üç yüz kişiden oluşan mehteran

bandosu da çeşitli eserler icra etmiştir. Burada, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki törenlerde de uygulanan bir gelenek olan mehteran bandosunun, AKP tarafından bayram ritüellerine eklenmesinden öte bir müdahale söz konusudur. Zira marşın gençler tarafından okunma ritüeli, “bağımsızlığı canıyla kazanarak, marşın bugün okunmasını sağlayan ecdat”ın yolunu takip ederek, o değerleri geleceğe taşımakla görevlendirilmiş gençler arasındaki sembolik bağ olarak görülmektedir. Dolayısıyla “İstiklal Marşı”nın gençler yerine, profesyonel sanatçılar tarafından okunması, ecdat ve gelecek nesiller arasındaki bu sembolik ilişkinin koparılması olarak algılanmıştır. Zira her ne kadar günümüz şartlarında “liyakat” özlenen bir yaklaşım da olsa, resmî törenler söz konusu olduğunda işin ehli uzmanlar yerine daha az tecrübenin ve fakat daha çok amatör ruhun törene hakim olması esas arzulananıdır.

Basit tutulan yeni yönetmelikle daha çok anıtlara çelenk bırakılması, bayrağın göndere çekilmesi gibi uygulamalar için kısa bir protokol töreni planlanmıştır. 1980 yönetmeliğinde yer alan 23 Nisan Bayramı için, Milli Eğitim Bakanlığı'nın, 19 Mayıs Bayramı içinse Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın Anıtkabir'e giderek çelenk koyması ve sonrasında açılış konuşması yapması hususları yeni tören yönetmeliğiyle kaldırılmıştır. Artık bakanlar nezaretindeki heyetler Anıtkabir'e çelenk koymayacak, üst düzey bürokratlar ise günün anlamına ilişkin verecekleri mesajları uygun gördükleri herhangi bir yerden medya aracılığı ile iletebileceklerdir (Ulusal ve Resmî Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği, 1981; Ulusal ve Resmî Bayramlar İle Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihî Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği, 2012). Oysa Anıtkabir'de devlet erkânının hazır bulunması ve çelenk bırakması, kurucu liderin manevi şahsiyetine yüklenen anlamların, devlet nezdin-

de de bir karşılığı olduğunu ve ulus-devletin varlığını kurucu lidere borçlu olduğunu göstermenin bir ifadesi, paralelliği olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca 1980 yönetmeliğinde açık havada gerçekleştirilecek kutlamaların hava koşullarının el vermediği durumlarda, ilk tatil günü gerçekleştirilmek üzere bir defaya mahsus olarak ertelenmektedir (Ulusal ve Resmî Bayramlar ile Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihî Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği, 2012). Bu yönetmelik değişikliği sayesinde 30 Ağustos Zafer Bayramı resepsiyonu 2012'de Cumhurbaşkanı Gül'ün rahatsızlığı nedeniyle, 19 Mayıs bayram kutlamaları 2013 yılında Reyhanlı saldırısı, 2014 yılında Soma maden faciası ve 2016 olası IŞİD saldırısı gerekçesiyle, 29 Ekim resepsiyonu 2014 yılındaki Ermenek faciası nedeniyle ve 23 Nisan bayram kutlamaları Güneydoğu'daki şehitler gerekçesiyle iptal edilmiştir (Çakmaklı, 2016). Erdoğan ise 2011-2014 yılındaki devlet törenlerine zaten katılmamıştır (Posta, 23 Nisan 2014). AKP iktidarının resmî bayramlara dönük iptal kararları onu başka etkinlikleri düzenlemekten alıkoymamıştır. 19 Mayıs 2013'te resepsiyonlar ve yaklaşık kırk konser terör saldırısı nedeniyle iptal edilirken, aynı akşam iktidar yekûn olarak Burhan Kuzu'nun oğlunun düğününe katılmış (Odatv, 14 Mayıs 2013); 15 Temmuz darbe girişimi sonrası kutlanacak olan 30 Ağustos 2016'daki Zafer Bayramı, toplum travmatize denerek iptal edilirken, bayramdan dört gün önce, 26 Ağustos'ta Yavuz Sultan Selim Köprüsü büyük bir açılış töreniyle hizmete sokulmuştur (CNNTürk, 26 Ağustos 2016). Bu durum Kemalist kesimde resmî bayramların kasten kutlanmadığına dair rahatsızlık yaratmıştır (Sözcü, 14 Nisan 2016). Tam da bu bağlamda MEB'in 2017 yılında okullara gönderdiği belirli gün ve etkinlik çizelgesinden 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü An-

ma, Gençlik ve Spor Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nı çıkarmasına karşın, 15 Temmuz'un Demokrasi ve Milli Birlik Günü ve 29 Mayıs'ın İstanbul'un Fethi'nin Yıldönümü olarak çizelgeye (Odatv, 15 Eylül 2017) eklenmesi söz konusu rahatsızlığı daha da pekiştirmiştir.

Gençlerin ve çocukların geçit törenlerinde yer almalarının hem ulus-devletin gelecek tahayyülünün bir projeksiyonu olduğuna hem de geçmiş kuşaklara borçlu ve bu borcu gelecek kuşaklara aktaracak ulusun eşzamanlılığını, ortaklığını ve ebediliğini sembolize ettiğine yukarıda değinilmişti. Törenlerin, iradi, doğrulayıcı ve pekiştirici işlevi düşünüldüğünde, Kemalist kurucu anlatının sacayakları olan törenlerin iptali, Kemalist anlayışa göre devlet ile toplum arasında kurulmak istenen ortaklığın, eşzamanlılığın, sürengenliğin toplumdaki karşılığını sekteye uğrattığı görülmektedir. Çocukların ve gençlerin olmadığı törenlerin üstelik bir de profesyonel sanatçılar eşliğinde gerçekleştirilmesi, Kemalist kesim tarafından gençlere devredilen ve onların devredeceği bir mirasın sekteye uğratılması, engellenmesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim daha öncesine ait "militarist" anlayıştaki tören düzeni değiştirilen, fakat yerine evla olduğu iddiasıyla profesyonel sanatçılarla gerçekleştirilen uzmanlaştırılmış tören anlayışı, AKP'nin törenlere gösterdiği özenin değil, ruhsuzlaştırma amacının bir tezahürü olarak anlaşılabilir.

Yönetmeliklerle meydana gelen bir diğer değişiklik ise Cumhuriyet Bayramı ile Zafer Bayramı geçit törenlerinde sergilenen tank, tüfek gibi silahların sayısı azaltılırken, askerî personel sayısının arttırılmış olmasıdır (Resmî Gazete, Ulusal ve Resmî Bayramlar ile Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihî Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği, 2012). Yukarıda törenlerde askerî donanımın sergilenmesinin bir güç göstergesi olduğu, düşmana gözdağı, katılımcılara ise güven verdiği ifade edilmiş-

ti. Zira ilk iki dönemde törenler üzerinde söz hakkı olduğunu iddia ederek, kendisini ev sahibi gören askerin, siyaset üzerindeki etkisini meşrulaştıran yasal düzenlemelerin AKP tarafından değiştirilmesiyle, askerin artık törenlerdeki rolüne de iktidar tarafından karar verilmektedir. Dolayısıyla bu yeni düzenleme, iktidarını vesayeti yenerek koruyan Erdoğan'ın askere karşı hem zaferini hem de tedirginliğini simgelemektedir. Örneğin, 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirilmek istenen darbe girişimin ardından gelen 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda törenlerin iptal edildiği duyurulmuş, daha sonrasında yapılan düzeltmeyle törenlerde askerî araçların yer almayacağı söylenmiştir (Çakmaklı, 17 Ekim 2016). Ardından 28 Ekim 2016 tarihinde yönetmelikte yaptığı değişiklikle, garnizon komutanlarının ulusal ve resmî bayram ve törenlerde şeref tribününde yer alması uygulaması kaldırılmıştır (Karabağlı, 2016).

Özgürleştirici müdahalelerin dinciliği

İktidarlarıyla Cumhuriyet'in, tüm etnik kökenlere, inançlara, dillere, kültürlere eşit mesafede duran bir yapıya kavuştuğunu, kendi özünü, ruhuyla gerçek manasıyla yeniden buluştuğunu söyleyen Erdoğan'a göre, bu bir barışmadır (TCCB, 29 Ekim 2014). Erdoğan'a göre, bunun önemli bir göstergesi askerî vesayetın katı laiklik anlayışından arındırarak özgürleştirdiklerini söylediği yeni tören yönetmeliğidir (Mallı, 2015). İktidar açısından yeni yönetmelik ile yıllarca bu ülkenin gerçek sahipleri olarak zenci muamelesi gördüğünü söyleyen dindar kesimlere ve değerlerine törenlerde yer açılmış olması törenlerin özgürleştirilmiş sayılması için yeterlidir. Nitekim Erdoğan, 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı'nda yaptığı konuşmasında devletin selavatlarla, dualarla kurulan bir devlet olduğunu ifade ederek, anlam

borcunu dindar ecdata yaslamıştır (TCCB, 21 Nisan 2015). Keza Erdoğan, Kurtuluş Savaşı'nın mihenk taşlarından biri olan Sivas Kongresi'nde sakallı dedelerin, başörtülü nenele-
rin olduğunu söylerken (TCCB, 4 Haziran 2015), “herkesin bayramı” olarak ifade ettiği resmî bayramların ortaklık ze-
minin dine yüklemekte, tören uygulamalarını da bu anlayış-
la dinselleştirmektedir.

Bu uygulamalardan ilki Diyanet tarafından Çanakkale Za-
feri'ni kutlamak için seksen bir ilde sabah namazı kılınma-
sı çağrısında bulunulması (*Sabah*, 17 Mart 2015), Cumhu-
riyet resepsiyonu ve 30 Ağustos (2015) Zafer Bayramı kut-
lamalarında şehitler için Kuran tilaveti okutulması olmuştur
(*Ahaber*, 30 Ağustos 2015; *Hürriyet*, 31 Ağustos 2015). Yine
benzer bir uygulama milletin 15 Temmuz darbe girişimine
engel olması amacıyla camilerden sela okutularak (Öztürk,
2016), sivillerin “darbeyi engellemek” amacıyla sokağa çağ-
rılmasıdır. Demokrasi Zaferi ve Şehitleri Anma Günü ola-
rak belirlenen 15 Temmuz darbe girişimin yıldönümlerin-
de de yine camilerden sela okunması AKP kararıyla bir ritü-
el haline getirilmiştir (*Birgün*, 7 Temmuz 2017). Zira Tür-
kiye'de bu karara kadar şehitler, resmî devlet törenlerinde
saygı duruşu ve ti sesiyle (*military taps*) anılırlarken, Erdo-
ğan'ın (1995), “Saygı duruşu, sap gibi durmaktır, onun ye-
rine dua edilmeli,” görüşünü (T24, 26 Mayıs 2016) (say-
gı duruşu gerçekleştirilmeye devam edilirken) takiben say-
gı duruşunu icat edenler, Batı'da katıldıkları törenlerde “Ba-
tı'da ne varsa bizde de o olsun” mantığıyla tören uygulama-
larına dâhil edenlerdir. Saygı duruşunun, tahrif edilmiş İn-
cil'den gelen ölüleri anma ritüeli olduğu söylenerek, İslâm
açısından asli olanın ölülerin amel defterine yazılacak dua-
lar olduğuna inanılmaktadır (Bektaş, 2015). Yaşayanlar açı-
sından saygı duruşunda yiten hayatı, öleni düşünerek geçi-
rilecek bir dakikanın ölene bir faydası olmadığı ifade edil-

mektedir. Ayrıca daha önce törenlerde saygı duruşu öncelikli olarak Atatürk ve silah arkadaşlarına ithaf olunurken, Çanakkale Savaşı'nın, aşağıda ayrıntısıyla ele alınacak 15 Temmuz'un da devreye sokulmasıyla birlikte zaferinde kurucu atalar olarak borçlanılanlar, Cumhuriyet'in kuruluşundan AKP'nin iktidarına kadarki sürede yok sayılan dindar kesim olarak işaret edilmektedir.

Bu anlayışla 15 Temmuz, her ne kadar milli bir birlik günü olarak da ilan edilse, sokağa çıkma ve mücadele motivasyonu herkesin farklı olmuştur (Türkmen ve Küçük, 2017: 193, 197-199) ki bu farklılık tekbirle büyüdüğünü söyleyenler ile tekbir duyunca irkildiğini dile getirenler arasındaki belleksel yarılmanın, yanlış bilincin yansımasıdır. 15 Temmuz'da sokağa çıkanların ortak paydası kimliğin, tekbirler, selalar ve milliyetçilikle iç içe geçen bir Sünnilik olduğu görülmektedir. Nitekim ayrışma da her ne kadar protestolara, sokak mücadelesine alışkın da olsa, tekbiri duyunca sokağa çıkmaktan vazgeçtiğini söyleyenler ile iktidar sayesinde yakaladıkları ayrıcalıklı konumu yitirmek istemeyenler arasında yaşanmıştır.

Hemen yukarıda da değinildiği üzere Çanakkale Savaşı da Türkiye'de ulusun dayandığı köken anlatısına kaynaklık eden bir mit olarak (Parmaksız, 2012: 283), Müslüman milliyetçiler ile Kemalist kesim açısından farklı anlam inşalarının nesnesi olmuştur. Dolayısıyla "Çanakkale Ruhu" da, 15 Temmuz ve çok daha öncesine dayanan belleksel yarılmanın, iki cenahının bir tarafından çekeştirerek kendi hesap(ları)ına "tarih(lerin)in başına" koymak istedikleri bir savaştır (Ayдын, 2015: 45). Bu cenahlardan birincisi için Kemalist tarih anlatısında yer bulan haliyle ulus-devletin kurtuluş mücadelesi için verilen bir ön savaştır. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenildiği Birinci Dünya Savaşı'ndaki yegâne askerî başarısı olan Çanakkale Savaşı, yal-

nızca kazanılan bir muharebenin ötesinde Kemalist ulus-devletin geleceğini kuran zaferi, Kemalist ulus-devletin ve ulusal liderin doğuşunu simgeleyen bir kahramanlık ve fedakârlık örneği olarak yer almaktadır (Parmaksız, 2012: 288). Savaşın kazanılma nedeni olarak Mustafa Kemal'in askerî dehası gösterilirken, kurtuluş mücadelesine de liderlik edebileceğini gösteren kritik bir eşiktir.

İkinci cenah içinse kendisini ele geçirmeye çalışan Batı karşısında, halifelik makamına sahip Osmanlı'nın imanı-yla savaşıp kazandığı bir yurt savunmasıdır. Bu anlamlandır- mayla da savaşın kahramanları, ordunun imdadına yetişen "yeşil sarıklı, yeşil cübbeli evliyalardır (Aydın, 2015: 46-47). İktidar nazarında, geçmişte Osmanlı'nın bugün Türkiye'nin gücünü kırmak isteyen Batı, Gezi eylemleri, 17-25 Aralık Yolsuzluk soruşturmaları ve 15 Temmuz darbe girişiminde müdahil olmuştur. Tarihsel bir moment olarak Batılılaşma ve Osmanlı'dan kopuş, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren geleneksel ile modern, eski ile yeni arasındaki ayrımları sembolik olarak yeniden üretendir (Parmaksız, 2012: 288). Aslında iktidar bu iddiası ile Çanakkale Savaşı'ndan günümüz politikalarına uzanan bir hat çekmektedir. AKP, eski Osmanlı toprakları olarak gönül sınırları içinde gördüğü, etno-hayalî vatan tasavvurunu anti-Batıcı, anti-empyrist söyleme yedirerek, Çanakkale'yi ve günümüzde AKP iktidarını hedef alanları yarım kalan Haçlı Seferleri'nin tamamlanması arzusu olarak ifade etmektedir (Şahan, 2013). Erdoğan'a göre, "Milletimiz, bu ülkeyi kendisine yar etmemek için saldıranlara karşı yüz yıl önce Çanakkale'de, Kut'ül Amare'de, Dumlupınar'da ne cevap vermişse, 15 Temmuz'da da aynı cevabı vermiştir" (TCCB, 23 Temmuz 2016). Erdoğan'ın da sıklıkla referans gösterdiği Yahya Kemal'in, "Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yarabbi! / Senin uğrunda ölen ordu budur Yarabbi! / Ta ki yükselsin ezan-

larla müeyyed namın, / Galip et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın" dediği şiirinden de anlaşılacağı üzere (TCCB, 13 Mart 2015) Kemalist/Cumhuriyetçi kanadın, "milli" hikâyeleri, İslâmcı kanadın milliden paralel biçimde dinî olanı anlayan hanesine kayıtlıdır (Aydın, 2015: 47). Nitekim, "Çanakkale'deki büyük zaferle 15 Temmuz arasında hiçbir fark yok," diyen Numan Kurtulmuş'a göre, gerek 15 Temmuz darbe girişimiyle gerekse daha öncesinde Kemalist vesayetle mücadeleleri, İslâm'ın izzetinin ve şerefının korunması, Çanakkale'deki Mehmetçik'in düşmemesi mücadelesidir (Yeniçağ, 9 Ocak 2018).

Kendisini, Kemalizm'in Batı normlarını, liberal demokrasi değerlerini benimsediği modernleşme anlayışına karşı çıkararak, kökünü kadim bir İslâm medeniyeti söylemine yaslayan AKP, İslâm dünyasının mazlumlarının hamisi olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla AKP için 15 Temmuz Şehitlerini, Çanakkale Şehitlerini anmak, onlar için dua etmek, ülkenin kurucu değerlerini, anlam borcunu İslâmi bir tarih anlatısı içinde, anti-Batıcı ve anti-Kemalist bir hattan kurmanın yolunu açmaktadır.

Kemalist köken anlatısından AKP'nin hayalî kapasitesine

Kemalizm'in zaferlerini yenileriyle değiştirdiği ya da o zaferlerin aslında daha çok bir hezimet hikâyesi olduğunu iddia ettiği üçüncü döneminde AKP, törenlerin hikâyeyi doğrulayıcı, somutlaştırıcı, ortaklaştırıcı, iradi ve eşzamanlı kılma potansiyelini kullanarak, Kemalist bellekteki önemli günlerin yerine yeni tarihler koyarak, Yeni Türkiye'nin bellek anlatısını oluşturmaya çalışmaktadır. Kurucu iktidar olmanın kökeni belirleme hakkını da sağladığından hareketle AKP, bunu bir geçmiş anlatısına sahip olarak değil, şimdiyi yönetebilmek adına bir meşruluk arayışıyla yapar. Erdo-

gan'ın sözleriyle de ifade etmek gerekirse, "Bizim ilişkimiz tarihimize, bizim ilişkimiz tarihten aldığımız ilhamla geleceği inşa etmek, yani kökü mazide olan atı anlayışının gereğini yerine getirmek"tir (TCCB, 25 Şubat 2015).

*19 Mayıs Anadolu'nun kurtuluşundan
29 Mayıs İstanbul'un Fethi'ne*

AKP, Osmanlı geçmişine, değerlerine ve tarihine sahip çıktığı iddiasına uygun olarak 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nın yerine 29 Mayıs İstanbul'un Fethi'ni koymak istemektedir. Fatih Sultan Mehmet'in, elli üç günlük savaşın sonunda 29 Mayıs 1453 tarihinde, İstanbul'u Bizans'ın elinden almasıyla, Osmanlı Devleti'nin yeni başkenti İstanbul olmuştur. Bu olay, Hıristiyan Batı dünyası karşısında İslâm'ın zaferi olarak görülürken, ortaçağı kapatmış, yeni bir çağı başlatmıştır. 1910 yılından itibaren Hürriyet Bayramı olarak kutlanan İstanbul'un Fethi, Türkiye'de Atatürk döneminde kutlanmamış, İsmet İnönü döneminden itibaren yeniden kutlanmaya başlanmıştır. Kemalist anlatıda, yeni ulus-devletin üzerine kurulduğu kimliğin tarihi başarılarından, övünç kaynaklarından birisi olarak İstanbul'un fethi, Osmanlı'nın değil, Osmanlı'daki Türklerin başarısıdır (Danforth, 2014: 660-661).

Refah ve Fazilet Partileri'nin döneminde ise İstanbul'un fethi, temeli Osmanlı ve İslâmi olan alternatif bir kimliğin inşası ve merkezi İstanbul olan bir alternatif medeniyet fikrinin sembolü olarak görülmüş ve anılmıştır (akt. Özyürek, 2007: 204). AKP'nin Kemalist parametreleri değiştirecek siyasi gücü toplamasıyla, fetih kutlamaları, alternatif bir kimlik inşasından, Yeni Türkiye'nin yeni ulus öznesinin inşasına evrilmiştir. Kemalizm'in Batılılaşma ısrarını özünden bir sapma, kendine yabancılaşma olarak gören Erdoğan'a gö-

re, 29 Mayıs, şehrin ezanla, namazla buluşması, bir medeniyetin fethi demektir (TCCB, 30 Mayıs 2015). “Hicrettir. Allah’ın yeryüzündeki evi olan Kabe’yi tüm putlardan temizlemek, Mescid-i Aksa’ya İslâm mührünü vurmasıdır... Fetih Çanakkale’dir, Kut’ül Ammare’dir, Kurtuluş Savaşı’dır. 14 Mayıs 1950’dir, milletin iradesine sandıkta sahip çıkılması, İstanbul’un 1994 seçimleriyle yeniden İslâmcı geleneğin bir temsilcisine, Refah Partisi yönetimine geçmesidir. Fetih, yokluk kıtlık içinde cihan imparatorluğunun küllerinden yeni bir devlet kurabilmektir. İstanbul’un fethi, Batı’yı yenerek karanlık bir çağın kapatılmasını, İslâm medeniyetinin Batı karşısındaki zaferini sembolize etmektedir” (TCCB, 30 Mayıs 2015). Erdoğan’a göre, İstanbul’un fethini İslâm’ın bir başarısı olarak görmek istemeyenler, “eski” Türkiye özleminde olan, zulmün 1453’te başladığını söyleyenlerdir (TCCB, 4 Haziran 2015). Dolayısıyla AKP’nin Yeni Osmanlılık anlayışı doğrultusunda 29 Mayıs’ların kutlanması, Kemalist tarihin aksine, Yeni Türkiye’nin Osmanlı ve İslâm geçmişiyle barışmasını, sürekliliği muhafaza etme çabasını ifade etmektedir (Maessen, 2014: 309, Ongur, 2015: 427).

29 Mayıs’a dönük fetih şenlikleri kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerin içeriği, bir laik/ Batıcı Cumhuriyet kurgusunu yapı bozumuna uğratan, deyim yerindeyse “tersine işleyen” bir “toplum mühendisliği” projesine işaret etmektedir. Şenlikler, AKP iktidarının resmî/ ulusal bayramları sıkıştırdığı muhtasarlık ve muğlaklığın tersine, ilgili birimler tarafından alabildiğine yaygın, ayrıntılı, etkileyici ve “pedagojik” açıdan yüklü olarak planlanmaktadır (Özbudun, 2015). Yukarıda da belirtildiği üzere 19 Mayıs, Kemalist ulus-devletin kendisini, laik, bilimin yol göstericiliğine inanan gençlere emanet ettiği bir bayramken, Erdoğan’ın din-dar nesil talebi doğrultusunda, İstanbul’un fethi Yeni Türkiye’nin mihenk taşı haline getirmektedir. 19 Mayıs’ın kızlı-

erkekli danslarını, spor gösterilerini, geçit törenlerini, stad-yum kutlamalarını kaldıran iktidar, 29 Mayıs'ı her yıl büyük prodüksiyonlarla kutlamaktadır. *Laser show*'lu, "whatch out" teknikli, hatimli, mevlitli, Fahir Atakoğlu'lu, mehteran bölüklü, gökyüzü tarayıcı, alev efektli, mahyalı, Ulubatlı Hasan'lı, pilavlı, Fatih ve Ak Şemsettin'in at üzerinde yıkılmış surlardan Konstantinopolis'e girişi temsilli "Fetih şenlikleri", AKP'nin toplumsal ve jeo-stratejik tasavvurları açısından da ipuçları sunmaktadır (Özbudun, 2015). Örneğin, 2012 yılından itibaren Fatih Sultan Mehmet'in mezarının da bulunduğu Fatih Camisi avlusunda halka ve protokole helva ve şerbet ikram edilmesi, Fetih yürüyüşü adıyla mehter takımı ve yeniçerilerden oluşturulan kortejin Beyazıt Meydanı'ndan Ayasofya Müzesi'ne yürümesi (ki Ayasofya, Fatih dönemine kadar kilise olarak kullanılırken, Fatih, fethinin sembolü olarak burayı camiye çevirmiştir) ve son olarak Muzafferiyet Duası'nın edilmesi gibi pek çok dinî detay eklenmiştir (Haber7, 24 Mayıs 2012).

Ayrıca 29 Mayıs, AKP'nin ertelediği ya da iptal ettiği önemli kutlamalar arasında yer almamakta, buna neden olarak da İstanbul'un kadim İslâm medeniyeti açısından merkezi önemi gösterilmektedir. Durumun gerçekten de böyle olup olmadığına dönük bir karar vermeden önce, fethinin anlamını kutlamalarda kullandıkları teknolojik showlar üzerinden görsel bir debdebeyle sınırlayan AKP zihniyeti ile İstanbul'un bu zihniyet için ifade ettiği "anlam"a bakmak yerinde olacaktır. İstanbul, bütün gücü elinde toplayan Erdoğan'ı belediye başkanlığına taşıyan, ardından başbakanlığa ve son olarak da (cumhur)başkanlığına götüren başarı hikâyesinin somut mekânıdır. Şunu kabul etmek gerekir ki iktidarının ilk yıllarında ayrımcılığa uğrayarak, muhtar bile olmayacağı söylenen Erdoğan'a iktidarına giden yolu İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde yaptığı hiz-

metler açmıştır. Kemalist tarih anlatısında ihmal edilmiş İstanbul'un kendisinin belediye başkanlığıyla ikinci kez fet-hedildiğine inanan Erdoğan kendisini İstanbul için tek yet-kili görmektedir. Yani İstanbul, Erdoğan'a göre kendisinin Türkiye'ye yapacağı hizmetlerin bir örnekleme, teminatı ol-muştur (Dindar, 2011: 126). Önemli bir rant merkezi olan İstanbul'a yönelik her kararını Osmanlı'ya, İstanbul'un İslâm'ın zaferini simgeleyen fethine, onun tarihsel mirasının korunmasına atıfta bulunarak meşrulaştıran Erdoğan'a gö-re İstanbul, kendisinin aşkı, sevdasıdır. Oysa oldukça önem-li bir rant merkezi olarak İstanbul, AKP tarafından kültü-re ve dine bir meta değeri tahvil edilerek, markalaştırmak-tadır (Mollaer, 2016: 14-15). Aslında 29 Mayıs'ı öne çıkara-rak geçmişine sahip çıkıyor gibi gözüken AKP 29 Mayıs Fetih Şenliklerini kutlayarak, bir yandan 19 Mayıs ve onun üzerinden ülkenin kurtuluşunun sembolik anlamını unut-turmanın, öte yandan ise bir kurtuluşun değil, dirilişin(in) hikâyesini anlatmak istediği Yeni Türkiye anlayışıyla, Tür-kiye'ye yönelik fetih hırsını da ortaya koymaktadır. İktidar bir yandan Kemalist anlatı olan 19 Mayıs'ı, 29 Mayıs ile ade-ta işgal etmeye çalışmakta, öte yandan ise haksız zenginleş-meye dayandırdığı bir israf makinası haline gelen iktidarın-daki bu yozlaşmayı kamufle etmek adına 29 Mayıs kutlama-larına “önemi ölçüsünde” paralar harcıyor gibi yaparak, bü-yük maliyetlere düzenlediği şenliklerin yine bir israf olma-sından kaçamamaktadır.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'ndan Kut'ül Amare Zaferi'ne

Kut'ül Amare Zaferi, Birinci Dünya Savaşı'nda, 9 Nisan 1916 yılında Irak'ın Kut bölgesinde Osmanlı ordusunun İn-gilizleri yenerek kazandığı zaferdir. Irak petrollerini ele ge-

çirmek isteyen İngilizlere karşı savaşıyan Türk birlikleri, 29 Nisan 1916'da bu işgal girişimi engellemişse de bu başarı ancak Mart 1917'de İngilizlerin, Bağdat'ı işgal etmesine kadar korunabilmiştir (Karip, 2016). Cihat fetvası ile Osmanlı'daki Sünniler ve Şii'lerin beraber mücadele ederek kazandığı Kut'ül Amare Zaferi, Erdoğan'ın Abdülhamid'in Pan-İslamcılık anlayışıyla ilişkilendirilerek (Emre, 2016) kendisini eski Osmanlı topraklarının hamisi, ümmetin koruyucusu ilan etmesine imkan sağlayan etno hayali vatan anlatısının önemli bir parçası kılınmıştır. İktidarın bakış açısına göre, Kemalizm'in muassır medeniyet seviyesi uğruna bugün aynı yolu yürüdüğünü düşündüğü Batı, geçmişte savaşın öteki tarafıyken, bugün ötekileştirdikleri Araplar, müttefikimiz olmuştur. İktidar için, resmî tarihin toplumu yanlış yönlendirme siyle, Arapların Osmanlı'yı arkadan vurdukları iddiası (Yeni Şafak, 30 Nisan 2016), Türkiye'yi tek odağı Batı olan bir ülke yapmanın ısrarından ileri gelmektedir. Bunun nedeni ise Batılılaşma uğruna yüzünü sadece Batı'ya dönerek, geçmişini, komşularını inkâr ve ihmal eden Kemalizm'dir. İktidara göre Kut'ül Amare Zaferi'nin 1951 yılına kadar Kut Bayramı olarak kutlanırken, 1952 yılında Türkiye'nin NATO üyeliğinden itibaren kutlanılmamasının nedeni ise Batı ittifakının önemli bir üyesine karşı kazanılmış bir zafer olup, Türkiye için kazanç demekken, İngiltere için yenilgi olmasından ileri gelmektedir (Emre, 2016).

Dolayısıyla iktidar, Kut'ül Amare Zaferi'ne sahip çıkarak, Kemalizm'in Batı'ya benzetmek uğruna tarihin akışını çarptıran anlatısını düzelttiğini, saptırılmış tarih kurgusunu "doğrusuyla" değiştirdiğini iddia etmektedir. Her ne kadar Erdoğan, Kut'ül Amare'yi 23 Nisan'a bir alternatif olarak görmediklerini ifade etse de 23 Nisan'ın, Kut'ül Amare'den ayrı düşünülmemeyeceğini de söylemektedir. 23 Nisan'ı anlamak için önce bu tarihleri bilmeyi ve anlamayı şart koş-

makta, Kemalist tarihin köken anlatısını yeniden Osmanlı'yla ilişkilendirmektedir. Nitekim 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı çeşitli gerekçelerle pek çok defa iptal eden hükümet, 2016 yılında terör nedeniyle kutlamaları bir kez daha iptal ederken, 29 Nisan'da 100. yılı kutlanacak Kut'ül Amare Zaferi için büyük bir düzenleme yapılmasına karar vermiş, aynı zamanda MEB'den okullara günün anlam ve önemini ortaya koyan kompozisyon, şiir yazma gibi etkinlikler düzenlenmesi için talimatta bulunulmuştur (*Cumhuriyet*, 16 Nisan 2016). Böylelikle söylemsel olarak 23 Nisan'ı ayrı bir gün kabul ettiğini de söylese, aslında iktidar Kemalizm'in kendi içinde özgün kalma çabasını sekteye uğratmakta, onun anlam borcunu geçmişle ilişkilendirerek, ülkenin kurucu değerlerini yeniden tanımlamaya çalışmaktadır.

*29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'ndan
15 Temmuz Destanı'na*

AKP'nin kurucusu olma arzusunda olduğu Yeni Türkiye'yi üzerine inşa edeceği bir köken anlatısı ve yaslanacağı yeni bir anlam borcuna ihtiyacı bulunmaktadır. İktidar kendi kökensel anlatısını toplumsal bir bellek olarak yerleştirebilmek adına destan olarak ifade ettiği 15 Temmuz'un tüm metaforlarını devreye sokarak, anlam borcunu yeniden kurmaktadır. Bunu da merkezinde başkomutan, ordu-millet, milli mücadele gibi metaforların ve icat edilen yeni ulusal ikonların olduğu eski bürokratik rejiminin kurumsal anlatısını taklit ederek yapmaktadır (Küçük ve Türkmen, 2017: 189). Bu doğrultuda AKP'nin söyleminde yenisinin icat edildiği bir başka gün ise Cumhuriyet'in kuruluş gününü 29 Ekim'dir. Kurtuluş Savaşı'nı anti-emperyalist bir mücadele olarak algıladıklarını (Kalın, 2017: 304) ve sonucun-

da ortaya çıkan laik ulus-devletin kendilerinde hayal kırıklığı, aldatılmışlık hissi yarattığını ifade eden İslâmcı kesimle (Bora, 2017: 417) paralel bir biçimde Erdoğan, 15 Temmuz darbe girişimini Batı'nın, özellikle de ABD'nin bir işgal girişi, darbeye karşı direnişi ise Batı'ya karşı "yerli ve milli" bir mücadele olarak değerlendirmektedir. Buna göre, ulusal Kurtuluş mücadelesi, 1071 Malazgirt Zaferi, 1299 Osmanlı'nın kuruluşunun devamı olarak (TCCB, 7 Ağustos 2016), 15 Temmuz bir darbe girişimi değil, yarım kalan işgalini tamamlamak isteyen emperyalist Batı'nın karşı verilmiş bir savaştır (Küçük ve Türkmen, 2017: 185, Eraslan, 2017).

Bu anlatıya göre 15 Temmuz, Osmanlı'dan elde kalan son toprak parçası olan Anadolu'nun işgal teşebbüsüne (TCCB, 29 Eylül 2016) ve kırk yıldır Türkiye'yi ele geçirmeye çalışan Batı ve onun ülke içinde işbirlikçileri tarafından Türkiye'yi işgal harekâtına karşı verilen milli direnişin adıdır (Karagöl, 2016). Birinci kurtuluş mücadelesiyle cumhuriyetin kurulduğunu söyleyen iktidar, ikinci kurtuluş mücadelesi saydığı 15 Temmuz'un, ancak kendi dönemlerinde kurulabilecek demokratik bir cumhuriyetin başlangıcı olduğunu iddia etmektedir (Milliyet, 10 Şubat 2017). Bu anlayışla 15 Temmuz, Batılılaşma paradigmasına yüzünü dönen Türkiye'nin neden olduğu söylenen yarık belleğin (Gambetti, 2009: 146), AKP tarafından kurtarıldığı gündür.

Toplumlar, kimliklerinin üzerine inşa edildiği ölümleri anarak kendi kimliklerini onaylamaktadırlar (Assmann, 2001: 79). İktidar tarafından Yeni bir Türkiye'nin kuruluş anı olarak ifade edilen 15 Temmuz, "Demokrasi ve Milli Birlik Günü" adıyla resmî bayram olarak ilan edilirken, Erdoğan'ın liderliğinde inşa edileceği söylenen "yeni" kimliğin de İslâm milliyetçiliği olacağı iddia edilmektedir (Yılmaz, 2017: 497). Kendilerinden vazgeçerek, kendilerinin toplamını aşan kutsal bir siyasal birlik olan (Şeriati, 1991: 73) milleti yaşatan,

bugünü ve geleceği borçlandıgımız söylenen 15 Temmuz şehitleri, yıkılan eski düzen karşısında kurulmakta olan yeni düzenin haklılığının simgeleri ilan edilmektedir. Böylece darbeye karşı canından olan şehitler üzerinden vesayetçi olarak adlandırılan “eski” Türkiye geçmişi de mahkûm edilmekte, darbelere karşı sokaklara dökülen, canını siper edenlerin Yeni Türkiye’si olarak ifade edilen yeni siyasal düzen yüceltilmektedir (Zook, 1995: 373).

15 Temmuz’un ardından hayatta kalanlar Kemalist Türkiye’nin ecdadına, ölenlerine borçlu olmayıp, 15 Temmuz şehitlerine borçlandırılanlardır. Geride kalanın yaşamı, ölenin yükü üzerine adanmış, yaşayan, uğruna ölenin ölümüne sebep olan bağlamı yaşamakla görevli kılınmıştır. Ölen ile yaşayan arasında doğan bu ilişkiden kaynaklanan eşitsiz toplumsal bağın tamir edilmesi için devreye sokulan “şehitlik”, ölümün yok edici gücüne karşı, “ölümsüzlük mitinin” devreye sokulmasıdır (Baumann, 2012: 70-71). Zira ölen her bir şehit, ulusun ölümsüzlüğünün de tescilidir.

Borç ilişkisinin kurucu misyonunu göz önüne alarak 15 Temmuz için inşa edilen en önemli hafıza mekânının 15 Temmuz Şehitlikleri olduğu söylenebilir. Şehit toprağa vermek, aynı zamanda yeni toplumun temel atma törenidir (Gülpınar, 2014: 115). 15 Temmuz’da sokağa çıkarak mücadele edenler, iktidar tarafından Yeni Türkiye’nin vatanseveri ilan edilmektedirler. Aslında düzenlenen defin törenleri ve şehitlikler, ölenin kimin için ve ne uğruna öldüğünün ilan edildiği etkinliklere dönüştürülerek, siyasallaştırılmakta, bir bakıma ölenin vatansever ilan edildiği bu anlayışla, kimin ne uğruna yaşamaya hakkı olduğu sorusu da yanıtlanmaktadır. Böylece de geçmiş, şimdi ve gelecek arasında AKP, Yeni Türkiye’nin kendi türdeş zamanına önemli bir alan açmış olmakta (Özyürek, 2007: 173), tekbir sesleriyle, sokağa çıkanları ülkenin yeni vatanseverleri ilan etmektedir. Geride

kalanlar, ülkeyi Müslümanlıktan bırakmak istemeyenlere borçlanmış olanlardır (TCCB, 29 Temmuz 2016).

İktidar, hayalî türdeş zaman içindeki bir aradalığın ortak dili olarak selaları kullanmaktadır. Genelde kandil ve/veya cenazelerde duymaya alışkın olduğumuz bir çağrı olarak selaların, her 15 Temmuz'da camilerden okutulması kararı, Erdoğan iktidarının devam eden, yinelenen çağrısına dönüşmüştür. 15 Temmuzlardaki sela uygulaması, dinî bir çağrının, devletin beka problemi karşısında Yeni Osmanlılık, yerli ve millî bir ulus olma çağrısına dönüştürülmesinin dinin, yerli ve millî bir söylem üzerinden siyasal alana eklenmesidir.

Salalarla yapılan çağrılar gibi yine darbe gecesinde yaşananlar doğrultusunda parlamentonun, MİT'in, askerî kışlaların, emniyet birimlerinin bombalanması, komutanların derdesti gibi millî mücadele anlatısını besleyen pek çok ikonik referansın hükümet tarafından devreye sokulduğu görülmektedir (Küçük ve Türkmen, 2017: 203). Örneğin, iktidar açısından, bir ulusal kurtuluş savaşını yöneten tek meclis olarak "Gazi" ünvanı alan meclis ile 15 Temmuz'da bombalanan meclisin Osmanlı'da bombalanmamış ama kapatılmış Meclis-i Mebusan arasında hiçbir fark bulunmamaktadır (*Habertürk*, 2 Şubat 2017). Bunların hepsi aynı zihniyete karşı girişilen savaşın mücadelesi olarak sunulurken, aslında Osmanlı'daki, cumhuriyeti kuran ilk meclis ve bugünkü parlamento arasında iktidarın kurduğu bir süreklilik dilendirilmektedir.

Yine tıpkı Kurtuluş Savaşı'nda verdiği mücadele ve yaşanan kayıplar nedeniyle Maraş'a verilen Kahraman, Urfa'ya verilen Şanlı unvanları gibi darbe gecesini, darbeyi durdurmak adına insanların sokağa çıkarak mücadele ettiği Ankara'nın Kazan ilçesine de hükümet tarafından "kahraman" unvanı verilerek, adı "Kahraman Kazan" olarak değiştirilmiştir

(*Habertürk*, 26 Ekim 2016). Bunun yanı sıra darbe girişiminin başladığı İstanbul'daki Boğaziçi Köprüsü'nün adı "15 Temmuz Şehitler Köprüsü" (*BBC Türkçe*, 9 Ağustos 2016), Ankara'daki Kızılay Meydanı'nın adı 15 Temmuz Milli İrade Meydanı, Genelkurmay Kavşağı'nın adı "15 Temmuz Şehitler Kavşağı" olarak değiştirilmiştir (*BBC Türkçe*, 9 Ağustos 2016). Hafıza mekânları kısmında da tartışıldığı üzere bu tür değişikliklerle iktidar hem zaferini gösterecek hafıza mekânları yaratmakta hem de buralara verdiği yeni isimler ile adlandırmaların toplumsal bellek açısından pekiştirici niteliğini kullanmaktadır. Bunun yanında hükümet açıklamalarında Akıncılar üssü gibi darbecilerin merkez olarak kullanıldığı yerlerin, buraların insanların güzel vakit geçirecekleri mekânlar haline getirileceği ifade edilmiştir. Aslında burada iktidarın 15 Temmuz'un nasıl hatırlanacağına, belleklerimizde nasıl yer tutacağına dair gerçekleştirdiği bir müdahale söz konusudur. Bir yandan Akıncılar üssünü kapatarak bir tabu (Freud, 2003) haline getirerek mekân üzerinden darbecileri cezalandıran darbenin merkezi haline gelen bir yerin hafıza mekânına dönüşmesini engellemeyen iktidar, öte yandan darbe girişiminin merkez üssünü, insanların güzel vakit geçireceği bir yere dönüştürerek (darbe engelleyebilmiş olmanın getirdiği başarıyı) darbenin hasarlarını telafi etme kapasitesini, göstereceği anıt bir mekâna (Conner-ton, 2014) dönüştürmek istemektedir.

Ayrıca milli mücadele dönemi hatırası olan Atatürk büstleri, zafer anıtları yerine 15 Temmuz'un hafıza mekânlarını yaratan iktidar, anıtlar aracılığı ile törensel uygulamaların merkez mekânlarını yaratmakta ve bu hafıza görüntüleri aracılığı ile kamusal alanı kendi anlatısının görüntüsüne bulamaktadır. AKP, yapabildiği kadar yere, yapabildiği kadar çok 15 Temmuz anıtı dikmektedir. Böylece kendi anıtsal-abidevi tarihini yazma girişiminde Erdoğan, Kemalizm'in

hafıza mekânlarının dışında, kendi hafıza mekânlarını ve tören alanlarını yaratmaktadır. Kendi yasını, acısını, zaferini ortaklaştıracığı, önünde toplanarak bu duyguları somutlaştıracığı anıtları da 15 Temmuz Destanı'na eklemektedir.

İktidar tarafından 15 Temmuz "Demokrasi ve Özgürlükleri Anma Günü" olarak da ilan edilen ve 2016 yılından beri gerçekleştirilen törenler ile unutulmasının önüne geçilmek istenen bu tarih, her ne kadar AKP açısından Yeni Türkiye'nin bir başlangıcı olarak ifade edilse de, aslında meşru siyaset imkânları son derece daralmış bir hükümetin, kendisini kurtarıcı olarak gösterebileceği herhangi bir zeminde yeniden var etme çabasının nişanesidir.

SONUÇ

AKP'nin Yeni Türkiye söyleminin iktidar ve bellek mücadelesi açısından analiz edildiği bu çalışmada AKP'nin Kemalist belleğe hangi pozisyonlardan, hangi gerekçelerle ve hangi araçlarla müdahale ettiği tartışılmış ve bu tartışmanın yekûnunda AKP'nin iddia ettiği norm koyma, kurucu olma ve geleceği belirleme kapasitesi ve bu kapasite üzerinden Türkiye'deki iktidar-bellek mücadelesinin anlamı açıklanmaya çalışılmıştır.

Kurucu iktidarlar, ulus-devletleri “anlam borcu” ve “köken anlatısı”na yaslar ve bunlar üzerinden ulus-devletlere “meşruluk, kutsallık, süreğenlik ve ölümsüzlük” sağlar ve bu sayede devletin geleceğini tayin etme hakkını elinde bulundururlar. Toplumsal bellek çalışmaları belli bir anlam borcu ve köken anlatısına dayanan, ulus-devlet hayali cemaatinin tarihte yok saydıklarının, dışarıda bıraktıklarının sesi olarak bir direniş aracıdır. Fakat aynı zamanda şimdinin ihtiyaçları doğrultusunda geçmişi yardıma çağıran iktidarların kendilerini meşrulaştırma, haklılaştırma aracıdır. Toplumsal bellek çalışmaları ilkinde ontolojik olan ile ger-

çekte olan ulus arasındaki farkı azaltmaya çalışarak, çokluğa imkân veren bir “iyileştirme”; ikincisinde ise bu farkı açacak, uçurumu derinleştirecek bir “iğdiş etme” etme doğrultusunda işler.

Uzun AKP iktidarının ilk on beş yılını (2002-2017) bellek mücadelesi açısından üç aşamada inceleyen ve AKP’nin Kemalist hegemonya karşısında bir karşı hafıza konumundan başlayan serüveni, AKP’nin iktidarını pekiştirmesi ile birlikte kurucu bir iktidar olma iddiasına doğru kaymıştır. Dolayısıyla, AKP’nin Kemalizm’den farklılaşan anlam borcu ve köken anlatısının kendi içinde de zaman içinde farklılaşarak değişmiştir. AKP’nin Kemalist bellekle mücadelesini aşama aşama tartışmakla birlikte, çalışma özellikle AKP’nin kurucu iktidar olma iddiasıyla bu farklılaşmayı doruk noktasına ulaştırdığı üçüncü döneme yoğunlaşmaktadır. Zira bu dönem kuruculuk iddiasıyla beraber kuruculuk kapasitesinin veya kapasitesizliğinin görüldüğü kritik bir dönemdir.

Nasıl ki Batı’nın sömürgeci emelleri doğrultusunda gerçekleşen işgallerine karşı, direnerek Cumhuriyet kurulmuşsa; AKP de darbe girişimine karşı direnişini Batı ve işbirlikçileri karşısında ikinci kurtuluş mücadelesi olarak tanımlamakta, bu tanımdan kendisine Türkiye’yi yeniden tanımlayabileceği bir kuruculuk iddiası çıkarmaktadır. Kuruculuk, toplumsal bellekte anlam borcunu ve köken anlatısını yeniden belirlemeyi ve dolayısıyla geleceği tayin etme imkânını sunmaktadır. Ne var ki iktidarı boyunca kimliksiz siyaset anlayışının sağladığı esneklikten faydalanagelen AKP, kuruculuk iddiasında olduğu üçüncü dönemde kimliksizliğinin dezavantajlarını yaşamaktadır. Yeni Osmanlıcılığı kurucu zemini olarak ortaya koyarken, siyaset üretmeyip, otoriterleşmekten kaynaklı meşruluk kaybını ve iktidarı lehine elde ettiği rantı gizleyerek, kendi tabanını konsolide etmek istemiştir. Nihayetinde, AKP’nin espirisi, Kemalist Tür-

kiye'ye musallat ettiği bir hayalet gibi gösterdiği ancak aslında kendisinin hayal-ettiği, kendisini görünür kılacak ama aslında kendisi olarak görünmesini de engelleyecek bir siyasal beden yaratmak olmuştur.

AKP'nin genişleme ve sınırlamalara dayanan esnek karakteri burada da kendisini göstermiş, kurucu bir iktidar olma iddiasıyla yola çıkan AKP, anlam borcunu ve köken anlatısını sabitleyeceği bir zeminde karar kılamamıştır. Peki, ama yekûna bakıldığında yapılan tüm bu tartışmalar sonucunda AKP'nin Yeni Türkiye söyleminde Kemalizm ile giriştiği iktidar-bellek mücadelesi için gelinen nokta nedir?

On beş yıllık bir iktidar sürecinin ardından AKP'yi bellek mücadelesini "kazanmış" ya da "kaybetmiştir" diye tek bir başlıkta değerlendirmek eksik olacaktır. Onun yerine AKP'nin bellek mücadelesindeki kazanım ve kayıplarına yönelik bir değerlendirme yapmak daha doğrudur. İlk olarak AKP'nin güç arayışını meşrulaştırmak, iktidarını korumak, sağlamlaştırmak ve/veya kuvvetlendirmek adına, Türkiye'nin ulusal kimliğini, yani anlam borcunu ve köken anlatısını yeniden tanımlaması gerekmiştir. Böylece kendisini Kemalizm gibi, Batı gibi kendisi dışında gördüğü değerler üzerinden tanımlama ve kendisinin bu değerler üzerinden değerlendirilmesinin önüne geçme imkânı elde etmek istemiştir. AKP'nin Yeni Osmanlıcılığı, Yeni Osmanlı köken anlatısını ve anlam borcunu Yeni Türkiye'nin bellek mücadelesinde kurucu zemin olarak seçmiş olması elbette ki gelişigüzel bir tercih değildir. Öncelikle Birinci Bölüm'de de belirtildiği üzere Kemalizm'in yaslandığı zemin, Batılılaşan bir Türkiye olmuş, bunun sonucunda ortaya çıkan anlam borcu ve köken anlatısı içinde kendisine yer bulamayan kesimler, aktarılan deneyim ile yaşadıkları deneyim arasındaki farkın büyüklüğünden rahatsız olmuşlardır. Kemalizm'in Batılılaşma anlayışında benimsemiş olduğu yöntem-

leri içselleştirememiş kesimler için geçmişteki konumlarına dönme arzusu giderek artmıştır. Bu açıdan özellikle muhafazakar kesimde, Osmanlı geçmişinin ve Osmanlı kimliğinin, yeni ulus devletin (de) bir parçası olması talebi söz konusudur. Dolayısıyla her ne kadar çalışmada AKP'nin Yeni Osmanlıcılığı ersatz bir nostalji olarak ifade edilse de (ki aslında ersatz nostalji de neoliberalizmin yerele vurgu yaparak, rant elde etme arayışının bir tezahürü olarak ifade edilmiştir) Osmanlı tarihiyle barışmanın toplumda bir karşılığı olduğunu ve bunun AKP'ye bir taban desteği sağladığını söylemek yanlış olmaz. Dahası AKP'nin içinden geldiği İslamcı Milli Görüş geleneği de kendi deyimiyle laikçi Kemalizm için bir karşı hafıza olarak bastırılanı temsil ettiğini iddia etmiştir. Dolayısıyla hem toplumda hem de AKP içinden çıktığı siyasal gelenekte bir karşılığı olmasından hareketle, Türkiye'de Kemalizm'le mücadelenin en önemli yönelimlerinden birisi Osmanlıcılık olmuştur. Elbette Kemalist Cumhuriyet'in Osmanlı mirasını reddederek kurulması bunu mümkün kılan zemin olmuştur. Böyle bir bağlamda AKP, iki amacı için Yeni Osmanlıcılığı araçsallaştırmıştır: Birincisi, İkinci Bölüm'de de bahsedildiği üzere gücünü arttırmak, kendi kurallarını koyduğu oyunu oynamak; ikincisi ise iktidarının yaslandığı rant ve zenginleşmenin örtükleştirilmesini sağlayacak biçimde tarihsel sorumluluk ve misyona dayandırdığı ulvi bir amacı varmış gibi görünmesini sağlamak. Bu açılardan düşünüldüğünde bellek mücadelesini AKP için bir kayıp olduğunu söylemek zor gibi de gözükse kayıplar göz ardı edilemezdir.

AKP'nin, kurucu iktidar Kemalizm'e karşı verdiği bellek mücadelesi, Kemalizm'in koyduğu kuralların dışına çıkma imkânından ziyade, Kemalizm'in üstünü örtecek biçimde onu kaplamak isteyen bir anlayışla yürütülmüştür. AKP, ilk döneminde Türkiye'yi, Kemalizm'in dışına çıkararak ge-

nişletme imkânına sahip olmuşsa da bunu kullan(a)mamıştır. Umberto Eco, “İmparatorluğun 1’e 1 Ölçeğinde Haritasını Çizmenin Olanaksızlığı Üzerine” adlı denemesinde tam da buna benzer bir durumdan bahsetmektedir (Eco, 2011: 96-97). Denemede gerektiğinde imparatorluğun yerine kullanılabilmesi için onunla aynı ölçüde ve imparatorluğun görülmemesi için şeffaf olarak hazırlanan haritayı, imparatorluğun üzerine serildiğinde (yasal açıdan) imparatorluğun bizzati kendisi olarak saymak imkânlı hale gelecek şekilde tasarlatılmıştır. Ne var ki üzerine serilen ve saydam olmayan bu harita, imparatorluğun üzerine örtüldüğünde, imparatorluk güneş ışını ya da yağış alamamakta, ekolojik yapısı değişmektedir. İmparatorluğu koruması için serilen harita, aslında yapısını bozmaktadır. Bunun sonucunda imparatorluğu gözlemlemek isteyen birisi, ancak haritaya bakarak imparatorluk hakkında karar verebilecektir ki bu da imparatorluk hakkında gerçeğe ulaşmanın, yalnızca bire bir ölçeğindeki haritanın el verdiği oranda imkânlı olması demektir (Eco, 2011: 98-99). “Eski” Türkiye’yi yıkamayan AKP, gerek hafıza mekânları üzerinden, gerekse anma törenleri üzerinden giriştiği bellek mücadelesinde, “eski” Türkiye’yi, eski Türkiye’nin bire bir ölçeğindeki Yeni Türkiye haritasıyla kaplamaktır. Nitekim denemedeki “kaplama” edimi, AKP’nin bir öze dönüş enstantanesi olarak sunduğu Yeni Türkiye’yi restore etme anlayışını ortaya koymaktadır. Varolanın yerine geçemeyen, eskinin yerine yeni bir şey kurma kapasitesi son derece sınırlı olup, altında daima bir başka özü barındıracak bir restorasyondur. AKP’nin yeni bir bellek yeni bir Türkiye kurma girişimi, taklitçi bir harita ile kaplama edimi değil, ancak toplumsal travmaları iyileştirme, rehabilite etme iddiası taşıyan bir restorasyon girişimi olsa desteklenebilirdi. Oysa geldiği noktada iktidar aracı olarak belleği bir kutuplaştırma, tek hakikat olarak sundu-

gu Yeni Osmanlıcılık üzerinden hiyerarşik bir üstünlük olarak sunan AKP, karşı bir hafıza olduğu ilk döneminde toplumda varolan “yaşanan deneyimi” ile “aktarılan deneyim” arasındaki uçurumu küçültmeyip, daha da derinleştirmiştir. AKP, geçmiş toplumsal belleğin direniş imkânı kapsamında şimdinin olumsuzluğunu aşmak için bir hafıza gücü olarak ortaya koymamış (Guha, 2006: 96-97), geleceği kurmasına-diriltmesine izin vermek için, geçmiş rövanşist bir biçimde şimdide keşfetmekle yetinmiştir. Kendi hayal-et-tiğini, alternatifsiz tek hakikat olarak dayatmaktadır. Bu açıdan AKP’nin bire bir ölçeğinde Türkiye’nin üzerine serdiği Yeni Türkiye ile arasındaki belleksel yarılma da derinleşmekte, süreçler, farklı hatırlama biçimleri belleğe eklenerek değil; bellekten elenerek iktidarın buyurgan karar vericiliğine teslim edilmektedir.

Oysa rehabilitasyon, geçmişte olandan ziyade, geçmişte yaşananların şimdinin alanlarını nasıl zaptettiğine, bunlar doğrultusunda şimdide hak talep etme, miras alma biçimine (Brown, 2010: 185), yani geçmişin şimdiye etkisine bakmayı gerektirir (Ricoeur, 2017: 511-514, 549-551; Brown, 2010: 13-185). Bunun için hataların, olayların tespiti, gerekçelendirilmesi ve telafisi yapılmalıdır. Ne var ki bu telafi, AKP’nin yaptığı gibi mağduriyete endekslenmiş bir *borçlandırma*, *geçmiş iyileştirme* vaadi olarak değil; geçmiş bugün hatırlandığında, geçmişin hatırlayana zarar vermemesine, hatırlandığındaki zararın ise iyileştirilmesine odaklanarak başarılabilecek bir iştir (Ricoeur, 2017: 430).

AKP Yeni Türkiye’yi kurmayı, tüm hatırlayış ve unutuşları tekipleştirdiği, dahası dikta ettiği bir bellek terbiyesi olarak kodlamışsa da Türkiye’nin başarılarını, başarısızlık, övünçlerini, köken anlatısı ve anlam borcunu yıkma girişiminde, bunların yerine tutarlı ve toplum nazarında içseleştirecek yeni bir bellek yaratamamıştır. Tarihin iktidara göre değişen

bir kamusal sırlar sözleşmesi olmaktan çıkıp, demokratik bir hatırlama talebine dönüşmesi için, aktarılan deneyim ile yaşanan deneyim arasındaki boşluk ele geçirilerek, iktidarın güç alanına dönüştürülmemelidir. Böylece “gerçeklik” üzerinden bir hâkimiyet kurulması yerine, resmî tarihin hafızanın yerine geçirilmesi yerine, tarih ile hafıza arasındaki ilişkinin sürekli elden geçirilmesidir (Ricoeur, 2017: 432).

Koselleck’in (2009: 17) de temsilci ile özne arasında kapanması gerektiğini söylediği bu boşluk hatırlama imkânlarının var olma, çoğullaşma alanıdır. Oysa Yeni Türkiye, AKP’nin Türkiye üzerindeki haritası, bir özdeşleşme imkânı olarak değil; hipnoid süreci olarak karşımızdadır. Zira özdeşleşme normalde kişinin örnek aldığı kişiye göre kendi egosunu şekillendirmesidir. Onun gibi olma isteği mevcuttur. Birey arzusuna nesne olarak seçtiği kişinin belli bir özelliği ile özdeşleşip, taklit ettiği nesneyle libidinal bir bağ kurmaktadır (Dindar, 2011: 14). Grupta ortak bir nesne birleşen bireysel egolar ile bu ortak nesne yüceleştirilir ve bu yolla egolarında birbiriyle özdeşlik kuran bireylerin ortaklığı söz konusu olur. Hipnoid süreçte ülküleştirilen nesneye tam bir teslimiyet ve boyun eğiş söz konusudur (Dindar, 2011: 14-15). Dolayısıyla AKP’nin Türkiye’nin üzerini kapladığı harita olarak Yeni Türkiye, hipnoid bir süreç olarak sunulmamalıdır. Hipnoid süreçte *ben*, varlığını geliştirecek bir bilince sahip değildir ve bu yüzden nesneyle kurduğu bağ da mesafesini yitirmiştir. Boşluk kabul etmeyen bu süreçte *ben*, kendisi için değil; nesne için çalışan kendinde bir nesne haline gelir. Bu da kendisinin yitimi ile sonuçlanır. Dolayısıyla yeniden kurucu nostalji olarak Yeni Türkiye, yalnızca AKP’nin inananlarına, sınırlı bir varoluş şansı sunmaktadır ki bu iktidarına tam bir sadakat ve itaat bekleyen AKP’nin, topluma yönelttiği hipnoid bir taleptir.

Sonuç olarak ise bellek mücadelesinde AKP'nin kayıplarının en önemli nedenini de söyleyerek, kurucu bir iktidar olma iddiasının gerçekliği üzerine yapılacak son bir tespitle tartışmayı kapatmak istiyorum. AKP ile Kemalizm arasındaki en önemli ayrım, Kemalizm'in en başından beri varmak istediği bir hedefinin, deyim yerindeyse bir telosunun olmasıdır. Bu anlamda Kemalizm'in Batılılaşma hedefi bir ütopya; Yeni Osmanlıcılık ise bir nostalji olarak karşımıza çıkmaktadır. Ütopya ile kastedilen her şeyin gerçekleştiği bir masal âlemi değil; söylemsel mekânla, bölgesel mekânı bir harita üzerinde bir araya getirerek, her kavramın gerçeklikte bir noktaya karşılık gelmesinin sağlanma kapasitesidir (Dikeç, 2016: 52). Bir mimesistir. Zihinsel bir tasavvur olarak ulaşılamayacak, ama ulaşılması gerekendir (Özyürek, 2007: 141-142). Nostalji olarak Yeni Osmanlıcılık ise idealize bir halin temsili, AKP iktidarının "hedefi" doğrultusunda ulaşılabilir en yakın sınır değil; dönülecek tek mutlak hakikat, orijinal bir, otantiklik iddiasıdır. Dolayısıyla Kemalizm'in özdeşleşmek istediği Batılı bir gelecek tahayyülü mevcutken; AKP Yeni Osmanlıcılığı hipnoid bir süreçle, kendisinin yerli ve milli olduğunu iddia ettiği, "gerçek" Türkiye olarak karşımıza çıkar. Oysa gerçek olduğu iddia edilen bu Yeni Türkiye nostaljisi, sanıldığı gibi yerli/milli değil, bilakis yerel ile evrenseli dolayımlayan yerinden olmuş bir özlemdir (Boym, 2009: 38). Tüm bunlardan hareketle Batılılaşma hedefi doğrultusunda Kemalizm'in bir güzergâhı, yani başlangıç ile varış noktası belirli bir rotayı ya da rotaları temsil eden, bir yerden başka bir yere nasıl gidileceğini belirleyen bir istikameti varken; AKP'nin Yeni Türkiye'si için yalnızca bir yol haritası vardır. Bu yol haritası da başlangıç ve bitiş noktalarıyla tamamen alakasız bir şekilde bir bölgeyi temsil eden ve izlenecek bir rotayı, varılacak bir hedefi olan değil; eldeki coğrafi bilgilerin duru-

munu temsil eden haritadır. Dolayısıyla da Yeni Türkiye, AKP'nin kendisine bir kimlik tanımlamayan karakteri karşısında elde ettiği genişleme ve sınırlama imkânlarıyla norm koyan değil, şerh düşen; toplumu kendi iktidarına bağımlı kılan yapısıyla sistem kuran değil, şart koşan bir iktidar olarak kuruculuk iddiasından çok uzaktır.

- Açıkel, F., "Post-Muhafazakârlık, Melankolik Öfke ve AKP'nin Restorasyon İdeolojisi", *Birikim*, sayı 309-310, 2015, s. 187-193.
- Açıkel, F., "AKP İslâmcılığının Üç İdeolojik ve Üç Jeopolitik Dönüşümü, İslâmi Liberalizm, Pan-İslâmist Popülizm ve İslâmcı Ulusalçılık", *Birikim*, sayı 332, 2016, s. 10-40.
- Açıkel, F., "Mevlana ve Makyavel: AKP modelinin ve İslâmi Makyavelizmin krizi", *Birikim*, sayı 325, 2016, s. 22-39.
- Agamben, G., *Tanık ve Arşiv: Auschwitz'den Artakalanlar*, Bağımsız Kitaplar, Ankara, 2004.
- Agamben, G., "Kayıp Nesne", çev. Ş. Öztürk, *Cogito*, sayı 51, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 258-262.
- Ahaber, "Emine Erdoğan: 15 Temmuz Bir Halk Devrimiydi", 25 Mart 2017, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/03/25/emine-erdogan-15-temmuz-bir-halk-devrimiydi> [erişim 07.12.2018].
- Ahaber, "Külliye'de şehitlerimiz için Kur'an tilaveti", 30 Ağustos 2015, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2015/08/30/kulliyede-sehitlerimiz-icin-kuran-tilaveti> [erişim 07.12.2018].
- Ahenk, Y., "Bellek Topografyasında Özgürlük: Gelibolu Savaş Alanları ve Mekânsal Bir Deneyim Olarak Hatırlama", *Nasıl Hatırlıyoruz?*, der. Leyla Neyzi, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2014.
- Ahıska, M., "Atatürk Heykellerinin Auratik Geleneği ve Yapay-Doğal", çev. S. Karlıtekin, *Red Thread*, 2011, <http://red-thread.org/hatirlayan-ucubeler-tophanedeki-isci-anitinin-hikayesinin-izini-surmek-bolum-iii/> [erişim 19.12.2017].
- Akça, I., "AKP, Hegemonya Projesi ve Kriz Dinamikleri", *Başlangıç*, sayı 1, 2014, s. 11-30.

- Akça, I., "1980 Sonrası Türkiye'de Hegemonya Projeleri ve Otoriterizmin Değişen Biçimleri", *Yeni Türkiye'ye Varan Yol: Neoliberal Hegemonyanın İnşası*, der. Ismet Akça, Ahmet Bekmen, Banş Alp Özden, çev. K. Deniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 27-69.
- Akdoğan, Y., "Muhafazakâr Demokrat Siyasal Kimliğim Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı", *AK Parti, Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, der. Hakan Yavuz, Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 59-98.
- Akın, Y., *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Akif, E., "Tarihin ve Coğrafyanın Özeti Irak Yahut Kut'ül Amare", *Yeni Şafak*, 30 Nisan 2016.
- Aköz, E., "Seccade Meselesi", *Sabah*, 31 Ağustos 2007, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/akoz/2007/08/31/seccade_meselesi [erişim 24.10.2014].
- Akşam, "Şerafettin Elçi Kimdir?", 12 Temmuz 2013, <https://www.aksam.com.tr/siyaset/serafettin-elci-kimdir/haber-225147> [erişim 31.08.2015].
- Akşam, "Milliyetçi, Muhafazakâr Bir Partiyiz", 16 Ekim 1996.
- Al Jazeera Türk, "Taksim'e Yapılacak Caminin Temeli Atıldı", 17 Şubat 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/taksime-yapilacak-caminin-temeli-atildi>
- Al, M., "Mekân Her Şeyden Önce Yok Etmeye Yarar", *Praksis*, sayı 42, no. 3, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016, s. 583-608.
- Alderman, D.H., "A Street Fit for a King: Naming Places and Commemoration in the American South", *Professional Geographer*, cilt 52, sayı 4, 2000, s. 672-684.
- Alderman, D.H., "Street Names as Memorial Arenas: The Reputational Politics of Commemorating Martin Luther King, Jr. in a Georgia County", *Historical Geography*, cilt 3, 2002, s. 99-120.
- Alpman, P.S., "Kentin Şarkısına Eşlik Etmek: İtiraz, İsyan, Direniş", *Praksis*, özel sayı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, s. 193-202.
- Altınay, A.G. ve Bora, T., "Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce", cilt 4: *Milliyetçilik*, der. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 140-154.
- Altun, F., "Batılılaşma Paradigması Çökerken...", *Sabah*, 31 Ağustos 2016.
- Anabritanica, "Ulusal Marş" maddesi, İstanbul, 1990.
- Anıtkabir, <http://www.anitkabir.org/anitkabir/anitkabirinyapimi/50-yasindaki-anitkabirin-bilinmeyenleri.html>
- Appadurai, A., *Modernity at Large: Cultural Dimenasons of Globalization*, University of Minnesota Press, Minneapolis ve Londra, 1996.
- Appadurai, A., "Demokrasi Yorgunluğu", *Büyük Gerileme*, der. Heinrich Geiseler, çev. M. Şahin, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 17-29.
- Ardıç, N., "Modernite, Kimlik, Siyaset: Ahmet Davutoğlu'nun Medeniyet Söylemi", *Stratejik Zihniyet*, der. Talha Köse, Ahmet Okumuş, Burhanettin Duran, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 47-88.

- Arendt, H., *The Human Condition*, The University of Chicago Press, Chicago ve Londra, 1958.
- Arkoᅇaᅇ, S.A., *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Armaᅇan, M., "Lozan Hezimetidir De Kaᅇ Sıfır? Gelin Bunu Tartışalım", *Yeni Şafak*, 2 Ekim 2016.
- Aslan, D.A., *Cumhuriyet'in Törensels Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayımlanmamış tez, 2001.
- Assmann, J., "Religion Und Kulturelles Gedächtnis", Verlag C.H. Beck, Münih, 2000, s. 40-41.
- Assmann, J., *Kültürel Bellek (Eski Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik)*, çev. A. Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Assmann, J. ve Czaplicka, J., "Collective Memory And Cultural Identity", *New German Critique*, sayı 65, 1995, s. 129-30.
- "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi", <http://ataturkunganclighitabesi.com/> [erişim 14.07.2018].
- Ateş, K., "AKP, Dinsel Popülizm ve Halk-Olmayan", *Mülkiye*, cilt 41, sayı 1, 2017, s. 105-130.
- Augé, M., *Non Place: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, Verso Books, Londra, 1995.
- Augé, M., *Unutma Biçimleri*, çev. M. Sert, Om Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Aydın, S., "Çanakkale Ruhu 2015", *Birlikim*, sayı 312, 2015, s. 45-58.
- Aykan, B., "Unesco ve Kültürel Mirasın Milliyeti", *Neye Yarar Hatıralar?*, der. Pınar Melis Yelsalı Parmaksız, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 303-331.
- Azaryahu, M., "The Power of Commemorative Street Names", *Environment and Planning D Society and Space*, cilt 14, sayı 3, 1996, s. 311-330.
- Babacan, N.; Korkmaz, S. ve Sevinç, Ş., "Boykotlu Kutlama", *Hürriyet*, 24 Nisan 2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/boykotlu-kutlama-142308> [erişim 24.07.2014].
- Bakiner, O., "Analysis of Current Events: Is Turkey Coming to Terms With Its Past?, Politics of Memory and Majoritarian Conservatism", *Nationalities Papers*, cilt 41, sayı 5, 2013, s. 691-670.
- Balcı A., Yeşiltaş, M., "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü, Kavramsal Bir Harita", *Bilgi*, sayı 23, 2011, s. 9-34.
- Balcı, A., "Stratejik Derinlik'te Kemalizm İle Hesaplaşmak", *Stratejik Zihniyet*, der. Talha Köse, Ahmet Okumuş, Burhanettin Duran, Küre Yayınları, Ankara, 2014, s. 221-234.
- Barker, C. ve Galasinski, D., *Cultural Studies and Discourse Analysis: A Dialogue On Language and Identity*, Sage Publications, Londra, 2001.
- Barthes, R., *Göstergebilimsel Serüven*, çev. M. Rıfat ve S. Rıfat, Kaf Yayınları, İstanbul, 1999.

- Başgöz, İ., "The Meaning of Dimension of Change of Personal Names in Turkey", *Turcica*, XV, 1983, s. 201-218.
- Batuman, B., "Okul Cephelerinden 'Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na: Mimari Temsil Olarak Osmanlı Selçuklu ve Ulusun Millet Olarak (Yeniden) İnşası", *Arredamento*, 2014, s. 65-73.
- Batuman, B., "Architectural Mimicry and The Politics of Mosque Building: Negotiating Islam and Nation in Turkey", *The Journal Of Architecture*, cilt 21, sayı 3, 2016, s. 321-347.
- Batuman, B., *Mimarlığın ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul, 2017.
- Batuman, B., *Kentin Suretleri: Mekan ve Görsel Politika*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2019.
- Bauman, Z., *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, çev. N. Demirdöven, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Bayraklı, E., "Türk Dış Politikasında Yeni Osmanlılık Tartışmaları", *Dış Politika Yılı 2013*, der. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı, Seta, Ankara, 2014, s. 43-60.
- BBC Türkçe, "Yıldırım: Boğaziçi Köprüsü, 15 Temmuz Şehitler Köprüsü Olacak", 25 Temmuz 2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36890178>
- BBC Türkçe, "Kızılay Meydanı'nın İsmi, 15 Temmuz Milli İrade Meydanı Oldu", 9 Ağustos 2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37020466>
- Bektaş, İ., "Saygı Duruşuna Saygım Kalmadı!", *Yeni Akit*, 22 Ocak 2015, <http://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ibrahim-bektas/saygi-durusuna-saygim-kalmedi-9277.html>
- Berger, J., *Görme Biçimleri*, çev. Y. Salman, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.
- Beşikçi, M., "I. Dünya Savaşı Öncesinde İktidarın Çelik Sembolleri: Donanma Sembolizmi ve Milliyetçi Propaganda", *Toplumsal Tarih*, sayı 127, 2004, s. 92-95.
- Bilsel, C.; Akpınar, İ.; Yerasimos, S. ve Pinon, P., "Henri Prost'un İstanbul Planlaması Çalışmaları Üzerine Dokümantasyon Araştırmaları ve Envanter Hazırlanması", *TÜBİTAK-EGİDE Araştırma İşbirliği Programı PIA*, 2004.
- Birgün, "15 Temmuz Gecesi 90 Bin Camiden Sela Okunacak", 7 Temmuz 2017, <https://www.birgun.net/haber-detay/15-temmuz-gecesi-90-bin-camiden-sela-okunacak-168696.html>
- Bohn, E., *Die Nationalhymnen der europäischen Völker*, verlag M.&H. Marens, Breslau, 1908.
- Bora, T., "İnşa Döneminde Türk Kimliği", *Toplum ve Bilim*, sayı 71, 1996, s. 168-194.
- Bora, T., "İsim, Şehir, Enkaz", 23 Aralık 2015, http://www.birikimdergisi.com/haf-talik/7389/isimsehirenkaz#.Vt2gw_mLSWj%2%A0
- Bora, T., *Cereyanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Boratav, P.N., *100 Soruda Türk Folkloru*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Boym, S., *Nostaljinin Geleceği*, çev. F.B. Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

- Bozdoğan, S., *Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic*, Washington University Press, Seattle, 2001.
- Brown, W., *Tarihten Çıkan Siyaset*, çev. E. Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- Buday, S., "Kültürel İktidar Arayışı ve Kamusal Alandaki Temsiller: Camiler", *Birikim*, sayı 347, 2018, s. 96-103.
- Bülent K. ve Buket T., "Müzakeresiz Kamusalılık, Milli Cemaatin Yeniden İnşası Sürecinde Demokrasi Nöbetleri", *Toplum ve Bilim*, sayı 140, 2017, s. 181-214.
- Cavlan, T., "Yeni Osmanlıcılık: Baudan Kopuş mu?", *Sosyal Bilimler*, 2010, <http://sosbilder.neu.edu.tr/wp-content/uploads/sites/6/2016/04/Turan-Cavlan.pdf> [erişim 14.05.2017].
- Cerrahoglu, N., "Sagnak", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 2012.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003.
- Cizre, Ü., *Muktedirlerin Siyaseti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Cizre, Ü. ve Çınar, M., "Turkey 2002: Kemalism, Islamism, and Politics in the Light of the February 28 Process", *The South Atlantic Quarterly*, cilt 102, sayı 2-/3, 2003, s. 309-332.
- Clausewitz, V.C., *Savaş Üzerine*, çev. H. F. Çeliker, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018.
- CNN Türk, "Cumhuriyet Mitingleri Yeniden Başladı", 17 Mayıs 2009, <https://www.cnnurk.com/2009/turkiye/05/17/cumhuriyet.mitingleri.yeniden.baslati/526906.0/index.html> [erişim 17.08.2014].
- CNN Türk, "Geçmişten Günümüze '19 Mayıs'lar Nasıl Kutlandı?", 19 Mayıs 2019, <https://www.cnnurk.com/video/turkiye/gecmisten-gunumuze-19-mayislar-nasil-kutlandi> [erişim 21.05.2019].
- CNN Türk, "19 Mayıs 1919. O Tariht Günün Sonra '19 Mayıs'lar Nasıl Kutlandı? Nasıl Bayram İlan Edildi? Hangi Törenlerde Hangi İlginç Görüntüler Yaşanmıştı? İşte '19 Mayıs'ların Tarihçesi...", 19 Mayıs 2019, <https://www.cnnurk.com/video/turkiye/gecmisten-gunumuze-19-mayislar-nasil-kutlandi> [erişim 21.05.2019].
- CNN Türk, "Yavuz Sultan Selim Köprüsü'ne Dev Açılış. 31 Ağustos'a Kadar Ücretsiz", 26 Ağustos 2016, <https://www.cnnurk.com/turkiye/yavuz-sultan-selim-koprusu-bugun-aciliyor> [erişim 01.11.2016].
- Connerton, P., *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, çev. A. Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Connerton, P., *Modernite Nasıl Unutturur?*, çev. K. Kelebekoglu, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Copeaux, E., "Hizmet: A Keyword in the Turkish Historical Narrative", *New Perspectives on Turkey*, sayı 14, 1996, s. 97-114.
- Cumhuriyet, "Milli Eğitim'den Skandal Genelge: 23 Nisan Yerine Kut'ül Amare, 16 Nisan 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/516963/Milli_Egitim_den_skandal_genelge__23_Nisan_yerine_Kut_ul_Amare.html [erişim 21.05.2019].

- Cumhuriyet, "MEB'in Yeni Sorunu Sekülerizm Oldu", 17 Ocak 2017.
- Cumhuriyet, "İki Ayyaşın Yaptıkları Anayasa", 29 Mayıs 2013.
- Cumhuriyet, "Cumhurbaşkanlığı Sarayı Oldu", 30 Ekim 2014.
- Çakmaklı, Ş., "İşte Tarih Tarih AKP'nin Milli Bayram Yasakları", *Odatv*, 17 Ekim 2016, <https://odatv.com/iste-tarih-tarih-akpnin-milli-bayram-yasaklari-1710161200.html> [erişim 21.05.2019].
- Çandar, C., "Türk Dış Politikasında "Eksen" Tartışmaları: Çok Kutuplu Dünya İçin Yeni Bir Vizyon", *SETA*, 2010, <http://file.setav.org/Files/Pdf/cok-kutuplu-dunya-icin-yeni-bir-vizyon.pdf> [erişim 16.07.2016].
- Çavdar, A., "Görünür Fanteziler: Büyüklük Kimde Kalsın", *İnşaat Ya Resulullah*, der. Tanıl Bora, Birikim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 113-130.
- Çavuşoğlu, E. ve Strutz, J., "Şimdi Gideceğiz, Evleri Yıkacağız!": Türkiye'nin Neoliberal Hegemonik Politikasında Mekânsal (Yeniden) Üretimin Rolü", *Yeni Türkiye'ye Varan Yol: Neoliberal Hegemonyanın İnşaatı*, der. İsmet Akça, Ahmet Bekmen, Barış Alp Özden, çev. K. Deniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 199-218.
- Çeler, Zafer, "Pseudo-Historicism and Architecture: The New Ottomanism in Turkey", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, DOI: 10.1080/19448953.2018.1506286, 2018, s. 1-23.
- Çelik, N.B., "Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, der. Ahmet İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 75-92.
- Çelik, Z., *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- Çınar, M., "Explaining the Popular Appeal and Durability of the Justice and Development Party in Turkey", ed. Elise Massicard ve Nicole F. Watts, *Negotiating Political Power in Turkey*, Routledge, New York, 2013, s. 37-54.
- Çınar, M., *Vesayetçi Demokrasiden Milli Demokrasiye*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Dağı, İ., "Adalet ve Kalkınma Partisi, Güvenlik ve Meşruiyet Arayışında", *AK Parti, Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, der. Hakan Yavuz, Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 121-140.
- Delay, G., "Türkiye'de Halk Darbeyi Yendi", *Gazete 15 Temmuz*, 15 Şubat 2017.
- Danforth, N., "Multi-Purpose Empire: Ottoman History in Republican Turkey", *Middle Eastern Studies*, cilt 50, sayı 4, 2014, s. 655-678.
- Daniel, M., *The Construcion of French Past: Realms of Memory in Street Names*, Columbia University Press, New York, 1997.
- David H., *Umut Mekânları*, çev. Z. Gambetti, Metis Yayınları, İstanbul, 2011.
- Davutoğlu, A., "Medeniyetlerin Ben-İdraki", *Divan: İlmî Araştırmalar*, sayı 1, 1997, s. 1-53.
- Davutoğlu, A., *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.

- Demirer, Y., "Simgesel Siyasette Aktörler, Süreçler ve Muhalefet Olasılıkları: Ankara Büyükşehir Belediyesi Amblem Rekabet Örneği", *Praksis*, sayı 42, no. 3, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016, s. 609-634.
- Depeli, G., "Kültürel Bellek: Hatırlayış ve Unutuş", 2011, <https://hafizacalista-yi2011.files.wordpress.com/2011/11/kulturelbellek-gulsumdepeli.pdf> [erişim 1.01.2015].
- Deringil, S., *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, çev. G.Ç. Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Derrida, J., *Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning and the New International*, çev. P. Kamuff, Routledge, New York ve Londra, 1994.
- Derrida, J., *Politics of Friendship*, çev. G. Collins, Verso, New York ve Londra, 1997.
- Derrida, J., "Hospitality", çev. B. Stocker ve F. Morlock, *Angelaki*, cilt 5, sayı 1, 2000, s. 3-18.
- Derrida, J., "The Principle of Hospitality", *Parallax*, cilt 2, sayı 1, 2005, s. 6-9.
- Deutsche Welle, "AKP'ye Kapatma Davası Açıldı", 14 Mart 2008, <https://www.dw.com/tr/akpye-kapatma-davasi-acildi/a-3192923> [erişim 06.11.2016].
- Devellioglu, F., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Yayınları, Ankara, 2007.
- Dikeç, M., "Siyaset Üzerine Düşünme Tarzı Olarak Mekân", *Cogito*, sayı 84, 2016, s. 45-68.
- Diken, "Mimar Sinan'ın 400 Yıllık Camisindeki Emsalsiz Çinilerin Önüne Radyatör Döşendi!", 14 Nisan 2016, <http://www.diken.com.tr/mimar-sinanin-camisindeki-cinilerin-ustune-kalorifer-petegi-dosendi/> [erişim 05.11.2016].
- Diken, "Erdogan'ın Gündemi Gezi: Farklılıkları Yaşatabilme Kabiliyetine Yapılan Bir Saldırı", 18 Haziran 2016, <http://www.diken.com.tr/erdoganin-gundemi-gezi-istanbulun-farkliliklari-yasatabilme-kabiliyetine-yapilan-saldiri/> [erişim 01.05.2019].
- Diken, "Taksim Camisi İçin İlk Kazma Vuruldu", 17 Şubat 2017, <http://www.diken.com.tr/taksim-camisi-icin-ilk-kazma-vuruldu/> [erişim 21.07.2019].
- Diken, "9 Soruda Dünyanın Dilindeki 'Ak Saray'", 9 Kasım 2014, <http://www.diken.com.tr/9-soruda-ak-saray-2/> [erişim 15.05.2017].
- Dindar, C., *Öfke Dili*, Cade Yayınları, İstanbul, 2011.
- Dirlik, A., *Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Duran, B., "AKP ve Dönüşümün Aracı Olarak Politika", *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, der. Hakan Yavuz, Kitap Yayınevi, Ankara, 2010, s. 333-358.
- Düzenli, Y., "Bir Mekân Okuması Olarak Yeni Türkiye'nin Ak Sarayı", *Al Jazeera Türk*, 23 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bir-mekan-okumasi-olarak-yeni-turkiyenin-ak-sarayi> [erişim 21.05.2019].
- Eco, U., "İmparatorluğun 1'e 1 Ölçeğinde Haritasını Çizmenin Olanaksızlığı Üzerine", *Somon Bahçısıyla Yolculuk*, çev. I. Özdemir, Can Yayınları, İstanbul, 2010, s. 95-104.

- Elden, S., "Between Marx and Heidegger: Politics, Philosophy and Lefebvre's the Production of Space", *Antipode*, 2004, s. 86-105.
- Elias, N., *The Loneliness of the Dying*, Basil Blackwell, Oxford, 1991/1985.
- Elias, N., *The Civilizing Process*, Blackwell, Oxford, 1994.
- Emre, A., "İki Saray, İki Tarz-ı Siyaset", *Yeni Şafak*, 10 Kasım 2015.
- Eraslan, S., "Darbe Değil Apaçık ve Pervasızca Bir Savaşı", *Gazete 15 Temmuz*, 15 Temmuz 2017.
- Erdem, C.Y., "Ottomentality: Neoliberal Governance of Culture and Neo-Ottoman Management of Diversity", *Turkish Studies*, cilt 18, sayı 4, 2017, s. 710-728.
- Erdogan, N., "Neo-Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegemonya", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, der. Ahmet Insel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 584-591.
- Eroglu, C., "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1946-71", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, der. Irvin Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1998, s. 112-158.
- Ersanlı, B., *İktidar ve Tarih*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1996.
- Esenler Belediyesi, <https://www.esenler.bel.tr/tr/icerik/12/3043/baris-ekmegi-festivaliaspx> [erişim 21.05.2017].
- Ete, H., "Gezi Parkı Sakinlerinin Ruh Hali", *Star*, 30 Temmuz 2013.
- Evrensel, "Cumhuriyet Mitingleri", 6 Mayıs 2007, <https://www.evrensel.net/haber/245040/cumhuriyet-mitingleri> [erişim 17.08.2014].
- Fairclough, N., *Language and Power*, Longman, Londra, 1989.
- Fairclough, N., *Analysing Discourse Textual Analysis for Social Research*, Routledge, Londra, 2003.
- Fairclough, N. ve Wodak, R., "Critical Discourse Analysis", *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, ed. Teun Van Dijk, Sage, Londra, 1997, s. 258-284.
- Fırat, D., "Sunuş: Bellek, Uzam ve Mücadele", *Sokağın Belleği*, der. Derya Fırat, Dipnot Yayınları, Ankara, 2014, s. 7-42.
- Finkel, A., "Toki'nin Babil Kuleleri", *Taraf*, 25 Kasım 2012.
- Fraser, I., *Hegel ve Marks İhtiyaç Kavramı*, çev. B.S. Aydaş, Dost Kitabevi, Ankara, 2008.
- Fraser, N., "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy", *Social Text*, cilt 25, sayı 26, 1990, s. 56-80.
- Freely, B. ve Freely, J., *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*, çev. Y. Türedi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Freud, S., *Totem ve Tabu*, çev. A. Kanat, İlyas Yayınevi, İzmir, 2003.
- Gambetti, Z., "İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, sayı 40, 2009, s. 145-166.

- Gauchet, M., "Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri, İlkelerde Din ve Siyaset", *Devlet Kuramı*, der. Cemal Bali Akal, çev. O. Erözden, Dost Kitabevi, Ankara, 2000, s. 33-70.
- Girit, S., "Kadınlar Erdoğan'a Tepkili: Anne Olmak İçin Yaratılmadık", *BBC Türkçe*, 08 Haziran 2016, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160608_erdogan_kadin_annelik [erişim 07.05.2017].
- Göktürk, G., "Taksim Neyin Sembolüdür?", 1 Mayıs 2009, https://www.time-turk.com/tr/makale/gulay-gokturk/taksimneyinsemboludur.html&layout=standard&show_faces=false&width=350&action=recommend&colorScheme=light&height=35 [erişim 11.06.2019].
- Göktürk, G., "Taksim'e ya da Çamlıca'ya Cami", *Bugün*, 7 Temmuz 2012.
- Göregenli, M., *Çevre Psikolojisi: İnsan-Mekân İlişkileri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Gözen, R., "15 Temmuz'u Püskürten Sivil İnisiyatif Nasıl Doğdu?", *Karar*, 26 Temmuz 2017.
- Guha, R., *Dünya Tarihinin Sınırında Tarih*, çev. E. Ünal, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.
- Gülecyüz, K., "Cami Tartışması ve Ayasofya", *Yeni Asya*, 7 Haziran 2012.
- Gülpınar, T., "AnıtKabir'in Unutulan Kabirleri", *Neye Yarar Hatıralar?*, der. Pınar Melis Yelsalı Parmaksız, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 81-150.
- Gümüş, K., "Kapitalizme Güncel Sanat Aşısı", *Mimarlık*, 2012, sayı XXI.
- Güney, E., "Toponimik Terimlerin Sınıflandırılması", *Türk Dil ve Edebiyatı*, sayı 540, 1996, s. 619-630.
- Gür, A., "Üç Boyutlu Öyküler: Türkiyeli Ziyaretçilerim Gözünden Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Temsil Ettiği Ulusal Kimlik", *Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*, der. Esra Özyürek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 215-248.
- Gür, B. ve Ergut, E.A., "Atatürk Orman Çiftliği ve Yeni Cumhurbaşkanlığı Yapıları: İktidarın Gösteri(ş) Mekanı: Cumhurbaşkanlığı Kompleksi", *AOÇ* 1 39°55'51.4"N 32°47'57.3"E Özel Sayı, Dosya, 2015, s. 1-7.
- Gürbilek, N., *Vitrinde Yaşamak*, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Gürşimşir, I., "Metaforik Bir Kapan Olarak Bellek", *Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, der. Pınar Melisa Yelsa Parmaksız, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 19-46.
- Haber7, "19 Mayıs'tan Sonra 29 Mayıs'a da Ayar!", 24 Mayıs 2012, <http://www.haber7.com/guncel/haber/883173-19-mayistan-sonra-29-mayisa-da-ayar> [erişim 16.05.2016].
- Haberler.com, "Başbakan Erdoğan: 'Siz Bağdat Caddesinde Tur Atın'", 2 Kasım 2010, <https://www.haberler.com/basbakan-erdogan-2-siz-bagdat-caddesinde-tur-atin-2348441-haber/> [erişim 04.06.2015].
- Haberler.com, "Cumhurbaşkanı Gül: 'Tüzükte Bir Engel Yok'", 23 Ekim 2013, <https://www.haberler.com/cumhurbaskani-gul-tuzukte-bir-engel-yok-5234303-haber/> [erişim 04.06.2015].

- Haberler.com**, "Denizli'de 23 Nisan'a Alternatif Kutlama", 23 Nisan 2007, <https://www.haberler.com/denizli-de-23-nisan-a-alternatif-kutlama-8381536-haber/> [erişim 27.12.2015].
- Haberler.com**, "Başbakan Erdoğan 'Barış Ekmeği' Yedi", 23 Nisan 2013, <https://www.haberler.com/basbakan-erdogan-baris-ekmegi-yedi-4556129-haber/> [erişim 04.06.2015].
- Haberler.com**, "Kılıçdaroglu Bağdat Caddesinde Kutladı", 29 Ekim 2010, <https://www.haberler.com/kilicdaroglu-bagdat-caddesi-nde-kutladi-2344049-haber/> [erişim 04.06.2015].
- Haberler.com**, "Merkez Ordu Evinde Resepsiyon", 29 Ekim 2010, <https://www.haberler.com/merkez-orduevi-nde-resepsiyon-2344104-haber/> [erişim 04.06.2015].
- Haberler.com**, "Kılıçdaroglu Bağdat Caddesinde Kutladı", 29 Ekim 2010, <https://www.haberler.com/kilicdaroglu-bagdat-caddesi-nde-kutladi-2344049-haber/> [erişim 04.06.2015].
- Haberler.com**, "CHP'den Boykot", 30 Ekim 2008, <https://www.haberler.com/chp-den-boykot-2-haber/> [erişim 04.06.2015].
- HaberTürk**, "Dindar Bir Gençlik Yetiştirmek İstiyoruz!", 1 Şubat 2012, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/711672-dindar-bir-genclik-yetistirmek-istiyoruz> [erişim 04.06.2015].
- HaberTürk**, "AKP'ye Kapatma Davası Açıldı", 15 Mart 2008, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/61267-akpye-kapatma-davasi-acildi> [erişim 17.03.2014].
- Habertürk**, "Otur Oturduğun Yerde Sen Benim Memurumsun", 17 Ocak 2011, <https://www.haberturk.com/polemik/haber/592264-otur-oturdugun-yerde-sen-benim-emrimde-memursun> [erişim 7.01.2015].
- Habertürk**, "Fetönün Meclisi Bombalamasıyla Meclis-i Mebusan'ın Kapatılması Aynı Şey", 2 Şubat 2017.
- Habertürk**, "Google 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı Unutmayarak Doodle Yaptı", 23 Nisan 2016, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1229173-23-nisana-ozel-doodle#> [erişim 21.02.2017].
- Habertürk**, "Kazanlı, 'Kahraman' Unvanını Coşkuyla Karşıladi", 26 Ekim 2016, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1315661-kazanli-kahraman-unvanini-coskuyla-karsiladi> [erişim 10.12.2016].
- HaberTürk**, "Bir E-Muhtıranın Anatomisi", 27 Nisan 2012, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/737683-bir-e-muhtiranin-anatomisi> [erişim 24.12.2016].
- Habertürk**, "Kültür Merkezine 'Cegerxwin' Adı Verildi", 28 Ağustos 2009, <https://www.haberturk.com/yasam/haber/168960-kultur-merkezine-cegerxwin-adi-verildi> [erişim 08.07.2014].
- Habertürk**, "Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin Balkonundan Selamladı", 29 Ekim 2015, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1146384-erdogan-cumhurbaskanligi-kulliyesinin-balkonundan> [erişim 10.12.2016].

- HaberTürk**, "1700 Yıllık Ayasofya'ya Cam Kapı Tepki Çekti", 30 Ekim 2018, <https://www.haberturk.com/bursa-haberleri/64341601-1700-yillik-ayasofyaya-cam-kapi-tepki-cekti> [erişim 21.10.2019].
- Halbwachs, M., *On Collective Memory*, University of Chicago Press, Chicago, 1992.
- Halbwachs, M., *Kolektif Hafıza*, çev. B. Barış, Heretik Yayınları, İstanbul, 2017.
- Harvey, D., "The Right To The City", *New Left Review*, cilt 53, 2008, s. 23-40.
- Harvey, D., *Umut Mekanları*, çev. Z. Gambetti, Metis Yayınları, İstanbul, 2011.
- Harvey, D., *Asi Şehirler*, çev. A.D. Temiz, Metis Yayınları, İstanbul, 2013a.
- Harvey, D., *Sosyal Adalet ve Şehir*, çev. M. Morali, Metis Yayınları, İstanbul, 2013b.
- Hassner, P., "Uluslararası İlişkilerde Milliyetçilik ve Şiddet", *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*, der. Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot, çev. D. Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 261-290.
- Hedges, C., *Savaş: Bizi Anlamlandıran Güç*, çev. Z. Kalkandelen, Paloma Yayınevi, Ankara, 2014.
- Heidegger, M., *Hümanizm Üzerine Mektup*, Hümanizmin Özü, çev. A. Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Heidegger, M., *Building, Dwelling Thinking, Poetry Language Thought*, çev. Albert Hofstadter, Harper&Row, New York, 1975.
- Heper, M., "Türkiye'de İslam, Siyasal Sistem ve Toplum Orta Doğu'daki Bazı Ülkelerle Bir Karşılaştırma", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, der. Ersin Kalaycıoğlu ve Ahmet Yaşar Sarıbay, Beta Yayınları, İstanbul, 1986, s. 369-387.
- Hobsbawm, E., "Introduction: Inventing Traditions", *The Invention of Tradition*, ed. E. Hobsbawm and T. Ranger, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s. 1-14.
- Hobsbawm, E.J., *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi, 1914-1991 Aşırınlıklar Çağı*, çev. Y. Alogan, Everest Yayınları, İstanbul, 2006.
- Huyssen, A., *Alacakaranlık Anıları*, çev. K. Atakay, İstanbul, Metis Yayınları, 1999.
- Hürriyet, "Saray Külliye Oluyor", 15 Ocak 2015.
- Hürriyet, "Başbakan Ahmet Davutoğlu'ndan Beyaz Toros Çıkışı", 20 Ekim 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/Basbakan-Ahmet-Davutoglundan-Beyaz-Toros-Cikisi-40003756> [erişim 30.08.2017].
- Hürriyet, "19 Mayıs'ta Sembol Savaşı", 20 Mayıs 2004, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19-mayis-ta-sembol-savasi-38605534> [erişim 30.08.2017].
- Hürriyet, "19 Mayıs'ta Erdoğan'ın Evi", 20 Mayıs 2006.
- Hürriyet, "Ata'nın Meclisi Osmanlı'nın Devamı", 24 Nisan 2006.
- Hürriyet, "Arıncı'nın Sözleri Haksızlık" 24 Nisan 2016.
- Hürriyet, "23 Nisan'a Alternatif kutlamalar Eleştirilir" 28 Nisan 2007.
- Hürriyet, "E-Muhtıra: Milli Bayramlarımıza Alternatif Kutlamalar Eleştirilir", 28 Nisan 2007.

- Hürriyet, "Başbakan Ahmet Davutoğlu'ndan 'Beyaz Toros' Çıkışı", 30 Ağustos 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/Basbakan-Ahmet-Davutoglundan-Beyaz-Toros-Cikisi-40003756> [erişim 30.08.2017].
- Hürriyet, "Çankaya 29 Ekim", 30 Ekim 2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cankaya-29-ekim-180284> [erişim 29.04.2016].
- Hürriyet, "Saraydaki Törene Gitmeyip, Anıtkabir'e Koşuyorlar", 30 Ekim 2014.
- Hürriyet, "Osmanlı Köprüsü Açıldı, Bayram Tatilinin Sonuna Kadar Ücretsiz", 30 Haziran 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/osmangazi-koprusu-acildi-bayram-sonuna-kadar-uccretsiz-40124471> [erişim 20.08.2016].
- Hürriyet, "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan 30 Ağustos Resepsiyonunda Büyük Sürpriz", 31 Ağustos 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogandan-30-agustos-resepsiyonunda-buyuk-surpriz-29947107> [erişim 29.04.2016].
- Hürriyet, "Altı Güvence", 4 Kasım 2012.
- İstanbul Research Institute, "From the Imperial Capital to the Republican Modern City: Henri Prost's Planning of Istanbul (1936-1951)", 2010.
- İşıkhan, E., "Mekân ve Toplum", *Özneler, Durumlar ve Mekânlar*, der. Emre Işık ve Yıldırım Şentürk, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 13-23.
- İnsel, A., "Giriş", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, der. Ahmet Insel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 17-27.
- İnsel, A., "Güvenin Tesisinden Özgüven Patlamasına", *Birikim*, sayı 283, 2012, s. 15-21.
- İnsel, A., "Çamlıca'ya Cami İnşasından Ürpermek", *Radikal*, 12 Haziran 2012.
- İnsel, A., "Haysiyet Ayaklanması", *Radikal*, 4 Haziran 2013.
- İzci, I., "Gösteriş İçin Cami Yapılmaz", *Radikal*, 27 Haziran 2012.
- Jaffrelot, C., "Bir Milliyetçilik Kuramı İçin", *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*, der. Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot, çev. D. Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 23-82.
- Jenkins, G., "Semboller ve Gölge Oyunu Ordu-AKP İlişkileri, 2002-2004", *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, der. Hakan Yavuz, Kitap Yayınevi, Ankara, 2010, s. 235-258.
- Jones, P., "Architecturing Modern Nations: Architecture and The State, *Handbook Of Historical Sociology*, der. Delanty, G. and Isin, E., Sage, Londra, 2003, s. 301-312.
- Julyan R., *The Place Names of New Mexico*, UNM, New Mexico, 1996.
- Kaçar, D.A., "Kültür/Mekân: Gazi Orman Çiftliği, Ankara", Koç Üniversitesi Vakam Yayınları, İstanbul, 2015.
- Kaftan, E. ve Parlak, I., "Egemenin Gör Deddiği: Militarizmin Söylemsel İnşası Üzerine Bir Deneme", *Birikim*, sayı 332, 2015, s. 49-67.
- Kalaycı, H., "Bayrak, Milliyetçilik, Kutsallık", *Birikim*, 1998, s. 105-106.

- Kalaycıoğlu, E., "AKP Hegemonyacı Bir Parti Olmaya Doğru Gidiyor", *Cumhuriyet*, 10 Kasım 2015.
- Kalaycıoğlu, E., "İhtişam Çöküş Göstergesi", *Cumhuriyet*, 2 Haziran 2015.
- Kalın, İ., *Ben, Öteki ve Ötesi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2017.
- Kanıpak, Ö., "Yeni Başbakanlık Sarayı ve Giydirilmiş Sandalyeler", 11 Kasım 2014, <http://www.omerkanipak.com/2014/06/02/yenibasbakanlik-sarayi-ve-giydirilmis-sandalyeler> [erişim 12.11.2011].
- Karabağlı, H., "Asker Protokolden Çıkarıldı", *Gazete Duvar*, 28 Ekim 2016, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/10/28/asker-protokolden-cikarildi/> [erişim 09.07.2017].
- Karabağlı, H., "TRT'nin Uluslararası 23 Nisan Şenliği'ne Katılan Ülke Sayısı 65'ten 26'ya Geriledi!", *T24*, 23 Nisan 2017, <https://t24.com.tr/haber/trtnin-uluslararasi-23-nisan-senligine-katilan-ulke-sayisi-65ten-26ya-geriledi,400607> [erişim 08.07.2017].
- Karadeli, C., "Ortadoğu'ya Yönelik Türk Dış Politikasında Kırılmalar ve Yenilikler", *Akademik Orta Doğu*, cilt 2, sayı 3, 2007, s. 35-43.
- Karagül, İ., "İçeriden İşgal Planı: Size O Haritayı Çizdirmeyeceğiz!", *Yeni Şafak*, 25 Temmuz 2016.
- Karip, M., "Kut'ül Amare Zaferi Nedir? Ne Zaman Kazanılmıştır?", *Milliyet*, 30 Nisan 2016, <http://blog.milliyet.com.tr/kut-ul-am-re-zaferi-nedir--ne-zaman-kazanilmistir-/Blog/?BlogNo=530016> [erişim 19.11.2018].
- Kasaba, R., "Populism and Democracy in Turkey 1946-1961", *Rules and Rights in the Middle East: Democracy, Law, and Society*, ed. Ellis Goldberg, Reşat Kasaba, Joel S. Migdal, University of Washington Press, Seattle ve Londra, 1993, s. 43-68.
- Kayalı, K., *Ordu ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kılıçbay, M.A., "Bir Tarih Okuma Tarzı Olarak Gericilik", *Doğu Batı*, yıl 1, sayı 3, 1998, s. 25-29.
- Köker, L., "Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, der. Ahmet İnel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 97-101.
- Kuru, A., "Laikliğin Yeniden Yorumlanması: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği", *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, der. Hakan Yavuz, Kitap Yayınevi, Ankara, 2010, s. 183-208.
- Kutlu, M., "Cumhurbaşkanlığı Sarayı", *Yeni Şafak*, 29 Ekim 2014, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mustafakutlu/cumhurbakanligi-sarayi-56668> [erişim 24.04.2015].
- Küçük B. ve Özselçuk, C., "'Mesafeli' Devletten 'Hizmetkâr' Devlete: AKP'nin Kısmi Tanıma Siyaseti", *Toplum ve Bilim*, sayı 132, 2015, s. 162-190.
- Lefebvre, H., *The Production Of Space*, çev. D., N. Smith, Blackwell Publishing, Oxford, 1991.
- Lefebvre, H., *Mekânın Üretimi*, çev. I. Ergüden, Sel Yayınları, İstanbul, 2014.

- Levi, S.A., "Hafızanın Dayanılmaz Hafıflığı: Arşivler ve Müzelerde Türk Yahudi Kadını", *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*, der. Leyla Neyzi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 121-150.
- Levinas, E., *Tanrı, Ölüm ve Zaman*, çev. I. Ergüden, Dost Kitabevi, Ankara, 2011.
- Light, D., "Street Names in Bucharest, 1990-1997: Exploring the Modern Historical Geographies of Post-Socialist Change", *Journal of Historical Geography*, cilt 3, 2004, s. 154-172.
- Logie, S. ve Morvan, Y., *İstanbul 2023*, çev. N. Şaşmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Luckmann, T., *Die Unsichtbare Religion*, Suhrkamp verlag, Main, Frankfurt, 1991.
- Maessen, E., "Reassessing Turkish National Memory: An Analysis of the Representation of Turkish National Memory by the AKP", *Middle Eastern Studies*, cilt 50, sayı 2, 2014, s. 309-324.
- Mallı, A., "Sivil Bayram", *Yeni Şafak*, 30 Ekim 2015.
- Mardin, Ş., *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, der. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Massey, D., "Radikal Demokrasiyi Mekân Üzerinden Düşünmek", *Cogito*, sayı 84, 2016, s. 36-44.
- Memurlar.net, "Erdogan: Üniversitelerde Elde Satırla Dolaşan Gençlik Olmayın", 19 Mayıs 2005, <https://www.memurlar.net/haber/21742/erdogan-universitelerde-elde-satirla-dolasan-genclik-olmayin.html> [erişim 21.05.2019].
- Milli Gazete, "Medeniyetler İttifakı Ne Demek", 9 Aralık 2010, <https://www.milligazete.com.tr/haber/1032004/medeniyetler-ittifaki-ne-demek> [erişim 23.03.2014].
- Milliyet, "Başbakan Erdoğan'dan Yeni Açıklama", 1 Haziran 2013, <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-dan-ilas-aciklama-siyaset-1717232/> [erişim 13.05.2016].
- Milliyet, "Türkiye Kuruluşunu Tamamlıyor", 10 Şubat 2017.
- Milliyet, "Erdogan Neden 3 Çocuk İstedigini Açıkladı?", 2 Ocak 2013, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-neden-3-cocuk-istedigini-acikladi--siyaset-1650260/> [erişim 04.06.2015].
- Milliyet, "2023 Hedeflerinden Hiçbir Güç Alıkoyamaz", 25 Temmuz 2016.
- Milliyet, "Milleti Cumhuriyetten Laiklikten Söğüttünüz", 3 Kasım 2010.
- Milliyet, "30 Ağustos Zafer Bayramı Nedir?", 30 Ağustos 2016, <http://www.milliyet.com.tr/30-agustos-zafer-bayrami-nedir--gundem-2303164/> [erişim 13.09.2016].
- Milliyet, "12 Yasak Birden", 8 Eylül 2013, <http://www.milliyet.com.tr/12-yasak-bir-den/ekonomi/detay/1760649/default.htm> [erişim 05.09.2016].
- Mollaer, F., *Tekno-Muhafazakarlığın Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Moller, F., *Muhafazakarlığın İki Yüzü*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2014.

- Neyzi, L., "Giriş", *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*, der. Leyla Neyzi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 1-12.
- Nietzsche, F., *İnsanca Pek İnsanca 1*, çev. M. Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.
- Nora, P., *Hafıza Mekânları*, çev. M., E. Özcan, Ankara, Dost Kitabevi, 2006.
- NTV, "E-Muhtıranın Kronolojisi", 27 Nisan 2011, <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/e-muhtirani-kronolojisi,0Sl6nw7mM0iKqufp3XMd6w/aRsXiCSth-kWOwprval8bGg> [erişim 24.12.2016].
- Odatv, "Düğünü İptal Etmeyen AKP 19 Mayıs Konserlerini İptal Etti", 14 Mayıs 2013, <https://odatv.com/dugunuipatletmeyenakp19mayiskonserleriniiptalettil405131200.html>
- Odatv, "Milli Bayramlar Artık Kutlanmayacak", 15 Eylül 2017, <https://odatv.com/milli-bayramlar-artik-kutlanmayacak-1509171200.html> [erişim 13.10.2018].
- Okumuş, A., "Kavramların Stratejisi, Stratejinin Kavramları Stratejik Derinlik'in Felsefi-Kavramsal Arka Planı", *Stratejik Zihniyet*, der. Talha Köse, Ahmet Okumuş, Burhanettin Duran, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15-46.
- Onar, N.F., "Echoes of a Universalism Lost: Rival Representations of the Ottomans in Today's Turkey", *Middle Eastern Studies*, cilt 45, sayı 2, 2009, s. 229-241.
- Ongur, H.Ö., "Identifying Ottomanisms: The Discursive Evolution Of Ottoman Pasts In The Turkish Presents", *Middle Eastern Studies*, cilt 51, sayı 3, 2015, s. 416-432.
- Özbudun, S., *Ayinden Törene*, Anahtar Yayınları, İstanbul, 1997.
- Özbudun, S., "Osmanlı'yı 'İhya' Etmek: Akp'nin Törenleri", 12 Temmuz 2015, <https://sibelozybudun.blogspot.com/2015/07/osmanliyi-ihya-etmek-akpnin-torenlere.html#more> [erişim 13.05.2016].
- Özden, Ö., "Kurucu İktidar Üzerine Düşünceler: Benjamin, Negri, Agamben", *Teori ve Politika*, sayı 53, 2013, <https://www.teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-yazilar/item/291-kurucu-iktidar-uzerine-dusunceler-benjamin-negri-agamben> [erişim 16.11.2017].
- Özhan, T., "Kapatma Davasında Tesviyeden Tasfiyeye", *SETA*, 1 Ağustos 2008, <https://www.setav.org/kapatma-davasinda-tesviyeden-tasfiyeye/> [erişim 25.08.2015].
- Özipek, B., "İrtica Nedir?", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, der. Yasin Aktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 236-244.
- Özkan, B., "Abdülhamit'in Ruhunu Beklerken: Restorasyon, Medeniyet ve Davutoğlu", *Birikim*, sayı 309-310, 2015, s. 202-208.
- Özelçuk, C., "İktidar Boşluk Kabul Etmez, AKP'nin Hizmet İdeali ve Popülizm Üzerine", *Türkiye'de Yeni İktidar Arayışı*, haz. Yahya Y. Madra, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 81-95.
- Özkan, G.G., "Neoliberal Dönemde Türk Milliyetçilikleri Arasında Yaşanan Hegemonya Mücadelesi", *Yeni Türkiye'ye Varan Yol*, der. İsmet Akça, Ahmet Berkmen, Barış Alp Özden, çev. K. Deniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 103-126.

- Öztürk, H., "15 Temmuz Gecesi Sela ve Ezan Fikri Kimindi", *Yeni Şafak*, 13 Kasım 2016, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hasanozturk/15-temmuz-gecesi-sela-ve-ezan-fikri-kimindi-2034098> [erişim 13.12.2016].
- Ozyürek, E., *Modernlik Nostaljisi*, çev. F.B. Aydar, Bogaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Parlak, İ. ve Yıldırım, Y., *Medya Aracılığıyla Siyasal Sınırlar Üretmek*, Dora Yayıncılık, Bursa, 2014.
- Parmaksız, Y.P.M., "Çanakkale Bellek Savaşı", *Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, der. Pınar Melis Yelsa Parmaksız, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 281-302.
- Peker, A.U., "AKP Döneminde Rövanşist Mimari", *Mimarlık*, sayı 386, 2015, s. 13-19.
- Pinchevski, A. ve Torgovnik, E., "Signifying Passages: 'The Signs of Change in Israeli Street Names', *Media*", *Culture and Society*, cilt 24, 2002, s. 365-388.
- Pişkin, T., "Tarlabası'ndaki Kentsel Dönüşümün 12 Yıllık Hikayesi", 1 Aralık 2017, <https://bianet.org/1/138/192010-tarlabasi-ndaki-kentsel-donusumun-12-yillik-hikayesi> [erişim 09.12.2017].
- Posta, "Erdogan Ankara'da Sert Konuştu", 9 Haziran 2003, <https://www.posta.com.tr/erdogan-ankarada-sert-konustu-181108> [erişim 24.08.2014].
- Posta, "Erdogan 3 Yıl Sonra İlk Kez 23 Nisan İçin Anıtkabir'de", 23 Nisan 2014, <https://www.posta.com.tr/erdogan-3-yil-sonra-ilk-kez-23-nisan-icin-anitkabir-de-225271> [erişim 13.05.2016].
- Poyraz, B., "Cesaret Et Hatırla: 1938 Dersim Tertelesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt 68, sayı 3, 2013, s. 63-93.
- Radikal, "Erdogan: Şırnak Havalimanı'na Şerafettin Elçi Adı Verildi", 12 Temmuz 2013, <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/erdogan-sirnak-havalimanina-serafettin-elci-adi-verildi-1141564/> [erişim 17.11.2016].
- Radikal, "Erdogan Atayı Sahiplendi", 19 Mayıs 2003.
- Radikal, "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Neden Kutlanır?", 19 Mayıs 2014, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/19-mayis-genclik-ve-spor-bayrami-neden-kutlanir-1192791/> [erişim 17.11.2016].
- Radikal, "Başbakan Bir Kez Daha "Laiklik", 20 Mayıs 2006.
- Radikal, "Bülent Arınç Resepsiyona Eşile mi Katılacak?", 23 Nisan 2003.
- Radikal, "Millete Rağmen Siyaset Olmaz", 23 Nisan 2007.
- Radikal, "Hüseyin Çelik'ten, 'İki Ayyaş' Açıklaması", 29 Mayıs 2013, <http://www.radikal.com.tr/politika/huseyin-celikten-iki-ayyas-aciklamasi-1135458/> [erişim 05.09.2016].
- Radikal, "Artık Köşkte Seccade Var", 3 Ağustos 2003.
- Radikal, "İktidarın 63 Vaadi: Anadilde Savunma Sorun Olmaktan Çıkıyor!", 30 Eylül 2012, <http://www.radikal.com.tr/politika/iktidarin-63-vaadi-anadilde-savunma-sorun-olmaktan-cikiyor-1102267/> [erişim 17.11.2016].

- Radikal*, "İşte Avrupa'nın Tûrban Raporu", 9 Ekim 2010, <http://www.radikal.com.tr/politika/ista-avrupanin-turban-raporu-1022858/> [erişim 17.11.2016].
- Radikal*, "İkinci Cumhuriyete Doğru", 9 Eylül 2007.
- Rancière, J., *Özgürleşen Seyirci*, çev. E.B. Şaman, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- Rawls, J., *Siyasal Liberalizm*, çev. M.F. Bilgin, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Richardson, A. ve Galloway, B., *Nooksack Place Names: Geography, Culture and Language*, UBC, Vancouver, 2011.
- Ricoeur, P., *Hafıza, Tarih, Unutuş*, çev. M.E. Özcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.
- S. Hoelscher ve D. Alderman, "Memory And Place: Geographies of A Critical Relationship", *Social & Cultural Geography*, cilt 5, sayı 3, 2004, s. 347-355.
- Sabah*, "Arıncı'tan Sezer'e Sert Cevap", 15 Nisan 2007, <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/15/haber,A622DCDE3513495BBBF3E728DF27B7E6.html> [erişim 25.08.2015].
- Sabah*, "Nevzat Tandoğan'ın Adı Ankara'dan Silindi", 15 Nisan 2015, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/15/nevzat-tandoganin-adi-ankaradan-silindi> [erişim 17.11.2016].
- Sabah*, "Sabah 81 İlde Eller Şehitler İçin Açılacak", 17 Mart 2015, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/03/17/81-ilde-eller-sehitler-icin-acilacak> [erişim 17.11.2016].
- Sabah*, "Arıncı Muhtırası", 24 Nisan 2006, <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/24/gnd128.html> [erişim 14.12.2014].
- Sancar, M., *Geçmişle Hesaplaşma*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Saraçoğlu, C., "Exclusive Recognition, the New Dimensions of the Question of Ethnicity and Nationalism in Turkey", *Ethnic and Racial*, cilt 32, sayı 4, 2009, s. 640-658.
- Saraçoğlu, C., "Türk Sağı, AKP ve Kürt Meselesi", *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, der. İnci Özkan Kerestecioglu ve Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 243-282.
- Sarıoğlu, B., "Erdogan, Vekillerini Uyardı", *Sabah*, 17 Mayıs 2003.
- Saydamer, K.; Babacan, N. ve Yılmaz, T., "Çankaya 29 Ekim", *Hürriyet*, 30 Ekim 2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cankaya-29-ekim-180284> [erişim 30.04.2014].
- Selamoğlu, A., "AKP Din Eksenli Değil", *Radikal*, 8 Ocak 2003.
- Sert, Ö., "Yeni Osmanlıcı Hatırlamanın Halleri", *Birikim*, sayı 293, 2013, s. 94-103.
- Serter, G., *Muhafazakâr Kentin İnşası*, Nota Bene Yayınları, İstanbul, 2018.
- Sol, "Hilal Kaplan İşi Çözmüş: Neden 'Saray' Değil de 'Külliye'", 1 Şubat 2015, <http://haber.sol.org.tr/medya/hilal-kaplan-isi-cozmu-s-neden-saray-degil-de-kulliye-106650> [erişim 07.02.2016].
- Sondakika, "Melih Gökçek 'Milli İrade' Adını CHP'nin Karşısına Verdi", 15 Ocak 2014, <https://www.sondakika.com/haber/haber-melih-gokcek-milli-irade-adi-ni-chp-nin-5548743/> [erişim 17.11.2016].

Sözcü, "Şehitlerimiz İçin Hiçbir Programını Bozmayanlar 23 Nisan'ı İptal Ediyor!", 14 Nisan 2016, <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/sehitlerimiz-icin-hicbir-programini-bozmayanlar-23-nisani-iptal-ediyor-1183150/> [erişim 17.11.2016].

Sözen, E., *Söylem, Paradigma Yayınları*, İstanbul, 1999.

Sputnik Türkiye, "Taksim Cami Temel Atma Töreninde Konuşan Topbaş: Gazete Kağıtlarında Nazam Kılma dönemi Bitecek", 17 Şubat 2017, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201702171027265285-taksim-camii-temel-atma-torende-konusan-topbas-gazete-kagitlarinda-namaz-kilma-donemi-bitecek/> [erişim 14.11.2017].

Star, "Gezi Parkı Sakinlerinin Ruh Hali", 30 Temmuz 2013.

Stuart, E., "Between Marx and Heidegger: Politics, Philosophy and Lefebvre's the Production of Space, *Antipode*, cilt 36, sayı 1, 2004, s. 86-105.

Suny, R.G. (ed.), *Becoming National: A Reader*, Oxford University Press, New York ve Oxford, 1996, s. 41-55.

Şahan, F., "Hedef, Sevr'i Haçlı Seferleri'ni Tamamlamak", *Yeni Şafak*, 8 Haziran 2013.

Şahan, F., "Zafer Diye Yutturdular", *Yeni Şafak*, 30 Eylül 2016.

Şeriatı, A., *Şahadet*, çev. K. Güney, Yödi Gece Kitapları, İstanbul, 1991.

Şirin, T., "İstiklal Marşının Ezgisi ve Anayasa", 15 Aralık 2018, <http://m.bianet.org/kurdi/siyaset/195162-istiklal-marsinin-ezgisi-ve-anayasa> [erişim 17.11. 2019].

T24, "Denizli'de de Alkol Yasası Getirildi", 12 Mart 2010, <https://t24.com.tr/haber/denizlide-de-alkol-yasagi-getirildi,72308> [erişim 05.09.2016].

T24, "Fitrattan Kahkahaya, Kürtajdı Tecavüze AKP'nin Kadınla İmtihani", 17 Şubat 2015, <https://t24.com.tr/haber/fitrattan-kahkahaya-kurtajdan-tecavuze-akp-nin-kadinla-imtihani%20,287493> [erişim 05.09.2016].

T24, "Erdogan 1995: Saygı Duruşu Sap Gibi Durmaktır!", 26 Mayıs 2016, <https://t24.com.tr/haber/erdogan-1995-saygi-durusu-sap-gibi-durmaktır,342218> [erişim 17.11.2016].

Taksim 360, <http://www.taksim360.com.tr/tr/tanitim-filmleri> [erişim 17.11.2016].

Taraf, "Aksırıncaya Kadar Tıksırıncaya Kadar İçiyorlar", 15 Ocak 2011.

Taraf, "Çelik: Askerin Tavrı Emre İtaatsizlik", 2 Kasım 2010.

Taraf, "Hedef, Sevr'i Haçlı Seferleri'ni Tamamlamak", 8 Haziran 2013.

Taşkın, Y., "AKP İktidarı ve Muhafazakâr Düşünsel Kısırlaştırma", *Birikim*, sayı 283, 2012, s. 22-29.

TCCB, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 24'üncü Dönem 5'inci Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma", 1 Ekim 2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2941/turkiye-buyuk-millet-meclisinin-24uncu-donem-5inci-yasama-yili-acilisinda-yaptiklari-konusma.html> [erişim 13.07.2015].

TCCB, "Gazi Mustafa Kemal'i Anma Töreninde Yaptıkları Konuşma", 10 Kasım 2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2956/gazi-mustafa-kemali-anma-torende-yaptiklari-konusma.html> [erişim 04.11.2015].

- TCCB, "10 Kasım Gazi Mustafa Kemal'i Anma Töreninde Yaptıkları Konuşma", 10 Kasım 2016, <http://www.cumhurbaskanligi.gov.tr/konusmalar/353/61155/10-kasim-gazi-mustafa-kemali-anma-torende-yaptiklari-konusma.html> [erişim 03.07.2017].
- TCCB, "Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Akademik Yılı Açılış Töreni'nde Yaptıkları Konuşma", 11 Ekim 2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2947/recep-tayyip-erdogan-universitesi-akademik-yili-acilis-torende-yaptiklari-konusma.html> [erişim 15.06.2016].
- TCCB, "Marmara Üniversitesi Akademik Yıl Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma", 13 Ekim 2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2951/marmara-universitesi-akademik-yil-acilis-torende-yaptiklari-konusma.html> [erişim 17.11.2016].
- TCCB, "100. Yılında Çanakkale Ruhu ve Gençlik' Adlı Özel Programda Yaptıkları Konuşma", 13 Mart 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/29794/100-yilinda-canakkale-ruhu-ve-genclik-adli-ozel-programda-yaptiklari-konusma.html> [erişim 17.11.2016].
- TCCB, "15 Temmuz, Tıpkı İstiklal Harbimiz Gibi, Türk Milletinin Topyekûn Dirilişidir", 15 Temmuz 2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/31971/uluslararasi-23-nisan-cocuk-senligine-katilan-cocuklari-kabulunde-yaptigi-konusma.htm> [erişim 18.07.2019].
- TCCB, "100. Yılında Dünya Savaşının Belgeleri' Sergisi ve Dünya Arşiv Yöneticileri Kongresi Açılışında Yaptıkları Konuşma", 19 Mart 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/29806/100-yilinda-dunya-savasinin-belgeleri-sergisi-ve-dunya-arsiv-yoneticileri-kongresi-acilisinda-yaptiklari-konusma.html> [erişim 14.05.2016].
- TCCB, "Çanakkale Ruhu ve Gençlik' Konulu Kompozisyon Yarışması Ödül Töreninde Yaptıkları Konuşma", 19 Mart 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/29891/canakkale-ruhu-ve-genclik-konulu-kompozisyon-yarismasi-odul-torende-yaptiklari-konusma.html> [erişim 12.07.2015].
- TCCB, "19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı Münasebetiyle Gençleri Kabulünde Yaptıkları Konuşma", 19 Mayıs 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32661/19-mayis-ataturku-anma-gencik-ve-spor-bayrami-munasebetiyle-gencleri-kabulunde-yaptiklari-konusma.html> [erişim 13.07.2015].
- TCCB, "Uluslararası 23 Nisan Çocuk Şenliği'ne Katılan Çocukları Kabulünde Yaptığı Konuşma", 21 Nisan 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/31971/uluslararasi-23-nisan-cocuk-senligine-katilan-cocuklari-kabulunde-yaptigi-konusma.html> [erişim 17.11.2016].
- TCCB, "15 Temmuz Darbe Girişimi ile İlgili Meydanlara Yaptıkları Konuşma", 23 Temmuz 2016, <http://www.cumhurbaskanligi.gov.tr/konusmalar/353/49742/15-temmuz-darbe-girisimi-ile-ilgili-meydanlara-yaptiklari-konusma.html> [erişim 15.01.2018].
- TCCB, "Üçüncü Muhtarlar Toplantısı'nda Yaptıkları Konuşma", 24 Şubat 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2997/ucuncu-muhtarlar-toplantisin-da-yaptiklari-konusma.html> [erişim 15.01.2018].

- TCCB, "MÜSIAD 23. Genel Kurulu'nda Yapıtları Konuşma", 25 Nisan 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32122/musiad-23-genel-kurulunda-yap-tiklari-konusma.html> [erişim 15.01.2018].
- TCCB, "TÜRGEV Yurtları Toplu Açılış Töreni'nde Yaptıkları Konuşma", 25 Şubat 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2998/turgev-yurtlari-toplu-aci-lis-torende-yaptiklari-konusma.html>
- TCCB, "Ensar Vakfı İftar Programı", 28 Haziran 2015, <http://www.cumhurbas-kanligi.gov.tr/konusmalar/353/32965/ensar-vakfi-iftar-programi.html> [erişim 10.03.2016].
- TCCB, "Cumhuriyet Bayramı Vesilesiyle Ankara Hipodromu'nda Düzenlenen Tö-rende Yaptıkları Konuşma", 29 Ekim 2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusma-lar/353/2953/cumhuriyet-bayrami-vesilesiyle-ankara-hipodromunda-duzenle-nen-torende-yaptiklari-konusma.html> [erişim 21.04.2015].
- TCCB, "27. Muhtarlar Toplantısında Yapıtları Konuşma", 29 Eylül 2016, <http://www.cumhurbaskanligi.gov.tr/konusmalar/353/52447/27-muhtarlar-toplant-i-sinda-yaptiklari-konusma.html> [erişim 13.04.2017].
- TCCB, "Kut'ül Ammare Zaferinin 100. Yıl Dönümü Töreni'nde Yaptıkları Ko-nuşma", 29 Nisan 2016, <http://www.cumhurbaskanligi.gov.tr/konusma-lar/353/43874/kutul-ammare-zaferinin-100-yil-donumu-torende-yaptiklari-konusma.html> [erişim 15.01.2018].
- TCCB, "Beştepe Millet Kongre ve Kültür Merkezi Açılışı ile Şehitleri Anma Progra-mi'nda Yaptıkları Konuşma", 29 Temmuz 2016, <http://www.cumhurbaskanligi.gov.tr/konusmalar/353/49832/bestepe-millet-kongre-ve-kultur-merkezi-acilisi-ile-sehitleri-anma-programinda-yaptiklari-konusma.html> [erişim 15.01.2018].
- TCCB, "Beştepe İbadete Açıldı", 3 Temmuz 2015, <https://www.tccb.gov.tr/haber-ler/410/32841/bestepe-millet-camii-ibadete-acildi.html> [erişim 15.01.2018].
- TCCB, "İstanbul'un Fethi'nin 562. Yıl Dönümü Kutlamalarında Yaptıkları Konuş-ma", 30 Mayıs 2015 <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32584/istanbu-lun-fethinin-562-yil-donumu-kutlamalarinda-yaptiklari-konusma.html> [erişim 18.09.2017].
- TCCB, "Sivas'ta Halka Hitapları", 4 Haziran 2015, <http://www.cumhurbaskanligi.gov.tr/konusmalar/353/32659/sivasta-halka-hitaplari.html> [erişim 04.09.2016].
- TCCB, "25. Muhtarlar Toplantısı'nda Yaptıkları Konuşma", 4 Mayıs 2016, <http://www.cumhurbaskanligi.gov.tr/konusmalar/353/43912/25-muhtarlar-toplant-i-sinda-yaptiklari-konusma.html> [erişim 15.06.2016].
- TCCB, "Tekirdağ Toplu Açılış Töreni'nde Yaptıkları Konuşma", 5 Mayıs 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32127/tekirdag-toplu-acilis-torende-yaptiklari-konusma.html> [erişim 13.07.2015].
- TCCB, "Demokrasi ve Şehitler Mitingi'nde Yaptıkları Konuşma", 7 Ağustos 2016, <http://www.cumhurbaskanligi.gov.tr/konusmalar/353/49925/demokrasi-ve-se-hitler-mitinginde-yaptiklari-konusma.html> [erişim 15.01.2018].
- TCCB, "Altıncı Muhtarlar Toplantısı'nda Yaptıkları Konuşma", 8 Nisan 2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/30100/altinci-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma.html> [erişim 27.03.2016].

- Temizkan, E., "Psikiyatir Cemal Dindar: Erdoğan'ın Zihinsel Dünyası İmam Hatip Duvarlarıyla Sınırlı", *Diken*, 13 Haziran 2016, <http://www.diken.com.tr/psikiyatrist-cemal-dindar-tayyip-beyin-zihinsel-dunyasi-imam-hatip-lisesinin-duvarlariyla-sinirli/> [erişim 15.01.2018].
- Tepe, S., "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Değişim ve Vaatleri, Çelişkileri ve Sınırları", *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, der. Hakan Yavuz, Kitap Yayınevi, Ankara, 2010, s. 141-182.
- Teziç, E., *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2007.
- Thiesse, M.A., "Ulusal Kimlikler, Ulusaşırı Bir Paradigma", *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*, ed. Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot, çev. D. Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 151-178.
- Thompson, B.J., *Modern Kültür ve İdeoloji*, çev. İ. Çetin, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013.
- TİKA, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> [erişim 15.01.2018].
- Toker, Ç., *Kamu İhalelerinde Olan İşler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2019.
- Toker, N. ve Tekin, S., "Baucı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: Kamusuz Cumhuriyet'ten 'Kamusuz Demokrasi'ye", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, der. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 82-106.
- Tokdoğan, N., *Yeni Osmanlıcılık: Hınç, Nostalji, Narsizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Toprak, B., "The Religious Right", *Turkey in Transition: New Perspectives*, ed. Cemil Schick ve E. Ahmet Tonak, Oxford University Press, New York, 1987, s. 218-233.
- Traverso, E., *Geçmiş Kullanma Kılavuzu*, çev. İ. Ergüden, Versus Kitap, İstanbul, 2009.
- Trouillot, M.R., *Geçmiş Susturmak*, çev. S.O. Zeybek, İthaki Yayınları, İstanbul, 2015.
- Tuğrul, S., *Canım Sana Feda*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tunbirdge, J.E. ve Ashworth, G.J., "Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource of Conflict", *Annals of Tourism Research*, cilt 24, sayı 2, 1997, s. 496-498.
- "Türk Bayrağı Kanunu", <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2893.pdf> [erişim 07.06.2014].
- Tüysüzoglu, G., "Milenyum Sonrası Türk Dış Politikası, Yeni Osmanlıcılık ve Türk Avrasyacılığı Ekseninde İnşa Edilen Bir Pragmatizm", *Alternatif Politika*, cilt 5, sayı 3, 2013, s. 295-323.
- "Ulusal ve Resmî Bayramlar ile Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihî Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği", *Resmî Gazete*, 5 Mayıs 2012.
- "Ulusal ve Resmî Bayramlarda ile Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihî Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar, *Resmî Gazete*, 1 Ekim 1981.

- Uslu, Ateş, "Ak-Saray, Siyasal İktidar ve Meşruiyet", *Başlangıçdergi*, 13 Kasım 2014.
- Uzgel, I., "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele", *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, der. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 357-380.
- Uzgel, I., "AKP Dış Politikası ve Ortadoğu'da Yeni Osmanlıcı Tahayyülün Çöküşü", *Ayrıntı*, 2015, <http://ayrintidergi.com.tr/akp-dis-politikasi-ve-ortadoguda-yeni-osmanlici-tahayyulun-cokusu/> [erişim 15.01.2018].
- Ünlü, B., *Türklük Sözleşmesi Oluşumu, İşleyişi ve Krizi*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2018.
- Üstel, F., *Makbul Vatandaşlığın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Van Dijk, T.A., "The Interdisciplinary Study Of News As Discourse", 2013, <http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20study%20of%20news%20as%20discourse.pdf> [erişim 21.09.2015]
- Van Dijk, T.A., *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*, Hillsdale, New Jersey, 1988.
- Vergin, N., *Din, Toplum ve Siyasal Sistem*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Wastnidge, E., "Imperial Grandeur and Selective Memory: Re-assessing Neo-Ottomanism in Turkish Foreign and Domestic Politics", *Middle East Critique*, cilt 1, sayı 22, 2019, s. 7-28.
- White, B.J., *Müslüman Milliyetçiliği ve Yeni Türkler*, çev. F. Güllüpınar ve C. Taştan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Wilson, C.S., "Anıtkabir'de Ulusal Kimlik ve Belleğin Temsili", *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*, der. Leyla Neyzi, çev. S. Kaptan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 151-186.
- Wilson, C.S., *Anıtkabir'in Ötesi: Atatürk'ün Mezar Mimarisi: Ulusal Belleğin İnşası ve Sürdürülmesi*, çev. M. Beşikçi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Wodak, R., "What CDA is About: Summary of Its History, Important Concepts and Its Developments", in *Methods of Critical Discourse Analysis*, ed. Ruth Wodak ve Michael Meyer, Sage, Londra, 2001, s. 1-13.
- Wodak, R. ve Meyer, M., "Critical Discourse Analyses: History, Agenda, Theory and Methodology", *Methods of Critical Discourse Analysis*, ed. Ruth Wodak ve Michael Meyer, Sage, Londra, 2009, s. 1-33.
- Woolfitt, R., *Conversation Analysis And Discourse Analysis: A Comparative Andcritical Introduction*, Sage, Lodon, 2005.
- Yalvaç, F., "Türkiye'yi Stratejikleştirmek Stratejik Derinlik'te Jeopolitik Muhayyile", *Stratejik Zihniyet*, der. Talha Köse, Ahmet Okumuş, Burhanettin Duran, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 123-146.
- Yashin, N.Y., *Faces of the State: Secularism and Public Life in Turkey*, Princeton University Press, Princeton ve Oxford, 2002.
- Yavuz, M.H., "Turkish Identity and Foreign Policy in Flux: The Rise of Neo-Ottomanism", *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, cilt 7, sayı 12, 1998, s. 19-41.

- Yazıcı, N., "Lise Müfredat Programlarında ve Ders Kitaplarında Çanakkale Savaşı'nın Öğretimi Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, yıl 28, sayı 2, 2013, s. 535-550.
- Yeni Şafak, "Kutlu Doğum Haftası MEB Genelgesinde", 18 Nisan 2011.
- Yeni Şafak, "Halkın Demokrasi Dersi: 2007 Anayasa Referandumunu", 2007, <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2007> [erişim 21.12.2014].
- Yeni Şafak, "Erdogan: 'Gezi Yalan, Hedef Talan'", 23 Haziran 2013, <https://www.yenisafak.com/politika/erdogan-gezi-yalan-hedef-talan-534918> [erişim 14.08.2017].
- Yeni Şafak, "Eşsiz Resepsiyon", 23 Nisan 2003.
- Yeni Şafak, "Tarihi 1919'dan Başlatanlar Milletimizin Hasımıdır", 30 Nisan 2016.
- Yeni Şafak, "Yolsuzluğun Kamufleji Rejim Bunalımı Olmuş", 30 Temmuz 2003.
- Yeni Şafak, "Osmanlıca Zorunlu Ders Oluyor", 4 Aralık 2014, <https://www.yenisafak.com/gundem/osmanlica-zorunlu-ders-oluyor-2037728> [erişim 14.09.2015].
- Yeoh, B.S., "Street-Naming and Nation-Building: Toponymic Inscriptions of Nationhood in Singapore," *Area*, cilt 28, sayı 3, 1996, s. 298-307.
- Yerelsecim.com, "2010 Türkiye'nin Anayasa Değişikliği Referandumunu", 2010, <http://www.yerelsecim.com/ReferandumSonuclari.asp> [erişim 27.06.2014].
- Yıldırım, D., "AKP ve Neoliberal Popülizm", *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, der. İlhan Uzel ve Bülent Duru, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 66-107.
- Yıldız, A., "Kemalist Milliyetçilik", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, der. Ahmet Insel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 210-235.
- Yılmaz, A., "Bellek Topografyasında Özgürlük: Gelibolu Savaş Alanları ve Mekânsal Bir Deneyim Olarak Hatırlama", *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*, der. Leyla Neyzi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 187-216.
- Yılmaz, Z., "The AKP and the Spirit of the 'New' Turkey: Imagined Victim, Reactionary Mood, and Resentful Sovereign", *Turkish Studies*, cilt 18, sayı 3, 2017, s. 482-513.
- Yirun, M., *Hürriyet*, 24 Nisan 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23-nisan-2006-4304358> [erişim 14.04.2014].
- Youtube, "Selahattin Demirtaş: Seni Başkan Yapırmayacağız", 17 Mart 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=FwKUBhyny8Y> [erişim 08.05.2015].
- Youtube, "Eröffnung der Stiftungsprofessur 2015: Aleida und Jan Assmann", 21 Nisan 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=M8QbCPXxFWU> [erişim 26.10.2016].
- Youtube, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonu Konuşması", 28 Ekim 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=zE6Sh6J0KvU> [erişim 07.12.2015].
- Youtube, "Erdogan: Sivas Sivas Olalı Böyle Zulüm Görmedi!", 28 Ekim 2015, https://www.youtube.com/watch?v=d3_VbrijsqI, [07.012.2015].

- Youtube, "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonu", 29 Ekim 2015, https://www.youtube.com/watch?v=m-rteN_d5VY&t=581s [erişim 07.012.2015].
- Zaman, "Emek Sinemasında Yürütme Durduruldu", 14 Ocak 2015.
- Zizek, S., *Kırılğan Temas*, çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.
- Zook, M., "The Bloody Assizes: Whig Martyrdom and Memory after the Glorious Revolution", *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, cilt 27, sayı 3, 1995, s. 373-396.

11 Eylül 52
12 Eylül (1980) 13, 44, 55, 74, 209
15 Temmuz 27, 63, 68, 84, 151, 201,
212, 214-218, 224-229
19 Mayıs 27, 68, 149, 151, 159, 160,
165-170, 181-183, 186, 187, 201,
204, 206-212, 219, 220, 222
23 Nisan 27, 68, 149, 151, 159-161,
170, 171, 173, 185, 187, 188, 191-
193, 201, 204, 207-209, 211, 212,
214, 223, 224
28 Şubat 14, 50, 52, 176
29 Ekim 27, 149, 151, 159, 160,
173, 176, 178, 185, 196, 197,
201, 203-205, 207, 209, 210, 212,
213, 224
29 Mayıs 27, 68, 137, 151, 176, 201,
204, 207, 213, 219-222
30 Ağustos 27, 149, 159, 160, 177,
178, 180, 195, 196, 212, 214, 215
1453 Panorama Müzesi 106

Ak-Saray 144
alternatif kutlama 28, 189, 195, 199
Anadolu Medeniyetleri Müzesi 106
Anıtkabir 53, 57, 160-162, 178, 196,
197, 211

Ankara 56, 107-109, 111, 116, 119,
120, 124, 134, 135, 163, 168-172,
174, 175, 186, 188, 208, 210, 227,
228

Ankara Palas 175
anlam borcu 16-19, 25-27, 30, 41-44,
46-48

anti-Batı/Batıcı 18, 31, 44, 51, 65, 82,
84, 85, 126, 201, 209, 217, 218,
220

Arap Baharı 62, 72, 78, 81, 83
Arıncı, Bülent 185, 188, 189, 198
Ataşehir Mimar Sinan Camii 127
Atatürk Kültür Merkezi (AKM) 121,
122, 125, 139, 142, 178

Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) 119,
124, 139, 203

Avrupa Birliği (AB) 48, 50, 51, 53, 62,
78, 175, 188

Ayasofya Orhan Camii 128

Bandırma Vapuru 169, 181
Barış Ekmeği Festivali 208, 209
Batı/Batılılaşma 14, 18-20, 31, 45, 46,
48-65, 67, 74-84, 86, 108, 109,
121, 122, 124, 126, 135, 142, 146,
147, 159, 160, 173, 175, 182, 192,

205-207, 209, 215, 217-220, 223,
225, 232, 233, 238
Baykal, Deniz 45, 46, 188, 196
bayrak 109, 164, 165, 168-170, 182,
183, 192, 205, 208
Bayraktar, Erdoğan 84, 97, 121
bøden terbiyesi 166
ben-idraki 19, 72, 76, 77, 79
Beştepe 119
Beyaz Türk(ler) 66, 83, 89
Beykoz Kundura Fabrikası 95
Beylerbeyi Sarayı 113
Bezirganbaşı (Hüsrev Çelebi) Camisi
128
boykot 28, 150, 189, 194-196, 198,
199, 204
Cegexwin 134
CHP 37, 44-46, 57, 60, 135, 136, 185,
186, 196-198, 203
Cumhurbaşkanlığı Kompleksi 113,
129, 141-143, 146, 147, 202-204
Cumhurbaşkanlığı Sarayı 142-144,
204
Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası
205, 210
Çamlıca Camii 116
Çanakkale Savaşı/Zaferi 27, 68, 151,
207, 215-217
Çankaya 56, 57, 114, 119, 142, 143
Çankaya Köşkü 56, 57, 114, 118,
119, 146, 171, 172, 175, 202,
205, 206
Çelik, Ömer 198
Çiçek, Cemil 55
davet 28, 92, 150, 151, 172, 173, 175,
185, 189, 190, 194, 195, 199, 202,
203, 205, 206, 209
Davos 62
Davutoğlu, Ahmet 61, 66, 79, 80, 144
Demirtaş, Selahattin 66
Demokrat Parti (DP) 52, 73
Devlet Çoksesli Korosu 210
Devlet Opera ve Balesi 210
dindar muhafazakâr 86, 97

Diyanet 215
Dolmabahçe Sarayı 113
e-muhura 18, 55, 57, 150, 190, 192,
199
eccad/eccat 43, 78, 81, 109, 143, 158,
164, 207, 211, 215, 226
Elçi, Şerafettin 134, 140
Emek Sineması 94, 121
ENSAR 91
Ergenekon 45, 58, 190
ersatz nostalji 19, 20, 22, 25, 71, 86,
95, 99, 148
ev sahibi/ev sahipliği 28, 54, 87, 88,
96, 123, 150, 151, 160, 172, 178,
181, 184, 185, 187-191, 194-200,
202, 203, 214
Eyfel Kulesi 102
Fatih Sultan Mehmet 95, 137, 219, 221
Fazilet Partisi 219
fetih 109, 219-222
Gençliğe Hitabe 168, 186, 210
Genelkurmay 55, 178, 187, 195, 228
Gezi (Direniş/Olayları) 65, 72, 81, 82,
121, 145, 203, 204, 217
Gökçek, Melih 135
Grand Pera (AVM) 94
Gül, Abdullah 57, 194-197
hafıza mekânı/mekânları 16, 22-26,
29, 37, 100-107, 110-112, 114-118,
122, 124, 125, 127, 131, 132, 139,
147, 148, 162, 169, 179, 197, 202,
205, 226, 228, 229, 235
hakim millet 19, 72, 76, 85
HDP 66, 83
hatırlama 12-14, 22, 25, 26, 40, 69,
101, 103, 106, 133, 152, 154, 197,
236, 237
hayalî kapasite 19, 22, 72, 87, 98, 99,
147, 201, 218
Hitit 108, 161, 162
iktidar hafızası 16, 18, 29-31, 39
iletişimsel bellek 152

İller Bankası 116, 120, 121
İnönü, İsmet 141, 219
İslami Ulusal/İslami Ulusalçılık 19, 72, 76, 82, 84
İstanbul 27, 56, 68, 92, 93, 106, 107, 109-111, 116, 120, 121, 125, 140, 142, 151, 172, 176, 177, 188, 201, 204, 207, 208, 213, 219-222, 228
İstanbul Büyükşehir Belediyesi 111, 221
İstiklal Marşı 158, 160, 164, 168, 210, 211

Kabataş 65
Kabe 57, 220
Kanuni Sultan Süleyman 128
karşı hafıza 16, 18, 29-31, 39, 41, 48, 49, 54, 232, 234
kentsel dönüşüm 21, 36, 86, 88, 95-97, 110, 119, 121
konum 23-25, 28, 48, 55, 58, 61, 74, 80, 81, 84, 101, 104, 112, 114, 117-119, 122, 123, 126, 133, 136, 143, 144, 147, 150, 151, 181, 183, 185, 190, 198, 199, 216, 232
köken anlatısı 16-18, 25-27, 30, 44, 48, 54, 55, 71, 160, 161, 188, 196, 200, 208, 216, 218, 224, 231-233, 236
köşk 56, 57, 114, 118, 119, 124, 142, 143, 146, 161, 162, 171, 172, 175, 195, 202, 205, 206
Kurtuluş Savaşı 159
kurucu ata 165, 175, 178, 216
kurucu iktidar 16, 22, 26, 28, 29, 39-42, 44-46, 51, 54, 64, 68, 114, 136, 149, 155-157, 159, 166, 200, 218, 231, 232, 234
Kut'ül Amare Zaferi 68, 201, 208, 222-224
külliye 114, 142, 146, 147
kültürel bellek 138, 152, 153
Kürt 18, 20, 50, 54, 59-61, 64, 66, 67, 82, 83, 134, 135, 140, 175, 177

laik/laiklik 14, 19, 24, 30, 44-46, 48, 51-59, 65, 76, 86, 115, 142, 146, 147, 157, 181, 182, 184-186, 188,

189, 192-195, 197, 198, 201, 214, 220, 225, 234
Lozan 68, 108

mağdur/mağduriyet 22, 65, 77, 84-86, 89, 99, 193, 236
makbul vatandaş 19, 79, 81, 175, 177
Meclis-i Mebusan 188, 227
mega proje(ler) 21, 88, 92, 95
mehter/mehteran bandosu 205, 206, 210, 211
Melike Hatun Camii 116, 120
memur/memuriyet 28, 124, 149, 180, 185, 187, 189, 199
Mescid-i Aksa 220
mevki 24, 117, 118, 122, 123, 148, 205
MHP 57, 60, 67
Mısır 83
militarist 197, 200, 213
Milli Görüş 14, 31, 48, 50-53, 56, 58, 76, 122, 183, 184, 234
Milli Güvenlik Konseyi 170
Milli İrade Kavşağı 136
milli kimlik 21, 74, 87, 125
milli mücadele dönemi 197, 228
Mimar Sinan 127, 128
muhafazakar demokrat 52-54
Mursi, Muhammed 83

neoliberal/neoliberalizm 20, 53, 72, 86, 88-90, 92, 95, 109-111, 234
nostalji 19-22, 25, 34, 71, 74, 82, 85, 86, 95, 99, 115, 148, 157, 199, 234, 237, 238

ordu 14, 45-48, 58, 95, 136, 165-167, 175, 178, 179, 192, 195, 197, 198, 217, 218, 222, 224
Ortadoğu 60-63, 75, 78, 80, 83, 84
Osman Gazi 93, 94
Osmanlı-Selçuklu 24, 88, 98, 125-130

Özal, Turgut 73-76, 206

Pan-İslamist 19, 72, 76, 78, 81-84
patchwork 64, 130

rant 21, 25, 26, 87, 88, 93-96, 110,
121, 130, 137, 148, 222, 232, 234
Refah Partisi 76, 220
resepsiyon 54, 150, 173, 184, 185,
188, 189, 194, 197, 198, 202, 203,
205, 206, 212, 215
Resmî Tören Yönetmeliği 160

Samsun 56, 165, 168, 169, 181-183
Santa Maria Kilisesi 123
saray 98, 113, 117, 129-131, 142-147,
203, 204
Selimiye Camii 127
sermaye 21, 71, 72, 86, 87, 89-96, 130
sermaye sahipleri 20, 72, 88, 91, 92,
95, 99, 138
Sezer, Ahmet Necdet 55, 185, 187,
194
Soğuk Savaş 75, 80
Süleymaniye Camii 128

Taksim Camii 122
Taksim-Pera 122
Tandoğan Meydanı 135
Tandoğan, Nevzat 135
Tarlabası 96, 97
TİKA 206-208
TOKİ 97, 119, 127
Topçu Kışlası 94, 121
Topkapı Sarayı 98
TRT Çocuk Şenlikleri 208, 209
TÜRGEV 91

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) 37, 58,
63, 177, 187, 192, 195, 196, 198
Türk Tarih Tezi 108, 161

unutma 15, 40, 61, 68, 69, 133, 152

Yavuz Sultan Selim 92, 93, 212
Yeni Osmanlı-Yeni Osmanlıcılık 15,
16, 19-22, 24, 25, 27, 29, 30, 34,
35, 44, 46, 47, 60, 61, 63, 71-80,
82-93, 95, 96, 98-100, 106, 109-
111, 125, 137, 138, 142, 147, 148,
200, 201, 207, 208, 220, 227, 232-
234, 236, 238
Yeni Türkiye 11, 14-16, 18, 19, 21, 26,
28-32, 34, 35, 64, 65, 68, 69, 71,
72, 78, 80, 81, 84, 85, 87, 88, 90-
92, 96, 100, 114, 117, 134, 136,
144, 147, 148, 151, 189, 200, 206-
208, 218-220, 222, 224, 226, 229,
231, 233, 235-239
Yeniden Kurucu Nostalji (YKN) 19,
20, 22, 34, 71, 72, 76, 85, 237
yer duygusu 97
yer olmayan 26
yerli ve milli 59, 84, 85, 120, 125, 130,
225, 227, 238
yönetmelik 36, 96, 160, 161, 201, 202,
210-214

zorunlu davetli/misafirlik 28, 150,
189, 199

19 Mayıs Kurtuluş Savaşı'nın başlaması – 29 Mayıs İstanbul'un Fethi...
23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı – 29 Nisan Kut'ül Amare
Zaferi... 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı – 15 Temmuz Destanı...
Ankara – İstanbul... Cumhuriyet – Osmanlı...

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002'de başlayan uzun iktidarında
Türkiye'de “bellek savaşları” hüküm sürüyor. Mimaride, bina
ölçeklerinde, mekânların adlandırılmasında, milli bayramlarda,
törenlerde kendini gösteren bir mücadele bu.

İktidarın toplumsal belleğe hâkim olma mücadelesinde ilk safha,
Kemalist-cumhuriyetçi hafızaya alternatif bir *karşı hafızayı*
canlandırmaktı. Sonraki safha, bu karşı hafızanın *iktidar hafızasına*
dönüştürülmesi oldu. Bu, Reyhan Ünal Çınar'ın tanımlamasıyla,
“tüm hatırlayış ve unutuşları tektipleştiren, dahası dikte eden bir
bellek terbiyesi” safhasıdır.

Çınar, “yeni Türkiye”nin iktidar hafızasının, hamarat bir yeni
Osmanlıcı nostalji üretimine dayandığını gösteriyor. Yeniden
inşa sürecindeki *kurucu nostalji* ile *ersatz-nostalji* (veya ikame-
nostalji) arasında bir ayrım yapıyor: Bu ikincisi, hiç yaşanmamış,
deneyimlenmemiş bir sözde geçmiş kurgusunun metalaştırılmış
temsildir.

AKP iktidarının canlandırdığı-sahnelediği hafızanın, “geçmişten
devşirilen bir ‘hayalet hikâyesi’ mi yoksa AKP'nin ‘hayal etme’
kapasitesi mi olduğunu anlama” çabası, elinizdeki çalışmaya
dinamizmini veriyor.

